

AHMET SEYREK

KÖY ENSTİTÜLERİ

araştırma

AHMET SEYREK

KÖY ENSTİTÜLERİ

AHMET SEYREK

KÖY ENSTİTÜLERİ

Merkez:

İstiklal Mah. Yeşiltepe Sok. 24/ A Eskişehir

Şube:

Kültür Mahallesi, Liderler İş Merkezi,

Kızılırmak Cd. D:No: 63 / 9, 06420 Çankaya/Ankara

Tel: 0312 433 03 78 • **Gsm:** 0555 037 73 19

Web: www.dorlionyayinlari.com

Sertifika No: 33967

ISBN: 978-605-249-342-7

Genel Yayın Yönetmeni: Aydın Şimşek

Editör: Dorlion Editör Atölyesi

Kapak Tasarım ve Sayfa Düzeni:

Dorlion Tasarım Atölyesi

Baskı-Cilt:

Bil Ofset
Tesviyeci Caddesi No:7/5 İskitler-Ankara

Sertifika No: 23261

dorlionyayinlari@gmail.com

dorlionyayinlari dorlionyayinlari

dorlionyayin

AHMET SEYREK

KÖY ENSTİTÜLERİ

İÇİNDEKİLER

Tarih	8	Sekiz
Coğrafya	9	Dokuz
Ev idaresi	9	Dokuz
Resim	6	Altı
Beden eğitimi	9	Dokuz
Müzik	8	Sekiz
Askerlik	8	Sekiz
Kooperatifcilik	8	Sekiz
Sağlık bilgisi	7	Yedi
Ruhbilim	9	Dokuz
Özel Öğr.Metodu	7	Yedi
Eğitbilim	9	Dokuz
Eğitbilim tarihi	6	Altı
Toplumbilim	8	Sekiz
Tarla tarımı	8	Sekiz
Zootekni	10	On
Tarım teknolojisi	6	Altı
Tarım işl.Ekonomisi	8	Sekiz

KÖY ENSTİTÜLERİ MARŞI

Sürer, eker, biçeriz, güvenip ötesine
Milletin her kazancı milletin kesesine,
Toplandık baş çiftçinin Atatürk'ün sesine,
Toprakla savaş için ziraat cephesine.

Biz ulusal varlığın temeliyiz, köküyüz.
Biz yurdun öz sahibi, efendisi, köylüyüz.

İnsanı insan eden, ilkin bu soy, bu toprak.
En yeni aletlerle en içten çalışarak,
Türk için yine yakın dünyaya örnek olmak,
Kafa dinç, el nasırlı, gönül rahat, alın ak.

Biz ulusal varlığın temeliyiz, köküyüz.
Biz yurdun öz sahibi, efendisi, köylüyüz.

Kuracağız öz yurtta dirliği, düzenliği,
Yıkıyor engelleri ulus egemenliği,
Görsün köyler bolluğu, rahatlığı, şenliği,
Bizimdir o yenilmek bilmeyen Türk benliği.

GİRİŞ

Her nesil kendi dönemlerinde ortaya çıkan istekleri doğrultusunda eğitime yön verir. Eğitim, bireylerin değer sistemlerini ve inançlarını etkilerken onların yaşama bakışlarını da belirler. Daha da önemlisi eğitim kişinin mesleğini, toplumdaki statüsünü, kendi ailesine sağlayacağı olanakları belirleyen bir süreçtir. Kısacası eğitim, yaygın bir biçimde insanın kişiliğini besleme süreci ve insan sermayesine yapılan yatırım olarak kabul edilmektedir. Öğretimse, belli bir amaca göre öğrenmeyi kolaylaştıracak etkinlikleri düzenleme, gereçleri sağlama ve kılavuzluk etme eylemi olarak da adlandırılmaktadır. Öğretim, eğitimin bir parçasıdır ve eğer öğretilen şeyler kişinin davranışlarında olumlu yönde değişiklikler meydana getirmişse eğitim haline dönüşür demektir.

Eğitim; toplumun değerleriyle dinamik bir denge kuran, toplum ve ailesi için özveride bulunan, onları seven vb. kişiler yetiştirip topluma sunar. Eğitim, bir bakıma kişiyi toplumsallaştırmaktır. Toplumu başat değerleriyle donatmaktır. Eğitim, hangi boyutta ele alınırsa alınsın toplumsal bir süreçtir. Bir kurum olarak diğer toplumsal kurumları etkilediği gibi, kendisi de diğer toplumsal kurumlardan etkilenir. Toplumsal yaşamın biçimlendirilmesinde eğitime önemli görevler düşmektedir *(Atatürk'ün Eğitime Bakışı Üzerine Bir Çalışma-Volkan Hasan Kaya, Zafer Bahçeci, Elif Kaya).*

Eğitimde başarının beş kilit faktörü var: Birinci faktör öğretmen kalitesi. Öğretmenlerin kalitesi, öğrencinin öğrenme düzeyini etkileyen ve okuldan kaynaklanan en önemli faktör olarak öne çıkıyor. Burada 'kalitenin' uçtan uca ele alınması gerektiği vurgulanıyor. Yani eğitimde 'öğretmen kalitesinin' sağlanması, yetenekli insanların öğretmen olmaya özendirmeyi, bu kişileri meslekte tutulmasını, gelişim fırsatları sunulmasını ve performans yönetiminin yapılmasını kapsıyor.

Eğitimde başarıda ikinci kritik faktör öğretim metodolojisi. Bu ikinci faktör, iyi bir sistem kurulması gerektiğine işaret ediyor. Yani eğitimde hedefler net bir şekilde ortaya konulmalı, öğrenci merkezli bir eğitim mi yoksa öğretmen merkezli bir eğitim sistemi mi yürütüleceğine karar verilmeli, hangi konuların en verimli şekilde nasıl öğretilebileceği belirlenmeli.

Üçüncü faktör eşitlik. Buna göre bir ülkenin eğitimde başarılı olması için cinsiyeti veya ekonomik koşulları ne olursa olsun tüm çocukların sistemden yararlanabilmesini garanti eden spesifik gösterge ve hedefleri belirlemesi gerekiyor. Yani tek bir gruba ya da coğrafi lokasyona odaklanan değil, ülkenin tümünde eğitim kalitesini artırmaya odaklanan sitemler daha başarılı oluyor.

Dördüncü faktör toplumsal katılım. Eğitimin toplum nezdinde saygı gördüğü ülkeler yüksek performanslı eğitim sistemlerin kurulmasında daha başarılı. Ayrıca velilerin çocuklarının eğitimine ve okulların karar verme süreçlerine dâhil edilmesi, sistem üzerinde fark yaratıyor.

Bu dört faktörün dördünü birden daha iyi bir noktaya getirecek unsur olarak beşinci faktör dijitalleşme. Dijitalleşmeye, hem daha iyi veri toplama ve yönetme, hem de öğretme, değerlendirme ve öngörmeye yönelik yenilikçi araçlarla yeni fırsatların kapısını açtığı önem veriliyor. Rapora göre eğitimde başarılı ülkeler, bu faktörlerden en az

birinde fark yaratıyor. Yani tüm bu unsurların hepsinde en iyi olmak gerekmiyor. Bir-iki faktörü merkeze alıp bunlara odaklanıldığı zaman diğer pek çok metrik çerçevesinde başarılı sistemler oluşturabiliyor. Örneğin bir ülke, "En iyi kalitede öğretmenleri istiyoruz ve bunu bütün ülkede yaygınlaştırmak istiyoruz" dediği zaman, diğer metriklerde de başarıya yaklaşıyor.

Mesela Finlandiya'nın eğitim alanındaki sürekli başarısı, "ne" öğretildiğinden çok "nasıl" öğretildiği ile alakalı. Yüksek beceri sahibi öğretmenler ders kitaplarını ve materyallerini seçmekte, dersleri nasıl işleyeceklerine karar vermekte özgür. Temel eğitimde standart/ulusal test yok. Değerlendirme, öğretmen tarafından sınıfta yapılıyor. Rekabetten ziyade işbirliğine odaklanılıyor. Okul dışı aktiviteleri teşvik etmek amacıyla minimum ev ödevi yükü var. Daha az sayıda konu işleniyor, ancak daha detaylı ve kapsamlı öğretiliyor.

Eşitlik konusundaki duyarlılık, Estonya'nın dünya çapında en başarılı eğitim sistemlerinden biri olmasında önemli bir unsur. Estonya'nın eğitim sisteminin temelinde 'eşitlik' var. Farklı çevre ve gelir seviyelerinden gelen tüm öğrenciler aynı eğitimi alıyor. Genellikle performansa dayalı olarak öğrenciler arasında ayrım yapılmıyor. Öğretmenler, ulusal müfredat sınırları içinde otonomi sahibi. Estonya halkı eğitime büyük değer veriyor.

Singapur, eğitimde başarı için yüksek kalitede adayları çekerek ve elde tutarak öğretmen kalitesinde mükemmelleşmeye odaklanıyor. Öğretmenlere yılda 100 saatlik eğitimler veriyor. Her bir akademik alandaki mezun grubunun ilk yüzde 30'luk kısmı içinden seçim yapılıyor. Başvuranların 6'da 1'i kabul ediliyor. Üst düzey eğitim tek bir merkezi kuruluş (Ulusal Eğitim Enstitüsü) tarafından veriliyor. Singapurlular, öğretmenlerin topluma en fazla katkıda bulunan kişiler olduklarını düşünüyorlar *(Eğitimde Başarının Beş Kilit Faktörü-Kezban Karaboğa).*

Çağın gerektirdiği becerilerle donatarak bireylere istenen nitelikleri kazandırmak, belli amaçlara göre bireyleri şekillendirmek ve çağdaş dünyaya uyumlu üye olmasını sağlamak eğitimin en önemli işlevidir. Toplumların ekonomik, kültürel, sosyal ve politik açıdan gelişmeleri eğitim sayesinde mümkün olmaktadır. Nitelikli bir eğitim ise, akla ve bilime dayalı, evrensel değerlere sahip bir eğitim yapılanması ile gerçekleşmektedir. Bu nedenle, tüm dünya ülkelerinin ortak amacı, eğitim sistemlerini çağdaş gelişmeler doğrultusunda hem toplumun, hem de bireyin ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde düzenlemektir. Farklı eğitim sistemlerine sahip toplumlar, diğer toplumlar tarafından tarihin bütün dönemlerinde kültürel ve eğitsel yönlerden merak ve ilgi ile izlenmiştir. Toplumlardan bazılarının diğerlerine göre seviyelerinin daha iyi oluşu onların eğitim yapı ve sisteminin diğerlerine göre daha iyi olması ile açıklanabilir. Küreselleşen dünyada eğitim sistem ve yapılarının da küreselleştiği görülmektedir. Eğitim bilimleri alanında gerçekleştirilen çalışmalar da küreselleşmeye vurgu yapmaktadır ve dolayısıyla farklı eğitim sistem ve yapılarını incelemek ülkelerin kendilerini geliştirmesi adına önemli olabilmektedir *(Türkiye ve Polonya Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılması-Ramazan Şükrü Parmaksız & Özlem Yavuz).*

Eğitim sisteminin birbirini tamamlayıcı olarak düşünülmesi gereken iki önemli işlevi vardır: Birinci işlev, milletin kültürünü oluşturan sağlam ve kalıcı değerleri genç kuşaklara aktararak milletin sürekliliğini sağlamaktır. İkinci işlev, toplumun davranışlarında istenilen bazı değişiklikleri gerçekleştirmek, toplumun gelişmesini, ilerlemesini ve çağdaşlaşmasını sağlamaktır. Eğitim, bu işlevlerin ikisini birden yerine getirmekle yükümlüdür ve bunlardan birincisi gerçekleşmezse milletin sürekliliği tehlikeye düşerken; ikincisi gerçekleşmezse millet çağın gelişmelerine ayak uyduramaz ve varlığı tehlikeye düşer. Bu nedenle Atatürk, eğitime ve öğretime büyük önem vermiştir. En

zor koşullarda bile eğitimi hep ön plana çıkarmıştır *(Atatürk'ün Eğitime Bakışı Üzerine Bir Çalışma-Volkan Hasan Kaya & Zafer Bahçeci & Elif Kaya).*

Atatürk'ün eğitime ne denli önem verdiğini, onun çeşitli kapalı mekânlarda ve açık hava toplantılarında yaptığı konuşmalardan, bu alandaki uygulamalarından ve konuyla ilgili araştırmalardan öğrenmekteyiz. Büyük Taarruz'un başarıyla sonuçlanmasından sonra İstanbul'dan Bursa'ya Atatürk'ü tebrik etmek için gelen öğretmenlere hitaben Atatürk, şunları söylemiştir:

"Hanımlar, Beyler!

Görülüyor ki en önemli ve aydınlatıcı görevlerimiz eğitim ve öğretim işleridir. Eğitim ve öğretim işlerinde mutlaka başarılı olmak lazımdır. Bir milletin gerçek kurtuluşu, ancak bu yolla olur. Bu zaferin sağlanması için hepimizin tek can ve tek fikir olarak esaslı bir program üzerinde çalışması lazımdır."

Atatürk, toplumu çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmayı amaçladığı için, milli eğitim meseleleriyle pek yakından ilgilenmiş ve bir ulusal eğitim programı yaratabilmek için de işe bağımsızlık savaşının ilk yıllarında başlamış ve bu çabalarını savaşla birlikte sürdürmüştür. O, milli eğitimi güçsüz olan bir milletin hiçbir şekilde gelişimini sağlayamayacağını çok iyi biliyordu.

Atatürk, Samsun'da yaptığı konuşmasında "Eğitim kelimesi yalnız olarak kullanıldığı zaman, herkes bundan kendi anlayışına uygun bir anlam çıkarır. Ayrıntıya girilirse, eğitimin amaçları çeşitlilik kazanır. Örneğin dini eğitim, milli eğitim, milletlerarası eğitim. Bütün bu eğitimlerin amaçları başka başkadır. Ben burada yalnız yeni Türk Cumhuriyeti'nin yeni nesle vereceği eğitimin, milli eğitim olduğunu kesinlikle açıkladıktan sonra diğerleri üzerinde durmayacağım" sözleriyle milli eğitim konusuna ne denli önem verdiği görülmektedir *(Atatürk'ün Eğitime Bakışı*

Üzerine Bir Çalışma-Volkan Hasan Kaya & Zafer Bahçeci & Elif Kaya).

Cumhuriyet dönemindeki Batılılaşma anlayışı içinde farklı ilişki biçimleri geliştirilmiştir. Bilimi yerinde tanıma, eğitimi yerinde alma, uygulamaları yerinde görüp bunları ülke yararına Türkiye'ye taşıma düşüncesinin devamı olarak ülke dışına öğrenci gönderilmiş ve diğer ülkelerin sistemleriyle ilgili çeşitli raporlar istenmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı bazı başarılı öğretim elemanlarını yurtdışına göndererek incelemelerde bulunmalarını ve onlardan sonuçları rapor halinde sunmalarını istemiştir. Yazarların yabancı uzmanların raporları doğrultusunda yazılar yazması ülke genelinde kamuoyu oluşmasını sağlamıştır. Gelişmiş ülkelerde yayımlanan eğitimle ilgili eserleri Türkçeye çevrilmiş ve böylelikle Batı eğitim sistemi, kitaplarla Türkiye'de tanıtılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmaların en önemlisi dışardan yabancı uzmanların davet edilmesi olmuştur *(Eğitim Alanında Türkiye'ye Davet Edilen Yabancı Uzmanlar-Mustafa Sulubulut).*

OSMANLI EĞİTİM SİSTEMİ VE KURUMLARI

Bütün devletlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti de, zamanla önemli değişimlere uğramış ve bununla birlikte kendine özgü yapısıyla bir eğitim sistemine sahip olmuştu. Osmanlı Devleti kurulduğu dönemden itibaren göçebe ve yarı göçebe olan, geleneksel denilebilecek Türk yaşam tarzını benimsemişti. Yerleşik bir yaşam biçimiyle yeni bir eğitim anlayışında kendi durumunu bulmuştu. Bu yeni eğitim anlayışının ortaya çıkmasında dinin etkisi kaçınılmaz olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda Osmanlı Devleti, kendisinden önceki Türk devletlerinin eğitim anlayışlarını devam ettirmiştir *(Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri-Gül Nihan Toprak).*

Klasik Osmanlı sisteminde örgün eğitin veren üç temel kurum olduğu görülür. Medreseler, sıbyan mektepleri ve Enderun mektebi gibi özel eğitim veren kurumları bu sistemin üç saç ayağını oluşturmuştur. Bunlar arasında medreseler, Müslüman bireylerin aldıkları örgün eğitim yoluyla, teşekkül ve kuruluş döneminde devletin siyasi ve idari kadrolarında, yargı ve eğitim kurumlan hiyerarşisinde yükselmesine olanak sağlayan seleksiyoner bir mekanizmaya sahipti *(Osmanlı'da Eğitim-Ahmet Cihan).*

Medreseler, Selçuklu döneminden başlayarak toplumun gereksinimi olan öğretmen, kadı, imam, tıp doktoru, matematikçi ve din bilgini (ulema) yetiştiren; ilköğretimden yükseköğretime kadar kademeli eğitim veren dini temele dayalı örgün eğitim kurumları olma özelliğine sahipti. Ders

programlarında, dini bilgiler yanında; dilbilgisi, mantık, matematik, metafizik, astronomi, tıp ve diğer konulara yer verilmiştir. Medrese öğrencileri bayram gibi özel günlerde köylere hoca olarak gönderilmiştir *(Medreseler ve Modernleşme-Yaşar Sarıkaya)*. Bunun nedeni olarak teoriyle pratiğin birleşmesi gösterilebilir. Medreselere bağlı olan kitaplıklar, bakımevleri, hastaneler halka yönelmiş birer eğitim ve yardım kurumu işlevini görmüş kurumlardı *(Türk Eğitim Tarihi: Başlangıçtan 1999'a-Yahya Akyüz)*. Medreselerde öğrencilerin tüm ihtiyaçlarının karşılıksız sağlanması o döneme göre ileri bir sistemin göstergesi olarak kabul edilebilir. Ders içerikleri göz önüne alındığında da bu dersler arasında bir tutarlılığın olduğu görülmektedir. Sınıf değil ders geçme sisteminin ele alınmış olması da çağdaş görüşle uyuşmaktadır *(Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri-Gül Nihan Toprak)*.

Medrese eğitimine insan kaynağı sağlayan en başat kurum ise kuruluş devirlerinden beri varlığını sürdüren mahalle mektepleridir. Sıbyan mektepleri de denilen bu okullar, formel bir bilgi aktarım ve geliştirme alanı olmaktan çok, İslami kurallara bağlı geleneksel değerlerin taşıyıcısı olup, devasa sistemin çark dişlileri arasında uyumlu ilişkiler oluşturup geliştirebilen çocukları birer erişkin olarak yetiştirmekte, topluma ve hayata hazırlamaktadırlar. Bu okullar, temel dini bilgiler yanında, okuma-yazma öğretme ve Kur'an eğitimi verme özelliğini klasik dönemin sonlarına kadar sürdürmüşlerdir. Gerek kurumsal yapısında, gerekse ders öğretim metot ve araç kullanımı açısından sıbyan mekteplerinde 19. yüzyıla kadar belirgin bir değişme ortaya çıkmamıştır *(Eğitim ve Öğretim Kurumları-M. Emin Yolalıcı)*.

Tanzimat Öncesi Eğitim

18. yüzyılın ikinci yarısına kadar, genel hatlarıyla, Osmanlılarda farklı metotlarla farklı derslerin okutulduğu değişik maksatlara yönelik çeşitli eğitim kurumlarından

söz edilebilir. Bunları şöyle özetleyebiliriz: Sıbyan mektepleri 4-12 yaşları arasındaki kız ve erkek çocukların birlikte yani "karma öğretim" gördükleri temel okullardı. Bunların çoğu, geniş bir odadan ibaretti. Her okulun medrese tahsili görmüş bir öğretmeni vardı. Bu okullara dört yaşından itibaren başlandığı için aynı zamanda anaokulu karakterini de taşıyorlardı *(Enver Ziya Karal)*. Sıbyan okullarında çocuklar parasız okudukları gibi, aynı zamanda bedava yer ve içerler; üstelik de hem gündelik, hem de elbise alırlardı.

Tanzimat Dönemi'nden önce bu okullarda öğretilen dersler elif ba, Kur'an okumak, ilmihal (din dersleri), yazı ve hesap gibi konulardan ibaretti. Eğitim aracı olarak dayak ve falaka kullanılıyordu. Halk arasında dayağın cennetten çıktığına dair bir kanı vardı. Çocuğunu öğretmene veren bir veli "eti senin kemiği benim" demek suretiyle çocuğu her şeyiyle öğretmene teslim ederdi. Tanzimat Dönemi'ne kadar sıbyan mekteplerinin durumunu ıslah için pek bir şey yapılmamıştı. Bu dönemde ilköğretim alanındaki ilk girişimlerden biri 1847 tarihinde çıkarılan "Sıbyan Mekatib-i Haceleri Efendilere İta Olunacak Talimat" adını taşıyan belgedir. Bu belgeyle sıbyan mekteplerinin öğretim programları, öğretim araç ve gereçleri, öğretim yöntemi, öğretim süresi, disiplin, öğretmenler gibi hususları belirlenerek buna göre öğrenim yapılmasına başlanmıştır *(Tanzimat Döneminde İlköğretim-Bekir Buluç)*.

Askeri ve mülki mevkiler için yönetici kadroları yetiştirmeye yönelik saray eğitim kurumu olan Enderun mektebi, Topkapı Sarayı içinde bulunmaktaydı. Bu okul, Hristiyan tebaadan alınan yetenekli çocukları, iyi ve güvenilir devlet adamı ve asker olarak yetiştirmek amacını güdüyordu. Öğrenci kaynağı, esas olarak Acemi Oğlanlar'dı. Zamanla buraya Türklerden de öğrenci alındı. Üstün zekâ ve niteliklere sahip çocukları alıp yetiştiren devletin bu resmi kurumunun özel bir yeri vardı. Acemi Oğlanlar kışlasından seçilen bu çocuklar, yüksek askeri ve mülki mevkilere, özel bir

eğitimle yetiştirilerek hazırlanırdı. Enderun mektebinin kuruluşu II. Murat dönemine kadar uzanırsa da, düzenleme ve geliştirilmesi Fatih döneminde olmuştur. 1909 yılına kadar hizmetini sürdüren bu okulun, eğitim tarihinde önemli bir yeri vardır. Çünkü buradan pek çok sadrazam, beylerbeyi, sancakbeyi, kaptanıderya ve üst düzey devlet adamı yetiştirilmiştir *(Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi ve Kurumları-Yrd. Doç. Dr. Fatma Ürekli).*

Osmanlılarda askeri eğitim-öğretim için mehterhane, cambazhane adındaki kurumlarla ayrıca çeşitli askeri sanat okulları vardı. Acemi Oğlanlar okulu, aslında bir askeri ve bedeni eğitim ocağı olmakla beraber, burada kısmen Enderun'un alt odalarındaki gibi bir eğitim-öğretim de yapmaktaydı. Mehterhane ise askeri mızıka okuluydu. Cambazhane, saray cambaz ve hokkabazlarını yetiştirmekteydi. Orduda bir cambaz sınıfı bulunmaktaydı. Tophane top döküm ve yapımıyla, humbarahane havan topu denen topların dökümü ve yapımıyla, kılıçhane ise kılıç ve kesici silahlar yapımı ile ilgili askeri bir okuldu.

Askeri kurumların dışında, bürokrat (küttab) yetiştirmek üzere usta-çırak ilişkisi çerçevesinde bürolarda eğitim veren kalem ve ilim adamı yetiştirmek üzere medrese eğitiminden söz edilebilir. Osmanlı Devleti'nde klasik ve geleneksel eğitim kurumlarından bahsedilince şüphesiz akla medrese eğitimi gelir *(Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi ve Kurumları-Yrd. Doç. Dr. Fatma Ürekli).*

Kalem eğitimi veren mektepler şunlardı:

1) Babıâli Mektebi: Ülkenin en önemli memur yetiştiren kurumu olup iki dairesi bulunuyordu. Bunlar, Kethüda Bey Dairesi ve Divanı Hümayun Kalemi'ydiler. Bu iki daireye genellikle memur çocukları on iki yaşlarından itibaren devam etmeye başlar ve burada yazı çeşitleriyle bir konuyu kaleme alabilme ve ifade edebilme tekniklerini öğrenirlerdi. Memurlar daha ziyade bu şekilde, yani uygulama içinde yetişen kimselerden tayin edilirdi.

2) Babı Defteri Mektebi: Devletin maliye işleri ile ilgili dairesi olan Babı Defteri içinde de bazı teknik, bürokratik bilgiler ve bu arada siyakat yazısı öğretilirdi.

Medreseler

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren Tanzimat'a kadar eğitim-öğretim kurumlarının temelini teşkil eden yükseköğretim kurumlarına, yani medreselere gelince: Bu eğitim kurumları, kuruluşlarından itibaren uzun bir süre mülki ve askeri sahada toplumun ihtiyacına cevap verebilecek düzeyde idarecileri, uzmanları ve pek çok devlet adamını yetiştirmek suretiyle önemli hizmette bulunmuşlardır. Osmanlılarda kurulan ilk medrese, İznik'teki Orhan Gazi medresesidir. Bu medreseyle mütevazı bir başlangıç yapılmış, vakıf sistemi bir devlet politikası olarak teşvik edilmiş ve kısa sürede bütün Osmanlı ülkesinde bir medrese ağı kurulmuştur. 15. yüzyıl ortalarında Fatih'in kurdurduğu Sahn-ı Seman Medreseleri (inşası 1463-1471), bundan bir asır sonra Kanuni'nin kurdurduğu Süleymaniye Medreseleri (inşası 1550-1557), Türk ilim hayatında önemli iki dönüm noktasıdır. Bunlar, fiziki görünümleri, sahip oldukları maddi imkânlar ve nihayet eğitim programlarının zenginliğiyle en üst seviyeyi temsil etmişlerdir. Medreselerle sıbyan mekteplerinin hemen hepsi vakıflara bağlı olarak çalışmaktaydı.

Osmanlı medreselerinde çeşitli ölçülere göre belirlenen dereceler, okutulan derslerin türleri ve seviyeleri, bu derslerin ele alınış metotları Türk eğitim tarihinin en önemli konularını teşkil etmektedir. Fatih'in düzenlemesine kadar, ilk Osmanlı medreselerindeki derslerde nakli bilimlerin yanında matematik gibi bazı akli bilimler de okutuluyordu. Kitaplar Arapçaydı, fakat sözlü anlatımda Türkçe de kullanılıyordu. Medresede temel akademik kişi müderristi. Müderris kelimesi ders veren anlamına gelmektedir. Müderris, medresedeki akademik faaliyeti yürüten ve

ondan sorumlu olan kimsedir. Müderrislerin, Osmanlılarda büyük ölçüde öğretmene verdiği değerden kaynaklanan çok itibarlı yeri vardır. İlk Osmanlı asırlarında müderrisler kaydı hayat şartıyla, yani süresiz olarak tayin edilmekteydi. Fakat sonraları, medrese ve mezun sayısı artınca müderrislerin belirli süreler ile tayini ve adaylar arasında imtihan usulü getirilmiştir. Müderrislerin belirlenen mutat maaşları dışında, arpalık olarak veya kendilerine havale edilen geçici görevlerden elde ettikleri ek ücretler de vardı. İmaretten yemek yerler ve kendilerine ev tahsis edilebilirdi *(İslam Ansiklopedisi).*

Kanuni'den sonra başa geçen padişahlar, medrese ve ilmiye sınıfının ıslahına çalışmışlarsa da başarı sağlanamamış, bozulma ve usulsüzlükler devam etmiştir. İlmiye teşkilâtındaki ıslah çalışmaları, biraz farklı bir yaklaşımla daha sonraki asırlarda da devam etmiştir. III. Selim, hemen her konuda ıslahata girişirken, ilmiyeye önem ve öncelik vermeye gayret etmiştir. Bütün bu gayret ve bakış açıları, genellikle klasik anlayışın bir devamı niteliğindedir. II. Mahmut döneminde de medreselerle ciddi bir şekilde ilgilenilmemiş, ilmiye mensuplarının sahip olduğu geniş imkânlar ve nüfuz sahaları yavaş yavaş ellerinden alınmaya başlanmıştır. Nihayet, 1826'da Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin kuruldu ve o zamana kadar ilmiyenin büyük ölçüde yararlandığı vakıf gelirleri nezaret vasıtasıyla devlet bütçesine aktarıldı. Bu uygulamadan vakıf gelirleriyle idare edilen medreseler zarar gördü. Bu dönem, medreseler açısından kaynakların elinden alındığı, yenilenme ve gelişmesi için hiçbir ciddi teşebbüsün yapılmadığı, bilakis kendi haline terk edilerek alternatif eğitim kurumlarının, yani Batı usulü eğitimin öngörüldüğü bir devir olmuştur.

Kısacası, Kanuni'den itibaren Tanzimat'a kadar geçen uzun bir süre içerisinde, büyük bir tepkiye sebep olunabileceği endişesiyle, medreselerde ciddi manada düzenleme ve ıslah çalışmaları yapılmadığı, medreselerin bir bakıma kendi hallerine bırakıldığı tespit edilmektedir. Bu durum

II. Mahmut'tan sonra Abdülmecid, Abdülaziz ve II. Abdülhamid devirlerinde de küçük çapta bazı değişikliklerle aynen devam etmiştir. Özellikle II. Abdülhamid, eğitimin Osmanlı ülkesinde yerleşmesi için çok büyük hamleler yaptığı halde, medrese ve ilmiye alanında mühim bir teşebbüse girişmemiştir. Diğer taraftan, yeni usule göre eğitim yapan modern okulların açılmasına çalışılmış, bu da mektep ve medrese ikiliğine yol açmış olup eğitimde bütünlüğün oluşmasını engellemiştir. Böylece, bir tarafta Türk ve Müslüman tebaaya yönelik faaliyette bulunan sıbyan okulları ile medreseler gibi klasik eğitim kurumlarıyla, 18. yüzyıldan itibaren açılan ve sayıları gittikçe artan modern eğitim kurumları, diğer tarafta ise azınlık ve yabancılara ait okullar faaliyetlerini sürdürmekteydi *(Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi ve Kurumları-Yrd. Doç. Dr. Fatma Ürekli).*

Eğitimde İlk Yenileşme Hareketleri (1776-1839)

Osmanlı'nın ilk yenileşme süreci, Lale Devri ve sonrasındaki ıslahatlarla başlamış, asıl olarak III. Selim ve II. Mahmut dönemindeki askeri ve yönetsel ıslahatlarla ivme kazanmış ve Tanzimat Dönemi ıslahatlarıyla kapsamlı bir yenileşme projesi niteliği kazanmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti, Batı'da kapitalizmin ortaya çıkması, Batılı devletlerin ticaret alanında avantajlı hale gelmeleri, yeni ticaret yollarının keşfiyle ticaret açısından avantajlarını yitirmeye başlaması, tımar sisteminin çözülmesiyle köylünün topraktan ayrılmaya başlaması sonucu mali ve askeri düzenin bozulması, Batı ordularının modernize edilmeye başlanması karşısında savaşlarda ardı ardına yenilgiler alması ve taşrada bazı muhalif güçlerin örgütlenecek merkez karşısında yerel güç odakları olarak ön plana çıkmaları gibi nedenlerle 17. yüzyıl sonlarından itibaren gerilemeye başlamıştır. Osmanlı'da, askeri başarısızlıklarla birlikte yönetsel ve mali bunalım şeklinde ortaya çıkan gerilemenin fark edilmesi ve bu gerilemeye sistemin geleneksel refleksleri

ile çözüm bulunamaması karşısında yenileşme reformları gündeme gelmiştir *(Suraiya Faroqhi).*

Savaşlarda yenilgiler devam ettikçe, Osmanlı idarecileri bu yenilgileri öncelikle Avrupa subay ve askerlerinin iyi yetişmiş olmalarına, kendilerinin bu alanda geri kalmalarına bağlamışlar ve önce Avrupa tarzında bazı askeri yenileşmelere girişmeyi gerekli görmüşlerdir. 18. yüzyılda Osmanlı memleketine gelen yabancı uzmanlar da öncelikle askeri yenileşmeyi tavsiye etmişlerdir. Bu yüzden, bu asrın ikinci yarısından itibaren askeri ihtiyaçları karşılamak için Avrupa'nın çağdaş eğitim kuruluşlarından ilham alınarak modern mektepler açılmaya başlandı *(Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi ve Kurumları-Yrd. Doç. Dr. Fatma Ürekli).*

Osmanlı Devleti'nde mesleki ve teknik eğitim kurumları öncelikle askeri zorunluluktan dolayı açılmıştır. Bu zorunluluk gereği Osmanlı Devleti'nde açılan ilk mesleki ve teknik eğitim kurumu 1734 yılında açılan Hendesehane'dir. Hendesehane aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde ileride açılacak askeri ve sivil mühendislik okullarının temeli olarak kabul edilmektedir *(XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Mesleki ve Teknik Eğitim-Ebubekir Çinar).*

Mühendishane-i Bahri-i Hümayun

Türk eğitim tarihinde modern anlamda ilk defa kurulan bu okulun açılmasında 1768'de başlayan Rus Savaşı'nda Osmanlı ordusunun teknik açıdan zafiyet içinde bulunmasının önemli rolü vardır. Savaş sırasında topçuluğun çağdaş hale getirilmesi çalışmaları ehemmiyet kazanmış ve bu arada bir yıl kadar hizmet veren bir topçu mektebi açılmış olmakla beraber (Ekim 1772) bunun savaşın seyri üzerinde etkisi görülmemişti. 1770 Çeşme olayından sonra donanmanın yeniden yapılanması girişimleri de kalıcı ve semereli olmamıştı. Eğitilmiş kadrolara duyulan ihtiyaç bir deniz mühendishanesi açılmasını kaçınılmaz kılmıştı.

Mühendishane-i Bahri-i Hümayun 1781 yılında Mühendishane-i Tersane-i Amire adıyla anılmaya başlandı ve 1784'te Halil Hamit Paşa'nın sadareti esnasında yeniden düzenlendi. Önce yer darlığı sorununun giderilmesine çalışıldı ve mektep, Tersane Zindanı yanında üç ambarlı kalyonların yapıldığı mahal civarında yeni inşa edilen birkaç odalı bir binaya taşındı. 1846'daysa Heybeliada'daki yerine nakledildi *(İslam Ansiklopedisi).*

Mühendishane-i Berri-i Hümayun

III. Selim devrinde yeniden yapılanmanın en önemli kurumlarından biri olarak 1795'te Hasköy'de açılmıştır. Mühendishane-i Bahri-i Hümayun'dan sonra imparatorluğun ikinci mühendishanesidir. Örneklerini, Fransa'da Mouradgea D'Ohsson'un ve özellikle Viyana'da Ebubekir Ratib Efendi'nin gözlemlediği askerlik ve mühendislik akademilerinden almıştır *(İslam Ansiklopedisi).*

1805 yılında çıkartılarak yürürlüğe giren Bahriye Kanunnamesi ile donanmaya daha ehliyetli kimselerin üstat, hekim ve cerrah olarak tayin edilmesi karar altına alındı. 1806'da yayınlanan bir fermanla, İstanbul tersanesi içinde bir Tıp Mektebi kuruldu. Bu kurum, yalnız donanmanın ihtiyacı için değil, memleketin ihtiyacı için de hekim yetiştirecekti. Fakat bu kuruma uzun bir süre ilgisiz kalınmış, ancak II. Mahmut devrinde daha büyük atılımlar gerçekleştirilerek tıp ve cerrahlık öğretimi yapan, Müslümanlardan tabip ve cerrah yetiştirmeyi amaçlayan bir başka askeri okul, yanı Tersane Tıphanesi kurulmuştur (1827). Bu okulun kuruluş amacı yeni ordu için hekim yetiştirmekti.

1831'de Mızıka-i Hümayun ve 1834'te Mektebi Harbiye tesis edildi. Askeri amaçlı olan bu okullardan Mektebi Harbiye, Fransız örneğine uydurulmuştu. Genellikle Fransızca olmak üzere yabancı bir dil bilmek, bütün öğretimin ilk ihtiyacı ve ön şartıydı. Tıbbiyeler gibi, çocuklar için bir hazırlık bölümü de vardı. Okul kurulduktan hemen sonra,

bazı öğrenciler Viyana, Paris ve Londra'ya tahsile gönderilmiş ve aynı zamanda Avrupa'dan öğretmen getirilmiştir. Açılan bu okullar vasıtasıyla matematik ve tabii ilimlerle tıp, zamanla daha modern bir tarzda öğretilerek bunların gelişmeleri sağlanmıştır. Mektebi Harbiye giderek çağına göre ileri bir öğretim kurumu haline gelmiş, oradan çıkan subayların sivil okullarda müspet bilim derslerini okuttukları sık görülmüştür.

Açılan bu yeni okullar toplumun çok küçük bir kesimine hizmet verebilmekteydi. Dolayısıyla, bu dönemde memlekette modern bir maarif sisteminin yerleşmiş olduğunu ileri sürmek pek de mümkün değildir. Bununla beraber, yukarıda zikredilen okullar, modern eğitim ve öğretim kurumlarının temelini oluşturmaları ve onlara model teşkil etmeleri bakımından, Türk eğitim tarihinde önemli bir yere sahiptirler. Osmanlı Devleti'nde siyasi, iktisadi ve askeri sahalarda en radikal değişiklikleri gerçekleştirmeyi başaran Sultan II. Mahmut devrinde, eğitim tedbirleri sadece orduyla sınırlı kalmamış, 1838 yılında ilk ve orta sivil eğitim meselesi de ele alınmıştır. İlköğretimin mecburi olması hususunda bir ferman çıkarılmış, Avrupa usulünde bir ilköğretim sistemi kurulması yolunda birtakım teşebbüslerde bulunulmuş, fakat uygulamaya çok sonraları geçilebilmiştir.

1839 yılında Mektebi Rüştiye Nezareti adlı bir müessese kurularak, rüştiye mekteplerinin idaresinin bir merkezde toplanması sağlandı. Ardından, devlet dairelerine nitelikli memur yetiştirmek amacıyla, iki ortaöğretim kurumu kurularak hizmete açıldı. İlk açılan ortaöğretim kurumları olan ve kendine özgü yönleri bulunan rüştiye mektepleri, Mektebi Maarif-i Adliye ile Mektebi Ulum-ı Edebiye'dir *(Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi ve Kurumları-Yrd. Doç. Dr. Fatma Ürekli).*

Tazminat Dönemi

Abdülmecit 1839'da tahta çıkınca, Mustafa Reşit Paşa'nın da tesiriyle Tanzimat Fermanı adı verilen bir forma yayınlamış böylece siyasal ve sosyal düzenlemelerin yapılacağını duyurmuştur. Gülhane'de yerli, yabancı, Müslüman, Hristiyan binlerce insanın karşısında ilan ettiği için Gülhane Hattı Hümayunu adıyla tanınmıştır. Gülhane Hattı Hümayunu'nun, Mustafa Reşit Paşa tarafından davetliler ve halk önünde yüksek sesle okunması yeni sultanın babasının reform çabalarına devam edeceğinin bir ilanıdır.

Ne var ki Hattı Hümayun'da eğitime ve okula ilişkin, ne tek bir söz ne tek bir işaret vardır. Ancak Hat'ta işaret edilen prensiplerin, bu prensiplere bağlı Tanzimat düzeninin mukadderatı milli eğitim karakterine bağlıdır. Yeni prensipler, yeni bir hayat görüşü ve sosyal düzen demekti. Osmanlı cemiyetinin bunları benimsemesi, duygu ve düşünce sisteminde yeni değerlere varması ile olabilirdi. Bu değerlere vardıracak başlıca araç milli eğitimdi *(Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi ve Kurumları-Yrd. Doç. Dr. Fatma Ürekli).*

Eğitimin geliştirilmesi, devleti felakete gidişten kurtaracak yegâne yol olarak görülmeye başlanmıştır. Eğitimin, böyle bir siyasal ve toplumsal işlevinin bulunduğunun fark edilmesi, eğitim tarihimizde çok önemli bir teşhistir ve o zamandan beri değerini korumuştur. Eğitimciler ve yazarlar, ailenin ve devletin eğitim görevlerini, çocuklara ve topluma olan sorumlulukları açısından ele almaya başlamıştır. Eğitim bu dönemde bir bilim olarak anılmaya ve eğitim bilimi kitapları yazılmaya başlanmıştır. Okul ve sınıf ortamının düzenlenmesine, yeni ders araç gereçlerin kullanılmasına, genel ve özel yeni öğretim yöntemlerinin denenmesine girişilmiştir. Örgün eğitim alanında İstanbul'da ve taşrada büyük çabalar gösterilmiş, bazıları günümüzde de etkinliğini sürdüren birçok okul kurulmuştur. Bu kurumların programlarına hayata dönük dersler konulmuştur.

Mesleki ve teknik eğitimin emelleri atılmaya başlanmıştır. İlk kez öğretmen yetiştiren meslek okulları açılmıştır. Öğrenci ve öğretmenlerin kılık kıyafetleri ve disiplin cezaları yeniden düzenlenmiştir. Halk eğitiminin önemi daha iyi anlaşılmaya başlanmıştır. Kızlar için yeni okullar açılmış, kadınlar için eski yasaklar geniş ölçüde yumuşatılmış, fikir ve edebiyat alanında kadınların hak ve yetkileri lehine yazılar yazılmaya başlanmıştır.

II. Mahmut'un oğlu Abdülmecid'in çok genç olması, Mısır ve Boğazlar sorunları, Mustafa Reşit Paşa'nın Paris elçiliği gibi nedenler eğitimdeki reformunu geciktirmişti. Tanzimat'ın eğitim hamlesi ancak 1845'ten sonra ivme kazanabildi. Abdülmecid'in 1845 yılındaki fermanı, Türk eğitim tarihi açısından önemlidir. Ona göre asıl ilerleme ülkenin mamur olması ve halkın refaha ermesidir. Öyle bir amacın gerçekleşmesi halkın din ve dünya işlerinde bilgilendirilmesine bağlıdır. İlimlerin ve fenlerin kaynağı ve sanayinin meydana çıktığı yer olan gerekli okulların icadının düşünüp planlanması ve yapılması işlerin en mühimidir. Bu nedenle ülkenin çeşitli yerlerinde gerekli okullar açılarak halkın eğitiminin çaresine bakılmalıdır. Eğitimle yakından ilgilenme bu uyarıdan sonra başlamıştır. 1845'te Muvakkat Maarif Meclisi kuruldu. Bu geçici bir komisyondu. 8 üyeden oluşan meclis haftada iki kez toplamaktaydı. İlmiye, kalemiye, seyfiye sınıfından seçilen kişilerden oluşan komisyon, ilim ve fennin yaygınlaştırılmasını ve eğitim işlerinin bir düzene konulmasını amaçlamıştır. Bu geçici komisyon durumundaki Muvakkat Maarif Meclisi şöyle bir rapor hazırlamıştı.

1. Sıbyan okullarının bir düzene sokulması

2. Yeni rüştiyelerin açılarak sıbyan okulunu bitirenlerin devamının sağlanması

3. Rüştiyeleri bitirenlerin devam edeceği, yüksek ilimlerin okutulacağı, yatılı Darülfünun'un açılması

4. Nihayetinde tüm bu işleri yürütecek olan Daimi Meclisi Maarif'in açılmasını öngörmüştür. *(Tanzimat Döneminde Eğitimde Çağdaşlaşma Hamlesi ve Öğretmen Yetiştirme Sistemi-Mehmet Kına)*

Rüştiyeler

Sıbyan mekteplerinde yer alanların öğrenim düzeyini yükseltmek için bazı yenileşme çalışmalarına gidilmiştir. Ama bu durum medreselilerin tepkileriyle karşılaşmıştır. Bu nedenle sıbyan mektepleri ile askeri okullar arasında yer alan rüştiyelerin kurulması daha uygun görülmüştür. Böylesi bir çözüm, eğitimle ilgili herhangi bir sorunu yine yeni bir eğitim unsuruyla dengelemeye çalışması açısından önemlidir *(Türk Eğitim Tarihi: Başlangıçtan 1999'a-Yahya Akyüz)*.

II. Mahmut'un son dönemlerinde açılan ilk rüştiye olarak tanıtılan Mektebi Maarif-i Adliye ve 1839 yılında açılan Ulûm-u Edebiye birer rüştiyeden ziyade rüştiye seviyesinde meslek okullarıydı. Bu okullar Tanzimat döneminde geliştirilen Osmanlı modern ve seküler eğitim sisteminin temelini teşkil etmişlerdir *(Medreseler ve Modernleşme-Yaşar Sarıkaya)*. Rüştiyelerin gelişiminde, 1847'de Mekatib-i Umumiye Nazırlığına atanan Kemal Efendi'nin etkisi büyüktür. Kemal Efendi, Numune Mülkiye Rüştiyeleri açarak, düzenli ve programlı öğretim yapmayı amaçladı. Davutpaşa Rüştiyesi açılan ilk numune mektebi olmuştur. Sıbyan mezunlarının iki yıllık rüştiye eğitiminden sonra, açılacak Darülfünun'a girebilmeleri kararlaştırıldı. 1852'de numune rüştiyelerinin sayısı on ikiye çıkmıştır. Ayrıca, bu sırada, rüştiyelerin biraz üzerinde Darülmaarif adıyla yeni bir ortaöğretim kurumu açılmıştır *(Osmanlı Eğitim Tarihi-Necdet Sakaoğlu)*. Burada alınan olumlu sonuçlar, daha küçük yerleşim yerlerinde de benzeri okulların açılabileceği düşüncesini doğurmuştur. Bir anlamda diğer eğitim kurumlarına örnek olmuştur *(Cumhuriyetin İlk Döneminde*

Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri-Gül Nihan Toprak).

Özellikle 1848'de açılan Darülmuallimin ilk mezunlarını vermeye başlayınca da vilayetlerde, rüştiyelerin açılması yoluna gidilmiştir. 1853 yılında, büyük merkezlerde 25 rüştiye açmak için gerekli ödenek sağlanmış ve 1859 yılına gelindiğinde, Rumeli ve Anadolu'da açılan rüştiyelerin sayısı toplam 48'e ulaşmıştır *(Ölçülebilir Verilerle Tanzimat Sonrası Osmanlı Modernleşmesi-Mehmet Alkan).*

İlk kız rüştiyesi, 1859 yılında, Sultanahmet'teki 26 derslikli sıbyan mektebinde açılmıştır. 1870'de "Darülmuallimat" açılarak, kız rüştiyeleri için bayan öğretmenler yetiştirmeye başlayınca, bu okullar da başlıca büyük şehir ve kasabalarda yayılmaya başlamışlardır *(Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış-Faik Reşit Unat).* Kadınların eğitime dâhil edilmesi, Tanzimatçıların en büyük başarılarından biri sayılabilir. Avrupa'da olduğu gibi, 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı'da da kadınlar erkekler gibi okullara gitmeye başlamış, bu durum kadınların yalnızca okuyup yazmasına yardımcı olmakla kalmamış aynı zamanda yeni meslekler öğrenmelerinin de kapılarını açmıştır diyebiliriz. Rüştiyelerin süresi ilk önce dört yılı kapsarken, Darülmaarif açıldıktan sonra altı yıla çıkarılmıştır. Fakat 1863'te ise beş yıla düşürülmüştür *(Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri-Gül Nihan Toprak).*

İdadiler

Tanzimat Dönemi başında, askeri ve mesleki-teknik yükseköğrenim kurumlarına ortaöğretim seviyesinde öğrenci hazırlayan ilk idadiler 1845'te İstanbul ve Bursa'da açılmıştır. 1868'de açılan Galatasaray Sultanisi dışında sivil idadiler ilk defa 1869 Maarif Nizamnamesi'nde gündeme getirilmiştir. Maarif Nizamnamesi'nde açılmasına öncelik tanınan sivil idadiler, mali kaynak yetersizliği, öğretmen eksikliği ve benzeri nedenlerle istenilen düzeyde

geliştirilemedi. Tanzimat Dönemi'nin ikinci yarısında rüştiye mektepleri görece hızla yaygınlaşmasına rağmen, İstanbul müstesna, sivil idadileri geliştirme düşüncesi teoride kaldı. Bu dönemde lise düzeyinde eğitim veren tek lise mevcuttu; o da Galatasaray Sultanisi'ydi *(Osmanlı'da Eğitim-Ahmet Cihan).*

Tanzimat Dönemi'nde İstanbul'da yedi, taşrada bir tane idadi açıldı. İdadilerin esas gelişmesi II. Abdülhamid devrinde olacaktır. Rüştiyelerde verilen derslere benzer derslerin yer almasına rağmen onlardan farklı olarak özellikle yabancı dil derslerinin fazlalığı görülmektedir. Bu durumun bir nedeni de karma eğitimin veriliyor olması gösterilebilir *(Tanzimat Devri'nde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma-Cahit Bilim).*

Sultaniler

Bu terim, Galatasaray'da gerçek anlamıyla kurulan ilk liseye verilen "Mektebi Sultani" adı ile ortaya çıkmıştır. 1856'da yayımlanan Islahat Fermanı uyarınca, Avrupa'ya öğrenci gönderildiği gibi, devlete hariciyeci ve yabancı dil bilen subay yetiştirmek üzere Paris'te 1857'de, Mektebi Osmani açılmıştı. Ancak bu okul istenen sonucu vermediği için 1864'te kapatılmıştır. Daha sonra öğrenci gönderilmesinden de vazgeçilmiştir. Onun yerine, daha az masrafla daha çok öğrenci yetiştirmek üzere Batılı anlamda bir öğretim basamağının kurulması gerektiği anlaşılmaya başlamıştı *(Galatasaray Mektebi Sultanisi-Adnan Şişman).* Mektebin kuruluşunda, devletin başında yer alan etkili konumdaki devlet adamlarının eğitim reformları konusunda Fransa'yı örnek almalarının da etkileri olmuştur.

Galatasaray Sultanisi, rüştiyeyle yükseköğretim arasında ve Osmanlılık siyaseti doğrultusunda, dinler arası bir kurum olarak 1 Eylül 1868 tarihinde eğitime başladı. Okulun öğretim süresi beş yıldı, fakat bilgi seviyesi çok düşük olan öğrencileri yetiştirmek maksadıyla üç yıllık hazırlık

sınıfı da olmak üzere sekiz yıl öğrenim görülmekteydi. Öğrenim dili Fransızca olarak kabul edilen mektepte Türkçe, Fransız dili ve edebiyatı, Latince, Grekçe, ahlak, Osmanlı tarihi ve coğrafyası, genel tarih ve coğrafya, matematik, kimya, hitabet ve edebiyat, hat ve resim, muhasebe, defter tutma gibi dersler okutulacaktı *(Tanzimat Devri Eğitim Sistemi-Bayram Kodaman & Abdullah Saydam).*

Galatasaray Mektebi Sultanisi ile değişik inanç ve düşüncedeki çocukları kaynaştırarak büyük bir Osmanlı birliği oluşturulmak isteniyordu. Fakat bu ideal gerçekleşmedi. Aynı zamanda Osmanlılık yaratılmaya çalışılırken, birçok Bulgar, Yahudi ve Arap milliyetçisinin de yetiştiği görülmüştür *(Tanzimat Devri'nde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma-Cahit Bilim).* Buna karşın, modern Türkiye'nin oluşmasında Galatasaray Lisesi'nin etkisi çok büyük olmuştur. Batılı idare anlayışını yürütecek, yetenekli ve batılı anlamda eğitim görmüş idareci, diplomat ve diğer devlet adamlarına olan ihtiyaç arttıkça, Galatasaray mezunları Osmanlı Devleti'nin ve ondan sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin siyaset ve idaresinde hâkim bir rol oynamışlardır *(Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri-Gül Nihan Toprak).*

Darülfünun

Modern eğitim sistemini tamamlayan son halka, uzun fasılalarla gündeme gelen birkaç teşebbüsten sonra 20. yüzyıla girerken açılabilen ilk Osmanlı Darülfünun'udur. Tanzimat Dönemi'nde hazırlanan ilk eğitim reformu tasarısı olan 1845'teki teşebbüste, çeşitli engeller nedeniyle Darülfünun'u açma imkânı olmadı *(Osmanlı'da Eğitim-Ahmet Cihan).*

Lise tahsilini tamamlamış olan kızların üniversite tahsilinden uzak olmamaları için Darülfünun içinde öncelikli olarak kadınlara özgü olmak üzere serbest dersler adı altında genel dersler açılmıştır. Ancak bir dönem kız ve

erkek öğrencilerin ayrı eğitim binasında eğitim görmeleri uygun görülmüş olmasına rağmen sonunda kız ve erkekler birlikte derslere devam etmişlerdir *(Darü'l-fünun Tarihi-Mehmet Ali Ayni).* Böylece karma bir eğitim sisteminin uygulandığı görülüyordu. Darülfünun, 20 Şubat 1870'te büyük bir törenle açılmıştır. Nazırlığına da Fransa'da pozitif bilimler öğrenimi yapan Hoca Tahsin Efendi getirilmişti. Normal derslerin yanı sıra, halka açık serbest dersler de devam ediyordu. Ancak, birtakım gelişmeler, bu kurumu olumsuz etkilemiştir *(Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sistemi Oluşumu ve Dönüşümü-İlhan Tekeli & Selim İlkin).*

Darülfünun'un yaşamasına büyük önem veren Saffet Paşa tepkileri de azaltmak amacıyla bu okulu Galatasaray Sultanisi'nin içerisinde kurulmasını sağladı. 1874'te eğitime başlayan Darülfünun-ı Sultani, eskisi gibi hukuk, fen, edebiyat olmak üzere üç bölümden oluşuyordu. Ancak hocaların çoğunluğunun Fransız oluşu, İstanbul'da gündüz okuyan öğrencilerin devam zorunluluğu vb. sebeplerden dolayı bu kurum 1881'de kapandı *(Tanzimat Devri Eğitim Sistemi-Bayram Kodaman & Abdullah Saydam).*

1869 Maarif Nizamnamesi

II. Mahmut'tan başlayarak Tanzimat devrinde devam eden süreç içinde eğitim sisteminde önemli bir mesafe alınmıştı. Yalnız yapılan değişiklikler bir plan ve program dâhilinde değil tamamen günün şartlarını ve devrin yöneticilerinin isteğiyle yapılıyordu. Şura-i Devlet Maarif Dairesi'nce hazırlanan nizamname, Fransız eğitim sistemine göre oluşturuldu. Bir anlamda 19. yüzyılın ilk döneminde gerçekleştirilen yenilikler nizamname ile belirli bir hukuki temele oturtulmuş oldu. Nizamnameye göre, ilk kez vilayetlerde maarif teşkilatının kurulması ön görüldü. Buna göre mahalle ve köylerde sıbyan mektepleri, beş yüz haneli kasabalarda rüştiyeler, bin haneli kasabalarda idadiler ve

vilayet merkezlerinde ise sultaniler kurulacaktı. Bunların üzerinde de meslek ve ihtisas mektepleri veya Darülfünun'un yer alması öngörülmekteydi. Nizamnamede öngörülen niteliklerde ilk Darülfünun 1870'de açıldı. Fakat Darülfünun (İlmiye'nin de baskısıyla) 1871'de kapandı. 1874'de yeni bir Darülfünun kurulduysa da kalıcı olamadan 1880'da kapanmak zorunda kaldı.

198 maddede ana hatlarıyla aşağıda bulunan eğitim meselelerine yer verilmiştir.

1- İlköğretim meselesi ele alınmıştır (mad. 3-35).

2- Ortaöğretim meselesi ele alınmıştır (mad. 35-50).

3- Öğretmen yetiştirme sorunu ele alınmıştır (mad. 5-78).

4- Bir üniversite kurulması planlanmıştır (mad. 79-128).

5- Özel öğretim sorunu ele alınmıştır (mad. 128-131).

6- Okullara için gerekli olan kitapları telif veya tercüme yoluyla temin edecek Daire-i İlmiye planlanmıştır *(1869 Maarif-İ Umumiye Nizamnamesi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri-Yrd. Doç. Dr. İbrahim Caner Türk & Mine Çağır).*

Abdülhamid devrinde gerek özel sektörün öncülük ettiği yeni okulların açılması, gerekse ihtiyaçlara göre meslek okulları ve ihtisas okullarının tesisi, devletin sosyal ve siyasal yapısında da değişime yol açtı. Örneğin 1878⊠de kurulan Hukuk Mektebi, İlmiye'nin sorumluluğunda bulunan yargı işlevinin yeni yetişen hukukçulara verilmesini sağladı. Yani yüzyıllardır medreselerin kontrolündeki hukuki yapı, Batılı tarzda eğitim gören ve Batı hukuk bilgisiyle yetişmiş yeni nesillere teslim ediliyordu.

Bu dönemde doğrudan medreseleri tasfiyeye yönelik bir hareket içine girilmemişti. Fakat eğitim alanında yapılan yenilikler, ulemanın eğitim üzerindeki etkisini zayıflattı.

İlmiyenin en önemli ekonomik kaynağı olan vakıfların devlet tarafından kontrol altına alınması, devletin eğitime ayırdığı ekonomik imkânları doğrudan yeni açılan Batılı tarzdaki okullara aktarması medreseleri ekonomik açıdan zor durumda bırakırken, medreselerdeki çöküşü hızlandırdı. Ekonomik zorluk yaşayan medreselerin zamanla istihdam alanlarını kaybetmesi onların nitelik ve nicelik olarak zayıflamasına neden oldu. Dönemin aydınları Cevdet Paşa ve Ali Suavi gibi medreselerden yetişmiş aydınlar bile medreselerin eğitiminin yeterli olmadığını ifade etmişlerdi. II. Meşrutiyet Batılı tarzda eğitimin gelişmesi ve yerleşmesini daha da hızlandırdı. Devlet tarafından eğitime ayrılan bütçe genişletildi. İlköğretim parasız olması ve yurt çapında zorunlu hale getirilmesi için çaba gösterildi. Okullardaki eğitim-öğretimin müfredatına ilişkin de çalışmalar başladı.

Kısacası II. Meşrutiyet dönemi yapılan hazırlıklar cumhuriyet sonrası yapılan devrimlerin alt yapısını oluşturdu. Bu süre zarfında medreselerde reform yapılması ya da yeni koşullara göre medreselerin yapılandırılması hiç bir zaman gündeme gelmedi. Medreseler Sultan Abdülhamid'in son döneminde en zor dönemlerini yaşadılar. Medreselerin ıslahı ve bir dizi reform çalışmaları ancak 1909'dan itibaren tartışılmaya başladı. Bu amaçla bir dizi hazırlık gerçekleştirildi. Öncelikle medreselerin ders müfredatı yeniden yapılandırılarak fen bilimleri müfredata dâhil edildi. Yeni koşullara uygun yeni medreseler inşa edildi. Fakat İttihatçıların bu çabası medreseleri tekrar canlandırmaktan ziyade medreseler üzerinden siyasi iktidarlarını güçlendirmeyi amaçladığı için beklenen başarı gelmedi. 3 Mart 1924 Tevhidi Tedrisat Kanunu ile de medreseler tamamen kapatıldı *(XIX. Yüzyıl Osmanlı Eğitim Sistemindeki Değişim-Yrd. Doç. Dr. Şerif Demir).*

Osmanlı Devleti'nde Azınlıkların Eğitimi

Azınlık okulları Rum okulları, Ermeni okulları ve Yahudi okulları olmak üzere üç gruba ayrılmışlardı. İstanbul'da en eski Rum okulu, Patrikhane Mektebi adıyla da anılan Fener Rum Mektebi'dir. Bu okul, İstanbul'un fethinden önce Patrikhane'nin himayesinde ve masrafları da Patrikhane tarafından karşılanmak üzere kurulmuştu. Bu okulda Yunanca, felsefe, teoloji, matematik, fiziki ilimler okutulmaktaydı *(Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar-Prof. Dr. Ersoy Taşdemirci).*

Ermeni okullarına gelirsek; imparatorluğun belirli bölgelerinde dağınık ve azınlık olarak yaşayan Ermenilerin kiliseleri yoluyla çocuklarına dini temelli bir eğitim verdikleri söylenebilir. Ancak bu tür bir eğitimi sistemli bir eğitim olarak kabul etmek güçtür. İstanbul'un fethinden 18. asrın sonuna kadar uzayan devrede Osmanlı İmparatorluğu hudutları içerisinde okul mahiyetinde Ermeni kurumlarına rastlanmamaktadır. Ermeniler ilk defa Patrik Ohannes Golda'ya 1719'da verilen bir fermanla Kumkapı'da "Mangantz Varjadun" (Çocuk Eğitim Evi) adlı bir kuruma kavuşmuşlardır *(Osmanlı Devleti'nde Ermeni Eğitim Kurumları ve Faaliyetleri-Prof. Dr. Necmettin Tozlu)*

Türklerin İstanbul'u fethi sırasında İstanbul'da dikkati çekecek kadar Yahudi yoktu. Yahudilerin Osmanlı ülkesine gelişleri 1492 yılında olmuştur. İspanya'dan Arapların çıkartılmasından bir müddet sonra da Yahudiler, Portekiz ve İspanya'dan çıkarıldılar. Orada İspanyolcayı ana dili olarak öğrenmeye mecbur tutulan Yahudiler, İstanbul'a geldiklerinde oldukça aydın bir grubu teşkil etmekteydiler. Hatta matbaayı da beraberlerinde İstanbul'a getirdiler. Burada çok sayıda okul açtılar. Bu okullarda İbranice ve grameri, dini bilgiler, hesap, hendese, tarih, coğrafya gibi dersler okutuyorlardı. Ancak Türkiye'ye geldikten iki asır sonra bu okullarda İbrani dili ve müspet bilimler öğretimi zayıflamaya başlamıştır *(Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar-Prof. Dr. Ersoy Taşdemirci).*

Osmanlı'da ilk açılan yabancı okullardaki öğretmenler misyoner rahiplerdi. İyi iletişim kuran ve gittikleri ülkenin halkını çok iyi tanıyan bu misyonerler sayesinde çalışmalar başarıya ulaşmıştır. 1869 yılında çıkartılan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne kadar Osmanlı Devleti'nde yabancı okulları düzenleyen herhangi bir kanunun bulunmayışı ve Osmanlı Devleti'nin buhranlı bir döneme girmesiyle yabancı devletlerin yaptıkları baskılar neticesinde gayrimüslim tebaaya ve yabancılara yeni özgürlükler veren ferman ve kanunların çıkartılmasıyla yabancı okulların sayısı gittikçe artmıştır. Yabancı devletlerin, Osmanlı Devleti'ndeki çok uluslu yapıyı devlet aleyhinde iyi bir şekilde kullanmalarıyla, gayrimüslim tebaayı milliyetçilik akımının da etkisiyle, yavaş yavaş Osmanlı Devleti'nden kopararak bağımsızlıklarını ilan etmelerine sebep olmuşlardır. Bu süreçte, çok aktif olarak çalışan misyonerlerin okul açma faaliyetlerinin büyük etkisi olmuştur. Özellikle Ermenilerin yabancı devletler tarafından açılan okullarda eğitilmeleri ve yine Bulgarların ihtilalci fikirlerle yetiştirilmeleri, aynı şekilde Makedonyalıların da isyan için kışkırtılmalarında bu okulların payı büyük olmuştur *(Yabancı Ülkeler Tarafından Osmanlı Coğrafyasında Açılan Okullar-Ebru Esenkal).*

23 Nisan 1920'de kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde on bir bakanlıktan oluşan ilk bakanlar kurulu, 2 Mayıs 1920 tarihinde çıkarılan bir kanunla oluşturulmuştur. 1920 Mayıs ayında TBMM'ce ilk Maarif Vekilliğine Rıza Nur Bey seçilmiştir. Böylece Anadolu eğitimi ile uğraşan, biri İstanbul'da Maarif-İ Umumiye Nezareti; diğeri Ankara'da Maarif Vekâleti olmak üzere iki idari teşkilât bulunmaktaydı. Her iki yönetimde, mevcut öğretmenlerini kendi yanlarına çekmek istemektedir. Özellikle Maarif Vekâleti de bu yönde önemli çabalar harcamıştır. Maarif Vekâleti'nin ve TBMM'nin uğraştığı başlıca eğitim sorunu öğretmenlerin maaşları konusu olmuştur. Öğretmenlerin maaşlarını alamamaları nedeniyle pek çok okulun kapandığı bu dönemde görülen gelişmelerden biridir. Bu durumun nedeni o dönemin yetkililerine göre kimi zaman bütçe yetersizliğinden kimi zaman da özel idare memurlarının yanlış tutumlarından doğmuştur. 9 Mayıs 1920 tarihinde TBMM'de okunan bakanlar programında eğitimle ilgili olarak bazı hedefler belirlenmiştir. Bu hedefler arasında eğitimi dini ve milli bir duruma koymak, bu hedeflerin başında gelmektedir. Eğitimi, hayat mücadelesinde çocukları başarılı kılacak, dayanaklarını kendi varlıklarında bulduracak güç, girişim ve kendine güven gibi nitelikler verecek, üretici bir düşünce ve bilinç uyandıracak bir seviyeye ulaştırabilmek diğer bir önemli nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca öğretimi tüm okullarımızda bilimsel, modern olan temeller ve sağlık kurallarıyla yeniden düzenlemek ve

programlarını düzeltebilmek konusu üzerinde durulmuştur *(Kurtuluş Savaşı Dönemi Eğitim Politikaları ve Eğitim Faaliyetleri-Dr. Erol Kapluhan).*

Bu konular dışında milletin şahsiyetine, coğrafya ve iklimimizin şartlarına, tarih ve geleneklerimize, sosyal bünyemize uygun bilimsel ders kitapları oluşturma noktası da belirtilmiştir. Dilin kazanılması durumu için de, halk kitlesindeki sözcükleri toplayarak dilimizin büyük sözlüğünü yapmak, milli ruhu geliştirecek tarihi, edebi ve sosyal eserleri dilimizin uzmanlarına yazdırmak, eski eserleri kütüğe geçirmek ve korumak, Doğu ve Batı'nın bilim ve fen kitaplarını dilimize çevirmek ve elde bulunan okulları iyi yönetebilmek konuları ele alınmıştır.

Maarif Vekâleti, kendilerini desteklemekte olan Anadolu öğretmenlerini örgütleyerek, toplantılar yaparak Anadolu eğitimini, Ankara'ya yöneltmeye çalışıyordu. 1920 Temmuz'unda Ankara'da bir "Muallime ve Muallimler Cemiyeti" kurulmuştur. İlk maarif bütçesini ve maarif kongresini düzenleyen Hamdullah Suphi Bey (Tanrıöver), ikinci maarif vekili olarak Aralık 1920-Kasım 1921 döneminde görev yapmıştır. Genel bütçeden maarif işlerine ayrılan para, bütçenin % 06.8'idir. Milli Mücadele'nin sonrasında bu miktarın arttığı görülmüştür. Ancak bu miktarda, eğitimi geliştirecek nitelikte olamamıştır *(Kurtuluş Savaşı Dönemi Eğitim Politikaları ve Eğitim Faaliyetleri-Dr. Erol Kapluhan).*

1921 Maarif Kongresi

1921 yılında Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'nin eğitim tarihimiz içinde önemli bir yeri vardır. Bu kongre okul ve öğrenci mevcudunu tespit etmek, bu konuda yapılması gereken çalışmaları belirlemek ve eğitime milli bir yön vermek amacıyla toplanmıştır. Eğitim tarihimizde bir dönemin başlangıcı olarak görülmesi gereken bu kongrede Atatürk, eğitim, bilim ve kültür alanındaki düşüncelerini, yapılacak inkılâpların esaslarını, öğretmenler için neler

düşündüğünü ve onlardan neler beklediğini anlatan tarihi bir konuşma yapmıştır. Yeni kurulan devletin çağdaşlaşma yolunda ilerlemesi için atılan adımların, yapılan inkılâpların halk tarafından benimsenmesinde, eğitim alanındaki yenilikler büyük rol oynamıştır. Türk milleti için Kurtuluş Savaşı'nın önemi ne kadar büyükse, bu savaşın en bunalımlı günlerinde toplanan Maarif Kongresi'nin de Türk eğitim tarihi açısından önemi büyüktür ve milli eğitim ve kültür politikalarının mihenk taşını oluşturmaktadır.

I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale ve başka cephelerde büyük zaferler kazandığı halde, 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti yenik sayılmış ve başkent İstanbul ile topraklarından birçok yeri işgal edilmeye başlanılmıştı. Kurtuluş Savaşı döneminde yürütülen bağımsızlık mücadelesi eğitimi de derinden etkilemiştir. Bununla beraber, eğitim bu mücadeleye önemli katkılarda bulunmuştur. TBMM'nin açılışından hemen sonra, 6 Mayıs 1920'de Maarif Vekilliği adıyla yeni bir teşkilât kurularak eğitimin milli bir sisteme göre ele alınması kabul edilmiştir. 25 Kasım 1920'de Meclis'te alınan bir kararla öğretmen ve öğrencilerin askerlik yükümlülükleri ertelenmiş, 15 Temmuz 1921'de savaşın en yoğun olduğu bir dönemde Ankara'da Maarif Kongresi toplanmıştır *(1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi-Dr. Erol Kapluhan).*

Atatürk, toplumun yeniden biçimlendirilmesinde en önemli itici kuvvet olarak görülen eğitim alanında da aynı ilkeye uyulmasını, ilim ve fennin gösterdiği yoldan şaşılmamasını özellikle istemiş, hatta emretmiştir. Bu tutumuyla Atatürk, Türkiye'nin çağdaş bir devlet haline gelmesini önleyen engelleri, tam bir cesaretle yıkıp atabilen, akıl ve bilim çağına geçmenin tek kurtuluş yolu olduğunu tam bir berraklıkla görüp bu gerçeği tam bir açıklıkla gözler önüne seren bir liderdir.

Atatürk için tükenmez inanç kaynağı, yüreğini kaplayan derin millet sevgisi ile Türk gençliğine duyduğu sonsuz

güvendir. O, Türk milletinin ve Türk gençliğinin başaracağına dair inancını kaybetmemiştir. Atatürk'ün Türk gençliği ile ilgili görüşlerini açıklayan en eski belge, 1918 yılı Mayıs ayında, bir fotoğrafın üzerine kendi el yazısıyla yazdıklarıdır. Burada Atatürk, gençliğe olan inancını ve duygularını şu sözlerle ifade etmiştir: "Her şeye rağmen muhakkak bir nura doğru yürümekteyiz. Bende bu imanı yaşatan kuvvet, yalnız aziz memleket ve milletim hakkındaki payansız muhabbetim değil; bugünün karanlıkları, ahlaksızlıkları, şarlatanlıkları içinde sırf vatan ve hakikat aşkıyla ziya serpmeye ve aramağa çalışan bir gençlik gördüğümdendir." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Atatürk'e göre milli eğitim, bağımsızlık savaşı kadar önemlidir. O, bunu Yunanlıların Kütahya-Eskişehir üzerinden Ankara'ya doğru saldırıya geçtikleri günlerde ispat etmiştir. Düşman bütün gücüyle saldırıya geçtiği sırada, 16-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında, Ankara'da milli eğitim-öğretim seferberliğini de başlatmıştır. Bu hareketiyle hem eğitim-öğretime verdiği önemi göstermiş, hem de iç ve dış kamuoyuna Türk ordusunun başarıya ulaşacağına emin olduğu imajını vermiştir. Bu dünya tarihinde hiçbir ülkenin yapmadığı, hiçbir devlet adamının düşünmeye cesaret edemediği bir harekettir *(Atatürk'ün Eğitim Savaşı-Doç. Dr. Galip Karagözoğlu).*

İlk TBMM döneminde Maarif Vekâleti görevine sırasıyla Rıza Nur, Hamdullah Suphi, Mehmet Vehbi ve İsmail Sefa Beyler getirilmiştir. Her biri eğitim ve öğretimin yeniden teşkilatlandırılması, müfredatın yeniden oluşturulması ve özellikle de öğretmen yetiştirilmesi meselelerinde önemli gayretler göstermiş ve o günün şartlarında tüm imkânları seferber etmişlerdir. Milli eğitim politikasının temel amaçları belirlendiğinde ilk planlı faaliyet olarak mevcut okulların açık tutulması ve iyi idare edilmesi hedeflenmiştir. Mustafa Kemal'in yeni oluşumda öğretmenlerin rolü ve önemini en baştan beri önemseyerek savaş esnasında bir "Maarif Kongresi" tertiplenmesini istemesi de

öğretmenlerin o günkü toplumsal konumu ve değerini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Öğretmenlerin en az cephe gerisindeki milli ruhu ve manevi enerjiyi yüksek tutması kadar, eğitim öğretimin kendini yenileyebilmesi ve yeni bir hukuki çerçeve içerisinde devamlılığının sağlanması için atılması gerekli adımları belirlemesi bakımından da I. Maarif Kongresi oldukça anlamlıdır. TBMM'nin açılışını müteakip eğitimle ilgili ilk sistemli hareket olarak tanımlanabilecek Maarif Kongresi, Kütahya-Eskişehir Savaşları'ndaki mağlubiyetin ardından Sakarya Savaşı'na hazırlık döneminde yapılmıştır. Hâkimiyet-i Milliye, 31 Mayıs 1921 ve 13 Temmuz 1921 tarihli haberlerinde Maarif Kongresi ifadesini kullanmaktadır. Ertesi günkü haberde de Maarif Kongresi'nin 15 Temmuz'da açılacağı bildirilmektedir *(Yeni Türk Devletinin İlk Maarif Vekâleti: Kuruluşu ve Çalışmaları 1920-1923-Muhammed Sarı).*

Genellikle ilk ve ortaöğretim kademelerinin hedefi ve programı hakkında tartışmaların yapıldığı bu kongrede Atatürk, eğitim için harcanan çabaların gelecekteki eğitimin temellerini atmaya yetmeyeceğini; gerekli vasıtalara sahip olununcaya kadar geçecek olan devrede itinayla çizilmiş bir eğitim programı uygulanıp eğitim örgütünün en verimli şekilde çalıştırılacağını belirtmiş; kongrenin ilerleyen günlerinde ise öğretimin sadeleştirilmesi, uygulamalı hale getirilmesi ve yörelere göre çeşitlendirilmesi istenmiştir. Maarif Kongresi, yurdun her tarafından gelen 250'den fazla erkek ve kadın öğretmeni bir araya getirmiştir. Kongreyi Mustafa Kemal cepheden gelerek açmış ve çok önemli bir açılış konuşması yapmıştır. Kongrenin açılışına uzun bir başyazı ayıran Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, daha önceki iki İnönü Savaşı ve başlamak üzere olan Sakarya Savaşı'nı kastederek, "Mustafa Kemal Paşa, üçüncü Yunan taarruzunun en ateşli zamanında muallim ordusunun gelecek vazifesiyle meşgul bulunuyor. Bu asil ve yüce örnek Türk tarihinin benzeri ender bulunan kıymetli hatıralarından biri olacaktır" demiştir *(1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi-Dr. Erol Kapluhan).*

Atatürk kongreyi son derece önemli tespitler yaptığı açılış konuşmasıyla, bizzat kendisi başlatarak kongreye verdiği önemi bir kez daha ortaya koymuş ve konuşmasında şunları söylemiştir:

"Muhterem Hanımlar; Efendiler!

Yüzyılların yüklediği derin bir idare ihmalinin devlet varlığında açtığı yaraları gidermeyi sağlayacak çabaların en büyüğünü, eğitim yolunda harcamamız gerekmektedir. Bugün için memleketin aydınlanması uğruna ayrılabilecek şey; eğitimimizin geleceğine dayanak olacak bir temel kurmaya yeterli değildir. Ancak elverişli ve yeterli koşullarla araçları elde edinceye kadar geçecek savaş günlerinde de tam bir özenle işlenip çizilmiş bir ulusal eğitim programı yapmaya ve eldeki eğitim ve öğretim kuruluşlarımızı bugünden verimli bir çabayla çalıştıracak esasları hazırlamaya bakmalıyız.

Şimdiye kadar sürüp gelen okuma ve yetiştirme yanlışlıklarının ulusumuzun gerilemesinde en önemli nedenlerden biri olduğu kanısındayım. Onun için bir ulusal yetiştirme programından söz açarken, eski çağdaki asılsız uydurmalardan, yaradılışımıza hiç de uymayan yabancı düşüncelerden, Doğu'dan ve Batı'dan aşırma bütün etkilerden büsbütün uzak, ulusal ve tarihsel doğamıza uygun bir kültürü öne sürmüş oluyorum. Çünkü Türk idaresinin gerçek gelişmesi ancak böyle bir kültürle sağlanabilecektir. Rastgele bir yabancı kültürü kabullenmek, şimdiye kadar uygulanıp duran yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçlarını tekrar etmekten başka işe yaramaz. Kültürün, bu düşünce ekininin verimi, ekildiği yerin elverişliliği ile orantılıdır. Bu yer de milletin karakteridir.

İşte biz bu toplantınızdan yalnız, çizilmiş eski yollarda nasıl yürüyüp gidileceği hakkında beylik düşünceler ileri sürüp dağılmayı değil, belki de bu ortaya koyduğum koşullar çerçevesinde ulusa, yeni bir sanat ve bilim göstermek ve yeni kuşağı o yolda yürütmek için önder olmak gibi kutsal bir yararlılık bekliyoruz.

Gelecek için hazırlanan yurt çocuklarına, hiçbir zorluk karşısında baş eğmeyerek sabırla, güvenle çalışmalarını ve yetişmekte olan çocukların büyüklerine de yavrularının okumalarını sağlamak için hiçbir fedakârlıktan çekinmemelerini salık veririm. Milletimizin yaratılıştan gelen elverişliliğini geliştirmek sizlere düşüyor. Türk öğretmenlerine ulusal hükümetimizce, candan ve gönülden istendiği kadar iyi ve rahat yaşama koşullarının sağlanamamış olduğunu bilirim. Ama ulusumuzu yetiştirmek gibi kutsal bir ödevi benimsemiş olan yüce topluluğunuzun bugünkü şartları göz önünde bulundurarak, her türlü güçlüğü göze alarak bu yolda sarsılmadan yürüyeceğine de güvenim vardır. Göreviniz pek önemlidir, ulusun yaşamasıyla yakından ilgilidir. Bunda başarılı olmanızı Tanrı'dan dilerim." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Atatürk'ün de sözlerinden anlaşılacağı üzere yeni Türk Devleti'nin eğitim anlayışı, özgün bir kültür yaratma, pozitivist ve milli olma çizgisindedir. Yine aynı kongrede, bakanlık tarafından halk mektepleri hakkında düzenlenen bir projeyle, çocukları hayat içinde başarılı olacak bir kabiliyette yetiştirmek için yeni bir programın hazırlanmasının zorunluluğu tartışılır; dört sene olan ilköğrenimin beş seneye çıkarılması uygun görülerek, o zamana kadar uygulanan ilköğretim programlarının uygulanabilir olmadığı, altı senelik iptidai okullarında okutulan birçok derse ihtiyaç olmadığı, halk eğitimi için yüksek programların değil, halkın daha çok ihtiyaç duyduğu ve istediği lisan, din ve hesap gibi derslerin okutulmasıyla yetinilmesini, halk eğitiminin ancak bu şekilde sağlanabileceğini, köylü ve kentlilerin ihtiyaçlarının farklı olması sebebiyle ilkokul programlarının buna göre ayrı ayrı düzenlenmesi gerektiği; projede yer alan meslek derslerinin ilkokullarda bütünüyle öğretilmesinin mümkün olmadığı, ancak sanat ve bir is için kabiliyetlerin esas olduğu ve kız okullarına, kızların ev kadını olabilmeleri için gerekli pratik bilgilerin konulması gerektiği belirtilir *(1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi-Dr. Erol Kapluhan).*

Genellikle ilk ve ortaöğretim kademelerinin hedefi ve programı hakkında tartışmaların yapıldığı bu kongrede Mustafa Kemal, bugün eğitim için harcanan çabaların, gelecekteki eğitimin temellerini atmaya yetmeyeceğini; gerekli vasıtalara sahip olununcaya kadar geçecek olan devrede itina ile çizilmiş bir eğitim programı uygulanıp, eğitim örgütünün en verimli şekilde çalıştırılacağını belirtiyordu. Kongrenin daha sonraki günlerinde öğretimin sadeleştirilmesi uygulamalı hale getirilmesi ve yörelere göre çeşitlendirilmesi isteniyordu. Kongrede bir konuşma yapan Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey ise, bu doğrultuda şöyle konuşuyordu: "Maarif siyasetimiz, milletin kitle-i esasiyesini teşkil eden çiftçi ve işçi sınıfının her şeyden evvel nazar-ı dikkat önünde tutulmasına ve yeni istikametin bu umdeye dayanmasına bağlıdır. Anadolu gene bir sanat merkezi olacaktır. Halkın geçimini yükseltecek ve ıslah edecek nazari ve ameli bilgiyi vermek hedeftir."

Özellikle kongreye kadın ve erkek öğretmenlerin karma olarak katılmaları, Meclis'te Hamdullah Suphi Bey'e karşı sert eleştirilere neden olmuş ve bakan görevden çekilmiştir. Hamdullah Suphi Bey hakkında verilen soru önergesinde Maarif Kongresi iki bakımdan eleştiri konusu olmuştur: Kongre için harcanan para ve kongreye kadın öğretmenlerin de katılmış olması. Bakan harcanan para konusunda açıklamalar yapmış, kongrenin karma olması konusunda da açıklama yapmaya hazırlanırken bundan vazgeçmiştir. Erkek ve kadın öğretmenlerin kongrede bir arada bulunmalarına tepki gösteren muhafazakâr mebuslara karşı Mustafa Kemal Paşa tepki göstermiştir.

Maarif Kongresi'nin ikinci toplantısı Darülmuallimin binasındaki konferans salonunda Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'in başkanlığında yapılmıştır. Bakanlık tarafından halk mektepleri hakkında düzenlenen bir proje tartışılmıştır. Bu projede, çocukları hayat içinde başarılı olacak bir kabiliyette yetiştirmek için bir programın hazırlanmasına ihtiyaç olduğu belirtilmiş ve dört sene olan

ilköğrenimin beş seneye çıkarılması uygun görülmüştür. Projede yer alan meslek derslerinin ilkokullarda bütünüyle öğretilmesinin mümkün olmadığı, ancak sanat ve bir iş için kabiliyetlerin esas olduğu ve kız okullarının, kızların ev kadını olabilmeleri için gerekli pratik bilgilerin konulması gerektiği belirtilmiştir.

Maarif Kongresi 3. toplantısında ortaöğretim konusu ele alınmış ve orta dereceli okul programlarını ve özellikle idadi teşkilâtı tartışılmıştır. Kongrenin son toplantısında ilk ve ortaöğretimin hedefi ve programı hakkında yapılan tartışmalar sonucunda tam bir görüş birliği sağlanmış, kongreye katılanların tümü eğitimi sadeleştirmek, uygulanabilir hale getirmek ve mahallileştirmek gerektiği üzerinde fikir birliğine varmıştır *(Hamdullah Suphi Tanrıöver'in İlk Maarif Vekilliği Dönemi Faaliyetleri-Doç. Dr. Cemal Güven & Ekrem Zahid Boyraz).*

Maarif Kongresi, önceden kararlaştırıldığı kadar bir süre çalışamadığı gibi, gündemindeki konuların hepsini inceleyememiş, incelenen konular da yeterli bir derinlikte ele alınamamıştır. Bunun nedeni, savaşın bütün şiddetiyle devam etmekte olmasıdır. Ancak bu şartlara rağmen, ilk ve ortaöğretime ilişkin bazı önemli konular tartışılmıştır. Maarif Kongresi'nde her ne kadar önemli bir karar alınamamışsa da dönemin ağır savaş koşulları altında Türkiye'nin önemli eğitim sorunlarına bu kadar geniş bir katılımcı kitlesiyle tartışılması çok önemli bir olaydır *(1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi-Dr. Erol Kapluhan).*

29 Ekim 1923 tarihinde cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte, eğitim meselesi görülmemiş bir ciddiyetle ele alınmıştır. Ülkedeki siyasal, ekonomik, hukuki ve kültürel değişmelerin kitlelere benimsetilmesi ve kökleşmesinde eğitimin büyük rolü olmuştur. Eğitimde önemli atılımların gerçekleştirildiği bu dönemde, 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhidi Tedrisat Kanunu ile bütün okullar Milli

Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Eğitim-öğretim laik bir yapıya kavuşturulmuş, 1 Kasım 1928'de Latin alfabesine geçilmiştir. Yeni harflerin Türk ulusuna öğretilmesi ve benimsetilmesi için millet mektepleri açılmıştır. 1931'de Türk Tarih Kurumu, 1932'de de Türk Dil Kurumu kurulmuş, tarih ve dil konularında milli bir amaca yönelme başlamıştır. Kadın eğitimine önem verilmiş ve karma eğitime geçilmiştir. Ülke genelinde halkevleri açılmış, yükseköğretim alanında önemli reformlar gerçekleştirilmiştir. Köye uygun öğretmen yetiştirme politikalarına ağırlık verilerek, bu alanda yeni çözüm yolları aranmıştır.

Bütün bu yeniliklerin gerçekleştirilmesinde şüphesiz Atatürk'ün büyük çabaları olmuştur. "Eğer cumhur reisi olmasam, maarif vekilliğini almak isterdim" sözleriyle eğitime verdiği önemi en veciz bir şekilde dile getiren Atatürk, Türk ulusunu ilgilendiren bütün siyasal ve sosyal konularda olduğu gibi, eğitimle ilgili olarak da isabetli gözlem ve teşhislerde bulunmuş, bu alandaki temel hataları görmüş ve milletimize göstermiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarından vefatına kadarki dönemde, kimi zaman öğretmenlere, öğrencilere ve halka; kimi zaman da TBMM'nde vekillere hitaben yaptığı konuşmalarında, eğitimle ilgili görüşlerini her fırsatta dile getirmiş, eğitim uygulamalarının bizzat içinde yer almak suretiyle de, gerek eğitimcilere; gerekse halka her zaman rehberlik etmiştir. Aşağıda, onun Türk eğitimi ile ilgili görüş ve uygulamaları on iki başlık altında ele alınmaktadır *(Atatürk'ün Eğitim Savaşı-Doç. Dr. Galip Karagözoğlu).*

Eğitimde Millileşme

II. Meşrutiyet Dönemi'nde eğitimi millileştirme konusu gündeme gelmişse de, bundan bir sonuç elde edilememiştir. Yeni Türk Devleti'nin kurulmasıyla birlikte dil, tarih, edebiyat, sanat ve kültürde Türklüğe dönüş hareketi hız kazanmıştır. Bu hareket cumhuriyet milli eğitiminin de

esasını teşkil etmiştir. Atatürk, daha önce uygulanan eğitim-öğretim yöntemlerinin, ulusumuzu ileriye götürmekten uzak olduğunu görmüş, bu nedenle yeni dönemde eğitimin her türlü yabancı düşünce ve etkilerden uzak, milli benliğimize uygun bir yapıya kavuşturulmasını istemiştir.

1 Mart 1922'de TBMM'ni açış konuşmasında, ilköğretimden üniversiteye kadar eğitimin her kademesinde gençlerimize, öncelikle Türkiye'nin geleceğine, kendi benliğine ve ulusal geleneklerine düşman olan bütün varlıklara karşı mücadele etme bilincinin kazandırılması gereğini vurgulayan Atatürk Mart 1923'te Konya'da gençlere hitaben yaptığı bir konuşmada milli eğitimin anlamını şöyle açıklamıştır:

"Aydınlarımız, 'milletimi en mesut millet yapayım' der. 'Başka milletler nasıl olmuşsa onu da aynen öyle yapalım' der. Lâkin düşünmeliyiz ki, böyle bir nazariye hiçbir devirde başarılı olmuş değildir. Bir millet için mutluluk olan bir şey, diğer millet için felaket olabilir. Aynı sebep ve şartlar birini mutlu ettiği halde, diğerini mutsuz edebilir. Onun için bu millete gideceği yolu gösterirken; dünyanın her türlü ilminden, buluşlarından, ilerlemelerinden yararlanalım. Lakin unutmayalım ki, asıl temeli kendi içimizden çıkarmak zorundayız." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

22 Eylül 1924'te Samsun'da İstiklal Ticaret Mektebi'nde öğretmenlere seslenirken, yine milli eğitim ile ilgili olarak şu cümlelere yer vermiştir:

"Ben burada yalnız yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin, yeni nesle vereceği eğitimin milli eğitim olduğunu kesinlikle ifade ettikten sonra, diğerleri üzerinde durmayacağım. Yalnız işaret etmek istediğim manayı kısa bir misalle izah edeceğim: Efendiler! Yeryüzünde üç yüz milyonu aşkın Müslüman vardır. Bunlar ana, baba, hoca eğitimiyle eğitim ve terbiye almaktadırlar. Ancak üzülerek söylüyorum gerçek hadise şudur ki, bütün bu milyonlarca insan kütleleri şunun veya bunun esaret ve hor görü zincirleri altındadır.

Aldıkları manevi eğitim ve ahlak onlara bu esaret zincirlerini kırabilecek insanlık meziyetini verememiştir, veremiyor. Çünkü eğitimlerinin hedefi milli değildir." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Öğretimde Birlik

Osmanlı Devleti'nde 1776 tarihinden itibaren Batı örneğine göre askeri okullar; Tanzimat'ın ilanından sonra da yine Batılı sivil öğretimden ilham alınarak "rüştiye, idadi, sultani" gibi ortaöğretim kurumları ile "iptidai" gibi ilköğretim kurumları açılmaya başlanmış, ayrıca bir yükseköğretim kurumu olan Darülfünun kurulmuştu. Maarif Bakanlığı'na bağlı bu okulların yanında, Meşihat'a, Şer'iye ve Evkaf Nezareti'ne bağlı medreseler ve sıbyan mektepleri de varlıklarını sürdürmekteydi. Tarikatlar ve tekkeler de yine çok farklı dünya görüşlerinde insanlar yetiştirmekte, diğer taraftan azınlık ve yabancı okulları ülke için zararlı faaliyetlerde bulunmaya devam etmekteydi.

Medreselerden yetişenlerle mekteplerden yetişenler birbirlerine zıt hayat görüşlerine sahipti. "Alaylı" ve "mektepli" subayların birbirlerine düşmanlığı gibi, medrese mezunlarıyla mektepten yetişenler de birbirlerine düşman olmuşlardı. II. Meşrutiyet'ten itibaren medreselerde girişilen ıslah teşebbüsleri ile mektep-medrese ikiliği ortadan kaldırılamadı. Dönemin aydınlarından Ziya Gökalp, "Türkçülüğün Esasları" adlı eserinde Türkiye'de kimi Uzak Doğu medeniyetinden ayrılamamış, kimi Doğu medeniyetinde yaşayan, kimi Batı medeniyetinden biraz feyz almış üç zümre bulunduğu belirterek, "Terbiye usulünü birleştirmedikçe hakiki bir millet olmamız mümkün müdür?" diye soruyor ve milli eğitimde birliği sağlamanın önemini vurguluyordu.

Atatürk, Türk toplumunun "mektepli" ve "medreseli" olarak ikiye bölünmesinin büyük sakıncalarına, daha cumhuriyetin ilanından önce dikkatleri çekmeye başlamıştır.

31 Ocak 1923'te İzmir'de halka yaptığı bir konuşmada "Milletimizin, memleketimizin irfan yuvaları bir olmalıdır. Bütün memleket evladı, kadın ve erkek aynı surette oradan çıkmalıdır" diyordu. 1 Mart 1923'te TBMM'ni açış konuşmasında da, "Eğitim ve öğretimde birlik, toplumumuzun gelişmesi ve devamı bakımından çok önemlidir. Bu nedenledir ki, Şer'iye Vekâleti ile Maarif Vekâleti'nin bu konuda fikir ve çalışma birliği yapması temenniye şayandır" şeklindeki sözleriyle, konunun hassasiyetine dikkat çekiyordu. 1 Mart 1924'te, TBMM yeni toplantı yılını açarken artık öğretimde birliği sağlamanın zamanının geldiğini belirtiyor ve "Kamuoyunda kabul görmüş bulunan eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ilkesinin bir an kaybetmeksizin uygulanması gereğini görüyoruz. Bu yolda meydana gelecek gecikmenin zararları ve bu yolda çabuk davranmanın ciddi ve büyük yararlarının bulunması, bu konuda bir an önce karar vermemizi gerektirmektedir" diyerek, derhal bu önemli değişikliğin yapılmasını istiyordu.

Atatürk'ün Meclis'te yaptığı bu konuşmadan iki gün sonra, 3 Mart 1924 tarihinde, "öğretimin birleştirilmesi" anlamına gelen Tevhidi Tedrisat Kanunu TBMM'nde kabul edildi. Kanunun uygulamaya konulmasından kısa bir süre sonra medreseler kapatıldı. Yabancı ve azınlık okulları devletin denetimine alındı ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın koyduğu ilkelere uymayanların faaliyetlerine son verildi. Böylece eğitim-öğretimde uzun süreden beri devam eden düzensizlik ortadan kaldırılmış, birlik ve bütünlük sağlanmış oldu *(Atatürk'ün Türk Eğitimi Hakkındaki Görüş ve Uygulamaları-Yrd. Doç. Dr. İsmail Çiftçioğlu).*

Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra Atatürk, yaptığı yurt gezilerinde eğitim-öğretimdeki birliğin, milli bütünlüğü sağlamadaki hayati önemini milletimize hatırlatmayı görev bilmiştir: "Büyük millet, dünya medeniyet ailesinde saygın yer sahibi olmaya layık Türk milleti, evlatlarına vereceği eğitimi okul ve medrese adında birbirinden büsbütün başka iki cins kuruma bölmeye

bugünkü günde katlanabilir miydi? Eğitim ve öğretimde birlik olmadıkça, aynı fikirde, aynı zihniyette, fertlerden oluşmuş bir millet yapmaya imkân aramak boş şeylerle uğraşmak olmaz mıydı?" *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Eğitimde Laiklik

Eğitim alanında gerçekleştirilen en önemli reformlardan biri de, eğitim-öğretimin lâik bir yapıya kavuşturulması olmuştur. Atatürk, "daha bağımsızlık savaşının sürdüğü dönemde, toplumsal kurtuluşun ancak laik ve çağdaş bilgilerle donatılmış kuşaklar yetiştirmekle sağlanabileceği inancıyla, eğitim-öğretim sorununa eğilmiştir." Maarif Kongresi'ndeki konuşmasında, eski eğitim-öğretim yöntemlerinin, milletimizin gerileme tarihinde en önemli faktör olduğunu dile getirerek, yeni bir milli eğitim programının lüzumu ve nasıl olması gerektiği konusunu ele almıştır.

Ocak 1923'te İzmir'deki bir konuşmasında, medrese zihniyetini eleştirerek İslam dininin bilim ve teknikteki ilerlemelere karşı olmadığını ve her bireyin ihtiyaç duyduğu dini bilgiyi okuldan alması gerektiğini ifade etmiştir:

"Bizde en çok göze çarpan bir nokta vardır ki, o da herkesin bu gibi sorunlara değinmekten kaçınmasıdır. Medreseler ne olacak, vakıflar ne olacak dediğimizde, hemen bir direnmeyle karşılaşırsınız. Bu direnmeyi yapanların ne hak ve yetkiyle yaptıklarını sormak gerekir. Bizim dinimiz en akla uygun ve en doğal bir dindir. Ve ancak bundan dolayıdır ki, son din olmuştur. Bir dinin doğal olması için, akla, tekniğe, bilime ve mantığa uygun düşmesi gereklidir. Bizim dinimiz bunlara tamamıyla uygundur. İslam toplumsal yaşamında hiç kimsenin bir özel sınıf durumunda varlığını sürdürmeye hakkı yoktur. Bizde ruhbanlık yoktur. Hepimiz eşitiz ve dinimizin hükümlerini eşit biçimde öğrenmek zorundayız. Her birey dinini, diyanetini, inancını öğrenmek için bir yere ihtiyaç duyar; orası da mekteptir." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun kabulüyle eğitim-öğretimin laik bir yapıya kavuşturulması yönünde önemli bir adım atılmıştır. Kanunun tatbikinden kısa bir süre sonra, eski eğitim kurumları kaldırılmış, yabancı ve azınlık okulları denetim altına alınmış, devletin belirlediği esaslara uymayanlar ise kapatılmıştır. Türkiye, kendi sınırları içinde hiçbir dinin ve mezhebin propagandasının yapılmasını istemiyordu. Okullar bu yönlerden tarafsız olmalı ve milli hislerle uygar görevlere yer verilmeliydi. Türkiye bunun için kendi medreselerini kapatmayı göze almıştı ve bundan Hristiyan okullarını hariç tutmak istemiyordu. Üstelik bunu tamamen bir iç sorun kabul ederek yabancı hükûmetlerin protestolarını dinlemeyeceğini açıklıyordu.

Dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati'nin yayımladığı genelgelerde milli eğitim programının amaç maddesi ise şu şekilde belirlenmişti: "Türkiye'de herkesin milli ve dünyevi, modern ve demokratik bir terbiye alması esastır. Eğitimin milli olmasından maksat gençleri, yaşayan bütün kurumları, düşünce ve idealleriyle milli topluma uydurmaktır. Dünyevi kelimesinden hedeflenen anlam, eğitimin laik olması, düşünceyi daraltan ve vicdan özgürlüğünü kıran her türlü etkiden uzak bulunmaktır. Modern deyimiyle eğitimin, yöntemler ve teknikler bakımından en yeni bilimsel kurallara göre sürdürülmesi, demokratiklik ile de eğitim ve öğretimin bütün olanaklarından kadın-erkek tüm ulus bireylerinin eşit derecede yararlanması, serveti, toplumdaki yeri ne olursa olsun, her gencin yeteneği ve zekâsı derecesinde öğrenim görebilmesine hiçbir engelin konmaması düşünülmüştür." *(Atatürk'ün Eğitim Konusunda Görüşleri ve Misak-ı Maarif-Burhan Göksel).*

Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun kabulünden sonra, dönemin Başbakanı İsmet Paşa 1925 yılında Muallimler Birliği'nde yaptığı konuşmada şu sözlere yer vermiştir:

"Tevhidi Tedrisat'ın bazılarınca kötü yorumlanacağını ve öncülük edenlerin dinsizlikle suçlanacaklarını,

doğurabileceği sonuçları biliyorduk. Birtakım ıslah önerileriyle eski kurumların yaşatılmasını isteyenler de mutlaka çıkacaktı. Fakat Meclis kararını verdi. Yavaş yavaş varılacak bir sonuca ivedilikle ulaşmak, devrim yapmaktır. Ve gördük ki bütün ileri dünyanın yolu aynıdır. Uygarlığı yakalayanlar hep bu yoldan yürümüşlerdir. Tevhidi Tedrisat, ülkenin bütün hayatında fikri, fenni, ekonomik ve sosyal alanlarda başlıca temeldir. Yaptığımız işi dine aykırı görmek, yapılan işi görmemektir."

Bilgisizlikle Mücadele

Atatürk, toplumumuzun bilgisizliğini felaketlerimizin en önemli nedenleri arasında görmüştür. Bu yüzden bilgisizliğin süratle ortadan kaldırılması gerektiğini her zaman dile getirmiştir. Cehaletin milletimize verdiği zararlar hususunda "Milleti yüzyıllarca başkalarının hırs ve faydalanma aracı kılan en büyük düşman bilgisizliktir. Milleti yüzyıllarca kendi benliğine sahip yapmayan, milleti yüzyıllarca kendi hakkında ihtiyatsız bulunduran hep bu bilgisizliktir. Eğitim ve öğretimin önemini izah etmek fazla bir şey olur. Bu memlekette eskiden beri bilgisizlik devam ediyor. Eski idareler bu bilgisizliği devam ettirmeyi kendi devamları için bir lüzum gibi mütalaa ediyorlardı. Bu memlekette cehaleti süratle ortadan kaldırmak lazımdır. Başka kurtuluş yolu yoktur" demiş ve cahilliği de şöyle tanımlamıştır:

"Biz cahil dediğimiz zaman, mutlaka mektepte okumamış olanları kastetmiyoruz. Kastettiğimiz ilim, hakikati bilmektir. Yoksa okumuş olanlardan en büyük cahiller çıktığı gibi, hiç okumak bilmeyenlerden de hakikati gören hakiki âlimler çıkar." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Atatürk'e göre, eğitim öğretim politikalarının temelini bilgisizliğin giderilmesi konusu teşkil etmektedir. Muasır medeniyet seviyesine ulaşmak ancak ilim ve fenle mümkün olacaktır. Bu da öncelikle bilgisizliğin ortadan

kaldırılmasına bağlıdır: "Gözlerimizi kapayıp yalnız yaşadığımızı farz edemeyiz. Memleketimizi bir çember içine alıp cihan ile alakasız yaşayamayız. Bilakis ileri, medeni bir millet olarak medeniyet sahasının üzerinde yaşayacağız; bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her millet ferdinin kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur. Hiçbir mantıki delile dayanmayan birtakım ananelerin, inançların muhafazasında ısrar eden milletlerin ilerlemesi çok güç olur; belki de hiç olmaz. İlerlemede kayıt ve şartları aşamayan milletler, hayatı makul ve pratik göremez; hayat felsefesini geniş gören milletlerin hâkimiyet ve esareti altına girmeye mahkûmdur. Bütün bu hakikatlerin milletçe iyi anlaşılması ve iyi sindirilmesi için her şeyden evvel bilgisizliği ortadan kaldırmak lazımdır. Bu sebeple eğitim ve öğretim programımızın, eğitim ve öğretim siyasetimizin temel taşı, bilgisizliğin giderilmesidir. Bu giderilmedikçe yerimizdeyiz. Yerinde duran bir şey ise geriye gidiyor demektir." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Atatürk, milli eğitim ışığının memleketin her tarafına ulaşıp yayılmasını, cehaletin yok edilmesini, eğitimin sadece çocukları değil, yetişkinleri de kapsamasını, bu amaçla herkese okuma-yazma öğretmeyi amaçlayan bir seferberliğin başlatılmasını istemiştir. Türkiye, köylerine hiç gazete ve dergi girmeyen bir ülke olmaktan kurtarılmalı, bunun için gerekli her çaba gösterilmeliydi.

Harf devrimi, okuma-yazmayı kolaylaştırma ve eğitimi yaygınlaştırmada bir araç olarak görülmüştür. Atatürk Türk milletine kolay bir okuma-yazma anahtarı vermek gerektiğini, bunun da Latin esasından alınan Türk alfabesi olduğunu, üstelik bunun Türk diline de uygun olduğunu belirtmiştir. 1928 yılı sonları ile 1929 yılı başlarında, yeni harflerle halka okuma-yazma öğretmek amacıyla, yurt genelinde çok sayıda millet mektepleri açılmıştır. Atatürk, okuma-yazma öğretme seferberliğine bizzat katılmış ve çalışmaları denetlemiştir. O, Türk milletinin öğretmeni

olmuş ve kendisine "Millet Mektepleri Başöğretmeni" unvanı verilmiştir *(Harf İnkılâbı ve Atatürk-Prof. Dr. İsmet Giritli).*

Eğitimde Fırsat Eşitliği

Atatürk'ün eğitimle ilgili en önemli hedeflerinden biri, toplumun her kesiminin eğitim hizmetlerinden eşit şekilde yararlanması olmuştur. Okuma-yazmayı öğrenme ve eğitim görme, sadece bir grubun, bir sınıfın hakkı olmamalı; batıdan doğuya, şehirden köye kadar bütün yurt kadını, erkeği, çiftçisi ve hamalı ile her birey eğitimden payını almalıydı. Bunun için herkes okur- yazar olmalı ve ilköğretim yaygınlaştırılarak zorunlu hale getirilmeliydi. Ayrıca anne babalar kız çocuklarını okula göndermekten çekinmemeli ve herkesin okulda bir sanat öğrenerek, üretici ve sanatkâr olmasını sağlayacak bir eğitim düzeni getirilmeliydi. Her köye ve her yerleşim merkezine muhakkak bir ilkokul açılmalı ve ilkokulların açılmadığı yerlerdeki çocuklarımıza ilköğretim hizmeti sunabilmek için yatılı ilkokullar açılarak yaygınlaştırılmalıydı *(Atatürk'ün Eğitim Savaşı-Doç. Dr. Galip Karagözoğlu).*

O, yazı inkılâbıyla ilgili kanunun kabulünden birkaç ay önce, Ağustos 1928'de Sarayburnu'ndaki konuşmasında, bu hususla ilgili olarak şu satırlara yer vermekteydi:

"Çok işler yapılmıştır, ama bugün yapmaya mecbur olduğumuz son değil, lakin çok lüzumlu bir iş daha vardır. Yeni Türk harflerini çok çabuk öğretmelidir. Her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik, milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir heyet-i içtimaiyenin yüzde onu, yirmisi okuma-yazma bilir; yüzde seksen, doksanı bilmez; bu ayıptır. Bundan insan olarak utanmak lazımdır." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).* 1 Mart 1933'te Meclis'in açış konuşmasında da şöyle diyordu:

"İlköğretimin muhtaç olduğu kurumlardan biri de yatılı ilkokullardır. Hükümetin son zamanlardaki inceleme ve gözlemleri, her yerde yatılı okullara karşı genel bir istek olduğunu göstermiştir. Birkaç ilin küçük yavrularını bir yerde toplamanın eğitimde birlik, yurt sevgisi ve kardeşlik üzerinde yapacağı olumlu etki ortadadır. Bu nedenle milli eğitim bakanlığımız bu okulların açılmasını bütün imkânlarıyla destekleyecektir." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Atatürk, yükseköğretimin de toplumun bütün bireylerini kapsaması gerektiğini düşünmüştür. Kasım 1937'de TBMM'nin açılışında yaptığı konuşmada, bu konu üzerinde durmuş ve o dönemde memleketi batı, merkez ve doğu olmak üzere üç büyük kültür bölgesi halinde düşünüp, buralarda üniversitelerin kurulup geliştirilmesinin önemini vurgulamıştır.

Atatürk'e göre, eğitimdeki fırsatlardan yararlanırken kadın ve erkek vatandaşlar arasında hiçbir cinsiyet ayrımı gözetilmemelidir. Kadınlar da erkekler gibi, eğitimin bütün kademelerinden yararlanmalı ve alacağı vazifelerle toplumdaki yerini almalıdır:

"Esas itibariyle iki mevcudiyet arasında söz konusu olan bu eşitlik; toplumun bütünü için de söz konusudur. Bu sebeple, kadınlarımız erkeklerimizle ilimde, fende faaliyette eşit olacaktır; yani aynı olgunluk derecesine ulaşacaklardır. Kadın ve erkeğin aynı suretle eğitim ve öğretim görmesi açıktır. Bu sebeple yeni Türkiye Devleti ve TBMM Hükümeti, bundan sonra takip edeceği eğitim programlarında, bilhassa bu noktayı çok büyük ehemmiyetle dikkate alacaktır. Kadınlarımız da tabii ki, erkekler gibi aynı tahsil derecelerinden geçecek, kendisi için ve kadınlığı için toplumun kendisinden isteyeceği vazifeleri yapmaya güçleri yetecektir."

"Kadının en büyük vazifesi analıktır. İlk terbiye verilen yerin ana kucağı olduğu düşünülürse, bu vazifenin önemi layıkıyla anlaşılır. Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya

karar vermiştir. Bugünün gereklerinden biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir. Bu sebeple kadınlarımız da, âlim ve teknik bilgi sahibi olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğrenim derecelerinden geçeceklerdir. Sonra, kadınlar sosyal hayatta erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin yardımcısı ve koruyucusu olacaklardır." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Bilime Dayalı Eğitim

Atatürk döneminde yapılan bütün inkılâplarda ve yeni düzenlemelerde bilimsellik ilkesine uyulmuştur. O, toplumun yeniden biçimlendirilmesinde en önemli itici kuvvet olarak görülen eğitim alanında da aynı ilkeye uyulmasını, ilim ve fennin gösterdiği yoldan şaşılmamasını özellikle istemiş, hatta emretmiştir. Bu tutumuyla Atatürk, Türkiye'nin çağdaş bir devlet hâline gelmesini önleyen engelleri, tam bir cesaretle yıkıp atabilen, akıl ve bilim çağına geçmenin tek kurtuluş yolu olduğunu tam bir berraklıkla görüp bu gerçeği tam bir açıklıkla gözler önüne seren bir liderdir *(Atatürk'ün Eğitim Savaşı-Doç. Dr. Galip Karagözoğlu).*

27 Ekim 1922'de, büyük zaferi kutlamak üzere İstanbul'dan Bursa'ya gelen öğretmenlere seslenişinde, ulusumuzun her bakımdan ilerlemesinin ancak ilim ve fenni rehber edinmekle mümkün olacağını şu cümleleriyle dile getirmiştir:

"Milletimizin siyasi ve içtimai hayatında, milletimizin fikri terbiyesinde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır. Okul sayesinde, okulun vereceği ilim ve fen yardımıyladır ki, Türk milleti, Türk sanatı, Türk şiir ve edebiyatı, Türk iktisadiyatı bütün güzellikleriyle gelişir... Gözlerimizi kapayıp yalnız yaşadığımızı farz edemeyiz. Memleketimizi bir çember içine alıp dünya ile alâkasız yaşayamayız. Bilakis ileri, medeni bir millet olarak medeniyet sahasının üzerinde yaşayacağız. Bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her millet ferdinin kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Temmuz 1927 tarihinde Dolmabahçe Sarayı'nda İstanbul Muallimler Heyeti'ne seslenişinde: "Eski hocalar nasıl dini esastan hâkim olmuşlarsa, öğretmenler de ilim esasından kazanmaya başladıkları hâkimiyeti sonuca ulaştırmalıdırlar. Bununla öğretmenlik mesleği gerçek gelişme devrine dâhil olacaktır" demek suretiyle, eğitimde öğretmenlerin izleyecekleri ilim yolunun önemini vurgulamıştır *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Atatürk, bilimsellik ve akılcılık ilkesine her zaman önem vermiştir. Onun zamanında yapılan tüm eğitim reformlarından ve eğitimle ilgili en önemli kararlardan önce, muhakkak bilimsel bir ön çalışma yapılmış, yerli ve yabancı uzmanların görüşleri alınmış, diğer ülkelerdeki benzer çalışmalar izlenmiş ve ancak bütün bunlardan sonra sistemde bir değişikliğe gidilmiştir.

Uygulamaya ve Üretime Yönelik Eğitim

Eğitim sorununun her yönüyle ilgilenen Atatürk, daha Milli Mücadele yıllarında, çocuklarımızı toplum içinde ve ekonomik alanda daha verimli kılacak şekilde, uygulamalı eğitim yöntemine önem verilmesi gerektiğini hatırlatmıştır. 1 Mart 1922'de TBMM'ni açış konuşmasında "Bir taraftan bilgisizliği ortadan kaldırmaya, bir taraftan da memleket evlâdını sosyal ve ekonomik hayatta fiilen etkili ve verimli kılabilmek için gerekli olan ilkel malumatı pratik bir tarzda vermek eğitim ve öğretim usulümüzün esasını teşkil etmelidir. Ortaöğretimde de eğitim ve öğretim usulünün pratik ve uygulamalı olması esasına uymak şarttır" demiş ve bir yıl sonra yine TBMM'nin açılışında aynı konuya değinerek şu ifadelere yer vermiştir:

"Eğitim ve öğretimde uygulanacak yol, bilgiyi insan için fazla bir süs, bir zorbalık vasıtası yahut medeni bir zevkten ziyade, maddi hayatta başarılı olmayı temin eden pratik ve kullanılması mümkün bir araç haline getirmektir. Milli Eğitim Bakanlığı bu esasa önem vermelidir. Uygulamaya

dayanan ve yaygın bir eğitim-öğretim için yurdun önemli merkezlerinde modern kütüphaneler, bitki ve hayvanları içine alan bahçeler, konservatuarlar, atölyeler, müzeler, sergi salonları kurmak lazım geldiği gibi, kaza merkezlerine kadar bütün memleketin, matbaalarla donatılması icap etmektedir." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Atatürk, eğitim programlarının ülke ekonomisinin gelişmesine katkı sağlayabilecek bir yapıya sahip olmasını istemiştir. 17 Şubat 1923'te İzmir İktisat Kongresi'ni açarken bu konunun üzerinde durmuş ve eğitimin mutlaka uygulamalı olarak yapılmasını emretmiştir: "Çocuklarımıza öyle bir eğitim, öğretim, ilim ve irfan vermeliyiz ki, ticaret, tarım, sanat alanlarında yararlı, etkin, faal uygulayıcı olsunlar. İlk ve ortaöğretim bu esasa göre düzenlenmelidir." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

1924 yılındaki bir konuşmasında "Erkek ve kız çocuklarımızın, aynı suretle bütün öğrenim derecelerindeki öğretim ve eğitimlerinin pratik olması önemlidir. Memleket çocukları her öğrenim aşamasında, ekonomik hayatta verimli, etkili ve başarılı olacak şekilde donatılmalıdır" şeklindeki ifadeleriyle eğitimin işe yarar ve üretime dönük olması gerektiğini vurgulayan Atatürk, bu düşüncelerini 1931 yılında söylediği şu sözleriyle devam ettirmiştir: "İlk ve ortaöğretim mutlaka insanlığın ve medeniyetin gerektirdiği ilmi ve tekniği versin, fakat o kadar pratik bir tarzda versin ki, çocuk okuldan çıktığı zaman aç kalmaya mahkûm olmadığına emin olsun." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Karma Eğitim

Karma eğitim ilkesi, eğitim ve öğretimde cinsiyet ayrımının kaldırılması, her iki cinsin de eğitim hakları ve imkânlarından birlikte ve eşit olarak yararlanmasıdır. Atatürk, kadınlarına gerekli eğitimi veremeyen bir toplumun ilerleyemeyeceği düşüncesindeydi. Bu yüzden "Bir toplumun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça, diğer kıs-

mının göklere yükselmesinin imkânsız" olduğu gerçeğini her vesileyle hatırlatmıştır. O, Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği günlerde, Temmuz 1921 tarihinde toplanan Maarif Kongresi'nde, yurdun her tarafından gelen 250'den fazla erkek ve kadın öğretmenlere seslenişinde, milli maarifin kadın ve erkek öğretmenlerin işbirliği sayesinde kurulabileceğini vurgulamıştır. 1 Mart 1922'de TBMM'nin açış konuşmasında, kadınların erkeklerle aynı öğrenim derecelerinden geçerek yetiştirilmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur. Onun 1923 yılında yaptığı konuşmalarında, Türk kadınının eğitimi ve toplumdaki rolüne ilişkin görüşleri önemli bir yer tutmaktadır *(Atatürk'ün Kadına ve Kadın Eğitimine Verdiği Önem-Ali Rıza Erdem).*

"Kadın ve erkeğin aynı suretle eğitim ve öğretim görmesi açıktır. Bu sebeple yeni Türkiye Devleti ve TBMM Hükümeti, bundan sonra takip edeceği eğitim programlarında bilhassa bu noktayı çok büyük ehemmiyetle dikkate alacaktır. Kadınlarımız da tabii ki, erkekler gibi aynı tahsil derecelerinden geçecek, kendisi için ve kadınlığı için, toplumun kendisinden isteyeceği vazifeleri yapmaya güçleri yetecektir."

"Bugünün gereklerinden biri de, kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir. Bu sebeple kadınlarımız da okumuş ve bilgi sahibi olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün tahsil derecelerinden geçeceklerdir. Sonra kadınlar sosyal hayatta erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin yardımcısı ve koruyucusu olacaklardır. Düşmanlarımız bizi dinin tesiri altında kalmış olmakla itham ediyor, duraklama ve çökmemizi buna bağlıyorlar; bu hatadır. Bizim dinimiz hiçbir vakit kadınların erkeklerden geri kalmasını talep etmemiştir. Allah'ın emrettiği şey, erkek ve kadının beraber olarak bilim ve bilgiyi kazanmasıdır. Kadın ve erkek bu bilim ve bilgiyi aramak ve nerede bulursa oraya gitmek ve onunla donanmak mecburiyetindedir. İslam ve Türk tarihi tetkik edilirse görülür ki, bugün kendimizi bin türlü kayıtlarla bağlı zannettiğimiz şeyler yoktur. Türk sosyal

hayatında kadınlar bilim ve bilgi yönünden ve diğer hususlarda erkeklerden asla geri kalmamışlardır; belki daha ileri gitmişlerdir."

Cumhuriyetin ilanından sonra karma eğitime geçilmesi yönünde çalışmaların hızlandığı görülmektedir. Hükümet, Ağustos 1924'te ilkokul eğitiminin karma olacağı kararını almıştır. Atatürk 30 Ağustos 1925'te Kastamonu'daki konuşmasında karma eğitimin Türk eğitim sisteminin temel ilkelerinden biri olması gerektiğini açıkça ifade etmiştir:

"Bir toplum, bir millet, erkek ve kadın denilen iki cins insandan meydana gelir. Mümkün müdür ki, bir kütlenin bir parçasını ilerletelim, diğerine müsamaha edelim de kütlenin hepsi yükselme şerefine erişebilsin? Mümkün müdür ki, bir topluluğun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça diğer kısmı göklere yükselebilsin? Şüphe yok yükselme adımları, dediğim gibi, iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmak, ilerleme ve yenilik alanında birlikte yol alınmak gerekir. Böyle olursa inkılâp başarılı olur." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

1927-1928 öğretim yılından itibaren erkek ve kız ortaokullarının yanında, karma ortaokullar kurulmaya veya bazı ortaokullar karma hale getirilmeye başlanmıştır. Giderek tek başına kız ve erkek ortaokullarının sayısı oldukça azalmıştır. Liseler için de, karma eğitime 1934-1935 öğretim yılından itibaren geçilebilmiştir.

Yaygın Eğitim

Atatürk Milli Mücadele yıllarından itibaren, çağdaşlaşma yolunda ilerleyebilmek için, her şeyden önce yaygın bilgisizliğin ortadan kaldırılması ve eğitimin geniş halk kitlelerine yayılması gerektiğini vurgulamıştır. O, daha Sivas Kongresi'nin yapıldığı günlerde Amerikalı bir gazeteciye şu demeci veriyordu: "Türk halkı iyi bir eğitim görmeli ve iyi bir hükümete sahip olmalıdır. Türk köylüsünün pek azı

okur-yazardır. Ama köylüler tekâmüle isteklidir. Çocuklarının iyi eğitim almasını ve Müslümanlığın değerleriyle donanmasını isterler." *(Atatürk'ün Türk Eğitimi Hakkındaki Görüş ve Uygulamaları-Yrd. Doç. Dr. İsmail Çiftçioğlu).*

1 Mart 1922'de TBMM'nin açılışında yaptığı konuşmada ise halk eğitiminin önemini şöyle dile getiriyordu:

"Bizim izleyeceğimiz milli eğitim siyasetinin temeli, evvela mevcut bilgisizliği ortadan kaldırmaktır. Ayrıntılara girmekten kaçınarak bu fikrimi birkaç kelime ile açıklamak için diyebilirim ki, genel olarak bütün köylüye okumak, yazmak ve vatanını, milletini dinini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafi, tarihi, dini ve ahlaki bilgi vermek ve dört işlemi öğretmek, öğretim ve eğitim programlarımızın ilk hedefidir. Bu hedefe erişmek, milli eğitim tarihimizde kutsal bir aşama teşkil edecektir." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Halkının % 85'i kırsal kesimde yaşayan ve o güne kadar ilköğretim imkânlarına bile kavuşturulamamış ve 1923 yılı tahminlerine göre % 91'i okuma-yazma bilmeyen bir toplumda, hiç vakit geçirilmeden cehaletin yok edilmesi gerekliydi. Milli eğitim ışığı bütün yurt sathına ulaşmalı, eğitim çocukların yanında, yetişkinleri de kapsamalıydı: "Hedefe yalnız çocukları yetiştirmekle ulaşamayız. Çocuklar geleceğindir. Fakat geleceği yapacak olan bu çocukları yetiştirecek analar, babalar, kardeşler, hepsi şimdiden az çok aydınlatılmalıdır ki, yetiştirecekleri çocukları bu millete ve memlekete hizmet edebilecek, yararlı olabilecek şekilde yetiştirsinler. Hiç olmazsa yetiştirmenin lüzumuna inansınlar."

Atatürk, halka sadece okuma-yazma öğretmenin yeterli olmayacağını, halkın aynı zamanda bilgi ve becerilerle de donatılması gerektiğini 1 Mart 1923'teki TBMM'nin açış konuşmasında şu cümleleriyle vurgulamıştır:

"Merkezlerde bilimsel toplantılar ve konferanslar düzenlemek, halkın okuyup yazmayan kısmını en kolay yoldan okutarak onlara en gerekli olan bilgileri verecek gece

dersleri açmak, bölgelerindeki yayın organlarında, özelikle genel eğitim ve halk bilgileriyle ilgili konularda yazılar yazmak, buralarda çalışan öğretmenlerin aksatmadan yerine getirecekleri ödevler olacaktır." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Yeni Türk harflerinin 1 Kasım 1928'de TBMM tarafından kabul edilip uygulamaya konulmasıyla birlikte, halk eğitimiyle ilgili çalışmalar bütün Türkiye'ye yayılmış ve ülke âdeta büyük bir okul görünümünü almıştır. Atatürk, yeni Türk harflerinin kabul edildiği gün TBMM'de yaptığı konuşmada, okuma-yazma bilen bütün yetişkinlerden cahilliği tamamen ortadan kaldırmak için yaygın eğitim faaliyetlerine katılmalarını istemiştir:

"Türk harflerinin kabulüyle hepimize, bu memleketin bütün vatanını seven yetişkin evlâtlarına mühim bir vazife düşüyor. Bu vazife milletimizin toptan okuyup-yazmak için gösterdiği şevk ve aşka fiilen hizmet ve yardım etmektir. Hepimiz, hususi ve umumi hayatımızda rast geldiğimiz okuyup-yazma bilmeyen erkek, kadın her vatandaşımıza öğretmek için can atmalıyız. Bu milletin asırlardan beri hallolunmayan bir ihtiyacı birkaç sene içinde tamamen temin edilmek, yakın ufukta gözlerimizi kamaştıran bir muvaffakiyet güneşidir. Hiçbir muzafferiyetin hazlarıyla kıyas kabul etmeyen bu muvaffakiyetin heyecanı içindeyiz. Vatandaşlarımızı bilgisizlikten kurtaracak bir sade öğretmenliğin vicdani hazzı, mevcudiyetimizi doyurmuştur." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Yetiştirilecek İnsan Tipi

Atatürk'e göre, gelecek nesiller Türkiye'nin bağımsızlığını koruyacak, cumhuriyeti koruyup yükseltecek biçimde yetiştirilmelidir. O, bu konudaki görüşlerini, 1921'deki Maarif Kongresi'nde, Mart 1922'de TBMM üçüncü toplantı yılının açılışında ve 1924'teki Muallimler Birliği Kongresi'nde açıklamıştır. Maarif Kongresi'nde "Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara bilhassa varlığıyla, hakkıyla,

birliğiyle çelişen bütün yabancı unsurlarla mücadele lüzumu ve milli düşünceleri tam bir imanla her mukabil fikre karşı şiddetle ve fedakârca savunma zorunluğu aşılanmalıdır. Yeni neslin bütün ruhsal kuvvetlerine bu özellik ve kabiliyetin zerki mühimdir. Yeni kuşağın taşıyacağı manevi özellikler yanında, kuvvetli bir fazilet aşkı ve kuvvetli bir intizam ve inzibat fikrinden de bahsetmek zaruretindeyim" *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri)* sözlerine yer vermiş, 1 Mart 1922 tarihinde yaptığı konuşmada da şöyle demiştir: "Çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz öğrenimin sınırı ne olursa olsun, onlara esaslı olarak şunları öğreteceğiz: 1- Milletine, 2- Türkiye Devleti'ne, 3- Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne düşman olanlarla mücadele lüzumu. Fertleri bu mücadele gerekleri ve vasıtalarıyla donanmayan milletler için yaşama hakkı yoktur. Mücadele, mücadele lazımdır." *(Atatürk'ün Türk Eğitimi Hakkındaki Görüş ve Uygulamaları-Yrd. Doç. Dr. İsmail Çiftçioğlu).*

Ağustos 1924'te Ankara'da toplanan I. Öğretmenler Birliği Kongresi'nde, öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmada, gelecek kuşakların cumhuriyeti koruyup yükseltecek biçimde yetiştirilmesi gerektiğini ve bu hususta da öğretmenlere büyük sorumluluk düştüğünü ifade etmiştir:

"Cumhuriyet fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli, yüksek karakter ve kişilik sahibi koruyucular ister."

"Memleket evladı, her öğrenim basamağında, iktisadi hayatta, etkili ve başarılı olacak şekilde donatılmalıdır. Milli ahlakımız uygarlık ilkeleriyle, hür fikirlerle geliştirilmeli ve güçlendirilmelidir. Öğretmenler sizin başarınız cumhuriyetin başarısı olacaktır."

"Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister."

Atatürk, 1927 yılındaki Büyük Nutku'nda Türk gençliğinin en önemli görevinin bağımsızlığımızı ve cumhuriyetimizi korumak olduğunu bir kez daha yineleyerek gençliğe olan inancını ve güvenini ifade etmiştir:

"Ey Türk gençliği! Birinci vazifen Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyeti'ni, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir. Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur."

1933 yılındaki konuşmasında da "Gençliğin çalışkan, duyarlı ve milliyetçi yetişmesi esas dileklerimizdendir. Gençlik her türlü faaliyetlerinde cumhuriyet kanunlarına ve cumhuriyet kuvvetlerinin usul ve kaidelerine riayetkâr bulunmaya da dikkatli olmalıdır. Cumhuriyet Hükümeti'nin milli meselelerde vazifesini bilir olduğuna ve kanunların ve adli kuvvetlerin adaletine emin olunuz" demiştir.

Atatürk'e göre, "Bir çocuğun normal tahsil devrelerinden geçerek yetişmiş olması" şarttır. "Eğitim ve öğretimin gayesi, yalnız Hükûmete memur yetiştirmek değil, daha ziyade memlekete ahlaklı, karakterli, cumhuriyetçi, inkılâpçı, müspet, atılgan, başladığı işleri başarabilecek kabiliyete, dürüst düşünen, iradeli, hayatta tesadüf edeceği engelleri yenmeye kudretli, karakter sahibi gençler yetiştirmektir." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmenler

Atatürk, daha I. Dünya Savaşı yıllarından itibaren çeşitli vesilelerle gerek öğretmenlere; gerekse halka hitaben eğitimle ilgili konuşmalar yapmış, okulları her zaman ziyaret etmiş, derslere girip öğretmenleri izleme ve sorular sormaya, böylece onları bireysel olarak aydınlatmaya önem vermiştir. O, yeni Türkiye'nin çok önem verdiği eğitim faaliyetlerinin yürütülebilmesi için, yeni cumhuriyete ve kendisine inanmış aydın düşünceli ve yeniliklerden yana bir öğretmen ordusunun desteğine ihtiyaç duymuştur *(Atatürk'ün Türk Eğitimi Hakkındaki Görüş ve Uygulamaları-Yrd. Doç. Dr. İsmail Çiftçioğlu).*

Kurtuluş Savaşı'nın en hararetli günlerinde bile, Ankara'da Maarif Kongresi'nin toplanmasını sağlayan Atatürk, kongreye katılan öğretmenlerin tek tek elini sıkarak onlara

duyduğu saygıyı ve sorumluluklarının önemini şu cümleleriyle ifade etmiştir:

"Huzurunuzda ve milletin huzurunda milli eğitimimizle ilgili görüşlerimi açıklamaya imkân veren bu fırsattan yararlanarak, beklediğimiz kurtuluşun saygıdeğer öncüleri olan Türk öğretmenlerine duyduğum derin saygıyı belirtmek isterim. Milletimizi yetiştirmek gibi kutsal bir görevi üstüne almış olan yüce Türk öğretmenlerinin, bugünkü durumu göz önünde bulunduracağından ve her güçlüğe göğüs gererek bu yolda yılmaksızın yürüyeceğinden şüphem yoktur. Göreviniz çok önemli ve hayatidir." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

27 Ekim 1922'de Bursa'da öğretmenlere hitap ederken yine onlara duyduğu saygıyı ve güveni dile getirmiştir: "Bu dakika karşınızda duyduğum en samimi hissi, izninizle söyleyeyim: İsterdim ki çocuk olayım ve sizin bilgi saçan öğretim alanınızda bulunayım, sizden feyiz alayım, siz beni yetiştiresiniz. O zaman milletim için daha yararlı olurdum; fakat maalesef yerine getirilmesi imkânsız bir arzu karşısında bulunuyoruz. Bu arzunun yerine başka bir istekte bulunacağım: Bugünün evlatlarını yetiştiriniz! Onları memlekete, millete yararlı uzuvlar yapınız! Bunu sizden istiyor ve rica ediyorum." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Atatürk'e göre, milletimizin büyük fedakârlığıyla kazanılan askeri zaferler fevkalade önemli olmakla beraber, gerçek mutluluk ve kurtuluşa erişmede yeterli değildir:

"Bu zaferlerin değerli sonuçlarını tamamen toplamak, birçok kan ve can karşılığında elde ettiğimiz milli bağımsızlık ve egemenliğimizi her türlü saldırıdan korumak için aynı emek, aynı kararlı davranış ve fedakâr hisle daha çok, pek çok çalışmaya ihtiyaç vardır. Memleketi ilim, kültür, iktisat ve bayındırlık sahasında da yükseltmek, milletimizin her hususta pek verimli olan kabiliyetlerini geliştirmek,

gelecek nesillere sağlam, değişmez ve olumlu bir karakter vermek lazımdır. Bu kutsal amaçları elde etmek için savaşan aydın kuvvetlerin arasında öğretmenler, en mühim ve en nazik yeri almaktadırlar." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

1 Kasım 1925 yılında TBMM'nin yeni toplantı yılını açarken de "Kadın ve erkek öğretmenlerimizin yeni kuşağı yetiştirmek için sarf ettikleri fedakârca gayretlerle birlikte, toplumumuz içinde yeni düşünüşü ve medeni hayat anlayışını yaymak için, iyi yönde yaptıkları etkiler, bu seçkin heyetlerin yüksek görevlerini ne kadar iyi kavradıklarını gösterir" demiştir. Atatürk, öğretmenlik mesleğinin yüceliğine son derece önem vermiş ve bu konuda öğretmenlere de örnek olmuş bir liderdir. Onun bir köy okulunu ziyaretinde, ders vermekte olan genç bir öğretmenin sınıfına girdiği zaman, öğretmenin yerini kendisine bırakması üzerine söylediği şu sözler oldukça anlamlıdır: "Hayır yerinize oturunuz ve dersinize devam ediniz. Eğer izin verirseniz, biz de sizden istifade etmek isteriz. Sınıfa girdiği zaman cumhurbaşkanı bile öğretmenden sonra gelir." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Üniversiteler

Eğitim alanındaki en önemli reformlardan biri de, yükseköğretimin yeniden yapılandırılması yönünde gerçekleşmiştir. Üniversite reformu olarak adlandırılan bu yapılanma ile Atatürk, çağdaşlaşma yolunda yön verici kuvvet olarak üniversitenin, ülke meselelerine ve ihtiyaçlarına cevap verebilen, toplumdan kopuk olmayan bir yapı kazanmasını hedeflemiştir. Ona göre, cumhuriyetin kurulmasıyla yeni Türk Devleti'nin milli şuur etrafında başlattığı modernleşme hareketinde, modernleşmenin entelektüel olduğu kadar, kültürel ve iktisadi temellerinin oluşturulmasında ve topluma benimsetilmesinde itici güç üniversitelerdi. O, daha Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun kabulünden iki gün

önce, 1 Mart 1924'te TBMM'ni açış konuşmasında, üniversitenin önemine işaret ediyordu *(Atatürk'ün Liderliğinde Üniversite Reformu: Yükseköğretim ve Bilim Tarihimizde Dönüm Noktası-Ali Rıza Erdem):*

"Milletçe benimsenen eğitim ve öğretimde birlik ilkesinin, bir an bile geçirmeden, uygulanmasını gerekli buluyoruz. Bu yolda gecikmenin zararları ve bu alanda büyük bir istekle hemen işe başlamanın olumlu ve derin sonuçları, kararlarınızı çabuklaştırmalıdır. Üniversitenin varlığına, gelişimine ve yüksek bir üniversitenin, milletin genel eğitiminde ve uygarlık alanındaki ilerlemesinde yaptığı kesin etkilere özellikle dikkatinizi çekerim. Türkiye'nin milli eğitim siyasetini, her basamağında tam bir açıklıkla ve hiçbir duraksamaya yer vermeyen bir aydınlıkla belirtmek ve uygulamak gerekir." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Atatürk, 1 Kasım 1933'te TBMM'nin açılışında yaptığı bir konuşmada, devletin üniversite konusundaki kararlığını ifade ediyordu:

"Üniversite kurmaya verdiğimiz önemi söylemek isterim. Yarım tedbirlerin kısır olduğuna şüphe yoktur. Bütün işlerimizde olduğu gibi, eğitim ve öğretimde ve kurulan üniversitede (İstanbul Üniversitesi) de köklü tedbirlerle yürümek kati kararımızdır." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

O, 1 Kasım 1937'de TBMM'nin açış konuşmasında, Türk üniversitelerinin ortak hedeflerini belirtiyor ve bu hususta şunları söylüyordu:

"Okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek, memleket davalarının ideolojisini anlayacak ve anlatacak, nesilden nesile yaşatacak fert ve kurumları yaratmak. İşte bu önemli umdeleri en kısa zamanda temin etmek kültür bakanlığının üzerine aldığı büyük ve ağır mesuliyetlerdir. İşaret ettiğim umdeleri

Türk gençliğinin dimağında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir halde tutmak, üniversitelerimize ve yüksekokullarımıza düşen başlıca vazifedir. Bunun için memleketi şimdilik üç büyük kültür bölgesi halinde düşünerek; batı bölgesi için, İstanbul Üniversitesi'nde başlanmış olan düzenleme programını daha köklü bir tarzda tatbik ederek cumhuriyete cidden modern bir üniversite kazandırmak; merkez bölgesi için, Ankara Üniversitesi'ni az zamanda kurmak lâzımdır. Ve doğu bölgesi için Van Gölü sahillerinin en güzel bir yerinde, her şubeden ilkokullarıyla ve nihayet üniversitesiyle modern bir kültür şehri yaratmak yolunda, şimdiden fiiliyata geçilmelidir. Bu hayırlı teşebbüsün doğu vilayetlerimiz gençliğine kazandıracağı verim, Cumhuriyet Hükümeti için ne mutlu bir eser olacaktır." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Hasan Rıza Soyak, "Atatürk'ten Hatıralar" adlı eserinde doğuda kurulması planlanan bu kurumlarla ilgili olarak şu satırlara yer verir: "Atatürk, on, on beş sene içinde bütün bu müesseselerin başarı ile işleyeceğine, ondan sonra diğer bölgelerle beraber bu bölgede de başka üniversite ve yüksekokullara ihtiyaç duyulacağına inanıyordu. Hayatında, birçok muhal telâkki edilen işleri, dehası ve tükenmez azmi ile tahakkuk ettirmiş olan Büyük Adam'ın, bu yoldaki tasavvur ve inançlarını anlatırken gösterdiği büyük heyecan halâ gözlerimin önündedir. Ne çare ki Atatürk bu tasavvurunu fiil alanına koyamadan fani hayattan çekildi."

Mustafa Kemal Atatürk, 19 Mayıs 1919'da başlattığı Kurtuluş Savaşı'nı, Erzurum ve Sivas Kongreleriyle Ankara'da Meclis'i açmakla halk iradesine dayandırdığı gibi ekonomik kalkınma savaşını da İzmir İktisat Kongresi ile halk iradesine dayandırmıştır. İzmir İktisat Kongresi bazılarının söylediği gibi Lozan'ın kesintiye uğradığı bir dönemde Batı'ya "Biz sizin yanınızdayız" mesajı vermek için toplanmamıştır. Kurtuluş Savaşı bütün hızı ile sürerken Mustafa Kemal'in savaş sonrası yeni Türkiye devletinin uygulayacağı ekonomi politikasını belirlenmesi için bir kurulun oluşturulduğu pek bilinmez. Enver Behnan Şapolyo, Ziya Gökalp'ın bu kurulun başkanı olduğunu, çalışmalarını Ankara Garı'nda bir vagon içinde yürüttüğünü, Atatürk'ün zaman zaman bu çalışmalara katıldığını yazar. Yeni Türk Devleti'nin izleyeceği iktisat politikasının ana düşüncesinin ilk filizini bu özel kurulun çalışmalarında aramak yanlış olmaz.

Atatürk Kurtuluş Savaşı'nı 9 Eylül'de sonlandırdıktan hemen sonra İktisat Vekili Mahmut Esat Bozkurt'a İzmir'de bir iktisat kongresi toplaması emrini verir. İktisat Vekili Mahmut Esat Bozkurt çalışmalara başlar ve Ocak ayına gelindiğinde ilk defa bu konuda basının karşısına çıkar ve şu bilgiyi verir: "Memleketimizin ekonomik yönden gelişmesi ve yükselmesi için izlenecek yol hakkında İktisat Vekâleti tarafından ciddi ve esaslı bir program yapılmıştır. Bakanlık programın düzenlenmesinden önce memleketin tüm ekonomik aktörlerini (elemanlarını) bir araya

toplayarak Türkiye İktisat Kongresi adı altında bir kongre toplanmasını uygun görmüştür."

Kongreye Türkiye'nin çiftçi, tüccar, sanayici ve amelesi ile tüm şirket, banka, borsa ve benzeri iktisadi kurumları davetlidir Kongre 1923 senesi Şubat ayı içinde Mustafa Kemal Paşa'nın bir nutku ile açılacak ve bir hafta devam edecektir (15 gün sürdü). Kongrenin hazırlanma biçimi ve üyelerinin seçimi konusunda kapsamlı bir program yayınlanacaktır *(5 Ocak 1923 Vakit Gazetesi).* Çalışmalar o kadar hızlı ilerler ki dört gün sonra da kongreye katılacak tüccar, çiftçi, sanayiciyle amelenin kongreye katılımları konusunda gereken işlemlerin yapılması için İçişleri Bakanlığınca illere genelge gönderilir *(İzmir İktisat Kongresi-TOBB).*

İzmir İktisat Kongresi, Lozan Konferansı'nın dağıldığı, Türk heyetinin konferansı terk edip yurda döndüğü, ulusal sıkıntıların had safhada olduğu bir sırada, Kurtuluş Savaşı'nın noktalandığı İzmir'de, ülkenin biç çok yerinden gelen, toplumu oluşturan sınıfları ve/veya grupları temsil eden 1.135 delegeyle toplanmıştır *(İzmir İktisat Kongresi-Afet İnan).*

Kongrenin Açılış Söylevi

17 Şubat 1923

Efendiler! Aziz Türkiye'mizin iktisadi yükselme gereklerini aramak ve bulmak gibi vatani, hayati ve milli bir kutsal amaç için bugün burada toplanmış olan sizlerin, saygıdeğer halk temsilcilerinin karşısında bulunmakla çok mutlu ve sevinçliyim.

Efendiler! Uzun ihmallerle ve derin ilgisizlik ile geçen yüzyılların iktisadi yapımızda açtığı yaraları tedavi etmek, tedavi çarelerini aramak ve memleketi bayındırlığa, milli bir rahatlığa, mutluluğa ve servete ulaştıracak yolları bulmak için gerçekleşecek çalışmanızın çok kıymetli ve başarılı sonuçlara ulaşmasını dilerim. Arkadaşlar, sizler

doğrudan doğruya milletimizi oluşturan halk sınıflarının içinden geliyorsunuz ve onlar tarafından seçilmiş olarak geliyorsunuz. Bunun için memleketimizin, milletimizin halini, ihtiyacını ve milletimizin emellerini, üzüntülerini yakından biliyorsunuz. Herkesten daha iyi biliyorsunuz. Sizin söyleyeceğiniz sözler, alınması gereğini söyleyeceğiniz önlemler; doğrudan doğruya halkın dilinden söylenmiş gibi kabul olunur. Bu, en büyük doğrudur. Zira halkın sesi, hakkın sesidir. Efendiler, tarih, milletlerin yükselme ve düşmesi sebeplerini ararken birçok siyasi, askeri, sosyal nedenler bulmakta ve saymaktadır. Şüphe yok, bütün bu nedenler, sosyal olaylarda etkilidir. Fakat bir milletin doğrudan doğruya hayatıyla, yükselmesiyle, düşmesiyle ilgili ve ilişkili olan milletin ekonomisidir. Tarihin ve tecrübenin belirlediği bu gerçek, bizim milli hayatımızda ve milli tarihimizde de tamamen görülmüştür. Gerçekten Türk tarihi araştırılırsa bütün yükselme ve düşme sebeplerinin bir iktisat meselesinden başka bir şey olmadığı anlaşılır. Efendiler, tarihimizi dolduran bunca başarılar, zaferler veyahut yenilgiler, yok olmalar ve felaketler, bunların tümü gerçekleştikleri devirlerdeki iktisadi durumlarımızla ilişkili ve ilgilidir. Yeni Türkiye'mizi hak ettiği yere ulaştırabilmek için, mutlaka ekonomimize birinci derecede önem vermek zorundayız. Çünkü zamanımız tamamen bir iktisat devresinden başka bir şey değildir.

Efendiler, bir milletin hayat gereklerini, rahatlık ve mutluluğunu oluşturan ekonomiyle uğraşmaması, uğraşamaması dikkatleri çeken bir durumdur. Fakat biz kabul etmek zorundayız ki, ekonomimize gereği kadar önem vermemiş bulunuyoruz. Bir milletin doğrudan doğruya hayat gerekleriyle uğraşamaması, o milletin yaşadığı devirler ile ve devirleri belirleyen tarihle çok ilgilidir. Bundan dolayı biz de eğer uğraşamamışsak, gerçek nedenlerini geçirdiğimiz devirlerde ve özellikle tarihimizde arayabiliriz. Fakat böyle bir araştırma yaptığımız zaman, yazık ki itirafa mecburuz ki, biz henüz şimdiye kadar gerçek, ilmi, olumlu anlamı ile

milli bir devir yaşayamadık. Bundan dolayı milli bir tarihe sahip olamadık. Bu noktayı biraz açıklamış olmak için hep beraber Osmanlı tarihini hatırlayalım.

Osmanlı tarihinde bütün gayretler, bütün çalışma, milletin isteği, emelleri ve gerçek ihtiyaçları açısından değil, belki şunun bunun özel emellerini, tutkularını karşılamak açısından gerçekleşmiştir. Örneğin Fatih İstanbul'u aldıktan sonra, yani Selçuk saltanatı ile Doğu Roma İmparatorluğu'nun mirasına konduktan sonra, Batı Roma İmparatorluğu'nu da zapt ederek büyük bir saltanat kurmak istedi. Böyle geniş bir emel izledi. Böyle bir emeli izlemek ve uygulayabilmek için bütün milleti, ana unsuru arkasından bu hedefe doğru yönlendirdi. Örneğin Yavuz Sultan Selim, Fatih'in açtığı batı cephesini sağlamlaştırmakla beraber; bütün Asya'yı birleştirerek büyük bir İslam imparatorluğu meydana getirmek üzere böyle bir siyasi meslek izledi. Ana unsuru bunun arkasından dolaştırdı. Kanuni Süleyman her iki cepheyi en üst derecede genişletmek, bütün Bahr-i Sefid'i (Akdeniz) bir Osmanlı havuzu haline getirmek, Hindistan üzerinde gücünü kurmak gibi çok büyük, şahane bir siyaset izledi. Bu siyasetin uygulanması için ana unsuru kullandı.

Arkadaşlar, bütün bu işler ve hareketler, doğruluğu araştırılırsa, görülür ki bu büyük, güçlü padişahlar takip ettikleri dış siyasette kendi emelleri, hırsları ve arzularına dayanmışlardır. Büyük ve şahane arzularına dayanmakla beraber iç kuruluşlarını, iç siyasetlerini bu tutkularından doğmuş olan dış siyasetlerine göre düzenlemek zorunda kalmışlardır. Halbuki dış siyaset iç teşkilât ve iç siyasete dayandırılmak mecburiyetindendir. Yani iç teşkilâtının dayanamayacağı genişlik derecesinde olmamalıdır. Yoksa hayali, dış siyasetler peşinde dolaşanlar, dayanma noktalarını kendiliğinden kaybederler. Gerçekten Osmanlı hakanları, asıl olan noktayı unuttular. Duyguları ve emelleri üzerine bütün hareketleri ve fiilleri yaptılar. İç teşkilâtlarını dış siyasetlerine uydurmak zorunda kalınca aldıkları

memleketlerde bütün unsurları; dilleri, dinleri, gelenekleri, her şeyi başka başka olan ve birçok milletlerden ibaret bulunan bu unsurları, olduğu gibi korumaya kalkıştılar ve onlara bütün bu şeyleri koruyabilecek ayrıcalıklar verdiler. Buna karşın ana unsur, uzun seferler yapmakla zafer meydanlarında ölmekle, zapt olunan memleketlerin kendisini ve halkını beslemekle ve onlara bekçilik etmekle kendi kendini yıpratıyordu. Bununla birlikte millet, ana unsur; kendi evinde, kendi yurdunda ve kendi hayati gereklerini kazanmak için çalışmaktan tamamen mahrum bir halde bulunuyordu. Bu taç sahipleri yöneticiler milleti böyle diyar diyar dolaştırmakla, onlara kendi yurtlarını düşünmeye izin vermemekle de yetinmiyorlardı. Belki fetihler sonucu elde edilen halkı memnun edebilmek için, sonra yabancıları memnun edebilmek için doğrudan doğruya, ana unsurun hukukundan ve hayati ve iktisadi kaynaklarından birçok şeyleri karşılıksız yardım olarak, hediye olarak onlara veriyorlardı. Örneğin Fatih zamanında Cenevizlilere ve patriğe verilen ayrıcalıklar ile açılan yol, kendisinden sonra daima genişlemiş ve sağlamlaştırılmış bulunuyordu. Bu ayrıcalıklar, devletim en kuvvetli, en büyük zamanında gerçekleşmiş oluyordu. Ancak ve ancak bir padişah yardımı karşılıksız sunulan bir destek olmak üzere gerçekleşmiş oluyordu. Hepiniz hatırlayabilirsiniz, Kanuni Sultan Süleyman zamanında Venediklilerle ticaret antlaşması yapılmıştı. Fakat padişah, Venediklilerle ticaret antlaşması yapmayı kendi şerefine ve onuruna aykırı buldu. Zira onun anlayışına göre antlaşma, birbirine denk milletler arasında yapılırdı. Halbuki Venedik o zaman Osmanlı Devleti'ne denk olmak şöyle dursun, onun doğrudan doğruya koruması altında idi. Bundan dolayı padişah böyle bir devletle antlaşma yapamazdı; ancak ona yardımlarda bulunabilirdi. Ve yardımlarda bulundu. İşte bu yardım kelimesi kapitülasyonlar kelimesi ile tercüme edilmiştir. Halbuki biliyorsunuz, kapitülasyon kelimesi, bir kale içinde kuşatılan, korunma gereçlerini ve vasıtalarını kullandıktan sonra teslim olmak zorunda olanlar hakkında kullanılan bir kelimedir.

İşte böyle bir kelimeyi, padişahların yardımını tercüme ederken kullanmış bulundular. Bu ufak ayrıntıyı iki noktadan tekrar edeyim: Millet hayati gerekleriyle uğraşmaktan yasaklanmış olarak diyar diyar dolaştırılıyor ve bu yeni diyarlar halkı, birçok ayrıcalıklara sahip olarak çalışılıyordu. Yani fatihler, ana unsuru peşine takarak kılıçla fetihler yaparken, kılıç sallarken zapt olunan memleket halkı kazandıkları ayrıcalıklarla sabana yapışıyorlar; toprak üzerinde çalışıyorlardı. Arkadaşlar, kılıç ile fetih yapanlar, sabanla fetih yapanlara yenilmeye ve sonuçta yerlerini bırakmaya mecburdurlar. Nitekim Osmanlı saltanatı da böyle olmuştur. Bulgarlar, Sırplar, Macarlar, Romenler sabanlarına yapışmışlar, varlıklarını korumuşlar, kuvvetlenmişler; bizim milletimiz de böyle fatihlerin arkasında serserilik etmiş ve kendi ana yurdunda çalışmamış olmasından dolayı bir gün onlara yenilmiştir. Bu bir gerçektir ki, tarihin her devrinde ve dünyanın her yerinde böyle gerçekleşmiştir. Örneğin Fransızlar Kanada'da kılıç sallarken oraya İngiliz çiftçisi girmiştir. Bu medeni sabanla kılıç mücadelesinde sonunda muzaffer olan sapandır. Ve Kanada'ya sahip oldu. Efendiler, kılıç kullanan kol yorulur, sonunda kılıcı kınına koyar ve belki kılıç o kında küflenmeye, paslanmaya mahkûm olur. Lakin saban kullanan kol; gün geçtikçe daha fazla kuvvetlenir ve daha çok kuvvetlendikçe daha çok toprağa sahip olur.

Efendiler, Osmanlı fatihleri, hakanları, istilacıları, ana unsur ile beraber sabanın önünde yenilip çekilmeye başladıktan sonra, asıl felaketlerin büyüğü başladı. Sırf şahane bir ihsan olarak, yabancılara verilmiş olan ve özel olan karşılıksız yardım, memleket içindeki Müslüman olmayan unsurlara verilmiş olan her şey, kazanılmış haklar olanak anlaşıldı.

Fakat yabancılar yalnız bu hukuku korumak ile de yetinmediler. Belki her gün onları biraz daha arttırmak için çareler aradılar ve buldular. İç unsurlar korumaya güçlerinin yettiği iç teşkilâtlarına dayanarak, dışarının daima

kışkırtmasına ve yardımına sığınarak devletin ve asli unsurunun yok edilmesiyle siyasi bir varlık olmak için çalışmaktan geri durmadılar. Yabancılar bir taraftan iç unsurları kışkırtıyorlardı; diğer taraftan da kendileri Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışıyorlar ve her karışmada da yine devlet ve milletin aleyhine olmak üzere yeni yeni birtakım ayrıcalıklar, haklar alıyorlardı. Bu devamlı problemler altında zaten fakir düşmüş olan anayurtta, ana unsur devlete verebilecek parayı güç hazırlıyordu. Halbuki taç sahipleri yöneticiler, saraylar, Babıâliler mutlaka büyük gösterişe, şana sahip olabilmek için, onu devam ettirebilmek, zevk ve tutkularını sağlayabilmek için her ne pahasına olursa olsun, bu parayı hazırlamak çaresine düşmüşlerdir. O çareler de borçlanmalar oldu. O kadar çok borçlanmalar yapıyorlardı, o kadar kötü şartlar içinde borçlanmalar yapılıyordu ki, bunların faizleri de ödenemedi. En sonunda bir gün Osmanlı Devleti'nin iflasına karar verdiler. Maliye işleri hemen kontrol altına alınmış ve başımıza genel borçlar belâsı çökmüş bulunuyordu.

Efendiler, milletin uğramış olduğu bu üzücü durumun, bu düşkünlüğün sebeplerini arayacak olursak bunu doğrudan doğruya devlet kavramında buluyoruz. Biliyorsunuz ki Osmanlı Devleti, şahsi saltanat ve son beş on yıl içinde de meşruti saltanat ilkesine dayanarak hükümet idare ediyordu.

Arkadaşlar, şahsi saltanatta her konuya taç sahiplerinin arzusu, iradesi ve amacı hâkimdir. Söz konusu olan yalnız odur. Milletin amaçları, arzuları, ihtiyaçları söz konusu olmaktan çok uzaktır. Bütün millet istekleri ve dileklerini bırakmış bulunuyordu. Çünkü taç sahipleri kendilerini Allah tarafından gönderilmiş bir kişi sayarlardı. Bir de onların etrafını alan çıkarcılar vardı. Onlar da padişahların fikirleri ve anlayışları ile dolu olarak ve padişahın bu arzusunu bir kutsal ve bir Kur'an gereği gibi herkese kabul ettirirlerdi. Bu gayet koyu ve sürekli etkilemeler karşısında gerçekten bir gün bütün halk bu arzu ve iradelerin yapılması gereken

ve kayıtsız şartsız gereken kutsal emirler gibi olduğuna inanmış olurlardı. Böyle idare ve hâkimiyete rıza gösteren bir milletin sonu elbette felakettir, elbette uğursuzluktur. Arkadaşlar! Son anlattığım noktada artık Osmanlı Devleti gerçekte ve fiili olarak bağımsızlıktan mahrum bir duruma getirilmişti.

Gerçekten bir devlet ki, kendi halkına koyduğu bir vergiyi yabancılara koyamaz. Gümrük uygulamalarını, vergilerini memleketin ve milletin ihtiyaçlarına göre düzenlemekten yasaklıdır. Ve bir devlet ki, fazla olarak yabancılar üzerinde yargı hakkını uygulamaktan mahrumdur. Böyle bir devlete elbette bağımsız denilemez. Devletin ve milletin hayatına yapılan müdahaleler yalnız bu kadar değil, daha fazla idi. Doğrudan doğruya milletin hayatını devam ettirmesi için gerekli olanlardan, örneğin tren yapmak için, örneğin fabrika yapmak için, örneğin her şey yapmak için devlet serbest değildi. Mutlaka dışarıdan karışmalar vardı. Bundan dolayı hayatını sürdürmekten alıkoyulan bir devlet bağımsız olabilir mi? Söylediğim gibi gerçekte devlet, istiklâlini çoktan kaybetmişti ve Osmanlı ülkesi yabancıların serbest bir sömürgesinden başka bir şey değildi ve Osmanlı halkı içindeki Türk milleti de tamamen esir bir duruma getirilmişti. Bu sonuç söylediğim gibi milletin kendi iradesine ve kendi hâkimiyetine sahip bulunamamasından ve bu irade ve hâkimiyetin şunun bunun elinde kullanıla gelmiş olmasından ileri geliyor. O halde kesinlikle diyebiliriz ki, biz milli bir devir yaşamıyorduk ve milli bir tarihe sahip bulunmuyorduk.

Örneğin, Osmanlı tarihi baştan sonuna kadar hakanların, padişahların, kişilerin, en sonunda zümrelerin hal ve hareketini kaydeden bir destandan başka bir şey değildir. Geçmişin, yüzyılların elimize tarih diye uzattığı kitabın mahiyeti bundan ibarettir. Arkadaşlar, milletin hâkimiyetine sahip olmaması yüzünden girdiği Dünya Savaşı'ndan kıymetli evlatlarımızdan oluşmuş kahraman ordularımızın Galiçya'da, Romanya ve Makedonya'da, Kafkas dağlarında,

Sina çöllerinde uğramış olduğu eziyetleri hatırlatmaya gerek görülecek kadar çok zaman geçmemiştir ve en sonunda bu Dünya Savaşı'nın uğursuz sonucu da hepinizin bilgisi dâhilindedir. Özellikle Mondros Mütarekesi'yle açılan ateşkes devrinin görüntüsü, bir an için tekrar düşünmüş olursanız göreceksiniz ki, baştan sonuna kadar bir dağılma görüntüsünden başka bir şey değildi. Devletler her türlü anlaşmalardan ve insani ve medeni haklardan sıyrılarak memleketimizin en kıymetli ve en verimli yerlerini çiğnediler. İzmir'i, Bursa'yı, Eskişehir'i ta Sakarya'ya kadar; sonra bütün Adana ve çevresini ve Trakya'yı, İstanbul'u, en saygın yerlerimizi çiğnediler. Fakat düşmanların bu hareket şeklinden daha üzücü ve acıklı ve daha çok üzülmeye değer olan bir nokta varsa, o da bu memleketin yüzyıllarca başında bulunan ve bu milletin irade ve hâkimiyetini kullanan insanların dahi düşman saflarına geçmiş olmasıdır. Ve arkadaşlar biliyorsunuz, bu düşmanlar yani iç düşmanlar, dış düşmanların yapmadığı ve yapmaya gücünün yetemeyeceği kötü ve acıklı yeme hareketlerinde kararsızlık göstermemişlerdir. Dış düşman kuvvetleri, saydığım saygın vatan topraklarında bulunurken, padişahın iradesi ile çıkarttığı fetvalarla ve hilafet orduları ile bu suçsuz millet, şurada burada alçaltılıyor ve aldatılıyordu. Gerçekten vatanımızın şurasında burasında isyanlar başlamıştı. Zaten çoktan beri manen ve fiilen istiklâlinden mahrum bırakılmış olan Osmanlı Devleti'nin tükenmesinde başarı meydana gelmişti.

Osmanlı Devleti tamamen bitmişti. Fakat düşmanlarımız aynı zamanda Osmanlı Devleti'ni kuran Türk milletinin de, asli unsurunun da, bu memleketin gerçek halkının da yok ve çökmüş olduğunu zannettiler. İşte bunda çok aldandılar. Osmanlı Devleti ve Osmanlı Devleti gibi çok devlet kurmuş olan Türk milleti yok olmamıştır. Tersine hayatına vurulan bu darbelerden, dış düşmanların ve iç düşmanların bu acı ve nefret edilecek darbelerinden birdenbire bütün açıkgözlülüğünü, bütün uyanıklığını takındı

ve hayatını, şerefini, namusunu kurtarmak için tam bir kararlılıkla başını kaldırdı; birlikte ve birbirine dayanarak ortaya atıldı.

İşte milletimiz o dakikadan itibaren milli devreye girdi, halk devresinin başlangıcına girdi. Millet bu noktadan başladığı gün kendisini hedefe ulaştıran yolların ve bizzat hedefin bulunduğu ufukların karanlıklar içinde bulunduğunu hepimiz hatırlarız. Fakat bu hal milletimizi ümitsizliğe düşürmedi. Tam bir kararlılıkla kutsal hedefe adımlarını attı. Efendiler, milletimiz, kesin kurtuluşa ve gerçek kurtuluşa sahip olabilmek için, iki ilkeye dayanmanın farz ve şart olduğunu anladı; büyük ve açık kanaatlerle anladı. O ilkelerden birincisi Misak-ı Milli'nin ifade ettiği mananın ruhudur. İkincisi anayasamızın belirlediği değiştirilemez gerçeklerdir. Biliyorsunuz ki Misak-ı Milli, milletin tam istiklâlini sağlayan ve bunu sağlayabilmek için ekonomisinin de gelişmesine engel olan bütün sebepleri bir daha ve kesinlikle geri gelmemek üzere kaldıran bir yöntemdir. Anayasa da Osmanlı İmparatorluğu'nun, Osmanlı Devleti'nin öldüğünü idrak ve ifade var olduğunu ilân eden bir kanundur ve bu devletin hayatının da kayıtsız şartsız milletin yetkisinde kalabilmesi için, halkın bizzat kendi alın yazısını idare etmesi esasını şart kılan bir kanundur. "Artık Türkiye halkı için tek temsilci, yasama ve yürütme yetkisini almış olan kendi Meclis'idir, Türkiye Büyük Millet Meclisidir" diyen bir kanundur ve Babıâli Hükümeti yerine Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni koyan kanundur.

Efendiler, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve bunun hükümetinin milletten aldığı yetki tam bir istiklâl ve kayıtsız şartsız milli hâkimiyet ilkelerine dayanarak memleketi bayındır yapmak ve milleti zengin, rahat ve mutlu etmekten ibarettir. Böyle olmakla beraber anayasa, bir özel madde ile Meclis'in görevini de açıklar. O görevler ki, doğrudan doğruya milletin hukuk ve yetkisi iken yüzyıllarca şunun ve bunun elinde kalmıştır. Artık bu hukuk ve yetkinin hiçbir

neden ve şekilde hiçbir makama ve kişiye bırakılamayacağını kesinlikle ifade etmek için bir özel madde koymuştur.

Efendiler, milletimizin bu iki ilkeye dayanarak çalışmaya başladığı günden bugüne kadar geçen zaman, çok zaman değildir; üç buçuk-dört seneden ibarettir. Fakat milletimizin kazandığı başarı ve zafer bu üç buçuk-dört seneye sığamayacak kadar çoktur, taşkındır, coşkundur, yüksektir, kuvvetlidir. Gerçekten o hükümdar buyruklarıyla, hilafet ordularıyla ve bin türlü kışkırtmalar ve yalanlarla meydana getirilen isyanların tamamı bastırılmıştır. Millet tüfeksiz, topsuz, her türlü malzemesiz ve parasız bulunduğu bir zamanda yeniden dünyanın en kuvvetli ve en muazzam ordusunu kurmaya güç yetirmiştir. Ve bu ordu daha henüz kurulma durumundayken Birinci İnönü, İkinci İnönü, Sakarya Meydan Savaşlarını ve zaferlerini kazanmıştır. Ve en sonunda bütün dünyayı hayretlerde bırakan, bütün dünyayı ister istemez övgülerine, sevk eden en son zaferi tam bir şiddet ve başarıyla kazanıp topraklarımızı ve kutsal vatanımızı çiğneyen düşman ordularını bire kadar yok etmiştir.

Fakat Efendiler, tam bağımsızlık için şu kural vardır, milli hâkimiyet için bir kanun vardır, diyoruz. Bugün de büyük bir zaferin gerçekleştirici etkenleri ve yapanları olduğumuzu söylüyoruz. Bu noktada çok kesin olan bir gerçeği hep beraber tekrar etmek zorundayız. Bu kadar büyük, bu kadar kutsal ve büyük hedefler yalnız kâğıt üzerinde kurallarla ve kanun maddeleriyle ve sadece hırslarla, arzularla çözüm bulamaz. Tam gerçekleşmesini sağlayabilmek için tek kuvvet, gerçek ve en kuvvetli temel ekonomidir.

Siyasi, askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsunlar, iktisadi zaferlerle taçlandırılamazlarsa meydana gelen zaferler devamlı olamaz, az zamanda söner. Bu bakımdan en kuvvetli ve parlak zaferimizin bile sağlayabildiği ve daha sağlayabileceği yararlı kazançları belirlemek için ekonomimizin, iktisadi hâkimiyetimizin sağlanması ve sağlamlaştırılması ve genişletilmesi gerekir. Efendiler, bu kadar

verimli ve bu kadar kuvvetli olan yeni hükümetimizin, düşmansız kalacağını saymak doğru değildir. Bu güzel temellerin bile içine bomba koyarak onu yıkmaya çalışanlar olacaktır. Onun hayatına, ilerlemesine karşı suikastlar düzenlemeye girişecekler bulunacaktır. Bütün bunlara karşı en kuvvetli silahımız ekonomideki genişlik, dayanıklılık ve başarımız olacaktır. Efendiler, içinde olduğumuz halk devrinin, milli devrin, milli tarihini yazabilmek için kalemlerimiz sabanlar olacaktır. Bence halk devri, iktisat devri kavramı ile açıklanabilir.

Öyle bir iktisat devri ki, onda memleketimiz bayındır olsun, milletimiz rahat olsun ve zengin olsun. Bu noktada bir felsefeyi size hatırlatayım. "Kanaat, yok edilmeyen bir hazinedir" anlayışı ile fakirliği fazilet bilmek felsefesine de iktisat devri artık son versin.

Efendiler! Bu felsefeyi, mutlaka yanlış yorumlamak yüzünden bu millete, bu memlekete çok büyük kötülük edilmiştir. Biliriz ki, Allah dünya üzerinde yarattığı bu kadar nimetleri, bu kadar güzellikleri insanlar yararlansın, varlık içinde yaşasın diye yaratmıştır ve fazla derecede yararlanmış olabilmek için de, bugün kâinattan esirgediği zekâyı, aklı insanlara vermiştir. Eğer vatan denilen şey kupkuru dağlardan, taşlardan, bataklık sahalardan, çıplak ovalardan ve vatan; şehirler, köylerden oluşsaydı, onun zindandan hiçbir farkı olmazdı. Ve gerçekten bu dediğimiz felsefesinin sahipleri bu kıymetli vatanımızı böyle zindan ve cehennem yapmaktan başka bir şey yapmamışlardır. Halbuki bu vatan evlat ve torunlarımız için cennet yapılmaya layık, çok yakışır bir vatandır. İşte bu memleketi böyle bayındır haline, cennet haline getirecek olan, ekonomik nedenler ve ekonomik faaliyetlerdir. Bundan dolayı öyle bir iktisat devri lâzımdır ki, artık milletimiz insanca yaşamasını bilsin, insanca yaşamanın neye bağlı olduğunu öğrensin ve o vasıtalara yönelsin. Hepimizin isteği şudur ki, bu memleketin fertleri ellerinde örnekleriyle ziraatın, ticaretin, sanatın, emeğin hayatın bir temsilcisi olsun. Ve artık bu memleket

böyle fakir ve bu millet değersiz değil, belki memleketimize zengin memleketi, zenginler memleketi, bu yeni Türkiye'nin adına da çalışkanlar memleketi denilsin. İşte millet böyle bir devir içinde bulunuyor ve böyle bir devri yükseltecektir. Ve böyle bir devrin tarihini yazacaktır. Ve böyle bir devirde, böyle bir tarihte en büyük makam, en büyük hak çalışkanlara ait olacaktır.

Efendiler, Türkiye İktisat Kongresi tarihte ilk defa yüksek yer kazanacak bir kongredir. Sizler memleketin ihtiyacını ve milletin yeteneğini ve bunun karşısında bütün dünyada var olan çok kuvvetli iktisat teşkilâtına değer vererek, yapılması gereken önlemleri ve uygulaması gerekli olan bütün yenilikleri tam bir açıklıkla dile getirmelisiniz. Ta ki o önlemler, o yenilikler uygulandıkça memleketimiz hayırlı neticelere, nurlara batmış olsun. Arkadaşlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi'niz ve hükümetiniz, elbette milletin istekleri dairesinde, gelişmeye, yenilenmeye tamamen taraftardır. Bunun için memleket ve millete faydalı olarak alacağınız önlemler tam bir memnuniyetle göz önüne alınacaktır. Buna şüphe etmiyorum.

Efendiler, ekonomi sahasında düşünürken ve konuşurken zannedilmesin ki, biz yabancı sermayesine düşman bulunuyoruz. Hayır, bizim memleketimiz geniştir. Çok çalışma ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Bundan dolayı kanunlarımıza bağlı olmak şartıyla yabancı sermayelerine gereken güvenceyi vermeye her zaman hazırız ve isteriz ki, yabancı sermayesi bizim çalışmamıza ve var olan ama yetersiz kalan servetimize katılsın. Bizim için ve onlar için faydalı sonuçlar versin; fakat eskisi gibi değil. Gerçekten geçmişte ve özellikle Tanzimat Devri'nden sonra, yabancı sermayesi memlekette üstün bir yere sahip oldu. Ve ilmi manasıyla denebilir ki, devlet ve hükümet yabancı sermayesinin jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır. Artık her medeni devlet gibi, millet gibi, yeni Türkiye de buna uyamaz. Burasını esir ülkesi yaptıramaz.

Arkadaşlar, son söz olarak demiştim ki, biz memleketimizi artık esir ülkesi yapamayız. Belki hepimizin dikkatlerini çekmiş olan Lozan Konferansı'nın son görüşmesi bu nokta ile ilgilidir. Konferansın şimdilik gecikmeye uğrayışı hep aynı meseleden, aynı noktadan doğmuştur gibi anlaşılabilir. Ordularımız en büyük bir zaferi kazanmışlardır ve zafer yürüyüşünü durduracak hiçbir engel yoktur. Böyle bir zamanda İtilaf Devletleri, hukukumuzu, kanuni haklarımızı görüşmelerle bile onaylayacaklarını ve meselelerin görüşmeler ile bile çözümleneceğini söylediler ve bizi konferansa davet ettiler. Milletimiz, Meclisimiz ve hükümetimiz samimi olarak barış taraftarı olduğu için, muzaffer ordularımızı durdurdu ve delegeler heyetimizi Lozan'a gönderdi. Aylardan beri konuşmalar ve tartışmalar sürüyor. Fakat henüz karşımızdakiler bizimle üç senelik, dört senelik bir hesabı görmüyorlar, üç yüz ve dört yüz senelik bir hesabı görmeye başlamışlardır. Ve hâlâ karşımızdakiler eski Osmanlı Devleti'nin tarihe geçtiğini ve bugün yeni Türkiye Devleti'nin var olduğunu ve bu Türkiye Devleti'ni kuran milletin çok kararlı ve kahraman bir millet olduğunu ve bu milletin artık tam bağımsızlıktan ve milli hâkimiyetinden zerre kadar fedakârlık yapamayacağını anlamamışlardır.

İşte bunu anlayamamak yüzünden kararsızlığa düşmüşler, beklemeye mecbur hissetmişlerdir. Arkadaşlar, onlar istedikleri kadar kararsız olsunlar, fakat bu millet kesin kararını vermiştir. Bu millet için kararsızlık devirleri çoktan geçmiştir. Devletlerin delegeler heyetimize verdikleri son proje elbette heyetimizce kabule değer görülmedi. Diğer delegeler heyeti gibi bizim delegeler heyetimiz de durumu hükümete ve gerekirse Meclis'e sunmak üzere memlekete geri gelmek üzeredir. Elbette sorular ve açıklamalar olacaktır. Ancak bütün millet, bütün dünya bilsin ki, en sonunda ve en sonunda millet tam bağımsızlığının sağlandığını görmedikçe yürümeye başladığı yolda bir an durmayacaktır.

Efendiler! Hiç kimseden fazla bir şey istemiyoruz. Dünyanın her medeni milletinin tabii olarak sahip olduğu şeylerden bizi mahrum etmemelidirler ve haklarımızı vermelidirler. Çünkü hakkımız tabiidir, kanunidir, mantıklıdır ve bize gereklidir. Biz, bu haktan vazgeçmeyeceğiz ve ne kadar haklıysak bu hakkımızı savunmak ve korumak için de memleketimizin, milletimizin yeteneği ve gücü o kadardır. Efendiler, görülüyor ki, bu kadar kesin ve yüksek bir askeri zaferden sonra bile bizi barışa kavuşmaktan engelleyen nedenler, doğrudan doğruya ekonomik nedenlerdir. İktisadi düşüncelerdir. Çünkü bu devlet, bu millet iktisadi hâkimiyetini sağlarsa o kadar kuvvetli temel üzerinde yerleşmiş ve yükselmeye başlamış olacaktır ve artık bunu yerinden kımıldatamazlar. İşte düşmanlarımızın, gerçek düşmanlarımızın, bir türlü rıza göstermedikleri budur.

Efendiler! Bu fiilen gerçekleşmiştir. Barış denilen şeyin sağlanması için yabancıların bu gerçeği itiraf etmemekteki kararsızlıklarına mantıki anlam vermek mümkün değildir. Çok isteğe değerdir ki, çok yakın bir zamanda onlar da bu gerçeği itiraf ederler ve bütün medeniyet dünyasının çok büyük istek ve özlemle beklediği barışın kurulmasına engel olmak sorumluluğundan çekinirler. Biz şimdiden hayatımızla ilgili gereklerimizi sağlamaya başlamış bulunuyoruz. Ve doğal olarak barış durumunun kurulmasında daha büyük gelişmeler oluyor. Fakat başarılı olmak için çok çalışmak gerektiğini bilmeliyiz. İktisadiyat diyoruz; fakat arkadaşlar, iktisadiyat demek, her şey demektir. Yaşamak için, mutlu olmak için, insan varlığı için ne gerekse onların tamamı demektir. Ziraat demektir, ticaret demektir, emek demektir, her şey demektir. Bütün bu konularda şimdi memleket ve milletimizin ne halde olduğunu sizler çok güzel bilirsiniz. Nitelendirmek istemeyeceğim. Ancak memleketimizin genişliği ve nüfusumuzun bu genişlikle ne kadar uygunsuz olduğunu da hatırlayınız. Bu geniş ve verimli toprakları işleyebilmek, işletebilmek için eksik olan el emeğini, mutlaka fenni aletler ile karşılamak zorundayız.

Memleketimizi bundan başka tren ile ve üzerinde otomobiller çalışır yollarla şebeke haline getirmek mecburiyetindeyiz. Çünkü garbın ve cihanın vasıtaları bunlar oldukça, trenler oldukça bunlara karşı merkepler ve kağnı ile yollar üzerinde yarışmaya çıkışmanın imkânı yoktur. Memleketimiz ziraat memleketidir. Bu yüzden halkımızın çoğunluğu çiftçidir, çobandır. Bundan dolayı en büyük kuvveti, kudreti bu alanda gösterebiliriz ve bu alanda önemli yarış meydanlarına atılabiliriz. Fakat aynı zamanda sanatımızı da artırmak ve genişletmek zorundayız. Eğer sanat konusunda yine hoşgörülü olursak o halde sanayi eserlerinde yine dışarıya haraç verici oluruz. Ürünlerin ve eşyaların değiş tokuşu ve servete dönüşmesi için, ticarete ihtiyacımız vardır. Ticaretimizin yabancılar elinde kalması, memleketimizin servetinden gereği kadar yararlanmamızı önler. Fakat bütün bunlar söylenildiği kadar basit ve kolay olmayan şeylerdir. Bunda başarılı olabilmek için gerçekten memleketin ve milletin ihtiyacına uygun ana program üzerinde bütün milletin birlikte ve denk olarak çalışması gerekir. Yüce heyetiniz bu ilkelerin en kıymetlilerini inşallah bulup ortaya koyacaksınız. Arkadaşlar, bence yeni devletimizin, yeni hükümetimizin bütün ilkeleri, bütün programları iktisat programından çıkmalıdır. Çünkü demin dediğim gibi her şey bunun içinde yerleşmiştir. Bundan dolayı evlatlarımızı o şekilde eğitmeli ve terbiye etmeliyiz, onlara o şekilde bilgi, anlayış vermeliyiz ki, ticaret, ziraat ve sanat dünyasında ve bütün bunların faaliyet alanlarında verimli olsunlar, etkili olsunlar, çalışır olsunlar, ameli bir organ olsunlar. Bundan dolayı eğitim programımız, gerek ilköğretimde, gerek orta öğretimde verilecek bütün şeyler, bu bakış açısına göre olmalıdır. Eğitim programlarımız gibi devlet şubeleri için düşünülecek programlar bile, iktisat programına dayanmaktan kendini kurtaramazlar. İlkeli bir program uygulamak ve bu program üzerinde bütün milleti denk olarak çalıştırmak lazımdır.

Bizim halkımızı yararları birbirinden ayrılır sınıflar halinde değil, tersine varlıkları ve çalışma sonucu birbirine

lazım olan sınıflardan ibarettir. Bu dakikada dinleyicilerim çiftçilerdir, sanatkârlardır, tüccarlardır ve işçilerdir. Bunların hangisi birbirinin karşıtı olabilir. Çiftçinin sanatkâra, sanatkârın çiftçiye ve çiftçinin tüccara ve bunların hepsine, birbirine ve işçiye muhtaç olduğunu kim inkâr edebilir.

Bugün var olan fabrikalarımızda ve daha çok olmasını umduğumuz fabrikalarımızda kendi işçimiz çalışmalıdır. Rahat ve mutlu olarak çalışmalıdırlar ve bütün bu saydığımız sınıflar aynı zamanda zengin olmalıdır ve hayatın gerçek lezzetini tadabilmelidir ki, çalışmak için kudret ve kuvvet bulabilsinler. Bundan dolayı programdan söz edildiği zaman, âdeta denebilir ki, bütün halk için bir "Emek Misak-ı Millisi"dir. Ve böyle bir emek Misak-ı Milli'si mahiyetinde olan program etrafında toplanmaktan meydana gelecek olan siyasi şekli ise, sıradan bir parti yapısında düşünülmemek gerekir. Ve barıştan sonra meydana gelebilecek olan böyle bir siyasi şeklin şimdiye kadar olduğu gibi milletin kararlılığı ve imanı ile ve birlik ve dayanışmasının birbirine yardımcı olması ile başarılı olacağı hakkındaki inancım kuvvetlidir ve tamdır.

Efendiler! Yüce heyetinizin bugün toplamış olduğu Türkiye İktisat Kongresi çok önemlidir, çok tarihidir. Nasıl ki Erzurum Kongresi, Sivas Kongresi felâket noktasına gelmiş olan bu milleti kurtarmak konusunda Misak-ı Milli'nin ve anayasanın ilk temel taşlarını hazırlamak konusunda etkili olmuş, girişimci olmuş ve bundan dolayı tarihimizde, milli tarihimizde ve milli hayatımızda en kıymetli ve yüksek hatırayı kazanmış ise kongreniz milletin ve memleketin hayat ve gerçek kurtuluşunu sağlamaya araç olacak kuralların temel taşlarını ve ilkelerini hazırlayıp ortaya koymak şekliyle tarihte en büyük adı ve çok kıymetli bir hatırayı kazanacaktır. Bu kadar kıymetli ve tarihi kongrenizi açmak şerefini bana verdiğinizden dolayı özellikle teşekkürlerimi sunarım. Ve böyle bir kongreyi düzenleyen sizlersiniz. Bundan dolayı sizi tebrik etmeğe değer görürüm. Ve tebrik

ederim. Kongre açılmıştır efendim *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

Devamında Mahmut Esat Bozkurt, Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik yapısını ve borçlanma ve yabancılara verilen ayrıcalıklarla içine düştüğü bunalımı anlattı. Bu konuşmalardan sonra Atatürk kongreye bir başkan ile sanayi, ticaret, çiftçi ve işçi guruplarından bir kişi seçilmesini önerdi. Kongre başkanlığına Manisa sanayi delegesi Kazım Karabekir Paşa seçildi. Gruplar için de şu isimler belirlendi: Ziraat Grubu'ndan Kani (Manisa), Lütfi Arif (Akhisar ve Kırkağaç), Mollazade Süleyman (Afyon Karahisar). Ticaret Grubu'ndan Mahmut (Gediz), İbrahim Hakkı (Zonguldak ve Bartın), Hamil Şevket (Ödemiş). Sanayi Grubu'ndan Sezai (İzmir), Ahmet Şerif (İstanbul), Mahir Arif (İstanbul). İşçi Grubu'ndan Aka Gündüz (Kütahya), M. Şefik (Afyon Karahisar), Haydar Rüştü (Gümüşhane). Atatürk grupların oluşturulmasını da izledikten sonra o akşam Ankara'ya döndü. Kongre açılışında ilk olarak ele alınacak konuları ve sorunları belirlemek üzere bir komisyon oluşturuldu.

İktisadi Anlaşma'nın esasları Türkiye'nin ziraat, sanayi, ticaret ve işçi guruplarının zümrelerinin seçilmiş 1.135 delegesinin oyu ile İzmir'de açılan Türkiye İktisat Kongresi'nce kabul ettiği 12 madde şöyledir:

Madde 1: Türkiye, sınırları içinde lekesiz bir istiklâl ile dünyanın barış ve yükselme unsurlarından biridir.

Madde 2: Türkiye halkı ulusal egemenliğini, kanı ve canı pahasına elde ettiğinden, onu hiçbir şeye feda etmez ve ulusal egemenliğe dayalı olan Meclis ve Hükümetinin koruyucusudur. Madde 3: Türkiye halkı, yakıp yıkmaz, onarır. Bütün çalışması ülkesini ekonomik yönden kalkındırmak içindir.

Madde 4: Türkiye halkı, tükettiği eşyayı olduğunca kendi üretir. Çok çalışır. Vakitte, servette ve ithalâtta israftan kaçar, Milli üretimi temin için icabında geceli gündüzlü çalışır.

Madde 5: Türkiye halkı, servet itibariyle bir altın hazinesi üzerinde oturduğunu bilir. Ormanlarını evladı gibi sever, bunun için ağaç bayramları yapar; yeniden orman yetiştirir. Madenlerini kendi milli üretimi için işletir ve servetlerini herkesten fazla tanımağa çalışır. Madde 6: Hırsızlık, yalancılık, riya ve tembellik en büyük düşmanımızdır. Dine, bağnazlıktan uzak bir anlayışla bağlılık esasımızdır. Her zaman faydalı yenilikleri severek alırız. Türkiye halkı kutsal topraklarına, şahıslarına ve mallarına karşı yapılan düşman, fesat propagandalardan nefret eder ve daima bunlarla mücadeleyi bir vazife bilir.

Madde 7: Türkler, irfan ve marifet âşığıdır. Türk her yerde hayatını kazanabilecek şeklide yetişir, maarife verdiği kutsallık dolayısı ile kandil gününü, aynı zamanda bir kitap bayramı olarak kutlar.

Madde 8: Birçok harpler ve zaruretlerden dolayı eksilen nüfusumuzun fazlalaşması ile beraber sıhhatimizin, hayatımızın korunması en birinci emelimizdir. Türk, mikroptan, pis havadan, salgından ve pislikten çekinir, bol ve saf hava, bol güneş ve temizliği sever. Ecdat mirası olan binicilik, nişancılık, avcılık, denizcilik gibi bedeni terbiyenin yapılmasına çalışır. Hayvanlarına da aynı dikkat ve himmeti göstermekle beraber cinslerini düzeltir ve miktarlarını çoğaltır.

Madde 9: Türk, dinine, milliyetine, toprağına, hayatına ve kurumlarına düşman olmayan milletlerle daima dosttur; yabancı sermayesine karşı değildir. Ancak kendi yurdunda kendi lisanına ve kanununa uymayan kurumlarla ilişkide bulunmaz. Türk, ilim ve sanat yeniliklerini nereden olursa olsun, doğrudan doğruya alır ve her türlü ilişkide fazla aracı istemez.

Madde 10: Türk açık alın ile serbestçe çalışmayı sever; işlerde tekelcilik istemez.

Madde 11: Türkler hangi sınıf ve meslekte olurlarsa olsunlar, candan sevişirler. Meslek, zümre itibariyle el ele

vererek birlikler, memleketini ve birbirlerini tanımak, anlaşmak için seyahatler ve birleşmeler yaparlar.

Madde 12: Türk kadını ve kocası, çocukları İktisadi Misak'a/Misak-ı İktisadi'ye göre yetiştirir *(İzmir İktisat Kongresi-TOBB).*

İzmir İktisat Kongresi'nde Misak-ı İktisadi Esasları başlığı altında, aynı zamanda ülke insanının eğitimde izlemek zorunda olduğu temel esaslar ve ilkeler belirlenmiştir. Misak-ı İktisadi Esasları 2. maddesinde, anayasanın "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" diyen 1. maddesi doğrultusunda "Türkiye halkı milli hâkimiyetini, canı ve kanı pahasına elde ettiğinden, hiçbir şeye feda etmez ve milli hâkimiyete müstenit olan meclis ve hükümetine daima zahirdir" diyerek, toplumun ulus toplumu, toplumun siyasal tezahürü olan devletin insan unsurunun eğitiminin milli eğitim olmasını kabul etmiştir.

Milli eğitimin hedefi, Türkiye halkının ülkesinin zenginliklerini bilmesi, bunlardan yararlanabilmesi, onları koruyabilmesi olmalıdır. Milli eğitimin diğer bir hedefi iyi ahlak sahibi kişiler yetiştirmek, mukaddesatına, topraklarına, şahıslarına ve mallarına karşı yapılan düşman fesat ve propagandalarına karşı halka nefsini koruma becerisini kazandırmak olmalıdır.

Kurtuluş Savaşı sonrasında ülkenin kalan nüfusu on üç milyon civarındadır. Yıllarca savaşan halk yorgun düşmüştür. Türkiye ahalisinin yüzde sekseni köylülerden oluşmaktadır. Köylerde, erkeğe oranla kadın nüfusu fazladır. Erkekler savaşta kırılmıştır. Köylü kadınlar arasında okur-yazar yoktur. Köylerde erkekler arasında ya okur-yazar kişi hiç yoktur ya da parmakla gösterilecek kadar azdır. Okul yoktur. Bilgisizlik diz boyudur. Çağlar boyu teokratik düzenle oluşan karanlık aydınlanmayı imkânsız kılmaktadır. Kurtuluş Savaşı'na katılmış olmasına rağmen, köy ahalisi hâlâ ulus olduğunun farkında değildir. Tarım ilkeldir. Bir türlü karasaban aşılamamıştır.

Köylerde asayiş yoktur, korku kol gezmektedir. Köylüler sağlıksızdır. Çocuk ölümleri çoktur. Halk; kızıl, kızamık, sıtma, verem, trahom, vs. hastalıklardan kırılmaktadır. Köylerde ebe, hemşire, doktor yoktur. Ülkeyi çağın ülkeleri düzeyine çıkarmak, kalkındırmak; köyü çağdaşlaştırmaktan, kalkındırmaktan, kısacası köyleri kentleştirmekten geçmektedir.

Kongrede, Çiftçi Grubu'nun İktisadi Esasları adı altında, köyde ziraat ve maarif meselesi tartışılmış, bu konuda Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne sunulacak olan ulusal ilkeler saptanmıştır.

Ziraat ve maarif meselesinin 6. maddesinde, köyün ihtiyaçlarından çıkan, bize has, yani taklit olmayan, özgün olan bir köy ilkokulu tipi ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Sanayi Grubu'nun çekimser, diğer grupların oybirliğiyle "Köylerdeki iptidai mekteplerin mutlaka beş dönümlük bir bahçesi ve iki inekli fenni bir ahır ve kümesi yeni usul bir arılığı ve muallimler için iki odalı bir evi olması ve arazinin bir kısmı sebze ve bir kısmı çiçek bir kısmı da fidanlığa tahsis edilerek muallimlerin nezareti altında bizzat talebe tarafından idare edilerek masraf ve hasılatının köy muallimlerine ait olması ve bu suretle çocuklara ameli olarak çiftçiliğin öğretilmesi ve münevver zevatın köylerde yerleşmelerinin teşviki" kabul edilmiştir. Köy ilkokuluna öğretmen yetiştirmek, münevver zevatın köyde yerleşmelerini sağlamak, asayişi tesis etmek zorunluluğu, ileriki yıllarda köy enstitülerini doğurmuştur *(Köy Enstitüleri Hakkında Bir Düşünce-Zeki Hafızoğulları).*

JOHN DEWEY VE TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ

John Dewey, Amerika Birleşik Devletleri'nin yetiştirdiği en önemli eğitim filozofudur. O, döneminde öylesine etkili olmuştur ki onu Amerika Birleşik Devletleri'nin yetiştirdiği diye anmaktansa Amerika Birleşik Devletleri'ni yetiştiren diye anmak daha uygun olur. Dewey, eğitim teorisinde okulu bilgi veren kurum olmaktan çıkartıp, davranış yolu bulmayı sağlayan kurum haline getirmesiyle Avrupa'da Pestalozzi ile başlayan yeni eğitime kaynaklık etmiştir *(John Dewey-Orhan Burian).*

John Dewey, 20 Ekim 1858'de Burlington'un Vermont kasabasında dünyaya gelir. Sıkı bir cumhuriyetçi olan babası Archilbart Dewey, kendisinin de katılacağı iç savaş öncesi sıkı bir Lincoln destekçisidir. Dewey savaş sırasında babasının ardından ailesiyle beraber Virginia'ya taşınır. Bu yıllarda şiddete tanıklık eden küçük Dewey, bunun etkisiyle sonraki yıllarda amaçlar ortaya konulurken, en faydasız şeyin şiddet olduğunu savunacaktır. Dewey diğer kardeşleri gibi devlet okuluna sonra da Vermont Üniversitesi'ne gitti. Dewey çok okuyan bir öğrenciydi. H. Spencer'i ve Elliot'u çok seviyor, Comte'un ardılı sayılabilecek olan Harrisson'dan da etkileniyordu *(John Dewey'in Türkiye Eğitim Sistemine Etkileri- Veysel Gül).*

Dewey Vermont Üniversitesi'ndeyken, ünlü İngiliz evrimcisi T.H Huxley'in Lessons in Elementary Physiology eserinden ve okul öğretmeni G.H. Perkins'den etkilenerek evrim teorisine ilgi duymaya başlamıştı. Öte yandan

Dewey'e göre psikoloji ve bilgi teorileri kısır karakterli durağan modeller oluşturuyorlardı. Buna karşılık insanın çevresiyle etkileşiminin önemine dikkat çeken doğal seleksiyon düşüncesi, Dewey'in düşünce dünyasında uzun süreli bir etki bırakmıştı. Vermont Üniversitesi'ndeki klasik felsefe eğitimi büyük ölçüde İskoç gerçekçi okullarının etkisindeydi. Dewey, bu düşünceyi kısa sürede reddetmiş; fakat mezuniyetinden önce de sonra da sıkı ilişkisini devam ettireceği felsefe öğretmeni H.A.P. Torrey'in geniş felsefi ilgisinin ve sevgisinin, kendi felsefesini kesinlikle geliştirdiğini özellikle belirtmişti *(John Dewey'in Eğitim Felsefesi-Murat Öztürk).*

Dewey 1879 yılında mezun olduktan sonra iki yıl lise öğretmenliği yapar. Bu sürede felsefe kariyeri yapmayı planlar. İçinde oluşan bu yeni hevesle St. Louis Hegelcileri'nin önde gelen kişilerinden, Speculative Philosophy Dergisi'nin editörü W.T. Harris'e The Metaphysical Assumption of Materialism başlıklı bir makale yollar. Harris'in makalesini kabul etmesi, onun felsefe kariyerinin başlaması için gereken referans olur. Bu cesaretle Baltimore'daki Johns Hopkins Üniversitesi'ne kayıt olur. Dewey Johns Hopkins Üniversitesi'nde onu uzun süre etkileyecek olan iki güçlü ve sevilen düşünürün etkisi altına girer. Bunlardan ilki, Alman ekolünün Hegel'ci filozoflarından George Sylvester Morris'dir. O, Dewey'i karakteristik Alman İdealizminin organik modeline yönlendirir. Bu yönlendirmeyle Dewey "Kant Psikolojisi" üzerine olan doktora çalışmasını Morris'le tamamlayacaktır. İkincisi, Amerika Birleşik Devletleri'nin önde gelen deneysel psikologlarından G. Stanley Hall'dır. Hall, başarı kazanmış olan bilim metodunun sosyal bilimlere de (Human Science) uygulanabileceğini savunur. Bu iki düşüncenin etkisi Dewey'in erken dönem düşüncelerini etkilemekle kalmamış, bütün felsefi karakterinin genel doğasını oluşturmuştur. Dewey aynı zamanlarda Charles Sanders Pierce'den pragmatik felsefe dersleri alır *(John Dewey'in Türkiye Eğitim Sistemine Etkileri-Veysel Gül).*

Dewey, I. Kant üzerine olan doktorasını 1884 yılında tamamladıktan sonra Michigan Üniversitesi'nde göreve başlar. Bu görev, 1888 yılında Minnesota Üniversitesi'nde geçireceği bir yılı saymazsak, on yıl sürecektir. Bu süreçte ilk iki kitabı yayınlanır: Psychology (1887) ve Leibniz's New Essays Concerning the Human Understanding (1888). Bu iki çalışma da Dewey'in Hegel'ci İdealizm ile ilişkisini gösterir. Bu ilişki, psikolojinin idealizm ile deneysel bilimin sentezini keşfetmesiyle sonlanır. Dewey Michigan Üniversitesi'ndeyken daha sonradan Ethics (1908) adlı kitabı beraber yazacakları, kendisi de filozof olan, çalışma arkadaşı James Hayden Tufts ile tanışır *(John Dewey'in Eğitim Felsefesi-Murat Öztürk).*

Dewey 1894 yılında yeni kurulan Chicago Üniversitesi'nin felsefe ve psikoloji bölümü kürsülerine profesör olarak davet edilir. Programın pedagojiyi de içerecek şekilde yenilenmesini şart koşan Dewey; istediği değişikliği yaptırdıktan sonra felsefe, psikoloji ve pedagoji bölümlerinin başkanı olarak göreve başlar (John Dewey-Orhan Burian).

Bu yıllarda Dewey'in idealist görüşleri, yerini gelişen Amerikan okullarının düşüncesi olarak bilinen pragmatizme bırakır. Pragmatizm deney temelli bir bilgi teorisi üzerinde durur. Dewey fikirlerindeki bu değişimi, dört seri makalede toparlar. "Thought and its Subject-Matter" olarak adlandırılan bölümün yanı sıra, içinde meslektaşlarının ve öğrencilerinin de makalesi olan derleme Studies in Logical Theory adı altında 1903'de yayınlanır. Dewey, bu arada Chicago'da ilerlemeci eğitimin prototipi olan laboratuvar okulu kurar ve yönetir. Bu okullar Dewey'in pedagojik yöntem hakkında geliştirdiği fikirleri uygulaması için önemli bir fırsat olmuştur. Laboratuar okulları deneyimi, Dewey'i eğitim hakkındaki ilk önemli yapıtı olan The School and Society'e (1899) kaynaklık etmiştir. Dewey 1904 yılında Chicago Üniversitesi'ndeki görevinden, üniversite yönetimiyle laboratuvar okullarının durumu üstüne yaşadığı anlaşmazlık sebebiyle istifa eder. Felsefi

kariyerinin parlaklığı sebebiyle hemen Columbia Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden davet alır ve meslek hayatının sonuna kadar bu üniversitede görev yapar. Columbia Üniversitesi'nde geçirdiği ilk yıllarda bilgi teorisi ve metafizik görüşü hakkında birçok önemli makale yazar ve bu makalelerini iki kitapta toplar: The Influence of Darwin on Philosophy and Other Essays in Contemporary Thought (1910) ve Essays in Experimental Logic (1916). Bu arada eğitim teorisine olan ilgisi, Columbia Öğretmen okulunda yaptığı çalışmalarından beslenerek devam eder. Sonuçta bilgi teorisini eğitime yansıttığı bir çalışma olarak How We Think'i (1910) ve belki de en önemli eseri olan Democracy and Education'ı (1916) yayınlar *(John Dewey'in Eğitim Felsefesi-Murat Öztürk).*

Columbia'da geçen yıllarında Dewey sadece akademisyen olarak tanınmaz. O aynı zamanda toplum kuruluşlarına öncülük etmiştir. 1905-1906'da Amerikalı Felsefeciler Derneği'ni, 1915'de Amerika Üniversite Profesörleri Derneği'ni, 1916'da Öğretmenler Birliği'ni kurar. Dewey ayrıca popüler yayınlarda kadınların seçme hakkı, eğitim sorunları gibi politik konularda da yazılar yazan biri olarak tanınır. Bu ünü sayesinde pek çok yere konferans vermek üzere çağırılır. 1919'da Japonya'da, 1921'de Çin'de, 1928'de Rusya'da verdiği konferanslar önemli konferansları arasında sayılır *(Amerikan Pragmatizminin Öncüleri-John R. Shook).*

Dewey 1930'da aktif öğretmenlik hayatını sonlandırmıştır; fakat bu, ne felsefi üretkenliği bitirmiş, ne de toplumsal rolünü zayıflatmıştır. Örneğin, Leon Troçki hakkında Stalin'in etkisi altında bulunan Moskova mahkemesinde açılan davada, soruşturma komisyonunda, Troçki'nin tarafında yer almıştır. 1940'da yandaşı olduğu Bertrand Russell'ı, New York Üniversitesi'ndeki görevinden atılmasını isteyen muhafazakârlara karşı, savunmuştu. Dewey 1930'ların sonunda mantık teorisine son şeklini verecek çalışmalara yoğunlaşmış çalışmalarının sonucunda Logic: The Theory of Inquiry eserin yayınlamıştır. Dewey

1952 yılında hayata veda edinceye kadar büyük bir gayretle çalışmıştır *(John Dewey'in Eğitim Felsefesi-Murat Öztürk).*

Dewey'in eğitim felsefesini oluşturan temel unsurlar şu şekilde belirtebiliriz:

1. Öğrenen; yaşayan bir organizma, yaşamını sürdürmek için etki veya enerjiye sahip biyolojik ve sosyolojik bir fenomendir.

2. Öğrenen hem doğal, hem de sosyal bir çevrede yaşar.

3. Kendine özgü davranışlarla hareket eden öğrenen birey çevreyle sürekli bir ilişki halindedir.

4. Çevreyle ilişkisinde birey ihtiyaçlarını karşılamak için uğraşırken problemlerle karşılaşır *(John Dewey'in Eğitim Felsefesi-Gaye Ünver).*

Felsefe Anlayışı

Dewey'e göre felsefe pratik karakterlidir, doğa ile insan arasındaki ilişkiyi, doğanın insan yaşantısı üzerindeki etkisini ve gerçekliğin bu ilişkide nasıl konumlandırılacağını araştırır. Dewey, felsefenin metafizik kaynaklı açıklamalarını reddeder. Ona göre felsefenin tanımı şöyledir:

"Felsefe, yaşantının içeriğinde belirsiz olan şeyde kaynağını bulan ama amacı belirsizlik içindeki zorlukları saptama ve bunları aydınlatma olan, öte yandan daha sonra gerçek faaliyette doğru olup olmadıkları gözden geçirilmesi gereken varsayımlar ortaya atan bir düşünme biçimidir."

Dewey, natüralist felsefeyle büyük ölçüde örtüşen pragmatizmi savunmuştur. Pragmatizmin natüralizmden farkı; natüralizmin sonuçların bilimsel bir tavırla denetlenmesi gerektiğini düşünmesidir *(Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar-Gerald L. Gutec).*

Dewey felsefe serüvenin başlangıcında, Hegel'in etkisinde kalır. Fakat idealizmin, evrenin bir plan doğrultusunda

ilerlediği fikri, Dewey'in düşüncesine ters düşer çünkü o bu tarz metafizik bir iddianın bilinemez olduğunu düşünür ve bilinebilir olanların konu edinilmesi gerektiğini ifade eder. Böylelikle idealist düşünceyi terk eden Dewey'in bu düşünceden kazandığı diyalektik düşünme yöntemi, yaşamının sonuna kadar etkili olur. Dewey'in çalışmaları çoğu tez, antitez ve sentez şeklinde gelişir. Örneğin eski eğitimle yeni eğitimi karşılaştırır, yeni eğitimin iyi ve kötü taraflarını ortaya koyar, fakat hangisinin tercih edilmesi gerektiğini ifade etmez. Kendince bir sonuca ulaşır ama asla bu sonucun nihai son olduğunu iddia etmez *(John Dewey'in Eğitim Felsefesi-Murat Öztürk).*

Hegel'den sonra etkileneceği bir diğer filozof, üzerine doktora tezi yazacağı Kant'tır. Kant dış dünyayı "kendi başına şey" olarak belirler ve onu ne ise o olarak bilemeyeceğimizi yalnızca bizde doğuştan var olan apriori algı formlarımızın imkân verdiği oranda bilebileceğimizi ileri sürer. Bu düşünce mutlak doğru peşinde koşan idealist felsefelerin, sonuçsuz kalan uzun tartışmalarından sıkılmış Dewey'i etkiler çünkü sürekli değişim içinde olan yaşantı hakkında, kesin bir bilginin imkânsızlığını gösterir. Bu da "doğru" anlayışını, pratik yarar sağlama ölçütüne indirgenmesinin zeminini oluşturur. Onun felsefeden beklediği hakikat değil işe yarar yöntemler hakkında düşünmedir. Dewey bu görüşünü şu şekilde ifade eder:

"Felsefe, bilinen bir şeyin bizden istediği durumun nasıl bir tepkide bulunmamız gerektiği üzerinde düşünmedir. Felsefe sonlanmış olgular hakkında bilgi vermek değil, tersine olası olanlar üzerine bir bakıştır. Bu nedenle felsefe, tüm düşünme gibi varsayımsaldır. O, bir ödevdir; yapılması, denenmesi gereken şeyi dile getirir. Onun değeri, çözümler sunmasında değil (çözümler, yalnızca eylemlerle kazanılabilir). Tersine zorlukların ortadan kaldırılmasında olası yöntemler sunmasındadır. Felsefe neredeyse kendisi hakkında bilince ulaşmış, yaşantıda yerini, işlevinin ve de-

ğerinin genel olarak farkına varmış düşünme olarak nitelendirilebilir." *(Demokrasi ve Eğitim-John Dewey).*

Bilgi Anlayışı

Dewey bilgi teorisi üzerine önceki felsefelerden farklı bir görüş savunmuştur. O bilginin, pratik alanda yaşanan deneyimlerden yola çıkılarak kurulması gerektiğini düşünmüştür. Pratik alana ait bilgi, doğruluğunun sınanması zor da olsa, fayda sağlayan bir tür bilgidir. Dewey bu yüzden felsefenin pratik alanın bilgisine eğilmesi gerektiğini şu sözlerle ifade eder: "Epistemoloji bir zamanlar gerçekliklerin kendilerinin pratik bir görüşe değil de teorik ve fikri bir görüşe sahip olması gerektiği görüşüne öncülük ediyordu." *(Gerçekliğin Pratik Karakteri-John Dewey).*

Pratik alanla teorik alan arasında her zaman göz önünde bulundurulması gereken fark şudur: Teorik alan bilginin değişmez karakterine uyumludur fakat pratik alan sürekli bir değişim içindedir. Bu durum pratik alana dair bilginin olasılığını sorgulamayı gerektirir. Dewey bilgi teorilerindeki ikiliğin, ilerleme arzusunda olanlar ile var olanı koruma arzusunda olan muhafazakâr gelenekçiliğin ürettiği felsefeler arasında olduğunu şu sözleriyle ifade eder: "Temel ilgileri ilerlemek olan ve geleneksel görüşleri değiştirmeye çaba gösterenler, bilgi sürecinde bireysel öğelere önem verirler. Buna karşılık değişmeye karşı durmayı temel görev sayanlar ve gelenekçe hakikat sayılanları koruma çabasında olanlar ise genel-geçer ve sabit olanı ön plana çıkartmaktadırlar. Karşıtlık içinde bulunan bilgi kuramlarıyla felsefe sistemleri, yaşantının soyut ve tek yanlı özelliklerini ortaya koyarlar." *(Demokrasi ve Eğitim-John Dewey).*

Dewey teorik bilgi ile pratik bilginin birçok özellikleri ve sonuçlarının ters düştüğünü çeşitli örneklerle ortaya koyarak açıkça ifade eder. "Yaşantı bilgisi ile daha yüksek olan rasyonel bilgi arasında bir karşıtlık vardır." Fakat Dewey bu tarz karşıtlığın dışında ara durumlar da olabileceğini

belirtir ve bunun bir örneğini bilginin olanaklılığı sorusunun cevabını arayan Yunan Dünyası'nı eleştirerek ortaya koyar. Dewey, eski Yunan dünyasında ortaya konan bilgi problemini analiz eder. Öğrenme olanaklı mıdır sorusunu sorar. Bilmek istediğimiz şeyi zaten biliyoruzdur ya da bilmiyoruzdur. Her iki durumda da öğrenmek olanaklı değildir çünkü birinci durumda öğrenmeye gereksinme yoktur; ikinci durumda ise neyi arayacağımızı yiz, hatta rastlantısal olarak bir şey bulsak bile bunun aradığımız şey olduğunu asla söyleyemeyiz. Dewey bu konuda bir hata yapıldığını söyle ifade eder:

"Hata yalnız iki koşulun öne sürülmesidir, yani tam bir bilgi ya da tam bir bilgisizlik. Fakat gerçekte ise bunların dışında bir de düşünmenin, araştırmanın alacakaranlığı vardır. Eski Yunanlılar, varsayımsal sonuçları, deneme türünden kabulleri göremediler." *(Demokrasi ve Eğitim-John Dewey).*

Dewey bilgiye sürekli pratik bir kimlik kazandırmak istemiş pratikten kopuk kendi içine kapalı bilgiyi eleştirmiştir. Ona göre bilgi deneyimlerden elde edilir. Dewey bu düşüncenin izlerini Platon'un öğretisinde bulmuştur:

"Temel sorun bilginin ne olduğu sorunudur. Aristoteles'in öğretisi, Platon'un öğretisinde önemli olan şeyi göz ardı etmektedir; yani iyi olanın özünü kuramsal olarak kavramanın ancak uzun yıllar süren alışkanlıklar ve sıkı disiplinle olanaklı olduğunu. İyinin bilgisini insan, ne kitaplardan nede başkalarından elde edebilir, tersine uzun süren bir eğitimle kazanabilir." Dewey'e göre anlaşılır bir hareketle ilişkin olmayan bir bilgi, ölü bir safradır. Bilgiyi böyle tanımlamak akıl güçlerini geliştirmeye çalışanları büyük bir hüsrana uğratacaktır. Onun savunduğu kuram pragmatik bir kuramdır. Dewey pragmatizm kuramını kısaca söyle açıklar: "Burada savunduğumuz bilgi kuramına pratik bilgi kuramı denebilir. Bu kuramın temel özelliği, öğrenme ile çevreyi amaçlı bir biçimde değiştiren hareket

arasındaki bağlantıyı ayakta tutmasıdır. O, bilginin (en sıkı anlamda) zihinsel çevrelerden ibaret olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre yatkınlıklarımıza değin giren; çevremizi, gereksinmelerimize; istek ve amaçlarımızı da mevcut duruma uydurmamıza yardım eden şey, gerçek bilgidir. Bilgi yalnızca bilincine ulaştığımız şey değildir: o, aynı zamanda çevremizde olup bitenleri anlamak için bilinçli olarak kullandığımız yatkınlıklarımızdan oluşur. Bir süreç olarak bilme, bir zorluğun ortadan kaldırılması için, içinde yaşadığımız dünya ile aramızdaki bağlantıyı ortaya koyarak, bazı yatkınlıklarımızın bilincine ulaşmaktır." *(Demokrasi ve Eğitim-John Dewey).*

Bilim Anlayışı

Dewey bilimin yöntemini, bütünsel düşünme sanatı olarak tanımlar. Ona göre bilim, kültür üzerinde yarattığı etkiler açısından bir anlam taşır. Bilim, yaşamı güzelleştirmek için kullanılan bir araçtır ve değeri, yaşamda ortaya çıkardığı sonuçlarla ölçülür. Bu nedenle Dewey'in bilim üzerine araştırması bir kavram analizinden çok sonuçlar üzerinde yapılan bir incelemedir. Endüstri devrimiyle beraber gerçekleşen bilimsel ve teknik gelişmeler kültürde çok köklü değişikliklere sebep olmuştur. Bu değişikliklerin su götürmez toplumsal yararları vardır; bu sayede yeni inançlara karşı gelen güçlü engeller (dogmalar) aşılmıştır *(Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar-Gerald L. Gutec).*

Dewey bu durumu kısaca şöyle özetler:

"Dünya artık Yeğun'un güneşi durdurduğuna inanmaz oldu, çünkü Kopernik astronomisi gemiciliğin işine yarıyordu; dünya Aristo fiziğini bir yana attı, çünkü Galileo'nun nesnelerin düşüşü ile ilgili kuramı bir top mermisinin yörüngesini hesaplamayı mümkün kılıyordu. Dünya tufan kavramını bıraktı, çünkü maden ocaklarını kazmakta jeolojinin yararını gördü." *(Özgürlük ve Kültür-John Dewey).*

Böylelikle bilimin insanların gözündeki değeri çok fazla artmıştı; çünkü onlara ihtiyaçları olan şeyleri sağlıyordu, yani işe yarıyordu. Bu denli işe yaradığı için de gelişmesi ve kültüre etkisi önceden kestirilemeyecek kadar çabuk ve geniş oldu; fakat bu değişim pek çok problemi beraberinde getirdi. Aydınlanmacılar, bilimin ilerlemesinin zorba yönetimin temel direği olan bilgisizlik ve kör inançları yok edeceğini düşünmüşlerdi ama öyle olmadı. Bilimin ilerlemesi sermaye birikimini sağladı, güç odakları oluşturdu. Bu odaklarda finans gücüyle bilime yön vermeye başladı. Bilim onların elinde öyle bir silaha dönüşmüştü ki, Dewey'in ifadesiyle zorba şeflerin daha önceleri kullandıkları araçlar solda sıfır kalıyordu *(Özgürlük ve Kültür-John Dewey).*

Amaç halkı güç odaklarının çıkarları doğrultusunda yönlendirip, yönetmekti. Bunun için bilim iki şekilde fayda sağlıyordu: Birincisi bilimin geliştirdiği teknik olanaklarla propaganda gücüne sahip olmaktı. Yani gazete ve televizyonla her bireye her gün düzenli olarak bilgi propagandası yapılabilmekteydi. İkincisi ise bilimin saygınlığı dolayısıyla edindiği güçten yararlanarak onu bir sözcü gibi kullanmaktı. Nasıl olsa bilimin söylediği her şey doğrudur düşüncesi hâkimdi.

Dewey bilimin genel kabul gören bir tanımını şöyle aktarır: "Bilgi, daha doğrusu temellendirilmiş bilgi, bilimdir. O akla uygun olarak düzenlenmiş olguları simgeler." *(Demokrasi ve Eğitim-John Dewey).*

Bu tanım kimsenin karşı duracağı bir tanım değildi. Dewey yönlendirmenin bilginin tanımını değiştirerek değil, hangi bilgi üzerinde ne zaman ve ne kadar durulacağına karar vererek yapıldığını şu sözleriyle ifade eder: "Fizik iklim nasıl ve ne çeşit tarım işleri yapabileceğini belirlerse, 'düşünce iklimi' de öylece bilimsel çalışmaların tutacağı yolu gösterir." *(Özgürlük ve Kültür-John Dewey).*

Bilim Eğitimi

Dewey bilim eğitiminin iki yolla yapılabileceğini ifade eder. Bunlardan ilkinde öğrenciler mevcut literatürü öğrenerek eğitime başlarlar. Böylelikle bu güne kadar yavaş yavaş gelinmiş noktaya kestirmeden gelineceği savunulur.

Dewey bu görüşü şöyle ifade eder: "İçeriği en mükemmel ve tam biçimiyle sunmanın öğrenmeyi güçlendireceği düşüncesinde güçlü bir deneme yatmaktadır. Henüz olgunlaşmamış öğrencinin uzmanların baktıkları yerden başlayarak gereksiz hatalardan korunabileceği, böylece zaman ve güç tasarruf edileceği görüşünden daha doğal bir şey bulunabilir mi?" *(Özgürlük ve Kültür-John Dewey).*

Halbuki Dewey bu yöntemin öğrenciye fayda sağlamaktan çok zarar verdiğini su sözleriyle açıkça ifade eder: "Okullar öğretim tekniğini öğretirken, bir yandan da hazır bilgiler vermektedirler, burası doğru, ama bu bilginin elde edilmesinde kullanılan yollar, araştırma ve görüşlerin doğrulanması işinde ustalık sağlayan yollar değildir. Tam tersine buna düpedüz karşıdırlar. Bu yollar insanın ilkel merakını köreltmeye, gözlem ve deney yetilerini, birbirini tutmaz bir sürü gereçle tıka basa doldurmaya çalışırlar. Öyle ki bu yetiler, önünde sonunda okumamış çoğu kimselerdeki kadar bile etkin olmaz." *(Demokrasi ve Eğitim-John Dewey).*

Dewey'e göre pratikten elde edilen bilgi her zaman çıkış noktası olmalıdır. Dewey pratikte yaşananı şöyle ifade eder: "Öğrenciler, günlük yaşantılarında karşılaştıkları içerikleri bilimsel bir biçimde gözden geçirip inceleyecekleri yerde bilim öğrenirler." Oysa öğrencilerin çoğunluğu hiçbir zaman bilim uzmanı olmak istemedikleri için bunların bilimsel yöntemin anlamı ve özü hakkında belli bir anlayış kazanmaları, bilim adamlarının ulaştığı bilgileri ikinci elden kopya etmelerinden daha fazla önemlidir. Dewey bu yöntemin alternatifi olarak psikolojik yöntemi önerir.

Psikolojik yöntemi şöyle tarif eder: "Öğrencinin bireysel yaşantı ile başlayan ve buradan hareketle uygun bilimsel inceleme yolları geliştiren yönteme bilim adamlarına özgü mantıksal yöntemin tersine, 'psikolojik yöntem' adı verilmektedir." *(Demokrasi ve Eğitim-John Dewey).*

Demokrasi Anlayışı

Dewey'in felsefesinin temel yapı taşlarından biri demokrasidir. Neredeyse bütün felsefesini ve eğitim anlayışını demokrasi üzerine kurmuştur. Demokrasi anlayışını kavrayabilmek için dönemin siyasi ve ekonomik durumuna bakmak gerekir. Bu doğrultuda Amerika Birleşik Devletleri'nin, üstüne inşa edildiği özgürlük anlayışını demokrasi kavramıyla beraber incelemeye çalışacağız. Demokrasi kavramı özgürlüklerin korunması ya da sağlanması için zorunludur. Özgürlük ise kuruluşundan bugüne Amerika Birleşik Devletleri'nin, temel düsturudur. Dewey, demokrasi ve özgürlük kavramlarının bağlantısına ilk demokrasiler için yaptığı tanımda şöyle değinir:

"İlk demokratik kuramın anlatımı çok yalındı. Çünkü onu doğuran koşullar yalındı. Bir kuram olarak, insan doğasında geniş ölçüde kişisel inanç ve davranışları dıştan gelen her çeşit baskıdan kurtarma yolunda bir istek olduğu ileri sürülüyordu." *(Özgürlük ve Kültür-John Dewey).*

John Dewey'nin Türkiye Seyahati

Cumhuriyet sonrası var olan demokrasi sisteminde uygulanacak yeni eğitim anlayışını temellendirmek ve demokratik topluma uygun yeni öğretmen kadrosunu yetiştirme konularında fikirlerinden yararlanmak üzere dönemin Maarif Vekili İsmail Safa (Özler), John Dewey'e bir mektup yazarak kendisini Türkiye'ye davet etmiştir. Dewey, Maarif Vekili Vasıf Bey döneminde bu teklife sıcak baktığını ve gelebileceğini bildirdi. Ziyaret 1924 yılında gerçekleşmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa ve Amerika'dan değişik alanlarda uzman getirme kararının, dönemin gazetelerinde olumlu olumsuz önemli yankıları olmuştur. İsmail Hakkı'nın (Baltacıoğlu) "Ecnebi Mütehassısları" adlı yazısı Türk aydınlarının, bu uzmanların rolüne ilişkin şüphelerini yansıtması bakımından önemlidir *(Akşam Gazetesi, 20 Haziran 1924)*. İsmail Hakkı'ya göre, yurtdışından uzman getirmek yerine, oralara öğrenci gönderilmeliydi (11 Ağustos 1924 tarihli Vakit Gazetesi'ne göre, Türk Hükümeti, Avrupa'ya 18 öğrenci gönderme girişimi içindeydi). Üstelik ona göre, II. Meşrutiyet döneminde Alman eğitimci Schmidt'in maarif müsteşarlığı dönemi unutulmamalıydı. İsmail Hakkı, John Dewey'nin bir filozof, düşünür olduğunu, Türkiye'nin daha çok uygulamadan gelmiş insanlara ihtiyaç olduğunu yazmaktaydı. Aslında bu konuda İsmail Hakkı Bey yanılmaktadır. Bu yanılgısını, 25 Temmuz tarihli Akşam Gazetesi'ndeki yazısında düzeltmiştir. Çünkü Dewey, 1896-1904 tarihleri arasında Chicago Üniversitesi'ne bağlı olarak açtığı laboratuvar okulundaki gözlemlerinin sonunda eğitim görüşlerine ulaşmıştır *(1924 Türk Basını Işığında Amerikalı Eğitimci John Dewey'in Türkiye Seyahati-Bahri Ata)*.

Maarif Müsteşarı Fuad (Köprülü) Bey'in 18 Temmuz tarihli demecine göre hükümet, Dewey'in 15 Temmuz'a kadar İstanbul'a gelmesini ve doğrudan doğruya Ankara'ya gitmesini bekliyordu *(Tanin Gazetesi, 18 Temmuz 1924)*. O sıralarda 64 yaşında olan Dewey, eşiyle birlikte 19 Temmuz 1924 günü İstanbul'a geldi ve Arnavutköy'de Konstantinopolis Koleji'ne yerleşti. Daha sonra Amerikan Koleji'ne misafir oldu. 22 Temmuz 1924 salı gününden itibaren gazetelerle irtibata geçti. Yine aynı gün Hariciye Murahhası Nusret Bey kendisini ziyaret etmişti. 23 Temmuz'da eşi ile beraber Hariciye Murahhası Nusret Bey'i ziyaret ederek, maarif vekâleti ile bir an evvel temasa geçmek arzusunu bildirdi *(Vakit Gazetesi, 24 Temmuz 1924)*. Nusret Bey, kendisine Maarif Müsteşarı Fuad Bey'in (Köprülü) İstanbul'da olması

nedeniyle onunla görüşmesini ve memleketin eğitim sistemi hakkında sarih bir fikir sahibi olmak için Ankara'ya kadar bir seyahatin icrasının lüzumunu anlatmıştı.

Dewey, 24 Temmuz günü öğlenden sonra Maarif Müsteşarı Fuad Bey'le görüşerek, ondan sonra hareket tarzını belirleyecekti. Üniversite ile alakasını kesmemiş olduğundan 2 ay İstanbul'da kalacak ve geri dönüp dönmemesi maarif vekâleti ile vuku bulacak temasları neticesine bağlıydı. Kendisi hiçbir taahhüt altına girmemişti. Amerikan Hükümeti'nden eğitim uzmanı talebi üzerine seçilmişti. Mahallinde araştırma yapıp, bir iş görüp görmeyeceğini anladıktan sonra kalıp kalmamaya karar verecekti. Nitekim 24 Temmuz öğlenden sonra Darülfünun'da Fuad Bey'i ziyaret ederek, kendisinden Türk eğitim sisteminin ana hatları ile ilgili bilgi aldı. Bir hafta süreyle İstanbul okullarını gezdikten sonra maarif vekiliyle görüşmek üzere Ankara'ya gitmesi kararlaştırıldı (1924 Türk Basını Işığında Amerikalı Eğitimci John Dewey'in Türkiye Seyahati-Bahri Ata).

Dewey İstanbul, Ankara ve Bursa'da gözlem ve incelemelerde bulunduktan sonra, gözlem ve incelemelerinin sonuçlarını içeren ilk raporunu Türkiye'den ayrılmadan vermiştir. Bu raporda eğitimle ilgili olarak devlet bütçesine koyulması gereken ödenekleri ele almıştır. Amerika'ya döndükten sonra kaleme aldığı asıl rapor 30 sayfalık "Türkiye Maarifi Hakkında Rapor"dur. Bu raporda John Dewey'in kurulacak yeni eğitim sistemi hakkındaki önerileri yer almaktadır *(John Dewey'in Türk Maarifi Hakkında Raporu ve Türk Eğitim Sistemi-Akın Efendioğlu & Hasan Güner Berkant & Ömer Arslantaş).*

John Dewey'in hazırladığı rapor eğitim sistemimizde etkili olmuştur. Hatta Köy Enstitülerinin kuruluş mantığı ve dayanaklarında da bu raporun doğrudan yansımalarını görmek mümkündür *(Köy Enstitüsü Sistemine Toplu Bir Bakış-Niyazi Altunya).* John Dewey 1945 yılında ülkemize tekrar geldiğinde Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nü inceledikten

sonra söylediği, İngiltere ve Amerika'daki konuşmalarında da aynen tekrarladığı "Benim düşlediğim okullar Türkiye'de köy enstitüsü olarak kurulmuştur. Tüm dünyanın bu okulları görüp eğitim sistemini, Türklerin kurduğu bu okulları göz önünde bulundurarak yeniden yapılandırması isabet olacaktır" şeklinde batı basınında yayınlanan sözleri tarihe geçmiştir. Bu sözleriyle, kurulan bu okullara dünyanın ilgisini çekmiştir *(John Dewey'in Türk Maarifi Hakkında Raporu ve Türk Eğitim Sistemi-Akın Efendioğlu & Hasan Güner Berkant & Ömer Arslantaş).*

Konuya, gerek 21. yüzyılda ülkelerin eğitim sistemlerini etkileyip şekillendiren eğitim bilimcilerin görüş ve önerileri, gerekse cumhuriyet döneminde eğitimimizdeki değişmeler ve gelişmeler açısından bakıldığında, var olan bazı problemlerin teori ve uygulamalardaki farklılıklardan kaynaklandığı söylenebilir. Günümüzde dünyanın en gelişmiş ve lider ülkesi olan Amerika'nın gelişimini eğitim açısından temellendiren Dewey'in görüşlerinin, Mustafa Kemal Atatürk'ün de ülkemizin sürekli ilerlemesi ve gelişmesi temelindeki düşüncesinden yola çıkarak günümüzdeki eğitim uygulamalarıyla karşılaştırılmasının ve değerlendirilmesinin önemli olduğu düşünülmüştür.

Raporda yer alan konulardan özellikle-

- Tarım-ziraat, ilköğretim programları,
- Kütüphanecilik,
- Okuma-yazma ve okuma alışkanlığı konuları üzerinde durulmuştur.

Dewey'nin, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim sorunlarının çözümüne yönelik gözlem ve incelemelerde bulunarak bir rapor hazırlaması önemli bir çalışma olarak değerlendirilmelidir. Raporda ele alınan ve öncelikleri belirtilen konulardan bazılarının halen çözüm bekleyen sorunlar olarak devam etmesi ise düşündürücüdür. Bu sorunlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz.

- Eğitime ayrılan bütçenin yetersizliği,

- Öğretmenlerin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimleriyle, mevcut uygulanan program arasında istenen birlikteliğin-ilişkinin yeterlilik düzeyinde kurulamaması,

- 1924 yılından günümüze ilköğretim programının ve program yaklaşımının değişmesi, uygulama düzeyinde sorunlar oluşturmaktadır *(John Dewey'in Türk Maarifi Hakkında Raporu ve Türk Eğitim Sistemi-Akın Efendioğlu & Hasan Güner Berkant & Ömer Arslantaş).*

Eğitimin Amaçları ve Okul

Türkiye'de eğitim sistemi oluştururken yapılacak ilk ve en önemli şey hedef amaçları saptamaktır. Asıl hedef de Türkiye'nin bağımsız, kalkınmış bir cumhuriyet olarak uygar devletler arasında yer almak olduğuna göre, Türk okullarının gençlere cumhuriyete uygun politik fikir ve alışkanlıkları kazandırması; onların çeşitli becerilerini geliştirmesi, onlara, kendini yönetme, endüstriyel gelişmeye katkıda bulunma, ekonomik yönden kendi kendine yeterli olma ve benzeri bilgi, beceri ve özellikleri vermesi gerekir. Bu da gençlere yaratıcılık ve yapıcılık, bağımsız karar verebilme, bilimsel düşünebilme, ortak amaçlar için işbirliği yapabilme beceri ve alışkanlıklarının kazandırılmasıyla mümkündür.

Okul, bir bilgi toplama ve yayına merkezidir. Burada öğrencilerin kullanışlı bilgiler, ülke için yararlı entelektüel alışkanlıklar kazanmaları sağlanmalı; bu kurum, sosyal yaşamın bir parçası olarak, endüstri ile sıkı bir ilişki içinde bulunmalıdır. Türkiye'deki ortaokullar da tümüyle "akademik" ve "tek tip" olmak yerine, ihtiyaçlara göre, çeşitlendirilmelidir. Yeni kurulan cumhuriyete uygun vatandaş yetiştirilmesi, bunun için de sadece bazı liderlerin değil, vatandaşların da ülkenin politik, ekonomik ve kültürel kalkınmasında, entelektüel katılımlarını sağlayacak şekilde

yetiştirilmeleri gerekir. Ayrıca, okul sistemi, pratik yaşama, eğitim faaliyetlerinde esnekliğe değer vermeli ve okulda yapay bir dünya oluşturulmamalıdır *(John Dewey Raporundan Esintiler-Doç. Dr. Kemal Güçlüol).*

Dewey'e göre okul binasının yapısı ile orada uygulanan eğitim ve öğretim yöntemleri arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bu doğrultuda sıradan okul binaları gelişmiş usullerin uygulanabilmesini engellemekte ve eğitim ve öğretimde öğrenciyi pasif bir şekilde bırakmaktadır. Kısaca okul binaları, donatımı ve araç-gereçleri çok önemli bir konuyu oluşturmaktadır. Okullarda sağlık ve temizlik esaslarına göre eğitim yapılmazsa, elişleri, ev idaresi resim, güzel sanatlar, kütüphane, müze vs. için yerler bulunmazsa eğitimin gelişmesi mümkün olamayacaktır. Milli Eğitim Bakanlığı'nda okul binaları, okul araçları ve sağlık durumuyla ilgilenen ayrı bir şube bulunmalıdır. Herhangi deneyimli bir mimarın, öğretmenlerden az çok bir fikir alarak bir okul binası yapabileceğini ve bina sorununun sıradan mimarla okul idarelerine güvenle bırakılacağını sanmak büyük bir yanılgıdır. Bu yoldan gidilirse, alışılagelen tarzda okul binaları yapımı sürdürülecek ve para gerçek eğitim gereksinimlerini karşılamaktan çok, okulun dış görünümüne harcanmış olacaktır. Bu şube, ilk ve alt derecedeki okul işlerine, eğitim amaç ve araçlarıyla, okul binası ve bahçesi arasındaki ilişkilere bakmalı, hava, ışık, sıra ve tuvalet vb. gibi sağlık sorunlarını bilen uzmanlardan oluşmalıdır *(Türkiye'de İlkokul Programları ve Yabancı Uzmanların İlkokul Programlarına Olan Etkisi-Çiğdem Budak).*

Dewey'e göre yapılaması gereken ilk ve en önemli şey; Türkiye okullarının amaç ve hedeflerini belirlemektir. Okullar; önce topluma doğru siyasi alışkanlıklar ve fikirler vermeli, kendi kendisini idareye ve sanat yönünden ilerlemeye yöneltmeli, ilmi bir şekilde düşünmeye ve toplumun menfaati için işbirliğine alıştırmalı ve fikri ve ahlaki yönlerden karakter çizgilerini ve eğilimlerini kendilerinde geliştirmelidir. Bu amaçlara ulaşabilmek için okulların

öğrenciye yalnız bazı ders konularını öğretmesi yeterli olmamaktadır. Okullar; özellikle sosyal hayatın etkin cereyanlarından uzak kalmış gibi görünen köy çevrelerinde toplum hayatının merkezini oluşturmalıdır. Okullar bulundukların yerlerin sağlık merkezi olmalı, sağlık konularını ve hastalıklardan korunma yollarını yalnız öğrenciye öğretmemeli, tüm köy halkına yaymalıdırlar. Okul alanları, yalnız öğrencilerin beden eğitimi, oyun oynaması ve spor yapması için değil; halkın da eğlenmesi ve spor yapması için bir merkez olacak derecede geniş ve ona göre türlü araçlarla donatılmış olmalıdır *(Türkiye'de İlkokul Programları ve Yabancı Uzmanların İlkokul Programlarına Olan Etkisi-Çiğdem Budak).*

Örgütlenme

Yeni Türkiye'de merkezi bir eğitim bakanlığı kurulmalı, bu bakanlık, eğitime ilişkin literatürü sürekli izleyip öğretmenlere ulaştırmalı; ayrıca okul yapımı, bilgi toplama, gezici kütüphane kurulması ve öğretmenlerin düzeylerinin yükseltilmesi işleriyle ilgili görevleri de üstlenmelidir. Ancak bu merkez örgütü, bakanlık, gereksiz mekanik işlere önem veren, bürokratik emirler dikte ettiren, çok güçlü ve çok geniş bir örgüt olarak; ayrıntılı sevk ve idare, denetim ve kontrolü amaçlayan bir örgüt olmak yerine Türk eğitiminde entelektüel ve moral liderliği üstlenmelidir. Bu arada, eğitim bakanlığına önerilerde bulunmak üzere bazı komite, alt komite ve komisyonlar kurulmalı; bu komite ve komisyonlar da okul binaları, pratik ve mesleki eğitimi, kırsal alanların ve buradaki okulların gelişimi ve benzeri konuları incelemelidir. Ayrıca Türkiye'de 8-12 yılı kapsayacak ve temelde eğitim bakanlığı için bir tür eğitim anayasası veya kuruluş yasası niteliğinde genel bir eğitim programı hazırlanmalıdır. Ancak, bu program belirlenen süre içinde değiştirilmemeli; bunun yerine yapılacak değerlendirmelere göre meclisten geçirilmelidir *(John Dewey Raporundan Esintiler-Doç. Dr. Kemal Güçlüol).*

Dewey'in raporunda resmi ve özel okullarla ilgili de önerileri vardır. Bakanlığın yerli ve yabancı özel okullar ile işbirliği içinde olmasını önerir. Dewey'nin tavsiyelerinin çoğu, Mustafa Necati'nin bakanlığı sırasında uygulamaya geçirilmiştir. Eğitim bakanlığı örgüt kanunu ile bakanlığa talim terbiye dairesi, sağlık dairesi eklenmiştir. Kurulan daireler içerisinde en çok umut bağlanan talim terbiye dairesi kendisine bağlanan umutları hayal kırıklığına uğratmış, liderlik ödevini yapamamıştır. Okullarda karma eğitime karşı gelmiş, Latin alfabesinin kabul edilmesini önlemeye çalışmış, daha sonraları gelişen köy eğitmenleri ve köy enstitüleri hareketini baltalamaya gayret etmiştir. Sonuçta eğitim bakanlığına manevi kontrol görevi yapacak bir daire olarak kurulan talim terbiye dairesi, okul kitaplarının incelenmesi ve yazılması gibi ikinci derecede işlerle uğraşan bir daire olarak kalmıştır *(Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim ve Atatürk-İlhan Başgöz & Howard E. Wilson).*

Dewey'nin önerilerine göre kurulan mektep mimarisi bürosunun başına,1927 yılı Mart'ında Viyana Güzel Sanatlar Akademisi şefi Holzmeister'in yardımcısı Egli getirilmiştir. Böylece Dewey'nin, kurulacak şubede uzmanlar görev yapmalı teklifi de gerçekleştirilmiştir. Başlangıçta bakanlıkla iki yıllık mukavele yapan Egli, 1930'dan itibaren İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde çalışmaya başlamış, 1932'den itibaren de mimari şubesi müdürü olmuştur. Egli, 1927 Haziran'ına kadar süren yurt gezisi sonunda, bakanlığa görüşleri doğrultusunda bir de rapor vermiştir *(Atatürk Devri Türk Eğitimi-Mustafa Ergün).*

KÖY ENSTİTÜLERİNİN FİKİR BABASI İSMAİL MAHİR EFENDİ

Cumhuriyet devrimlerinin tam bağımsızlıkla birlikte diğer esas hedefi olan halk aydınlanmasının yayılmasını amaçlayan, tamamlayıcı kurum köy enstitülerinin fikir babası İsmail Mahir Efendi 1869 yılında Kastamonu'nun Araç ilçesinde doğar. İlk eğitimi köy hocalarıyla başlar, daha sonra Kastamonu'ya giderek burada medrese eğitimine geçer. Kastamonu'nda, Osmanlı döneminde okullar halk tarafından yapılmış ve öğretmen maaşlarına kadar halk tarafından karşılanmıştır. Ancak cumhuriyet döneminde devlet desteği gelmeye başlamıştır. 2 Nisan 1886'da medreseyi bitirdikten sonra, İsmail Mahir Efendi maaşı halk tarafından karşılanmak üzere Sinop'un Ayancık bölgesi ilkokul öğretmenliğine atanır. Bir sene sonra buradan istifa edip biriktirdiği para ile İstanbul'a giderek öğretmen okulunun yüksek bölümüne başlar, 1890 yılında burayı pekiyi dereceyle bitirir.

Köy öğretmeni yetiştirme okulu, kız eğitimi, tarımın ve ormancılığın önemi üzerindeki ilk fikirleri ortaya atması çok önemlidir. Bunu zamanın Avrupa'da eğitim görmüş diğer eğitimcilerinden önce yapmıştır. Kendi kendini yetiştirmiş ve okutmuş, sağlığından olacak kadar çalışkan, pratik zekâlı bu aydın, doğup büyüdüğü çevrenin sorunlarını çok iyi gözlemlemiştir. Taşranın sorunlarının başında cehaletin geldiğini gayet iyi anlayan İsmail Mahir Efendi halkın içinden çıkmış, halktan hiç kopmamış ve halk için

yorulmadan canını dişine takarak çalışmış örnek bir aydındır *(Köy Enstitülerinin Düşün Babası İsmail Mahir Efendi-Ömer Dedeoğlu).*

Mezuniyetinden sonra Selanik İlköğretmen Okulu'na atanır, buradaki görevlerini aksatmadan başka iki okulda da coğrafya ve geometri öğretmenliği yapar. 1894-1900 yılları arasında Selanik ve Rumeli'de maarif müfettişliğinde bulunan İsmail Mahir Efendi bu görevi esnasında 300 köy gezer, halkın her kesimiyle kaynaşır, sorunları yerinde görür, okul yapılacak yerleri belirleyip inşaatlarda mühendislik hizmeti bile sunar. Müfettişlik hizmetinin ardından Selanik Öğretmen Okulu Müdürlüğü'ne getirilir ama yine de muhtelif okullarda çeşitli konularda ders vermeye devam eder, ders verdiği kurumları düzeltmek için de çok uğraşır ve bunlardan Mithat Paşa Sanayi Okulu'nu örnek bir kurum haline getirir. Köyünün ve akrabalarının çocuklarını da Selanik'e getirip evinde barındırır ve okutur.

II. Meşrutiyet'e giden süreçte de çalışmalarına devam eden İsmail Mahir Efendi, Meclisi Mebusan'ın yeniden açılması kararından sonra Ankara, Konya ve kendi memleketi Kastamonu'nda da İttihat ve Terakki örgütlerini kurar. 3 Kasım 1908'de yapılan seçimlerde Kastamonu mebusu seçilir. 31 Mart Ayaklanması'nın bastırılması için aktif görev alır Kastamonu ahalisini bu konuda aydınlatmak için telgraflar çeker. Hareket ordusunu karşılamak üzere Yeşilköy'e giden mebuslar arasındadır. Görev süresi boyunca kişisel amaç ve çıkar peşinde koşmamış, yürekten bağlı olduğu vatanı ve vatandaşlarının hakkını kollamış, gece gündüz demeden çalışmış, eğitimin yaygınlaşması için çaba sarf etmiştir. Cehalete karşı savaşılmadan, köylü kalkındırılmadan, halka dayanmadan ilerleme olamayacağını gören sayılı mebuslardan birisidir ve mecliste yaptığı konuşmalar da bu doğrultudadır *(Köy Enstitülerinin Düşün Babası İsmail Mahir Efendi-Ömer Dedeoğlu).*

5 Ağustos 1912'de meclisin kapatılması ve Balkan Savaşı'nın çıkmasıyla İstanbul Kız Öğretmen Okulu fahri

müdürlüğüne kendi isteğiyle gelir. Bunun yanı sıra bir uygulama ilkokulu açar, okulöncesi eğitime yoğunlaşır ve ilk resmi anaokulunu 1914 yılında açar. Aynı yıl anaokulu öğretmen okulu açılır. Anaokullarıyla ilgili mevzuat ve düzenleme İsmail Mahir Efendi sayesinde yapılır. Balkan Savaşı'nın hezimeti sonrası İttihat ve Terakki tarafından gerçekleştirilen Babıali Baskını'nda İsmail Mahir Efendi meydanda toplanan halka hitaben duygulu bir konuşma yapıp onlara dua ettirir. İttihat ve Terakki'nin mutlak iktidar olarak çıktığı Nisan 1914 seçimlerinde yeniden Kastamonu mebusu seçilir.

Yaptığı Meclis konuşmalarında, ülkedeki eğitim sorununu ele alırken temel olarak "Eğitim demek öğretmen demektir. Öğretmen bulduğumuz anda eğitim ve okul var demektir" düşüncesindedir. Köylerin ve köylünün sorunlarından anladığı için köye uygun nitelikli öğretmen yetiştirmenin halk aydınlanması için elzem olduğunu belirtir ve bunu geniş kapsamlı bir program olarak, detaylı bir biçimde izah eder. Bu fikirler ve konuşmalar köy enstitülerinin temelini oluşturur. 1916 yılında geçirdiği bir kalp krizi sonucu, 47 yaşında hayata gözlerini yumar *(Köy Enstitülerinin Düşün Babası İsmail Mahir Efendi-Ömer Dedeoğlu).*

İSMAİL HAKKI TONGUÇ

Türk eğitim dünyasına adını "Tonguç Baba" olarak yazdıracak İsmail Hakkı Tonguç, 1893 yılında Bulgaristan'ın Tatar Atmaca köyünde dünyaya gözlerini açtı. Babası Kırım göçmenlerinden Hacı Velioğlu İdris, annesi ise Dobruca Türklerinden Vesile Hanım'dı. Biri kız olmak üzere 8 çocuklu çiftçi bir ailenin en büyük çocuğu olan Tonguç ilkokul eğitimini kendi köyünde, rüştiye eğitimini ise Silistre'de tamamladı.

Silistre'deki eğitimin ardından babasının karşı çıkmasına rağmen Tonguç İstanbul'da eğitimine devam etmek istedi. 1914 yılında tek başına İstanbul'a gelen Tonguç uzun uğraşların ardından Maarif Bakanı Şükrü Bey ile görüşerek okuma arzusunu ona da anlattı. Şükrü Bey ona kendisini Kastamonu Öğretmen Okulu'na parasız yatılı olarak

kaydettirebileceğini, okuldan memnun kalması durumunda ise İstanbul'daki en iyi okullardan birine kayıt ettirebileceğini söyler. Son derece mutlu olan Tonguç ertesi gün İnebolu'ya gidecek gemiye binmek için Galata rıhtımına gider. Fakat Tonguç'un Kastamonu'ya hareket için seçtiği tarih 30 Ekim 1914'tü ve Osmanlı İmparatorluğu I. Dünya Savaşı'na girdiğinden Tonguç Kastamonu'ya karayolu ile gitmek zorundaydı.

Kastamonu Öğretmen Okulu'ndaki eğitim yaşamı 1.5 yıl süren Tonguç Maarif Nazırı Şükrü Bey'e mektup yazarak sözünü anımsattı ve eğitimini İstanbul'da sürdürmek arzusunu belirtti. Tonguç için sıkıntıyla geçen birkaç haftanın sonunda mektuba nihayet olumlu yanıt geldi ve 1916 Mayıs'ında Tonguç Moda'da bulunan İstanbul Öğretmen Lisesi'nde eğitim görmek üzere yola çıktı.

Mezuniyetin ardından okulu başarıyla bitiren 20 öğrenciyle birlikte 1918-1919 yıllarında Almanya'nın Karlsruhe kentindeki Ettlingen Öğretmen Okulu'nda sekiz aylık bir programa devam etti. 1919 Nisan ayında resmi bir yazı ile yurda dönülmesi bildirilince Tonguç zorunlu olarak ülkesine dönmek zorunda kaldı.

Yurda döndükten sonra, 62 sicil numarası ile 11 Eylül 1919 tarihinde Eskişehir Erkek Öğretmen Okulu resim-elişi ve beden eğitimi öğretmeni olarak meslek yaşamına ilk adımını attı. Fakat Eskişehir'in Yunan saldırısına uğraması nedeniyle Milli Eğitim Bakanlığı aralarında Tonguç'un da bulunduğu bazı öğretmenleri yarım kalan eğitimlerini tamamlamaları için tekrar Almanya'ya yolladı. Tonguç 1921-1922 yılları arasında Karlsruhe Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nda eğitim gördü.

Dönüşünden sonra 1922-25 yılları arasında Konya, Ankara, Adana gibi yurdun çeşitli illerinde öğretmenlik yaptı. Ankara Erkek Öğretmen Okulu'ndaki müdür yardımcılığı göreviise Tonguç'un ilk yöneticilik deneyimi oldu. 1925'te beş aylığına mesleki eğitim kurumlarında incelemeler yapmak

üzere yeniden Almanya'ya gitti. Almanya'nın yanında İngiltere ve Fransa'da da incelemeler yaptı.

10 Temmuz 1926 ile 26 Ağustos 1926 tarihleri arasında, ilköğretim müfettişleri ve ilkokul öğretmenleri için Ankara'da açılan iş ilkesine dayalı öğretim kursunda, yabancı öğretim üyeleri ile birlikte çalışarak, daha sonra köy enstitülerinin temel ilkesi, sloganı durumuna gelecek "iş için, iş içinde, işle eğitim" anlayışını geliştirdi.

26 Ocak 1927'de ilkokul öğretmeni Nafia Kamil ile dünya evine giren Tonguç'un 1928'de ilk çocuğu Engin Tonguç, 1936 yılında da ikinci çocuğu Yalım Tonguç dünyaya geldi.

1935'te dönemin Kültür Bakanı Saffet Arıkan'a köy enstitülerinin temelini oluşturacak bir rapor sundu. 1936'da Eskişehir, Mahmudiye'de köy enstitülerinin önceli sayılan eğitmen kursunu açtı. 1938'de ilköğretim kurumlarını incelemek üzere Bulgaristan'da, Macaristan'da ve Almanya'da bulundu.

Çok partili döneme geçişle birlikte İsmail Hakkı Tonguç için de sıkıntılı günler başladı. Köy enstitüleri ile adının özdeşleşmesi yüzünden hakkında birçok dedikodu çıkarılan ve iftiralara maruz kalan Tonguç, seçimleri kaybetmek istemeyen İsmet İnönü tarafından gözden çıkarıldı ve bir zamanlar en yakın arkadaşlarından biri olan Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer tarafından faal görevden alınarak talim ve terbiye kurulu üyeliğine getirildi. Sonraki Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu ise bunu bile fazla bularak ömrünü eğitime adamış böyle bir eğitimciyi Ankara Atatürk Lisesi'nde resim-iş öğretmeni olarak görevlendirdi. 11 Eylül 1950 tarihinde ise yeni Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Tonguç'u bakanlık emrine aldı. 1953 yılında emekliliğini isteyen Tonguç, 1956 yılında işlemlerinin tamamlanması ile emekliye ayrıldı. 1958 yılında hastalanan Tonguç 1960 yılında dünyaya gözlerini yumdu *(İsmail Hakkı Tonguç-serenti.org/egitime-adanmis-bir-yasam-ismail-hakki-tonguc/).*

Toplumsal ve Siyasal Düşünceleri

Tonguç'un toplumsal ve siyasal düşünlerini bütün ayrıntıları ile ve sistematik olarak gösteren bir kitabı veya yazısı yoktur. Fay Kirby bu noktayı şöyle açıklıyor: "Tonguç bir İspanyol şatosu düşünürü değildir. Spekülatif düşüncelere ve şemalara isyan etmiş bir kuşağın temsilcisidir. Bundan dolayı ele aldığı problemi, bunlarla neden ve nasıl uğraştığını oturup sistematik bir şekilde göstermedi. Belki de böyle bir kabiliyeti yoktu. Ve eğer analitik introseptiv bir adam ve sistematik bir düşünür olsaydı prensibi icabı yine de kendini ortadan silecekti. Tonguç dinlemesini bilen adamdı. Gözü kendilerinden başka bir şey görmeyen birçok kimselerin gözüne çarpmayacak kadar mütevazıydı. Çok okuyan bir adam olduğu halde bilgiç iddialardan nefret etmesi yüzünden herkese anti entelektüel gözükürdü. Konuşmasındaki sadelik, onu halkın ve sağduyusu olan herkesin kolayca anlayacağı bir adam yaptığı halde, bilgiç aydınlara basit bir adam gibi gösteriyordu. Tonguç istisna denecek derecede açık ve kolay konuşan bir adamdı. Fakat fikirlerini en iyi nazariye ve sistemle değil, iş ile ve şahsından misal göstermek suretiyle ifade ediyordu. Yazısında ifade etmeye çalıştığı fikirlerin temelinde olan asıl buluşunun ipuçlarını göstermeden yazardı. Köy enstitülerindeki belirli gelişmelerin arkasındaki görüşlerini anlayabilmek için, Tonguç'un yazılarını adeta dedektif romanı okur gibi okuyup ipuçlarını yakalamak lazımdır." *(Türkiye'de Köy Enstitüleri-Fay Kirby).*

Bu konuda Kirby'nin söylediklerine şunu eklemek gerekir: Türkiye'nin o günkü koşulları içinde, eylem içinde bulunan Tonguç'un bütün düşünlerini açıkça belirtme olanağı yoktu. Düşün sistemini, amaçlarını hele bir takım alışılmış terim ve deyimlerle, diyalektik açıdan belirtmesi zaten taktiğine da uymazdı. İşbirliği yapmış olduğu orta sınıf iktidarı ile çalışmaya devam ettiği sürece, böyle bir şey yapmak pek akıllıca bir iş olmazdı. Fakat buna rağmen, biz onun söylemek, duyurmak istediği birçok düşününü ve kanısını yine de o çağın aydınlarının çoğundan farklı olarak, oldukça

açık bir şekilde yazdığı kanısındayız. Ama bunu anlayabilmek için, sonradan onu eleştirenlerin yapmadıkları bir çabaya girmek, kitap ve yazılarını Kirby'nin belirttiği titizlikle incelemek ve objektif olarak değerlendirmek zoru vardır. O zaman eldeki ipuçlarının hiç de yetersiz olmadığı görülür.

1961 yılında Kirby'nin Türkiye'de Köy Enstitüleri kitabı yayınlanıncaya kadar, Tonguç'un üstünkörü de olsa, üzerinde biraz durulan ve eleştiricilerce incelenen kitapları Canlandırılacak Köy ve Köyde Eğitim'di. Daha önce yayınlanmış olan kitaplarındaki düşünler ile köy enstitüsü akımına girişildiği zaman yazdıkları arasında bağlantı olup olmadığını araştırmak yoluna gidilmemişti. Gerçi Kirby'nin bildirdiğine göre, Fuat Gündüzalp bunun farkındaydı ve kendisinin de dikkatini çekmişti ama bu ilişkinin üzerinde genellikle duran yoktu. Halbuki, 1935'den önceki kitaplarında köy enstitüleri ve onun genel dünya görüşü konusunda önemli noktalar vardı ve düşünsel gelişimi, ilk kitabından başlayarak, sonuna kadar tek bir doğrultu üzerinde, aşağı yukarı tek bir konuda ve tek bir amaca doğru gitgide olgunlaşmaktaydı. Tonguç'un düşünlerinin onun yazılarının gerektiği gibi incelenmesinden kaçınılarak eleştirilmesine değinen Ceyhun Atuf Kansu da şöyle demektedir "Eğitim gericilerinin ve jurnalcilerinin merak edip de Tonguç'un yayınladığı (İş ve Meslek Terbiyesi-Kerschensteiner) kitaplarını başından sonuna kadar okuduklarını sanmıyorum. Eğitim sağcılarının ruhbilimsel yapılarının birinci özelliği işte bu bilgisizliktir."

Tonguç'un Düşüncesinde İş ve Üretime Yönelik Eğitim

1923 yılında Mustafa Kemal Atatürk, yeni Türkiye'yi inşa ederken, eğitimin amaçlarını çok net bir şekilde ortaya koymuştu: "Eğitim ve öğretimde uygulanacak olan metot, bilginin insan için fazla bir süs, bir baskı yahut medeni bir zevkten ziyade maddi hayatta başarılı olmayı sağlayan pratik ve kullanılabilir bir araç haline getirmektir." *(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri).*

İsmail Hakkı Tonguç, Atatürk'ün bu görüşüne sonuna kadar inanmış, kendisini iş ve mesleki eğitime adamış ve bu alanda başarılı çalışmalar ortaya koymuş bir eğitimciydi. Bu alana yönelik ele aldığı eserlerinde, eğitimin, sadece teorik olarak kalan bilgiye dayalı klasik bir anlayıştan ziyade, insanı hayata hazırlayan bir süreç olması gerektiği üzerinde önemle duruyordu. Tonguç'a göre, "Her kişinin kendi varlığını sürdürebilmek için harcamak zorunda olduğu bir çaba vardır. Bu çabaya iş diyoruz. Bu çabadan aynı zamanda hayat yoluyla eğitimi de anlamamız gereklidir. Bu biçim eğitimin niteliği, bireyi ruhça ve bedence güçlendirmek ona geçimini sürdürmeye yarayacak olumlu ve yararlı bilgiyi kazandırmak ve bu hayatın gerektirdiği pratik becerileri öğretmek biçiminde algılanmalıydı." *(İş ve Meslek Eğitimi-İsmail Hakkı Tonguç, Töb-Der Yayınları).*

İş eğitimi konusunda İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Pestalozzi, Kerschensteiner, Dewey gibi dönemin tanınmış pedagogların görüşlerini inceleyerek paralel görüşler ortaya koyan Tonguç, 19. yüzyılla beraber, mesleki anlamda ortaya çıkan gelişmelerle birlikte, birçok meslek dalının daha çok bilgiyi içeren ve daha karmaşık yapılara sahip olan bir durum aldığını ve bu nedenle mesleki eğitimin klasik olarak çırak-kalfa ilişkisinden çıkarak, meslek ve iş eğitimi veren okulların yaygınlaşmaya başladığına değiniyordu *(İsmail Hakkı Tonguç-Engin Tonguç).* Ona göre, ortaya çıkan bu tarz yeni iş eğitiminin amacı, öğrenciyi karşılaşacağı zorluklara karşı hazırlamak ve bunun içinde, derste sürekli olarak yeni yeni ödevler ve iş ihtiyaçları ile karşılaştırmak ve güçlükleri planlı bir ders çalışması ile çözümlemekti. Ayrıca mesleki pratik çalışmayı, mesleki teorik ve bilimsel çabayla da desteklemek zorunluluğu gerekliydi. Yani mesleklere göre, fizik, kimya, matematik, biyoloji, sağlık bilgisi, tarih, coğrafya, sosyoloji bilgileri gerekliydi. Tonguç'un ortaya koyduğu bu düşüncelerin hayat bulduğu en önemli örnek ise, oluşumunda çok büyük katkısı olan ve onun ismiyle bütünleşen, Türk halkını aydınlatma hareketi olan

köy enstitüleriydi *(İsmail Hakkı Tonguç'un Düşüncesinde İş ve Üretime Yönelik Eğitim ve Bunun Türk Köyüne Olan Yansımaları-Fevzi Çakmak).*

Hasan Âli Yücel'in, "Kimseyi taklit etmeyerek kendi ihtiyaçlarımıza göre kendimizin olarak, belki de başkalarına örnek olacak şekilde kurduğumuz müesseseler" olarak tanımladığı köy enstitülerin fikir babalığını yürüten Tonguç'a göre, "köy eğitiminin amacı, büyük ölçüde güçlü vatandaş, yani sosyal bilinçte insan ve memleketin siyasal, ekonomik ve kültürel hayatının gelişmesine katılacak, yani doğanın bütün güçlerine tutsak değil, egemen olabilecek bir güçte iş adamı yetiştirmek olmalıdır. Bizi bu amaca götürecek okulda kitap öğretimi değil, iş eğitimi olacaktır."

Tonguç, köylere yönelik gerçekleşecek olan aydınlanma hareketinin temelinde yer alan bu hedefini, başka bir eseri olan Canlandırılacak Köy'ün önsözünde şu sözlerle dile getirmektedir: "Köyü kalkındırmaya değil, kendi unsurlarıyla içinden canlandırmaya çalışmak ve bilinçlendirmek." Bu hedefe gidilen yolda, iş ve üretime yönelik eğitim düşüncesini ön plana çıkaran açıklamalar getiriyor, şu ifadelerde bulunuyordu: "Köylerin kültürel ve genel hayatlarında ileri bir seviyeye getirebilmek yalnız klasik manadaki öğretmenle mümkün olmaz. Köylere öğretmen yetiştirirken bir taraftan öğretmeni çok cihetli işler görebilecek şekilde biçimlendirmeye çalışmak, diğer cihetten de öğretmenle birlikte köye giderek diğer iş sahalarında çalışacak elemanı yetiştirmek tedbirlerini almak lazımdı. Ancak o zamandır ki köyü bütün külliyetiyle içine alarak ileri kıymetli bir hayata kavuşturacak mesaiye başlanmış olur." *(Canlandırılacak Köy-İsmail Hakkı Tonguç).* Tonguç'un ifadelerinden özetlemek gerekirse, köy enstitüleri sistemi, "Köye göre öğretmen ve köye yarayacak diğer meslek erbabını yetiştirmeyi" amaçlıyordu.

İsmail Hakkı Tonguç'a göre, "Köy, işten kaçan, nefret eden pasif öğretmene değil, işi seven, ona sarılan, iş vasıtasıyla

yurdu şenlendirecek olan canlı, hareketli öğretmene muhtaçtır. Yeni öğretmenler, bireyleri iş içinde yoğura yoğura, sakinleri saadet denizinde yüzen bir vatan yaratmalıdır. Yurt, yoksul insanların değil, varlıklı ve mesut insanların yurdu haline gelmeli; onun her tarafından neşe, sağlık ve bahtiyarlık fışkırmalıdır. Bu ülküye yaklaşmanın ana şartlarından biri, köye iş yapmasını bilen öğretmeni ve iş araçlarını sokmaktır." *(Canlandırılacak Köy-İsmail Hakkı Tonguç).*

Bu düşünce etrafında, köy enstitülerinden zirai ve teknik eğitimi alarak mezun olan bir öğretmen için, önceki okulların aksine, yeni oluşturulacak olan köy okullarının yapısı, yeni tip oluşturulan köy öğretmenlerinin yapısıyla uyumlu, iyi bir uygulama okulu kimliğini taşımalıydı. Öğretmen, köyde inşa edeceği yeni tip okulla birlikte, çocuklara ders okutmak, vakti geldiğinde oyunlar oynatmak, temizlik ve bahçe işlerini yapmak, hayvanların bakımını gerçekleştirmek, işlik çalışmalarına ara vermeden devam etmek, yetişkinlere akşam okulu veya meslek kursu açmak, köylülere yön göstermek gibi pek çok işi bir arada yürütecektir *(Köy Okullarının Yönetimi-İsmail Hakkı Tonguç).*

Devlet, bu amaç etrafında öğretmene gerekli olan toprağı, hayvanı ve malzemelerini ücretsiz olarak vermekteydi. Devlet tarafından öğretmene verilen bu malzemelerin, öğretmen tarafından iyi bir şekilde kullanılması ve muhafaza edilmesi, köy eğitmen ve öğretmenlerinin okul ve kurslarla ilgili vazife ve salahiyetleri içerisinde ilk sırada bulunmaktaydı *(Köy Okullarının Yönetimi-İsmail Hakkı Tonguç).*

Burada öğretmenin yapması gereken enstitülerde uygulamalı olarak aldığı eğitimin sonucunda iyi bir planlamayla, devletin ondan beklediği görevleri yerine getirmek olacaktı. Öğretmen, haftalık planlamasını yaparken, otuz saat olan ders programının on beş saatini kültür derslerine, geri kalan on beş saati ziraat ve iş derslerine ayırıyordu. Bu

plan dâhilinde sınıfları ikiye bölen öğretmen, bir kısmını derse bir kısmını da ziraat ve iş derslerine sokarak, eğitim verimini artırmaktaydı *(İsmail Hakkı Tonguç'un Düşüncesinde İş ve Üretime Yönelik Eğitim ve Bunun Türk Köyüne Olan Yansımaları-Fevzi Çakmak).*

?803 sayılı kanunla birlikte köy öğretmenine ücretsiz olarak devlet tarafından verilen toprağın, en elverişli bir şekilde kullanılması ve köy için güzel bir örnek teşkil etmesi için, köy enstitüleri sistemi, kendi içerisinde oluşturduğu köy okulu planlarıyla da öğretmenlere destek oluyordu. Öğretmenler enstitüden ayrılırken, kendilerine köyünde ne gibi işler yapacakları ve ne gibi esaslara uyarak çalışacakları hakkında enstitü müdürlüklerince gerekli çalışma planları verilir; öğretmen köye vardıktan kısa bir süre sonra enstitüdeki öğretmenlerinden birini yanında görürdü. Bu sayede köy öğretmeninin kanunlara, uygulanması istenilen planlara ve direktiflere uyup uymadığı, karşılaştığı zorluklar yerinde izlenerek, enstitülere raporlar sunulurdu *(Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri-Şevket Gedikoğlu).*

Enstitülerle birlikte ortaya çıkan yeni tip köy okulları Tonguç'a göre birer küçük fabrikaydı ve her fabrika ve işletmenin nasıl bir işletme planı bulunuyorsa, köy okullarının da bulunmalıydı. Her köy enstitülü öğretmen, okullarının uygulama bahçelerini, iş ve oyun alanlarını belirten planlarını oluşturacaklardı. İşte bu nedenlerden dolayı enstitülerde yetiştirilmekte olan öğretmen adaylarının görgülerini ve meslek bilgilerini artırmak, genişletmek ve pekiştirmek amacıyla her köy enstitüsünde, köylerde oluşturulması istenilen okulların aynısına benzer uygulama okulları oluşturulmuştu. Her enstitüde oluşturulan bu okullar tıpkı köy okullarında olacak olan her şey düşünülmüştü. Böylece, öğretmen adayları, buralarda uygulamalar yaparak, köylere gidince kendi okullarında karşılaşacakları her çeşit işi görmüş olacaklar, okulun işletmesini yöneterek idare

işlerinde tecrübeler kazanacak, tarla ve bahçelerde bilgilerini arttıracak, hayvan bakımı ve üretimiyle ilgili problemlere vakıf olacaklardı *(Köy Okullarının Yönetimi-İsmail Hakkı Tonguç).*

İSMAİL HAKKI TONGUÇ'UN KALEMİNDEN KÖY ENSTİTÜLERİNİN EĞİTİM VE ÖĞRETİM İLKELERİ

Köy Kaynağına Kısa Bir Bakış

Bir küme insanın, belli bir yerde temelli olarak oturmaya başladığı tarih, toplumsal hayatı kalın bir çizgi ile ikiye böler. Bu bölüntünün başladığı günden beri kurulagelen köylerde tarih kocamaktan bıkmış gibidir. Devirler üst üste, katlana katlana bu köylerin kenarlarında höyükleşmiştir.

Tarihle beraber yaşlanmış köylerin küllüklerinde oyun oynayan çocuklar toprağı eşelerken, büyükler köy kıyılarında dam temelleri açarlarken, birkaç bin yıl önce yaşamış cetlerinin ellerinden çıkmış; çakmak taşından yapılma avadanlıklar, toprak küpler, küçük kandiller, kırılmış çanaklar, ustalıkla işlenmiş heykeller bulurlar. Bazen de diri bir köyün veya cansız höyüğün altında bir kaç yüz yıl önce çökmüş köyün, onun altında da ondan evvelki çağların malı olan başka köylerin iskeletlerini gösteren temellere rastlanır. Tarihi kazılar yapılan yerlerde köyün geçmişini anlatan yüzlerce, binlerce eşya bulunur. Yaşlanmış mezarlıklar, büyüye büyüye bu köylerin dört bucağını sararlar. Zamanla bu ihtiyar köylerin yakınlarında yeni köyler doğar. Eskilerden bir kısmı batar, belki de bir daha hiç dirilmemek üzere toprağın altına gömülür. Yeni doğanlar gelişir, canlanır, zaman geçtikçe onlar da yaşlanır, çöker, onların üstüne de tekrar yenileri kurulur.

Her çağ kendi köyüne devrinin damgasını, hiçbir kuvvetin silip yok edemeyeceği şekilde basar geçer. Bata çıka bütün tarih boyunca insanoğluna yuvalık yapan bu köylerin bağrında her devrin manalı, düşündürücü izleri kalır. Tarihi olaylar köye mahsus hayata mayalık yaparlar. Gelişme şartlarını bulunca köy çiçeklenmeye başlar, günün birinde olgunlaşır, değerlenir, özlüleşir. Köyler, tıpkı aynı familyanın bitkilerinde görüldüğü gibi biçim, renk, duyuş, düşünüş ve mukadderat bakımlarından birbirine eşit insanlarla dolar, boşanır, tükenmeyen bir kaynak gibi çağlar dururlar ve böylece topluma mayalık ederler.

Köylü halk, köy toplum hayatının çarkında bilene bilene yetişir. İş hayatı içinde yoğrula yoğrula, çalkana çalkana bağrından adı sanı belli olmayan değerler fışkırtabilecek duruma gelir. Yabanda başıboş dolaşan vahşi hayvanlar, köylünün elinde, onun emeğiyle evcilleşir, asilleşirler. Kırları kaplayan otlar, ormanları dolduran çalılar onun çalışmasıyla cins bitkiler veya meyveler haline gelir, "kültür bitkileri" adını alırlar. Toprak, onun eliyle işlene işlene sırları çözülebilen, türlü maksatlar için kullanılabilen, hayatın devamını sağlayan, verimli ve değerli bir ana olur. Taştan veya kemikten yapılmış kaba âletlerle işe başlayan, köye ilk defa yerleşen ve orada yıllarca, asırlarca didinen bu yaratık; tarih boyunca tabiatla baş başa kalan, tabiat kuvvetleriyle savaşan, bu sebepten tabiatın sırlarını -ampirik de olsa- deneylerle anlamaya çalışan ilk gözlemci kahramandır. Toplumsal hayatın en karışık, insanı ta iliklerine kadar içinden sarsan bütün olaylarına yol gösteren bu büyük oyuncudur. Hastalıkların en korkunçları, ölümlerin beklenmedikleriyle pençeleşen ve kurbanlarını vere vere bunların hepsiyle savaşan bu aslandır. En korkunç fırtınaların karşısında kaya parçası gibi dimdik duran, toplumun zaman zaman çürümeye yüz tutan veya çöken taraflarının ağırlığını sırtlanan bu yiğittir. İşte toplumsal yaşayışa izcilik yapan kahraman, aslan ve yiğit vasıflı insanları hiç durmadan bıkmadan, yılmadan yetiştiren köy, insanoğlunun kurduğu en eski,

en devamlı ve en kuvvetli okul, daha doğrusu enstitüdür. Açılış tarihleri pek kısa olan modern okulların, enstitülerin veya üniversitelerin hiç birinde köy adlı bu enstitüdeki kadar gerçek deneyler ve gözlemler yapılamamıştır. Tahılın, meyve cinslerinin ıslah edile edile bugünkü olgunluğa gelişi, sulama vasıtalarının bulunuşu, değirmenlerin icadı, ziraat aletlerinin tekâmülü burada harcanan emekler sayesindedir. Sığır, deve, keçi, koyun veya at cinslerinin asilleştirilmesi için köylünün döktüğü teri henüz zamanımızdaki üniversitelerin profesörleri dökememişlerdir. Köylü insan toprağa, bitkiye, hayvana, eşyaya, kısaca söylemek lazım gelirse tabiat varlıklarına bağlı insandır. O hayatını, bu varlıkları değerlendirmekle kazanır.

Köyün, Kasaba veya Şehirleşmesi

Bu olgunluğa erişebilen ve türlü bakımlardan önem kazanan köyler büyümeye, etraflarından kendi içlerine değerli insanları, iş arayanları çekmeye başlarlar. Kısa bir zaman içinde alabildiğine genişlerler, günün birinde köy karakterini kaybeder, kasaba olurlar. Bunların çevrelerindeki köyler birçok bakımlardan kasabaya bağlanırlar. Kasabalı bunları idare etmek, kendi isteklerine göre köylerden faydalanmak, bazı hususlarda da onlara faydalı olmak amaçlarını güder. Köyle kasaba arasında bağlılıklar arttıkça artar. Bundan sonra kasaba her bakımdan kuvvetlenmeye başlar, çevresindeki köyleri kendine sımsıkı bağlar, zamanla onları idaresi altına alır. Kasabanın maddi ve manevi kudreti arttıkça köy üzerine yaptığı etkiler de çoğalır. Köyünkünden ayrı vasıflarda ve kasabaya mahsus, kuvvetini köyden alan bir medeniyet ve kültür doğar. Ondan sonra kasabanın bir kısım insanlar için köyden daha sevimli, daha cazip bir hale geldiği görülür.

Zamanla bu kasabaların bazıları da karakter değiştirerek şehirleşirler. Buralara köyden veya kasabadan kopup gelen insanlar yığılmağa başlarlar. Türlü sebeplerle dolaylarındaki köylerle kasabalarda bu şehirlere bağlanırlar.

Köy ve kasaba müstakil birer varlık olmaktan çıkar, hayatsal birçok ihtiyaçlar yönünden ve mukadderat bakımından şehrin eline düşerler.

Kasaba ile şehirlerde kendilerine mahsus havanın içinde, köylü halktan büsbütün ayrı vasıflarda insanlar yetişir. İdareci sınıfa mensup olanlar, ticaret yapanlar, belli bir sanatla geçinenler, türlü işlerde çalışanlar, iş arayanlar, yeni yeni iş alanları açmayı tasarlayanlar, köylerdeki topraklarını işletenler buraların en çok göze çarpan insan tiplerini teşkil ederler.

Kasaba ve şehirlerin sakinleri muayyen maksatlarla teşkilât kurabilirler; devletin, sermaye sahiplerinin ellerindeki vasıtalardan faydalanma yollarını bulurlar. Böylece köylüye nazaran daha geniş bir çevre içinde iş görebilecek duruma gelirler. Yeni nesilleri bu maksada göre yetiştirmeye mahsus kurumlar açarlar. Hukuk, ekonomi, ticaret, sanayi, kültür gibi önemli ve hayatsal değerde ne varsa bunların kurallarını, ilkelerini kendileri saptar, kendileri gerçekleştirmeye girişirler. Böylece kasaba veya şehirler, insan hayatına ileri hamleler kazandıran bir medeniyete sahne olurlar. İşte bu sebeplerden köyle şehir ve kasabaların işlevleri birbirinden kalın çizgilerle ayrılır.

Şehir ve kasaba halkı, tabiattan, topraktan, hayvandan, sudan, ormandan, meradan, çayırdan uzaklaşır. Tabiatın bağrında yaşama tarzından uzaklaşan insanlar, amaçları belli bir teşkilât altına alınarak ihtirasları çerçevelenmedi mi bunlardan bir kısmı değerlerinin birçoğunu kaybeder, kendi kendine yetmeyen, başkalarına bağlanan ve ancak onların sırtlarında yaşayabilen insanlar haline gelirler. Bunlar yeteneklerini hesaplamaksızın ne pahasına olursa olsun, esirlik şeklinde bile olsa, sırtlarında yaşadıklarını ellerinde tutmak ve onları idare etmek isterler. Geçmişten beri süregelen birçok kurullar, bilimler, ilkeler bu düşünceyle ortaya atılmış, türlü sıfatlarla kutsileştirilerek hayata geçirilmek istenilmiştir.

Her çağın bilginleri, halk önderleri, köylü ayaklanmalarına başkanlık edenler, son devirlerin düşünceli Devlet adamları; tabiattan uzaklaşan, tabiatın yerine insanı istismara yeltenen bu şehir yaratığının ihtiraslarına gem vurmak istediler. Birbirlerinden ayrı iki âlem haline gelen köyle şehir arasındaki uçurumu kapatmak için çareler araştırdılar. Toplumsal hayat yönünden çok önemli olan bu iki kuvveti dengede tutmak istediler. Buna bazen muvaffak oldular, bazen de olamadılar. Her ne şekilde olursa olsun, bir çaresi bulunarak, her devirde ve her yerde toplum hayatındaki dengesizliğin önüne geçilebilmiş olsaydı, insanlık tarihinin akışı bildiğimizden büsbütün başka türlü olacaktı. Bu mümkün olmayınca, bu çıkmaza sapan milletlerin hayatında tarih ölçüsünde büyük çöküntüler oldu. Heybetli, haşmetli bir imparatorluğun göçtüğü, servete gark olmuş şehirlerin battıkları görüldü. Bu olay karşısında, Tarih merhametsizce "... İmparatorluğu köylü halkı, kanını emercesine istismar ederek, imparatorluğa temel olamayacak hale getirdiği için battı" dedi.

Tarihin her devrinde örneğine rastlanan köksüz insanların idarelerine geçen ulusların talihleri asla gülmedi. Bilhassa yeni medeniyet topraktan uzaklaşan ve hammadde müstahsilini emerek geçinmek isteyen bu soysuzlaşmış insanın eline, maksadını geniş ölçüde gerçekleştirmeye elverişli birçok imkânlar, fırsatlar ve teknik vasıtalar verdi. O, bu vasıtaları kullanmaya başladıktan sonra, büsbütün zalimleşti. İmkân ve fırsat bulduğu diyarlarda, kökü toprağa gömülü olmayan, halk yığınlarına dayanmayan, yalnız sömüren sınıfın menfaatlerini koruyan, temeli çürük bir devlet kurdu, hastalıklı bir medeniyet yarattı, onun meftunu oldu. Bu medeniyet bilhassa teknik alanda harikalar gösterdi. İnsanları köylerden boşanarak büyük şehirlerde toplanan, desteklerini fabrikalar teşkil eden yeni bir âlem doğdu. Yeni insan bu milyonluk şehirlerin içinde, makine çarklarının arasında terbiye edilmeye başlandı. Büyük şehrin sihirli cazibesi dünyanın her tarafına yayıldı. Konforlu

bir hayata kavuşma isteği birçok insanlar için ülkü haline geldi.

Büyük sanayiye dayanan ve büyük şehirlerde kurulan bu medeniyet, dünya köylerini korkunç bir şekilde emmeğe başladı. Büyük şehirde terbiye gören makine devri insanı nazarında köy kıymetten düştükçe düştü. Köylünün kıyafetinden türküsüne, türküsünden masalına, masalından diline, dilinden geleneklerine, oyunundan kilimine, kiliminden heybesine varıncaya kadar ulusal kültürle ilgili bütün değerleri bu tip insanlar nazarında iptidai, aşağılık şeyler oldular. Büyük denizlerin dalgaları gibi kıtaları kaplayan ve dünya ölçüsünde önem kazanan bu toplumsal olayların etkilerinden memleketimiz de kurtulamadı. Bizde de kendi çapımızda, köylü halktan ayrılmalar, ona yüz çevirmeler, onu kendi kendine bırakmalar oldu. İmparatorluğun gerileme devirlerindeki hayatı bu hükmümüzü kuvvetlendirecek misallerle doludur.

Köylü bu durum karşısında kendi içine kapandı. Katılaştıkça katılaştı. Sert bir kabuk bağladı. Her köy kapalı bir sır kutusu oldu. Bütün kuvvetini ve değerlerini içine toplayarak kendi işini kendi görmeye, dertlerini kendi yenmeye, sırlarını kendi çözmeye başladı. Toplum hayatı ile ilgisi kesildi. Bu varlıkları birbirlerine bağlayan bağlar çözülünce, köy artık ulusa mayalık yapamayacak duruma düştü. Kendini idare edenlerden ayrıldı. Mukadderat birliğinin dışında kaldı. İdare edenlerin işlerine destek ve temel olmadı. Onun bu duruma düşüşü hem kendisi hem de mukadderatın alın yazısı icabı ondan ayrılanlar için çok zararlı oldu. Köyle beraber kasaba ve şehirde kısırlaştı, cılızlaştı, hepsi birden çürümeye yüz tuttu.

Halk yığınlarını yüz üstü bırakan uluslarda, bunun doğurduğu ve gelecekte doğuracağı çöküntüler sezilmeye başlanınca yine dünya ölçüsünde köye, halka dönme, onlardan kuvvet alma hareketleri başladı. Duyuş, düşünüş bakımlarından halktan ayrılan kitleleri, halka yaklaştırma,

yeni medeniyetin vasıtalarını kullanma, onlardan faydalanma bakımlarından geri kalan halk yığınlarını bunlara kavuşturma tedbirlerine girişildi. Bu ülküyü gerçekleştirme, toplumsal hayatın büyük hatasını düzeltme uğrunda çetin savaşlar oldu. Tarih şimdiye kadar mislini görmediği devrimlerle karşılaştı.

Tarihi olayların mahiyeti ne olursa olsun, geçmişin tasasına kapılmaksızın gerçeğin isteklerine uymak lazımdır. İmparatorluğun yıkıntısı üstüne kurulan cumhuriyeti, sağlam temele oturtmak için köye dönmek, köy kaynağından kuvvet almak, köydeki değerleri fışkırtmak gerektir. Cumhuriyet, toprağa ve toprak insanına dayanan, modern tekniği onların da malı haline getiren bir medeniyet yaratabilmelidir. Ulusun ortaklık değerlerinden başka bir şey olmayan köy kültürünü bütün vatandaşların içlerine sindirebilmelidir. İnsanın insanı sömürmesine asla müsaade etmemelidir, bütün insanlarımızı, yeni medeniyetin vasıtalarından faydalanarak tabiatı istismara sevk edebilmelidir. Köy enstitülerimiz bu ilkelere inanan, bunları gerçekleştirmek isteyen, bu uğurda canla başla çalışacak olan nesilleri yetiştirmeye savaşan kurumlardır.

Köyleri Şekillendiren Başka Etkiler

Tarihi olaylar gibi, tabiat etmenleri, köy sakinlerinin yetenekleri ve görenekleri de köylerin belli şekiller almalarına tesir ederler. Onun için köylerin çoğu bir subaşına veya kenarına kurulmuştur. Türlü ihtiyaçları giderme bakımından köyün ormanlara yakın veya bir yolla bağlı olması istenilir. Her köy, içinde oturanların geçimlerini sağlayacak kadar toprağa muhtaçtır. Her köyün kendi hayvanlarını beslemeğe yetecek kadar çayırı, merası, otlağı olmalıdır. Köyler türlü taşıtların geçmelerine elverişli yollarla komşu köylere, yakın kasaba veya şehirlere bağlanmak zorundadırlar. Köy kurulacak yerin havası sağlam olmalıdır. Bunlar köyün gelişmesi, geçimi, sıkıntısız yaşaması için gerekli ana şartlardır.

Hayvanların veya kuşların, yuva yapacakları yerleri isabetle seçtikleri gibi köylüler de köye temel olabilecek yerlerde bunları ararlar veya bu vasıfları taşıyan yerler onları kendilerine çekerler. Köyü bilmeyenler, bu ana şartları göz önünde tutmadan köy kurmaya kalkarlar, orada, oturacakların evlerini hazırlarlar, fakat köylüler buralara yerleşmek istemezler. İskân işleriyle uğraşanların bilimsizliklerinden doğan bu hatalara yer yer rastlanır.

Memleketimiz tarih boyunca, türlü türlü insan kafilelerine, milletlere beşik veya geçit vazifesi gördüğü için köy şekillerinin belirmesinde bu gerçekler kadar, köylere yerleşen insanların geldikleri diyarlardan getirdikleri göreneklerle geleneklerinin de tesirleri olmuştur. Bu ve bunlara benzer birçok sebepler yüzünden yurdumuzun türlü bölgelerinde çeşitli köy tipleri meydana çıkmıştır: Evleri birbiri üstüne yaslanmış gibi sıkışık evli köyler, bahçeler veya ormanlar arasındaki köyler, evleri bir vadinin içine sıralanmış veya serpilmiş dağınık evli köyler, her biri müstakil bir küçük köymüş gibi mahallelere ayrılmış köyler, evleri düzgün çizgili sokakların kenarına dizilmiş köyler, evleri göl, deniz veya nehir kenarlarına yapışık köyler, evleri dik yamaçların setleri üstüne oturtulmuş köyler gibi.

Köyleri şekillendiren etmenler, onların içlerinde yaşayan insanların çalışma tarzlarına, giyinişlerine, karakterlerine, ekonomik ve toplumsal hayatlarına çok müessir olurlar. Köylüler, köylerinin yerine, kuruluş sebeplerine, biçimine, hemşerilerinin karakterlerine göre, dışardan gelecek ve köyün içyapısına tesir edecek olaylara ya boyun eğerler veya mukavemet ederler. Bu duruma göre de köyün hakiki hüviyeti, kişiselliği belirir. Köy suni ve zayıf etkiler karşısında kolayca kılığını değiştirmez, ulusal değerlerini elinden bırakmaz. Onun için kendine yabancı her türlü olaylara mukavemet eder. Böylece bir taraftan ulusal karakterini ve kültürünü korurken diğer taraftan da sert ve gelenekçi olarak kalır. Bu huyunu yabancı milletlerin idareleri altına girdiği zamanlarda bile kolay kolay terk

etmez. Onun bu tılsımlı durumu, milli kurtuluş karakterleri veya uyanışları için tohum vazifesini görür. Köy denilen kaynak bu amaçlara sadakatle hizmet edecekleri dibinde bir sır gibi saklar. Günü gelince onlar fışkırmaya başlarlar. Her biri esrarlı bir şekle bürünerek duran ve bir temel çivisi gibi yurdun göğsüne yerleşmiş bulunan 40.000 köyümüz vardır. Bu yuvalarda 14.000.000 insan oturur. Analar mütemadiyen çocuk doğurarak yuvaları şenlendirirler. Tabiatın gaddarlıklarına, geçim zorluklarına, zaman zaman toplum hayatında beliren soysuzlaşmalara yalnız bu vasıta ile cevap vermeye çalışırlar. Onun için köyde yaşayabilen ve biraz gelişen çocuk hem millet, hem de köy ölçüsünde paha biçilmez bir değer taşır. Sefaletin pençesinde inleyen çaresizlerin durumları bu hükmün dışında kalır ve esas kanaatimizi asla değiştiremez. Hele ana olmaya namzet kız çocuğu, en önemli maksatlar için bile yok yere harcanmak, köy dışına asla verilmek istenmez. Kızını yatılı okula veya çocuğun tekrar dönüp köye gelmesine elverişli köy Enstitüsüne göndermek kararını veren bir köylü ailenin etrafını komşu kadınlar sararlar:

"Kızınız koca köye sığmadı mı, yabana ne diye gidiyor?" diye avazları çıktığı kadar bağırır, ağlar, yuvadan yavrusu alınmak istenilen bir ana kuş gibi çırpınırlar. Köy enstitülerine talebe, evlada bu kadar sıkı sıkı sarılan köylülerin elinden, dışarıya bir damlasını bile akıtmak istemeyen bu kaynaktan alınır.

Talebenin Enstitüye Gelişi ve Alışması

Kars'tan Edirne'ye kadar memleketin türlü bölgelerine yayılan köy enstitülerine her çeşit köyden talebe alınır. Bunları seçmek üzere köylere giden öğretmenlerle ilköğretim müfettişleri, çocuk velilerine enstitülerin amaçlarını, mahiyetlerini, buralarda okuyacakların kavuşacakları hakları uzun boylu anlatırlar. Buna rağmen gerçekçi çocuk babalarından mühim bir kısmı müesseseyi görmeden

çocuklarını vermek istemezler. Bölgelerindeki enstitüleri gördükten veya orada okumakta bulunan birçok çocuklarla konuştuktan sonra kati kararlarını verirler. Ondan sonra türlü türlü kıyafetlere bürünmüş, düşünceleri, tahayyülleri birbirinden ayrı, çoğu efendi olmak ve böylece köydeki çetin iş hayatından kurtulmak isteyen çocuk kafileleri köy enstitülerine doğru akmaya başlar. Gelenlerin üstleri başları temizlenir, çabuk ve biraz bakımla geçecek hastalıkları beraber getirenler tedavi altına alınırlar. Enstitülerin toplantı meydanları, binaların arasındaki yollar, on üç-on dört yaşındayken yetişkin insanların kılıklarına bürünmüş ve onların pozlarını, konuşma, yürüme ve oturma tarzlarını iyice öğrenmiş köylü çocuklarıyla dolar. Çocukların enstitülere alışmaları devri birkaç ay sürer. Bu arada köy hasretine dayanamayarak ağlayanlara, kaçanlara rastlanır.

Talebe müesseseye ayak basar basmaz kesif ölçüde türlü türlü çalışmalara da başlanır. Dersler, ziraat ve sanat işleri, yapıcılık faaliyeti, hayvan bakımı gibi birçok kollara ayrılan bu çalışmaların içine sokulan çocuklardan Enstitüye mal olacaklarla olmayacaklar kısa bir zaman içinde kolayca birbirlerinden ayrılırlar. Kalanlar üzerinde işlenmeye başlanır. Fedakâr öğretmenler, onlara her türlü temizlik işlerini, yemek yemeyi, arkadaşlarıyla öğretmenlerine saygı ve sevgi göstermeyi, enstitü eşyasına zarar vermemeyi, devlet mallarını korumayı, hayvanlara ve taşıtlara iyi bakmayı, çalışkan olmayı, her türlü işi severek yapmayı, iyi kalpli olmayı, boş zamanlarda çeşitli oyunları oynamayı, alfabesinden başlayarak öğretmeye koyulurlar. Çocuklar kökleşmiş alışkanlıkları kolay kolay terk edemezler. İlk aylardaki çalışmalar, köy çocuğunu tanımayan bir kısım öğretmenleri ümitsizliğe bile sevk eder. Sonra birdenbire talebenin çoğunda hayret edilecek bir gelişme görülür. Onların çoğu, çiçek açtıktan sonra meyvesi çabuk olgunlaşan bitkiler gibi pişkin ve olgun bir duruma geliverirler. Ondan sonra enstitüde kendilerine her hususta güvenilecek kafileler belirmeye başlar. Çok geçmeden bunlar kurumun bütün işlerini ellerine alırlar. Derslere

devam ederler, enstitünün türlü türlü işlerini görmeye başlarlar. Bu çalışkan, becerikli, başarılı talebe gruplarını gören diğer çocuklar, onlara katılmadan kenarda, köşede durgun bir halde kalamazlar. Onlar da bunlara katılırlar. Enstitüler hakiki hüviyetlerini bundan sonra alırlar.

Öğretim İlkeleri ve Bu Alanda Çalışmalar

Sabahları ortalık aydınlanmaya başlarken horozlar ve tavuklarla beraber enstitü talebesi de uyanır. Temizlik işleriyle sabah jimnastiği yapıldıktan, kahvaltı yenildikten sonra, bütün talebe işlere dağılmak üzere ilgili öğretmenlerle beraber meydanda toplanır. Günlük veya haftalık çalışma programlarına göre kümelere ayrılır. Kümelerin yarısı kültür derslerine, diğer yarısı da ziraatla ilgili iş alanlarıyla işliklere veya yapıcılığa giderler. Müessesenin günlük ve nöbetle görülecek işlerine ayrılan gruplarda kendilerini bekleyen türlü işlerin başına dağılırlar. Çalışmalar başlayınca manzara birden bire değişir. Bir vadinin içindeki ocağın başında taş yontan veya kıran çocukların bulundukları yerden çekiç sesleri gelir. Ovadaki sebze bahçelerini sulayan çocukların sevinçli sesleri uzaklardan duyulur. At arabasını hızlı sürerek değirmene giden iki çocuğun yanınızdan geçtiği görülür. Uzak ufuklara sırtını vermiş bir yamacın üstüne dağılmış, bembeyaz davar sürülerinin başında dolaşan çoban çocuklardan birinin merkeple enstitüye doğru geldiği görülür. Yeni yapılan bir okul binasına tuğla veya harç çeken, bu binanın duvarlarını ören talebenin birbirleriyle şakalaşırken attıkları kahkahalar derelerin içini inletir. Pencereleri açık bir işlikte dokuma tezgâhlarını harekete geçiren kız talebenin ter döktüğü görülür. Mutfakta aşçıya yardım eden, büyük kazanın etrafına dizilerek patates soyan çocuklara rastlanır. Makinaların başında çalışan ve arkadaşlarına çamaşır, elbise diken kızların dikiş işliğini inletircesine türkü söyledikleri duyulur. Sınıfların birinde matematik, diğerinde kimya okutan öğretmenlerin sesleri işitilir. Başka bir dershanede müzik dersi gören

çocukların mandolinlerinden çıkan sesler uzaklardan duyulur. Her taraftan bir başka ses gelir, iş başındaki kümelerin teşkil ettikleri çeşitli görünüşlere rastlanır. Hareket, ses, toprağı değerlendirme, yapıcılık hevesi, tabiata saldırış hazzı, öğrenme hırsı enstitünün bütün alanlarını kaplar.

Akşam olunca gece nöbetçilerinden başka bütün talebe yatakhanelere çekilir. Nöbetçiler arkadaşlarını istirahat ettirmek, müessesenin emniyetini sağlamak için karanlıkların içine dalarlar. Binaları, yolları, ahırları, kümesleri, tarlaları, ambarları dolaşmaya başlarlar. Saatleri sona erince bu önemli vazifeyi tatlı uykularından uyandırdıkları, gözleri çapaklı arkadaşlarına devrederler. Ortalık aydınlanırken, sesi uzak ufuklardan duyulan kampanaya vurmaya başlarlar. Enstitü mensupları, mukaddes işlerine başlamak üzere tekrar uyanırlar. Köy enstitülerinde günler böyle geçer. Bu kurumlarda herkes kendi işini kendisi görür.

Enstitüler, toplum hesabına görülecek işleri de kendi işleri gibi tutar ve yürütürler. Onları tanımayan, Enstitüleri yakından incelemeyen, görmek zahmetine katlanamayan serde yetişme pedagoglar, bu kurumlarda iş eğitimine önem verilmesini fakat bunun kültür derslerinin zararına geliştirmemesini tavsiye ederler. Ezberciliğe ve spekülasyona dayanan vaazcılığı bir türlü ellerinden bırakmak istemezler. Hakikat şudur:

Enstitülerin öğretim müddetleri beş yıldır. Bu müddet içindeki zamanın

114 haftası kültür derslerine

58 haftası ziraat derslerine ve çalışmalara,

58 haftası teknik derslere ve çalışmalara,

30 haftası da beş yıllık sürekli tatillere ayrılır.

Haftada 44 saat çalışılır.

Bütün sınıflardaki talebenin yarısı kültür derslerine, aynı sınıfların geri kalan talebesinin yarısı ziraat, yarısı da

teknik derslere ve çalışmalara ayrılarak; yarım gün, bütün gün, bir hafta esasına göre çalışma programları saptanır. Acele yapılması gereken bina, yol, köprü, su arkı açılması; belli bir müddet içinde bitirilmesi zaruri ekim, orak, harman gibi olağanüstü, önemli işler çıktığı takdirde gereğine göre yeter sayıda veya bütün talebe ve öğretmenler bütün gün, hafta müddetince veya bir kaç hafta bu işlerde çalıştırılır. Bu gibi çalışmalara katılan talebenin o müddet içinde devam edemediği ders veya işler sonraki çalışma planlarında gerekli zaman ayrılarak telafi edilir.

Köy enstitüleri talebesine öğretmenlik mesleğiyle birlikte köylülere kılavuzluk edebilecekleri derecede ziraat işleri de öğretilir. Ayrıca ikinci sınıftan itibaren çocuklara köyde geçecek birer meslek öğretilmeye başlanır.

Erkekler demircilik, dülgerlik, yapıcılık; kızlar dikiş-biçki, örgü ve dokumacılık, ziraat sanatları şubelerinden birine seçilir. Bu sanatı iş hayatı içinde metotla ve başarı ile yapabilecek, öğretmen olacağı çevrenini özellik ve ihtiyaçlarına göre tatbik edebilecek ve bu bakımdan köy halkını faydalandırabilecek duruma getirilir. Köy enstitülerinin vaziyet ve bina plânları memleket mimarları arasında açılan müsabakalarla elde edilir. Bu projelere göre yollar, binalar, su, elektrik ve kanalizasyon tesisatı; ders tatbikatı ve temrini şeklinde talebe tarafından yapılır. Enstitülerde; mevcut talebenin, öğretmenlerin, hayvanların besin maddelerini karşılayacak genişlikte ziraat işleri görülür. Deniz veya göl kenarındaki enstitülerde de balıkçılığa bu ölçüde önem verilir. Kısacası enstitü talebesi iş hayatı içinde, iş vasıtasıyla iş için terbiye edilir.

Eğitim İlkeleri

İş hayatı içinde, iş vasıtasıyla iş için terbiye edilmeye çalışılan enstitü talebesinin yetenekleri bilhassa şu alanlarda gelişmektedir:

1. Çocuklar sade, mütevazı, memleket uğruna harcanmış emeklerle dolu bir hayatı sevmekte ve benimsemekte-

dirler. Böyle insanlar gösterişten, şarlatanlıktan, tembellikten, uysallıktan nefret etmektedirler.

2. Açık hava, bol güneş ışığı, toprak ve çiçek kokusu, hayvan sesleri, tabiat olayları içinde yetişen enstitü çocukları, geldikleri günlere nispet kabul etmeyecek şekilde sıhhat kazanmaktadırlar. Onlar, ani ve geçici zevkler için vücutlarını zehirlemeyen, soysuzlaşmayan insanlar haline gelebilmektedirler.

3. Başarı çelenklerine bürünen, vücutları sağlam, sıhhatleri yerinde olan enstitülüler hayatı seven, ondan zevk alan, yaşamaya doymak bilmeyen, inzivadan korkmayan ve onun ruhu karartıcı etkilerine karşı koymasını bilen kimselerdir. Onlar her yerde ve her türlü şartlar içinde nefse hâkimiyeti, olayları soğukkanlılıkla karşılamayı yaşamanın temel taşı olarak alırlar. Bunu yapamayan insanlardan hoşlanmazlar.

4. Enstitü talebesi gerçeği, gerçek kıymetleri sever ve onlara inanır. Başkalarını bunlara inandırmaya, bunları etrafına yaymaya çalışır. Bu kudreti çocuklara gerçekle temas, iş hayatı içinde çalkanma ve yoğrulma temin eder. Çocuklar güzel kıymetleri taparcasına sevmek zevkini ve alışkanlığını bizzat oynadıkları ulusal oyunlardan, çaldıkları müzik parçalarından, yaptıkları resimlerden, inşa ettikleri binaların şekillerinden, arada bir vasıta olmaksızın seyir ettikleri tabiat manzaralarından, çiçeklerden alırlar. Bu hal onların hepsini meselâ bir eğlentide aktif insanlar haline getirir. Onlar bunu yapamayan pasif kimselerden ayrılırlar. Herkesin kendileri gibi olmasını isterler. İş eğitiminden başka hangi vasıta onları bu duruma getirebilir?

5. Enstitü talebesi, doğru ve adalete uygun emirlere uymayı ana ilkelerden biri sayar. Haklı ve yerinde tenkitlere dayanır. Haksızlığa, kötülüğe boyun eğmez, bunları gidermek için gerekirse savaşır. İş hayatı içinde yetişen bu çocuklar, yersiz ve olur olmaz şeylere öfkelenmeyi, öfkeliyken hüküm vermeyi kusur bilirler. İçlerini intikam, kin, kıs-

kançlık, kibir, dedikoduculuk gibi hislerden temizlemeye var kuvvetleriyle çalışırlar. Gerçek hayat içinde bunlardan sıyrılıp sıyrılamadıklarını denerler.

6. Enstitülü çocuk ailesini, köy adlı yuvasını, yurdunu, mensup olduğu ulusu çok sever. Bu sevgiyi lafla değil fiille her zaman ve her yerde ispat eder. Onların saadetleri uğruna harcadığı emeklerle yaptığı fedakârlıklar bunun en büyük delilini teşkil eder. On altı-on yedi yaşında bir Enstitülü çocuk yurdun türlü bölgelerindeki enstitülerde çalışarak müspet işler başarır ve "bu binada, şu tarlalarda, karşıki yolda, yamaçtaki su kanalında benim alın terim var" diyebilir.

7. Enstitü talebesi, şahsi menfaati ulusun menfaatinden üstün tutmaz. Tutanlardan hoşlanmaz, nefret eder. Başkalarına zararlı olmaktan çekinir, bu yola girmeyi asla istemez. İşini bütün, kusursuz, metoduna ve tekniğine uygun olarak yapmakla kazanacaklarını her arzuyu tatmine yeter derecede bulur. Onun için başarılı insanları sever, bir parazit gibi başkalarının veya milletin sırtında yaşamak isteyenlerden iğrenir.

Köy enstitüleri ve onların mensupları vasıtasıyla yaygın bir hale getirilmek istenilen eğitim ilkelerinin başlıcaları bunlardır. Türlü meslekleri öğrenerek ve bu silahlara kavuşarak enstitülerden çıkacak on binlerce genç, yarın vatanın dört bucağına dağıtılmaya, en ıssız köylere kadar sevk edilmeye başlanacak. Bunlar milyonlarca vatandaşı ele alarak onların üzerlerinde işlemeye koyulacaklar. Onlar vasıtasıyla bu kıymetler ulusa mal edilecek. İşte onların hazırlayacakları bu malzemeyle canlı ve diri olarak, özlediğimiz yeni bir millet doğacak. Köy enstitülerinde yoğurulan hamur bu maksat için yoğurulmaktadır.

KÖY ENSTİTÜLERİ

Köy enstitüleri, cumhuriyetin ilanının ardından modernleşme sürecine giren Türkiye'nin tarihinde, kırdan başlayan bir kalkınma vizyonuna sahip planlı bir eğitim hamlesinin en etkin özneleridirler. Uzun yıllar süren bir ulusal savaşın ardından, ülkenin yüksek oranda bir kırsal nüfusa ve düşük bir eğitim düzeyine sahip olduğu göz önünde bulundurularak, kıra öncelik veren eğitim odaklı bir kalkınma planlanmıştır. O dönemin aydınlanma ruhu ile köy enstitüleri vizyonu bir araya gelerek ülke sathında 1940-1948 yılları arasında 21 bölgede köy enstitüleri kurulmuştur. Köy enstitüleri kuruluş kararının arkasında, bu yorgun fakat kararlı ülkenin içinde bulunduğu koşulların geniş bir analizinin izleri bulunmaktadır. Tüm köy enstitüleri; çağdaş kültürel, bilimsel ve uygulamalı bilgilerin sağlandığı ortamlar olmalarının yanı sıra yere özgü içsel kaynaklardan beslenmeleriyle kalkınmanın lokomotiflerinden olmuşlardır. Köy enstitüleri; işbirliğiyle gerçekleşen yapım süreçleri, teorinin yanı sıra uygulamaya ve üretime verdikleri yer, kampüs organizasyonları, özgün eğitim modelleri, planlı gelişim süreçleri, bulundukları yöreye ve ülkeye olan katkıları gibi niteliklerle, alışılmış eğitim kurumlarından farklılaşan bir yere sahiptirler. Ülkesel ve bölgesel planlamadan sorumlu bir kuruluşun olmadığı bir dönemde, dönemin eğitimden sorumlu bakanlığı; dünya için çok yeni bir eğitim anlayışını ülkeye tanıtmış olmanın yanı sıra, eğitim kurumlarının yer seçimlerinde bölgesel bazlı bir öngörüyü geliştirmiştir *(Bir Planlama Örneği*

Olarak Köy Enstitüleri Deneyimi-Gül Şimşek & Cansın Mercanoğlu).

1935 yılına gelindiğinde ülke nüfusunun yüzde sekseninin yaşadığı köylerde okul sayısı yok denilecek kadar azdı. Bu okullara kentlerden bulunup gönderilen az sayıda öğretmen de köylerde tutunamamakta ve başarılı olamamaktaydı. Köy insanının eğitim gereksinmesi sadece okur-yazarlıkla sınırlı değildi; bulaşıcı hastalıklarla savaşamamakta, üretimini ilkel yöntemlerle yapmaktaydı *(Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri Dr. Necdet Aysal).*

Eğitim ülkedeki en büyük problemlerden olmakla birlikte, aynı dönemde kırsal alanlarda üretim de oldukça düşük seviyedeydi ve hâlâ eski sistemler ve bilinç eksikliği ile yapılmaya çalışılmaktaydı. Köylerde yaşayan insanların sağlık, tarım ve el sanatlarıyla ilgili konularda aydınlanıp beceri kazanmasına, sosyal ve kültürel bakımdan yetişmesine de büyük bir ihtiyaç vardı. Köy çocuklarına verilecek eğitimin yanında yetişkinlerin eğitimi üzerinde de durulması, onlara daha iyi bir yaşama ve çalışma ortamı sağlayacak bilgi ve beceriler kazandırılması gerekiyordu. Bunun için kırsal bölgelerde yaşayan çocukların ilkokul düzeyinde eğitim ihtiyaçlarını karşılayacak ve köy insanının sosyal ve ekonomik kalkınmasına katkıda bulunacak bir öğretmen tipinin yetişmesi gerekiyordu. Ancak, yetiştirilmesi düşünülen bu yeni tip öğretmenin köy şartlarına kolaylıkla uyum sağlayabilecek ve atanacağı köyde uzun bir süre çalışmayı göze alabilecek ve kırsalda yaşayanlara yardımcı olabilecek kapasitede donanımlı, özverili, yaratıcı ve idealist olması gerekiyordu *(Modernleşmenin ve Devletçi Ekonomi Politiğin Kırsal Kesim Üzerine Etkileri-Fatih Tuğluoğlu).*

Ülkenin içinde bulunduğu zorlu koşullara yönelik geliştirilen çözüm hem eğitim seviyesini ve bilinci arttıracak, hem de kırsaldan başlayarak ekonomik ve sosyal anlamda

kalkınmayı sağlayacak bir sistem kurgulamaktı. Bu sistem, 1920'lerle başlayan yöntemler arasında en organize olanı olarak isim yapan köy enstitüleriyle birlikte gelişme olanağı bulmuştur. Cumhuriyet aydınlanmasının ve demokrasinin eğitim alanındaki en özgün ve etkisi en büyük uygulamalarından olan köy enstitüleri, ülkenin içinde bulunduğu zorluklara etkin bir çözüm arayışının neticesidir. Köy enstitüleri, kuruldukları günden bugüne dek; kurulma hikâyeleri, orijinal eğitim sistemleri, yetiştirdikleri değerler, kapatılmaları ve enstitü anıları üzerine çok sayıda çalışmaya konu olmuşlardır. Köy enstitüleri yalnızca eğitim kurumları değil, "hiçlikten üretmek" ve "yaşayarak ve uygulayarak öğrenme" ilkelerini temel alan, bilinçli, kendine güvenen, eşitlikçi bir yaşam felsefesini benimseyen bireyler yetiştiren, nihai hedefi toplumsal kalkınma olan daha kompleks yapılardır. Teorik eğitimin uygulamalı eğitimle desteklendiği, kolektif üretim modelinin benimsendiği, evrensel olan bilgilerin yanı sıra yere özgü olanın da öğretildiği ve yöreye özel üretimlerin yapıldığı özgün ortamlardır *(Bir Planlama Örneği Olarak Köy Enstitüleri Deneyimi-Gül Şimşek & Cansın Mercanoğlu).*

Hasan Ali Yücel şöyle demektedir: "Köy enstitüleri ilkesi, bu pratik ilke tamamıyla bizimdir. Taklit değildir. Türkçe buluştur. Benzersizdir. Çünkü millet sevgisi gibi bir kaynaktan ilhamını almıştır. Pedagoji kitapları yazmaz, klasik pedagoji bilmez. Bilmezler, çünkü bir eğitim kuramı değil, ulusal bir kalkınmanın temel ilkesidir ve onun gerçekleşmesi, hayata geçmesi atılımdır."

"Köy meselesi bazılarının zannettikleri gibi mihaniki surette köy kalkınması değil, manalı ve şuurlu bir şekilde köyün içten canlandırılmasıdır. Köy insanı öylesine canlandırılmalı ve şuurlandırılmalı ki, onu hiçbir kuvvet yalnız kendi hesabına ve insafsızca istismar etmesin. Ona esir ve uşak muamelesi yapamasın. Köylüler şuursuz ve bedava çalışan birer iş hayvanı haline gelmesinler. Onlar da her vatandaş gibi, her zaman haklarına kavuşabilsinler. Köy

meselesi, köyde eğitim problemleri de içinde olmak üzere bu demektir."

"Köylüyü, köyden başlayarak ta Kamutay'a (TBMM) varıncaya kadar, devletin bütün şubelerinin idaresine, onda bugünkü vasıflardan başka bir şart aramaksızın iştirak ettirmek, bu suretle devlet işlerini, realiteden kuvvet alan elemanlarla besleyerek memleketin hakiki bünyesine uygun bir şekle getirmek; köylü vatandaşlarda cumhuriyet vatandaşlığı şuurunu, aksiyon haline gelebilecek şekilde uyandırmak lazımdır."

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1935 yılında gerçekleşen Büyük Kurultayı'nda, devlet eliyle başlatılan planlı endüstrileşme hareketine koşut olarak, köyleri kalkındırma hareketinin başlatılması kararlaştırılmıştır. İsmail Hakkı Tonguç, önce ciddi bir köy incelemesi yaparak rakamları ve eski yapılanları değerlendirmiş, 20 yıllık bir plan taslağı hazırlamıştır. Bu plana göre 1954 yılına kadar öğretmen, koruyucu, tarım teknisyeni ve sağlık hizmeti ulaşmamış köy kalmayacaktır. Açılacak enstitülere okuryazar köy çocuğu ve öğrenci bulmak büyük sorundur *(75. Yılında Köy Enstitüleri-Dr. Hüseyin Karakuş)*.

Dönemin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, enstitülerin her yıl kaç mezun vermesi gerektiği hesaplanmış ve yetiştirilecek öğrenci sayıları öngörülmüştür. Örneğin; bakanlık tarafından, Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi Kasım 1945 sayısında yayınlanan tabloda; 1946-1956 arasındaki on yıl içinde köy enstitülerine alınarak yetiştirilecek öğretmenlerin sayıları ve eğitmenlerin sayıları her bir enstitü için ayrı ayrı hesaplanmıştır. On yıllık süre zarfında 1956 yılı itibariyle ulaşılması hedeflenen toplam öğretmen sayısı 37.955 ve toplam eğitmen sayısı 7.455'tir.

Enstitüler, geniş bir halk kitlesine ulaşan bir eğitim ve kalkınma etkinliği olması dolayısıyla ülkenin ilerlemesinde belirgin etkileri bulunan birer katalizör olarak ifade

edilebilir. Nitekim, kapatılmalarından dolayı daha başlangıç noktasında kalan bu kurumlar, 1940-1954 arasındaki 14 yıllık kısa ömürlerine rağmen, yetiştirilecek öğretmen sayısı bakımından hedeflediklerine oldukça yaklaşmıştır. 1944 yılında köy okullarında, köy enstitüsü mezunu 1.941 öğretmen görev almıştır. 1948'de Van'a bağlı Ernis'te açılan son enstitüyle birlikte toplam sayısı 21'e ulaşan köy enstitülerinden, kapatılmalarına kadar 1398'i kadın, 15.943'ü erkek olmak üzere 17.341 köy öğretmeni diploma almıştır. Aynı dönemde, enstitülerde 1.699 sağlık memuru yetiştirmiştir. 1936-1947 yılları arasında faaliyet gösteren köy eğitmen kurslarından ise toplam 8.675 eğitmen mezun olmuştur. Enstitülerden ve eğitmen kurslarından mezun olan öğretmen ve eğitmenlerin toplamı, 26.016'dır. Köy enstitülerinin işleyişlerini, 20 yıl hedefi (1936-1956 arası köy eğitmen kursları ile beraber) gerçekleştirecek kadar sürdüremedikleri halde, kayda değer bir mezun sayısına ulaşmış oldukları görülmektedir *(Bir Planlama Örneği Olarak Köy Enstitüleri Deneyimi-Gül Şimşek & Cansın Mercanoğlu).*

Tonguç, klasik eğitimcilerin direnişlerine karşın ilk olarak askerliğini yapmış okuryazar gençlerden seçtiği bir grubu, "eğitmen" sanıyla köylerde "geçici öğretmen" olarak görevlendirmek amacıyla 1936 yılında Eskişehir'in Çifteler Çiftliği'nde dört aylık bir kurs açmıştır. Bu kursları tamamlayarak Ankara köylerinde görevlendirilen ilk 84 eğitmen son derece başarılı olmuş ve eğitmen kursları kısa süre içinde ülkenin başka yerlerinde de açılarak çoğaltılmıştır. Eğitmen adayları, açılacak köy enstitülerinin ilk binalarını da yapmışlardır. Kendi köylerine giden eğitmenler, topladıkları çocukları üç yıl okutup mezun ederek yenilerini almak, köyde çıkan sağlık sorunlarını kaymakamlığa iletmek, köylüye modern tarım tekniklerini öğretmek, akşam okulları ile yetişkinlere okuma-yazma, hesap ve yurttaşlık öğretmekle de yükümlü tutulmuşlardır *(75. Yılında Köy Enstitüleri-Dr. Hüseyin Karakuş).*

Köy Enstitülerinin Kuruluşunda ve İşleyişinde Planlamanın İzleri

Planlama, nihai olarak geleceğe ilişkin öngörüler sunan bir süreç olmakla birlikte, plan konusu olan öznenin öncesini, şimdisini ve sonrasını içeren geniş kapsamlı bir yapıdır. Planın kendisi, planlama süreci sonunda elde edilen ürün olarak, sürecin bir parçasını teşkil etmektedir. Planlama süreci yoluyla nihai ürün olan bir plana ulaşılması sırayla, kimi zaman da dönüşlü olarak bir dizi adımın izlenmesini gerektirmektedir. Planlama adımlarını en sade biçimde;

1. Yakın geçmiş ve mevcut durum analizi,

2. Planın vizyonunun, amaç ve hedeflerinin belirlenmesi,

3. Uygulama (fiziksel, yönetsel ve finansal boyutlarıyla)

4. Denetim, izleme ve sürdürülebilirlik aşaması şeklinde sıralamak mümkündür.

Bu adımlar, çizgisel bir sıra izlemekten ziyade bir önceki adıma geri dönüşlerle ilerleyen hiyerarşikten ziyade döngüsel bir sistem izlemektedir *(Bir Planlama Örneği Olarak Köy Enstitüleri Deneyimi-Gül Şimşek & Cansın Mercanoğlu).*

Enstitülerin temel amaçları olan toplumsal kalkınma üzerindeki etkilerine bakıldığında, Erçelebi'nin, 1991 yılında bu konu üzerine yürüttüğü çalışmanın sonuçları dikkate değerdir: Araştırmada, toplumsal kalkınma ile ilgili sorulara verilen cevaplara göre, köy enstitüsü mezunlarının % 98.1'i enstitülerin çevrenin halk eğitimi sorunlarına çözüm aradığını, % 98.6'sı enstitülerin öğrencilerini köyde kalkınma önderliği rolünü yerine getirecek düzeyde yetiştirdiğini, % 90.2'si enstitülerin köyün ihtiyaç duyduğu meslek elemanlarını yetiştirdiğini, % 87'si enstitülerin çevre tarafından benimsendiğini, % 87.9'u enstitülerin

bilimsel düşünce ürettiğini ve bilimsel çalışmaya özen gösterdiğini, % 91.5'i öğrencilerin okul sorunlarının çözümüne katılımlarının olduğunu, % 92'si bulundukları çevreler için enstitülerin eğitsel etkinlikler düzenlediklerini belirtmişlerdir. Bu sonuçlar, enstitülerin toplumsal kalkınmaya hizmet eden görevleri büyük ölçüde gerçekleştirdiklerine işaret etmektedir.

Kirby, köy enstitülerinde ayrıntılı incelemelerde bulunarak hazırlamış ve Türkçeye de çevrilmiş olan "Türkiye'de Köy Enstitüleri" başlıklı doktora tezinde, enstitüler ve kalkınma ilişkisini şöyle ifade etmektedir: "Enstitülerin çalışmalarının mihrak noktası, gittikçe daha fazla ölçüde dışarıya doğru, yani köylere doğru kaymaya başladı. Yine aynı şekilde enstitüler, tesadüfi köy işlerinden planlı kalkınma projelerine doğru gelişiyorlardı. Bu yeni safhası ile birlikte köy enstitülerinin sayısında da artış oluyordu. Böylece bir enstitünün bölgesi küçülüyor ve idaresi daha kolay hale geliyordu. Bu üremede uygulanan teknik, kurulmuş bir enstitünün yeni bir enstitüye babalık etmesiydi."

"Tonguç'a göre eğitim sorunun iki yönü vardı: Biri, Türk köylüsüne ekonomik işte ayrımlaşmanın yolarını açmak, diğeri bu yol açıldıktan sonra daraltıcı yaşam koşullarından kurtulmuş olan köylünün tutacağı yolda Türk eğitimcilerinin onları izlemesi, gözlemlemesi." *(Türkiye'de Köy Enstitüleri-Fay Kirby).*

Enstitülerin Köylerde Kurulması Fikri ve Hayata Geçmesi

"Bu memleketin asıl sahibi ve toplumsal varlığımızın asıl nedeni köylüdür. İşte bu köylüdür ki bugüne kadar bilgi ışığından yoksun bırakılmıştır. Bu nedenle bizim takip edeceğimiz eğitim siyasetinin temeli, evvela mevcut cehaleti yok etmektir."

Mustafa Kemal Atatürk

Cumhuriyetin eğitim hamlelerinden köy enstitülerinin kurulması fikrinin temeli, 1923 yılında düzenlenen İzmir İktisat Kongresi'nde atılmıştır. Kongrede "Ziraat ve Maarif Meselesi" başlıklı raporda köy enstitüsü sözcükleri kullanılmaksızın köylerde uygulamalı eğitim verecek okulların açılması dile getirilmiştir. Raporun 6. maddesinde şu ifadelere yer verilmektedir: "Köylerdeki ilkokulların mutlaka beş dönümlük bir bahçesi ve iki ineklik fenni bir ahır ve kümesi, yeni usul bir arılığı ve öğretmenler için iki odalı bir evi olması ve arazinin bir kısmı sebze ve bir kısmı çiçek, bir kısmı da fidancılığa tahsis edilerek öğretmenlerin gözetimi altında bizzat öğrenciler tarafından idare edilerek harcama ve gelirlerinin köy öğretmenlerine ait olması ve bu suretle çocuklara uygulamalı olarak çiftçiliğin öğretilmesi ve aydın insanların köylerde yerleşmesinin özendirilmesi."

1933 yılında oluşturulan, köy enstitülerine giden yolda önemli bir mihenk olan Kırsal Eğitimi İnceleme Komisyonu'nun yürüttüğü çalışmalardan ortaya çıkan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

1. Daha önce okuma-yazma öğretmek, cumhuriyetin temel ilkelerini anlatmak ve yeni tarım makinelerini tanıtmak için öğretmen gönderilmiş olan köylerin çoğunun yaşamında kayda değer değişiklikler olmamış, okuma-yazma oranında ilerleme sağlanamamış ve tarımda eski teknoloji kullanılmaya devam etmiştir.

2. Bazı köylerdeyse, öğretmen olmamasına rağmen okuma-yazma bilinmekte, yeni tarım makineleri tanınmakta ve cumhuriyet ilkelerine sahiplenilmekte olduğu görülmüştür. Bunları başaranların, askerde eğitim aldıktan sonra köylerine dönen ve öğrendiklerini kendi köylülerine anlatan onbaşı ve çavuşlar olması dikkat çekmiş ve hedeflere ulaşmanın en kolay yolunun, köyün içinden çıkmış insanları görevlendirmek olduğu düşünülmüştür. Bu rapora göre; "köy öğretmenlerinin köyde kalması, köyde çalışıp üretime katılması, orada ev yapıp oturması, aile kurması

ve bıkmadan kendini geliştirip köylüye rehber olması" gereklidir. Köylünün, köyün içinden çıkmış kişilerce yetiştirilmesi ilkesi, köy enstitülerinin öncülleri olan eğitim kurumları için kullanılan temel ilkelerden olmuştur.

Kanun layihasına iliştirilen "Köy Öğretmeni Yetiştirmek Maksadile Açılacak Enstitüler Hakkında Not"ta, enstitülere götüren yol şu şekilde kaleme alınmıştır: "Bu köylerle şehir ve kasabaların bir de eğitmenli köylerin bölge merkezlerinde tesis edilecek tam devreli ilkokulların öğretmen ihtiyacına gelince, bu ihtiyacı iki cepheden mütalaa etmek zarureti vardır:

1. Kemiyet bakımından asgari 14.000 öğretmene ihtiyaç vardır.

2. Keyfiyet bakımından da köylerimizin ve köy karakterindeki kasabalarla şehirlerimizin umumi durumlarını, sıhhi, iktisadi vaziyetlerini, inkişaf şekillerini, bulundukları tabiatın şartlarıyla insanların meşgul oldukları iş şekillerini bu işleri halletmek üzere kullandıkları tekniği ve vasıtaları gözden geçirmek lazımdır. Bu takdirde köylerin kültürel ve genel hayatlarında ileri bir seviye yaratabilmek için yeni ve ileri insan tipini temsil eden bir öğretmene ihtiyaç hâsıl olduğu kendiliğinden meydana çıkar. Onun için köylere ve köy karakterindeki kasabalara öğretmen yetiştirirken alışılmış metotları terk ederek daha ileri ve rasyonel usullerle çalışmak gerekmektedir."

Tonguç şöyle demektedir:

"Kanımızı ve iliklerimizi isteyerek köyün içine akıtmadıkça, kırk bin köyün kenarına münevver insanın mezar taşı dikilmedikçe, bu köyün sırlarını anlayamayız. Köylüyü anlayabilmek, duyabilmek için onunla kucak kucağa, nefes nefese gelmek lazımdır. Onun içtiği suyu içmek, yediği bulguru yemek, yaktığı tezeğin ifade ettiği sırları sezebilmek ve yaptığı işleri yapabilmek gerekir. Bizim köyün ne olduğunu evvela büyük âlimler, artistler değil kahramanlar

anlayacaklar, sonra âlimlere ve sanatkârlara anlatacaklardır. Türk köyü, daha belki yirmi beş yıl âlim değil, kahraman isteyecektir. Bataklığı kurutmak, sıtmalıya kinin rejimi yaptırmak, trahomlunun gözüne ilaç damlatmak, okul binasını yapmak, yaralının yarasını sarmak, gebeye çocuğunu doğurtmak, pulluğun nasıl kullanılacağını veya tamir edileceğini öğretmek, bozuk köprüyü yapmak, ıslah edilmiş tohumu tarlaya saçmak, fidan dikerek onu büyütmek ve step köylüsünün 'dal' diye adlandırdığı ağacı hakikaten ağaç haline getirmek; ulemanın işi değil, kahraman teknisyenler ordusunun işidir. O [köylü] bu kahramanları içinden yetiştirmeğe mahkûm. Bütün felaketlere katlanarak, ızdırabı zehir yutar gibi yutarak çalışan ve başlarının üstünde şereflerle örülü birer taç taşıyan bu kahramanlar köyü dile getireceklerdir. O zaman yeni sesler duyacağız. Bu seslerden ürkmeden onları dinlemek lâzımdır. Köyden yeni renk ve seda getirenleri saygı ile karşılamak gerekir. Hakiki köyü ve memleketi o zaman anlayacağız.

Köy meselesi bazılarının zannettikleri gibi, mihaniki surette 'köy kalkınması' değil, manalı ve şuurlu bir şekilde 'köyün içten canlandırılması'dır. Köylü insanı öylesine canlandırılmalı ve şuurlandırılmalı ki, onu hiçbir kuvvet yalnız kendi hesabına ve insafsızca istismar edemesin. Onlar da her vatandaş gibi her zaman haklarına kavuşabilsinler. Köy meselesi, köyde eğitim problemleri de içinde olmak üzere bu demektir."

1938-1946 yılları arasında görev yapan Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel ve bir önceki dönem (1935-1938) aynı kurumda bakanlık yapan Saffet Arıkan da, köy enstitüleri fikrinin hayata geçmesinde önemli roller oynamışlardır. UNESCO, Hasan Âli Yücel'in doğumunun 100. yıldönümü anısına 1997 yılını Hasan Âli Yücel Yılı olarak ilan etmiştir. Hasan Âli Yücel, 17 Nisan 1940 tarihli yasayla kurulan köy enstitüleri hamlesinde dönemin İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç ile birlikte çalışmıştır. İsmail Hakkı Tonguç'un eğitim bilimi ve eğitim sosyolojisi

ile ilgili olarak, kendi kaleme aldığı pek çok bilimsel eseri de bulunmaktadır. Yenilikçi bir eğitim kuramcısı olan Tonguç, o yıllarda dünyada benzerlerine az rastlanan eğitim yaklaşımını, ülke gerçekleriyle birleştirerek Türkiye'ye has yeni bir model oluşturmuştur. Tonguç, iyi bir bilim adamı ve yönetici olmasının yanı sıra, enstitülerin uygulama ayağını da ciddiyetle takip etmiş, ülkeyi köy köy gezmiş, her bir enstitüyü pek çok kez bizzat denetlemiştir. Tonguç'un bir diğer özelliği olan arşivciliği sayesinde adına, köy enstitülerinin kuruluş ve işleyişine dair sürece ilişkin çok sayıda belgeye erişilebilen, İsmail Hakkı Tonguç Belgeliği Vakfı kurulmuştur.

Deneyimlerin tarihleri takip edildiğinde, köy enstitülerinin fikir olarak 1935'te oluştuğu, 1937'de ön uygulamalarının başladığı ve 1940'ta yasal bir zemine kavuşturulduğu izlenmektedir. Köy enstitülerinin yasal zemine kavuşturulması, köy enstitüleri fikrinin olgunlaşması ve uygulamaya geçilmesi sürecinin temellerini sağlamlaştırmıştır. Hasan Âli Yücel ile İsmail Hakkı Tonguç'un girişimiyle, 17 Nisan 1940 tarih ve 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun ile Çifteler deneme okulu dâhil, önceden kurulan deneme okullarının (köy eğitmen kursları ve köy öğretmen okulları) enstitüye dönüştürülmesi ve bunlara ek olarak 17 yeni köy enstitüsü açılması kararlaştırılmıştır. 1948 yılı itibariyle, tüm ülkede 21 köy enstitüsünün kurulması gerçekleştirilmiştir *(Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri Dr. Necdet Aysal).*

1940'da Kurulanlar

1. İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsü
2. Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü
3. Lüleburgaz Kepirtepe Köy Enstitüsü
4. Kastamonu Gölköy Köy Enstitüsü
5. Malatya Akçadağ Köy Enstitüsü

6. Antalya Aksu Köy Enstitüsü
7. Samsun Ladik Köy Enstitüsü
8. Adapazarı Arifiye Köy Enstitüsü
9. Trabzon Beşikdüzü Köy Enstitüsü
10. Kars Cılavuz Köy Enstitüsü
11. Bahçe Düziçi Köy Enstitüsü
12. Isparta Gönen Köy Enstitüsü
13. Balıkesir Savaştepe Köy Enstitüsü
14. Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü

1941'de Kurulanlar

15. Ankara Hasanoğlan Köy Enstitüsü
16. Konya Ereğli-İvriz Köy Enstitüsü

1942'de Kurulanlar

17. Sivas Yıldızeli-Pamukpınar Köy Enstitüsü
18. Erzurum Pulur Köy Enstitüsü

1944'te Kurulanlar

19. Ergani Dicle Köy Enstitüsü
20. Aydın Ortaklar Köy Enstitüsü

1948'de Kurulanlar

21. Van Ernis Köy Enstitüsü

3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'nun Kabulü

24 Nisan 1940 tarihinde yürürlüğe giren 3803 Sayılı Köy Enstitüsü Kanunu ile köy öğretmen okulları, köy enstitülerine dönüştürülünce, köye göre öğretmen yetiştirme hareketinin son aşaması başlamıştır. Köy enstitüleri öncesinde kurulan köy muallim mektepleri (1926-1933), klasik

muallim mekteplerinden hem sistem, hem de metot açısından yeterince farklılaşamadığı için başarısız olmuşlardır. Köy öğretmen okullarıysa (1937-1940) daha çok liberal özellikteki iş okulunun Türkiye köylerinin şartlarına uydurulmaya çalışılması sonucunda pedagojik iş anlayışını merkeze alıp gerçek üretimi hedefleyen ve üretimi amaç edinerek çocuğun eğitimini, kişiliğini ihmal etmeyen bir yöntemle köye uygun öğretmen tipini geliştirmeye yöneliktir.

Kanun doğrultusunda ilk tahsil görmek mecburiyetinde olan çocukların, şehir ve kasabalarda % 60'ı, köylerde ise ancak % 20'si okul ve öğretmene sahipti. Bu durum ilköğretim ihtiyacının çoğunlukla köylerde olduğunu göstermekteydi. 17 Nisan 1940'da kabul edilen 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Yasası'nın maddeleri incelenirse Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in köyde eğitim sorununun nasıl çözüleceğini kavradığı anlaşılır. Köy enstitülerinin kuruluş felsefesinin de köylerde sadece nazari eğitim yapan, okuma-yazma öğreten öğretmenlerin yeterli olmadığı, köylerde gelişmeyi sağlamak için köyün içinden çıkan köy kökenli, yalnızca köye yararlı olabilecek, kalem ve kitaptan çok her türlü tarım araç ve gereci kullanabilen öğretmenlerin yetiştirilmesinden bahsedilmektedir.

İşte bu felsefe 3803 Sayılı Yasa'nın 1. maddesinde "Köye yarayışlı eleman yetiştirme maddesi ile" net bir şekilde açıklanmaktadır. Ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan köylerde maarif vekilliğince köy enstitüleri açılmıştır.

3803 Sayılı Yasa'nın 2. maddesi ise "Aylıklar milli eğitim bakanlığınca ödenir"di. Enstitü çıkışlı öğretmene devlet 20 lira aylık veriyordu. Bu aylık 6 yılda 30 liraya, 15 yılda da 40 liraya çıkacaktı. Ayrıca köy enstitüsü çıkışlı öğretmene devlet 5 kişiyi geçindirecek büyüklükte toprak ve tarla sağlayacak ve gerekli araç-gereci de verilecekti. Uygun tarım arazisi bulunmayan yerlerde köy öğretmenine devlet bir dükkân açacak, dükkânı başarı ile çalıştırması için gerekli

araç ve gereç kendisine parasız verilecekti. Kendisine yapılan harcamalara karşılık ilkokul öğretmeni 20 yıl köyde çalışacağına dair bir anlaşma imzalayacak ve 30 yıldan önce de emekli olmamayı kabul edecekti. Bu konu hakkında yazar Kemal Tahir "Bozkırdaki Çekirdek" adlı eserinde okumuş köylü çocuğunun köyden kurtulmak istediğini belirterek bu zorunluluğun olumsuzluğuna vurgu yapmıştır. Enstitü çıkışlı öğretmen 20 lira almaktaydı. Verilen 20 lira o günün değeriyle aşağı yukarı 4 dolara karşılık gelmekteydi.

3803 Sayılı Yasa'nın 3. maddesinde, tam devreli köy okulunu bitirmiş öğrenciler olarak sağlığa uygun köy çocuklarının seçilerek alınması belirtilmiştir. Alınacak çocukların köylü ve çiftçi olması, köylerinde arazisi olması, sağlıklı olması gibi şartlar aranmaktaydı. Öğretmen olamayacağı kanaati getirilen talebenin ayrılacağı öğretim süreleri maarif vekilliğince tespit edilecekti. Ancak ilk yıllarda öğrenci seçmenin tam olarak uygulanmadığı görülmüştür. Özellikle köy okullarını bitirmiş kızlar yok denecek kadar az olduğu için köylü olup kasabada okumuş ya da kasabalı kızlardan da alınanlar olmuştur. Birçok yerde öğrencilerin kendileri enstitülere müracaat etmelerine karşın kimi yerde öğretmen, müfettiş ve gezici öğretmenler köylere dağılarak kendileri öğrenci seçmişlerdi. Bu madde gereğince enstitülere ancak beş yılı bitiren öğrencilerin alındığı görülmektedir.

3803 Sayılı Yasa'nın 6. maddesiyse şöyleydi: Köy enstitüsü çıkışlı öğretmenler atandıkları köylerin her türlü eğitim öğretim işlerini görürlerdi. Örnek bağ-bahçe, atölye gibi tesisler kurarak köylüye önderlik ederler, bunlardan yararlanmalarına yardımcı olurlar. Ayrıca her enstitü kendi coğrafi yapısı doğrultusunda üretim etkinliklerinde bulunmuşlardır. 9. maddeyse enstitü çıkışlıların askerliklerini asteğmen olarak yapması konusundadır. Enstitüye gelen ilk öğrencilerin sevinç kaynaklarından birisi de askerliklerini asteğmen olarak yapacak olmalarıydı. Hatta

ilk yıl "Subaylık yalanmış" diye çıkan haber üzerine köyüne geri dönen öğrenciler dahi olmuştur. Bu da enstitülere gelen öğrenci sayısının belli bir ölçüde azalmasında etkili olmuştur.

11. madde de öğretmenlere üretim için ve öğrencilerin uygulama yapacağı araçlar, tohum, çiftlik, fidan vb. araç-gereçler okul demirbaşına geçirilerek, devletçe verilmesi konusuyla ilgilidir. Böylece öğrenciler kendi üretimlerini kendileri yapacak ve enstitünün kurulduğu coğrafi yapının özelliklerinden faydalanarak, farklı iş kollarının kendiliğinden doğması sağlanacaktı.

14. madde işletmedeki her türlü eşya, hayvan vb. okulun malıdır, işletmeden elde edilecek ürün öğretmenin olacaktır.

16. madde köy okulu ve öğretmen evi bakanlıkça verilecek planlara göre, köy yasasına dayanılarak, bölge ilköğretim müfettişi ve gezici başöğretmen denetiminde köy kurulunca yapılır konusunu içeriyordu. Öğretmen atanacak köylere durum üç yıl önceden bildirilirdi. Okul ve öğretmen evi, öğretmen işe başlamadan bitmiş olurdu ve köy okulunun onarımı vb. gideri köy kurulunca karşılanırdı. Bu uygulama, sistemin geleceğe yönelik olduğunun güzel bir göstergesi sayılabilirdi. Çünkü daha enstitüden mezun olmayan öğretmen adayının hangi köye gideceği belirlenmeye çalışılmış, böylece öğretmen adayının duruma daha hazırlıklı olması sağlanmıştır.

17. madde köy enstitülerine atanan kişilerin bitirdiği kurumlar konusuyla ilgiliydi. Bunlar dışında enstitülerde uzman işçiler, gündelik ya da aylık ücretle "usta öğretici" olarak çalıştırılabilmekteydi. Bu konuda köy enstitüsünde çalışacakların, atama, terfi ve teftişleri ve enstitülerin yönetim işlerinin nasıl yürütüleceği konusu da ayrı bir yönetmelikle saptanacaktı. Usta öğreticilere özellikle coğrafi koşullara dayalı olacak etkinliklerde ihtiyaç duyuluyordu. Bu öğreticiler de en az öğretmenler kadar öğrenciler

üzerinde etkili olmuşlar, enstitülerin gelişmesine fayda sağlamışlardır.

23. madde, bu yasanın yayın tarihinden başlayarak geçerli olduğunu içerirken, 24. madde de, yasayı yürütmede bakanlar kurulunun yetkili olduğunu içermektedir.

17 Nisan 1940'da kabul edilen 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'nun bazı maddeleri kısaca bu şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu yasanın kabulü ile kurulan köy enstitülerinin tepeden inme biçiminde ki kurumlardan olmayıp, toplumun içinden doğmuş önemli kurumlar olarak nitelendirilebileceği görülür. Köy enstitülerinin İkinci Dünya Savaşı yıllarında kurulmuş olması da önemli bir ayrıntıdır. Çünkü böylesi karmaşa ve zorlukların hâkim olduğu bir dönemde kurulmuş olmaları bu kurumları daha eşsiz ve daha değerli kılmaktadır. Ancak bu süreçten önce köy öğretmen okullarının varlığından da etkilenmiş olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

4274 Sayılı Köy Okulları ve Köy Enstitüleri Teşkilât Yasası

3803 Sayılı Yasa'yla köy enstitülerinin köylerimize öğretmen ve köye gerekli meslek uzmanı yetiştirmek üzere açılmış kurumlar olduğunu belirtilmişti. Bu nedenle parasız ve zorunlu ilköğretimi gerçekleştirmek için enstitüleri ve köy okullarını teşkilatlandırmak bir zorunluluk haline gelmişti. 3803 Sayılı Yasa köy enstitülerinin mahiyetini, köy enstitülerinden mezun olacak öğretmenlerin alacakları maaşları vb. konuları açıklamıştı. Bu nedenle köy eğitim sisteminin tamamını içine alacak bir yasa zorunluluk haline gelmişti. Bu nedenle 4274 Sayılı Yasa, ilköğretim çalışmalarını kolaylaştırmak için çıkarılmıştı. Köyün canlanmasında devletin görev ve yetkilerinin sınırları, halkın katılımını sağlamak, eğitmen ve öğretmenlerin görevlerini belirlemek, yetkilerini çizmek, öğrenci devam sorununu halletmek, köy okullarının araç-gereç ve donanımlarını

karşılamak gibi konular açıklık kazanmalıydı. Köylerde yapılacak işlerin yönetimsel, hukuksal, ekonomik ve toplumsal yönden birçok başka kurum ve kuruluşla ilişkisi olacaktı. Tüm bunların ve bundan sonra yapılacakların bir yasaya bağlanması zorunluydu. İsmail Hakkı Tonguç bu durumu Hasan Âli Yücel'le görüştükten sonra 4274 Sayılı Yasa'nın gerekçesini ve taslağını hazırlayarak o günkü eğitim durumumuz ve o güne kadar yapılanlarla ilgili olarak bazı veriler ortaya koymuştur. Bu veriler yasanın hangi özelliklere sahip olacağına yönelik bazı uygulamalara ışık tutmuştur *(Köy Enstitülerinin Kuruluşu ve Pulur Köy Enstitüsü-Doç. Dr. İsmail Eyyupoğlu).*

3238 Sayılı Eğitmen Yasası'yla köylere 7.000 eğitmen kazandırılmış 3803 Sayılı Yasa ile açılan enstitülere 9.000 öğrenci alınmıştı. 1942'den başlayarak enstitülere her yıl 1.000 eğitmen adayı ile 3.000 öğrenci alınması ve 8 yılda 8.000 eğitmenle 24.000 köy öğretmeni yetiştirilmesi plana bağlanmıştı. Böyle bir verimle köylerde ilköğretim işi 1950'de % 100'e ulaşacaktı. Bu gelişme göz önünde tutularak, köy okullarını ve enstitüleri uyum içinde işletecek, diğer ilişkileri sağlama bağlayacak yeni bir örgütlenme yasası gerekiyordu. Bu da 19 Haziran 1942 tarihli ve 4274 Sayılı Yasa'nın hazırlanmasına sebep olmuştu.

Kanun 71 maddeyi içermiştir. Kanunun tümü oylamaya sunulmuştur. Meclis'te yer alan 429 milletvekilinin 252'si oturuma katılmıştır. Tasarı 252 oyla yasallaşmıştır. 177 kişi ise oylamaya katılmamıştır. Oylamaya katılmayanların sayısal çokluğu önemli bir noktadır. Bunun nedeni olarak ret oyu vermenin alışılmadık bir davranış olduğu gösterilebilir. Bu durum, tek parti meclisinde kanuna karşı olmanın bir göstergesiydi. Kısacası oturuma katılmamak kanuna karşı olmak anlamına gelmekteydi. Bu yasa ile ilköğretim örgütü yeniden basamaklandırılmıştır.

19 Haziran 1942 tarihli 4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Yasası'nın birinci maddesinde köylerdeki

zorunlu ve parasız ilköğretim okulları ve kurslar yer alıyordu. Bu okullar; eğitmenli köy okulları, öğretmenli köy okulları, öğretmenli ve eğitmenli köy okulları, yatılı-yatısız köy bölge okulları, akşam okulları, köy ve bölge meslek okulları şeklinde sıralanmaktaydı. Bu okulların ve kursların yönetim, eğitim-öğretim, tarım-teknik, sağlık vb. yönlerden bağlı olacakları kurumlar da ayrıntılı bir şekilde yasada yer almaktaydı. Bunlar bölge gezici öğretmenleri ve gezici başöğretmenleri, bölge ilköğretim müfettişleri, bölge köy enstitü müdürlükleri, il milli eğitim müdürlükleri, ilçe milli eğitim müdürlükleriydi. Böylece bu maddeyle köy eğitim sistemindeki teşkilatlanma belirlenmişti.

Bu yasanın diğer bir maddesi olan 10. maddesinde köy eğitmen ve öğretmenlerinin vazife ve yetkilerinin ikiye ayrıldığı görülmektedir. Her kademedeki görevlinin yapacakları ayrıntılarıyla belirtilmişti. Köy eğitmen ve öğretmenlerinin okul ve kurslarla ilgili vazife ve yetkileri bu maddenin ilk aşamasını oluşturmaktaydı. Öncelikle köy okulu binasının, işliğinin yapılışında ve bahçenin kuruluşunda çalışmak, 3803 Sayılı Yasa'nın 11., 3238. Sayılı Yasa'nın 5. maddesine göre bu okullara verilen eşyayı iyi bir şekilde korumak, kuruma verilen hayvanlara en iyi şekilde bakmak ve onları üretmek köy eğitmen ve öğretmenlerinin başta gelen görevlerinden biri ve en temel görevi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu görevliler, okula ait araziyi diğer köylülere örnek olacak şekilde işlemek ve boş bırakmamak zorundaydılar. Yapılacak üretim diğer köylülerinde fayda sağlayacağı şekilde işlenmeliydi ve örnek olmalıydı. Köyde okula gelen öğrencisinin, eğitim ve öğretimiyle ilgili her türlü önlemi almak ve gerekli koşulları sağlamakta bu eğitmen ve öğretmenlerin görevleri arasındaydı. Her öğretmen öğrencinin eğitiminden sorumlu olduğu ölçüde, öğrencilerin sağlık durumlarından da sorumluydu. Bu nedenle sağlığı tehdit edecek durumlar karşısında önlem almak ve bu sorunları gidermeye çalışmaları gerekmekteydi. Son olarak bu eğitimciler kendi bölgesine giren köylerin

okul binalarını yapmaktan sorumlu olmak, fidanlıklarını kurmak gibi bir birliktelik isteyen işlerde birlikte çalışmayı ve yardımlaşmayı sağlamalıydı *(Bir Modernleştirme Projesi Olarak Köy Enstitüleri-Mehmet Anık).*

Bu maddelere baktığımızda köy öğretmeninin, bir öğretmenden öte, bünyesinde bulunması istenilen pek çok niteliğe sahip uzman bir kişi olarak yetiştirilmesinin planlandığı ortaya çıkmaktadır. Bu öğretmenlerin sağlık, tarım, hayvancılık ve köylüler ile ilişkiler konusunda derin bir bilgi dağarcığına sahip bütüncül bir özellikte olması istenilmiştir. Tüm bu özellikleri bünyesinde taşıyan köy enstitüleriyle ilgili olarak Kemal Tahir, "köyü yaşatacak olanın okul olmadığını aksine okulu yaşatacak olanın köy olduğunu" belirtmiştir. Bu nedenle nasıl bir okul kurulacağı, köylüden gelen istekler doğrultusunda şekillenecektir.

Ayrıca bu maddenin ikinci aşamasında "köy eğitmen ve öğretmenlerinin köy halkını yetiştirmekle ilgili vazife ve yetkileri" belirtilip şu temel noktalar üzerinde durulmuştur. Bu noktalardan ilki, köy halkının çağın gereklerine göre yetişmesini sağlamak, milli bayramlar ve yerel nitelikli günlerde kutlamalar düzenlemek, radyo vb. araçlardan faydalanmalarını sağlamak üzerinedir. Bu durum köy halkının birliktelik ruhunu sağlamlaştırmaya yarayacaktır. Köy halkının karşılaştığı mutlu durumları ve üzüntüleriyle ilgilenmesi gerekli görülmüştür. Bu olaylar karşısında kayıtsız kalmayıp, elinden gelen her türlü yardımı yapmak ve gereken durumlarda hükümeti haberdar etmeleri gerekmektedir. Köy halkı arasında birlikteliği sağlamak amacıyla çeşitli sergiler, pazarlar, panayırlar açmaya çalışmak ve etraf köylerdeki etkinliklerden kendi köy halkını haberdar etmekle sorumludurlar. Eğitmenler köydeki ve çevrede köylerdeki tarihi eserlerin korunması, nesli tükenmekte olan bitki ve hayvan cinslerinin korunması, bunların üretiminin sağlanması konusunda köy halkını bilinçlendirmek durumundadır. Eğitmenlerin belki de en önemli yetkisi devletin ve köy halkının genel çıkarlarının korumasını

sağlamak, milli savunmayı gerçekleştirmek, imece usulünü benimsetmek, asker ailelerine yardım edilmesini sağlamaktır. Birliktelik duygusundan hareketle orman ve köy yangınlarını söndürmek, ortaklaşa ziraat ve ulaşım araçlarını edinmek ve her türlü kooperatif kurma ve işletme gibi konularda köylülerle işbirliği yapmak üzerinde önemle durulan diğer önemli noktalardır. Ayrıca, çevre şartlarına göre köyde yer alan gençlerin farklı şekilde yetişmesine çalışmak diğer bir yetki olarak belirlenmiştir *(Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri-Gül Nihan Toprak).*

Bu maddeler incelendiğinde her bir maddenin günün şartlarında köyler için büyük önem taşıdığı ve her ayrıntının ince detaylarla irdelenmiş olduğu göze çarpmaktadır. Gerçekten de köyler o dönemde nüfusun yarıdan çoğunu kapsamaktaydı ve köylüler çağın şartlarına göre eğitilmezse köy enstitüleri gerçek amacına ulaşmış sayılmazdı. Köylerde birliktelik duygusunu harekete geçiren başlıca olaylar, düğünler ve dini bayramlar olmaktaydı. Köy eğitmen ve öğretmenleri bu konuda da faaliyetler göstererek okul açılışlarında veya önemli günlerde törenler yapmak, bu törenlerde okul şarkıları ve müzik aletleri çaldırmak, köylüleri radyodan faydalandırmak gibi çalışmalar konusunda da köy halkına önder olmuşlardı. Ayrıca köylüler kendi kültürlerini tanıtmaları konusunda da görev almışlardı *(Kalkınmada Köy ve Problemleri-Ekrem Ceyhun).*

Köyün ekonomik hayatını canlandırmak adına pazar veya panayırlar açmak gibi görevlerle, öğretmenlerin yükünün sadece yazı yazmayı öğretmek olmadığı ortaya çıkıyordu. Köylünün mutluluk ve üzüntüleriyle ilgilenilmesi maddesi köy eğitmeni ve öğretmenin köylü ile iç içe olması gerektiğini göstermesi açısından önemlidir. Köy gençlerinin yüzücü, avcı, atıcı vb. yeteneklere sahip olarak yetiştirilmesinin istenmesi köylere bir canlılık getirme isteğini belirten önemli bir örnektir. Köy hayatını temel alan bir kalkınma potansiyelinin ancak köyün kendi içinden can-

landırılması ile gerçekleşebileceği ortaya atılmıştır. Bu noktada en önemli husus köye göre öğretmen yetiştirmektir *(Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri-Gül Nihan Toprak).*

Tonguç, 4274 Sayılı Köy Okulları ve Köy Enstitüleri Teşkilatı Yasası'nda yer alan maddelerden bazılarını ele almıştır. Örneğin 14. maddeye göre; sistemin önemli bir birimi köy bölge okulları olacaktı. Bölge pansiyonlu köy okullarına alınacak öğrenciler; gezici öğretmen, gezici başöğretmen, ilköğretim müfettişi başkanlığında muhtarın da katılacağı bir heyet tarafından seçilecekti. Seçilen çocuğun masraflarının köy ihtiyar heyetince karşılanması ve yakın köylerde oturan çocukların gündüzlü olarak okutulması prensibi bu madde içerisinde belirtilmişti.

18. maddede de öğrenci velileriyle ilgili hususlar ele alınmıştı. Veliler çocuğun araç ve gereçlerini temin etmek zorundadır. Temin etmezlerse gezici öğretmen, gezici başöğretmen ve ilköğretim müfettişi aracılığı ile bu durum tebliğ edilecektir. Üç gün içerisinde gerekli araçlar temin edilmezse Köy Kanunu'nun 66. maddesine göre köy ihtiyar meclisinin kararıyla velilerden tahsil olunacaktı. 19. madde ile ilkokula devamsızlığı önlemek için kesin ve etkili yaptırımlar getirilmiştir. 20. madde ise 3803 Sayılı Yasa'nın 16. maddesine göre köy okulunun, soba, tebeşir, süpürge vb. daimi ihtiyaçlarının köy ödeneğinden karşılanacağına yöneliktir. Köy bütçesi görüşülmeden 1 ay önce köy eğitmen ve öğretmeni ihtiyaçlarını bildirmek zorundadır. Böylece uyum sağlanmış olacaktır. Eğer köy ihtiyar heyeti durumları müsait oldukları halde köy okulu için para ayırmazlarsa Köy Kanunu'nun 27. maddesine göre cezalandırılacaktı. Bu durum yasanın 22. maddesinde belirtilmiştir. Köyün ortak malı olacak alanlar için köy ihtiyar heyetinin ödenek parası kaymakam ve valiliklere bildirilmek zorundadır. Bildirilmediği durumda cezalandırılacakları da bu maddelerde belirtilmiştir.

25. madde köy okullarının yapımıyla ilgilidir. Köy okulları, köy halkının ortak yardımlarıyla oluşturulmalıydı. Böylece halk kendi ortaya çıkardığı ürünü daha sahiplenici bir şekilde ele alabilirdi. En az altı aydan beri köyde oturan 18-50 yaş arasındaki her vatandaş 20 gün boyunca köy okulu yapımında çalışmak zorundaydı. Çalışmaya mecbur olanlar ya parasını ödeyebilir ya da yerine bir başkasını bulabilirdi. Hayvan arabasıyla ya da tarım aletleriyle çalışanların bir günlük işleri üç günlük sayılırdı. Bu durumda tam bir imece sağlanması amaçlanmıştır. Devlet çalışmayıp kaçanlara da bazı tedbirler almış, bunları yine bu kanunda belirtmiştir.

Kanunun 30. maddesi; motor ve makineyi köy okulunun ilk temel aleti yaparak, enstitülerde teknik eğitimi geliştirmekle ilgiliydi. Bu maddeyle köy enstitülerindeki köy toplumunu çağdaşlaştırmak tarım ve teknik alanda geliştirmek amacı ortaya çıkmaktaydı.

39. maddedeyse köy enstitüsü idarelerinin bölgelerine giren köyler hakkında bilgi toplamaları gerektiği belirtilmişti. Çünkü topladığı bilgiler doğrultusunda gerekli araç-gereçlerin tespit edileceği ve maarif müdürlüğü ve valiliğin onayı ile birlikte maarif vekilliğine tasdik edilmek için bu isteklerin gönderildiği hakkında bilgi vermekteydi.

Yasa, köy okullarının ve köy enstitülerinin milli eğitim bakanlığının denetimi altında üretim ve tüketim kooperatifi açabilmelerine olanak sağlıyordu. Aynı yasaya göre, köy öğretmeni köy enstitülerine bağlanıyordu. İldeki içişleri ve eğitim makamlarına yalnızca bazı yönetimsel işler bakımından bağlı olacaktı. Köy öğretmeninin, il merkezindeki üstlerinde bulunmayan bazı hakları ve yetkileri olacaktı. Yine bu yasayla okul yerini, okul yapısının araç-gereçlerini ve yapımını sağlamak sorumluluğu köylülere yüklenmişti. Yani köylü okul yapımı, okulların su, yol, bahçe ve onarım işleri için çalışma yükümlülüğü altına girmişti. Köylü bu yükümlülüğünü köylerde eskiden beri var olan "imece"

usulü ile yerine getirecekti. Fakat bu imece usulü ileride köy enstitülerini kapatmak isteyenler tarafından enstitüler aleyhine kullanılacaktır. Bu usulün örnekleri köy enstitülerinin kuruluşunda da karşımıza çıkmaktadır. Enstitülerde yer alan öğrenciler birliktelik duygusu içerisinde, başka enstitülerin kurulmasına yardımcı olmuşlardır. Örneğin, 1944 yazında kurulmaya başlanılan Dicle Köy Enstitüsü aynı öğretim yılı içerisinde açılmıştır. Bu dönemde yardıma gelen Çifteler Köy Enstitüsü ekibinde yer alan öğrenciler, enstitülerine gitmeden önce bir süre bu enstitünün öğrencilerine öğretmenlik yapmışlardır. Böylece sadece enstitülerin kurulduğu bölgedeki halk değil tüm toplum bu imece usulünün bir şekilde içinde yer almışlardı, tıpkı köy okullarının kuruluşunda olduğu gibi *(Köy Enstitülerinde Hasan Ali Yücel'in Yeri-Zeynep Kalyoncuoğlu).*

19 Haziran 1942 tarihli ve 4274 Sayılı Yasa ile köylü eğitiminin politikası güvence altına alınmaya çalışılmış ve köy okulu öğretmeninin köyde yalnız olmadığı belirtilmiştir. Bu yasa ile Türk köylerinin kalkınması gerçekleştirilmeye çalışılmış ve böylece köye modern eğitimin girmesine yönelik girişimler başlamıştır.

Köy enstitülerinin kurulması işinin yasal zemininin yansıra bütçesi de düşünülmüş, ihtiyaç olan bütçesi devletin o dönemki kısıtlı olanaklarıyla birlikte ele alınarak çözüm yolları geliştirilmiştir. Enstitülerin kuruluş bütçesine ilişkin saptamalar, 1940 yılında dönemin milli eğitimden sorumlu bakanlığı tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: "Bölge köy enstitülerinin tesisi için gereken tahsisat: Bütün vilayetlerimizin öğretmen ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde 16-22 köy enstitüsü kurmak ve bunlarda 17-20 bin talebeyi yetiştirebilmek için bugünkü mevzuata göre hareket edildiği takdirde yalnız inşaat ve tamirat işlerine en az 7 milyon lira sarf etmek zarureti vardır. Buna mukabil enstitüler eğitmen kurslarıyla birleştirildiği takdirde inşaat meselesini (3.000.000) lirayla halletmek mümkün olabilecektir. Eğitmen kurslarında bulunan eğitmenler

inşaat derslerinin tatbikatı olarak bir kurs devresi zarfında (50.000) lira kıymetinde bir okul binasını (20.000) liraya meydana çıkarabilmektedirler. Bu tarzda çalışmak şartıyla bu enstitülere ait 7 milyon liralık inşaat işini 3 milyon liraya ikmal etmek mümkün olacaktır."

Enstitülerin kuruluş bütçelerinin yanı sıra, on beş yıllık bir zaman zarfında gıda, giyim, tesisat, maaş gibi masraflara dair bütçe de belirlenmiştir.

Köy enstitülerinde yetiştikten sonra köylere dönerek mecburi hizmetlerini yapacak olan öğretmenlerin yaşam kalitelerini sağlamak için onlara maaşın yanı sıra arsa, konut gibi olanakların sağlanması, emekli olduktan sonraki hakları, sağlık ve tedavileri için sağlanacak olanaklar da sistemin sürdürülebilirliğinin temini adına üzerinde önemle durulan konulardan olmuştur. Bu olanakların sağlanması, ilgili yasal düzenlemelerle de hükme bağlanmıştır. Köy enstitüleri kapatıldıktan sonra bile, farklı adlarla (ilköğretmen okulları, öğretmen liseleri, Anadolu öğretmen liseleri, fen liseleri, sosyal bilimler liseleri, yatılı bölge ortaokulları vb.) eğitim-öğretim kurumları arasında yer almaya devam etmişlerdir. Arsa olanakları sürmese de öğretmenler enstitü kampüslerinde kurulmuş olan lojmanlarda ikamet etmeyi sürdürmüşler, öğretmen lokalleri, yemekhane gibi sosyal imkânlardan faydalanmışlardır *(Bir Planlama Örneği Olarak Köy Enstitüleri Deneyimi-Gül Şimşek & Cansın Mercanoğlu).*

Köy Enstitülerinin Özellikleri

1. Enstitüler modern bir köy gibi kurulmuştur. Eskiden kalma binalardan faydalanan bir-iki enstitü istisna edilecek olursa diğerlerinin projeleri her şeyi tamam, ideal bir köy örneğindedir. Öğrenciler bu kurumlarda temiz ve güzel yolları, elektriği, bağ ve bahçeleri, korulukları, oyun ve spor alanları, posta ve telefon tesisleri, radyosu, sinema ve tiyatrosu, yüzme havuzu bulunan; rasyonel esaslara göre

iş görülen bir köyde cereyan eden hayatı yaşayarak öğrenirlerdi.

2. Enstitülerde çalışan öğretmenler, memurlar, usta öğrenciler kendileri için yapılan evlerde ailelerine mensup kimselerle beraber otururlardı. Öğrencilerle beraber enstitü mensuplarının sayısı 800-1.200 arasındadır. Kısacası her enstitü nüfusu oldukça kalabalık bir köy demektir. Bu topluluğun kendine mahsus çeşitli ihtiyaçları, istekleri ve ihtirasları vardır. Topluluk kendine özgü bir hava yaratır.

3. Köylerin içine veya kenarına kurulmuş enstitüler, bitişik bulundukları köyle mukadderat birliğine katılan kurumlardır. Köylünün başına gelen bir felaketin acılarını enstitü mensupları onlarla beraber hisseder, dert ortağı olurlar, köyün sevincine onlar da katılırlardı.

4. Enstitüler, 4274 Sayılı Kanun'un hükümlerine göre hem mezunlarına, hem de köylülere ellerindeki bütün vasıtalarla yardım etmeye mecburlardı. Bu görevi layıkıyla yapabilmeleri için ellerinde çeşitli ve bol vasıtalar bulundurmak zorundaydılar.

5. Köy enstitüleri hayattan uzaklaşan, gerçek hayata arkalarını çevirerek, kendi içlerine kapanarak manastır yaşayışı gibi bir hayata sahne olan kurumlar değildirler. Onlar gerçekle her fırsatta temas eden, onun icaplarına göre tedbir alarak ileri ve medeni bir yaşayışa çığır açmaya çalışan, öğrencilerine de bunun yollarını öğreten kurumlardır *(Eğitim Tarihimizde Bir Reform: Köy Enstitüleri-Tülay Ergül).*

Köy Enstitülerinde Uygulanan Eğitimin Özellikleri

1953 yılına kadar köy enstitülerinin öğretim süresi ilkokul üzerine 5 yıldır. Öğrencilere yazları en çok 45 gün izin verilirdi. 1946'ya kadar uygulanan enstitü programlarında öğretmenlik bölümünün haftalık ders yükü 44 saatti. Bunun yarısı genel kültür ve meslek derslerine, dörtte biri iş ve dörtte biri de tarım etkinliklerine ayrılıyordu. Her

enstitülünün öğretmenlik diplomasında bir iş (demircilik, yapıcılık, ev işleri gibi), bir de tarım (meyvecilik, kümes hayvancılığı gibi) ek branş olarak belirtiliyordu.

Enstitülerde tarım ve iş derslerinin içeriği, o yörede geçerli tarım türü ve zanaatlara göre, ilgili enstitü öğretmenler kurulunca belirlenirdi. Bu ders ve etkinlikler mevsimlere göre düzenlenir, enstitünün tüm işleri öğretmen ve usta öğreticilerin rehberliğinde öğrenciler tarafından yapılırdı. Yeni kurulan enstitülere, önce kurulanlar tarafından yardım ekipleri gönderilirdi. Böylece dayanışma, kültürel etkileşim, gezi-gözlem gibi olanaklar sağlanırdı. Tüm etkinliklerde köy yaşamıyla bağlantı kurulur, köyde modern yaşamın kurulmasında işe yarayacak bilgi ve beceriler kazandırılırdı.

Köy enstitüsü programı çok yönlü eğitimi benimsemişti. Genel kültür ve beceriler yanında edebiyat, resim, müzik ve spor gibi etkinlikler her öğrencinin doğal hakkı sayılıyordu. Her sabah güne jimnastik ya da halk oyunlarıyla başlanırdı. Eğitim yaşamının tümüne sanat, hareket ve yaratıcılık egemendi. Her öğrencinin bir müzik aleti (genellikle mandolin) çalması zorunlu idi. Halk kültürünün tüm malzemesi enstitülere taşınıp işleniyordu.

Enstitülerde her hafta bir eğlenti düzenlenir, bu etkinliğe yönetici ve öğretmenler de katılırdı. Bu eğlenti programları piyes, müzik, gösteri, halk oyunu, orta oyunu vb. etkinliklerden oluşurdu. Bu etkinlikleri, çevredeki köylüler ve öğrenci velilerinden konuk olanlar da izlerlerdi.

Köy enstitülerinde uygulanan eğitim ve öğretim yöntemi öğrenciyi merkeze koymuş ve onun etkin kılınmasını temel almıştı. Ekip çalışmaları ve bireysel etkinlikler, öğrenci kişiliğinin geliştirilmesi açısından vazgeçilmez koşuldu. Tonguç'un geliştirdiği ve köy enstitüsü sisteminde benimsenen iş okulu anlayışı, el becerileriyle sınırlı bir yaklaşım olmayıp öğrenciyi etkin ve yaratıcı kılacak tüm etkinlikleri kapsardı. Serbest okuma, müzik, beden eğitimi

vb. çalışmalar da iş okulunun unsurlarıydı. Bu sistem, kuramsal bilgi ile uygulamayı iç içe yürütüyordu. Enstitülerde bulunabilen teknolojinin yoğun olarak kullanılması esastı.

Köy Enstitüleri'nde öğrencilere bir öğretim döneminde kuramsal ve uygulamalı derslerden oluşan 11 aylık yoğun bir eğitim verilmiştir. Enstitülerin yıllık eğitim planı şöyledir:

15 Eylül-15 Haziran: Eğitim ve öğretim uygulaması.

15 Haziran-15 Eylül: Tarım, sağlık, atölye ve inşaat çalışmaları.

15 Ağustos-15 Eylül: Nöbetle izne ayrılma *(Eğitim Tarihimizde Bir Reform: Köy Enstitüleri-Tülay Ergül).*

1943 Öğretim Programı

İkinci dönem 1943'de 5 yılı aşan deneme sürecinden sonra ve 1943'teki II. Milli Eğitim Şurası'nda alınan kararlar bağlamında köy enstitüleri öğretim programı hazırlanarak Talim ve Terbiye Kurulu'nun 4.5.1943 tarihli ve 75 sayılı kararıyla kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Program her ders ve işin amaçlarını, metotlarını, konularını, ders çizelgesini saptamış bulunmaktaydı. Bu suretle öğretmenlere başvuracakları yolları, gerçekleştirecekleri amaçlar açıkça gösterilmekteydi. Ders ve iş konularının seçilişinde, sıralanmasında, deneme yıllarında olduğu gibi, çevreye görelilik, hayatilik gibi konulara önem verilmekteydi. Bu programda derslerin ve konuların seçilmesinde temel olan ilkelerle üzerinde durulması gereken noktalar belirlenmiştir.

Programın yarısının kültür ve öğretmenlik, yarısının tarım ve teknik ağırlıklı derslere ayrılması, teoriyle pratiğin yan yana olduğunun önemli bir işareti olmuştur. Gereksiz bilgi ve ayrıntı yerine gerekli konulara yer verilmesi, programın hayatilik yönüne vurgu yapmaktadır *(Türkiye'deki Köy Enstitülerinin Toplumsal Değişimdeki Yeri-Hatice Akar).*

Ayrıca günlük hayatta kullanılabilecek derslerin ve konuların seçilmesi yine pratikliğin bir yönünü belirlemektedir. Kültür dersleri uygulamalarının, uygun olan tarla, atölye gibi üretim alanlarında yapılması, eğitimin üretimle sonuçlandırılması üzerinde durulmalıdır. Enstitülerde farklı işliklerin yer alması bu ilkeyi destekler niteliktedir. Her enstitü teoride gördüğü bilgileri uygulayabilecek düzeyde eğitim vermelidir.

Programa göre köy enstitülerindeki ders ve çalışmalar üç ana grupta toplanmaktaydı. Bu dersler kültür dersleri, ziraat dersleri ve çalışmaları, teknik dersler ve çalışmalarını kapsamaktadır. Program 5 yıllık öğretim sürecinde bu ana ders grupları için ayrılan çalışma ve sürekli dinlenme zamanları da hafta olarak saptamıştır.

Bunlar 114 hafta kültür dersleri, 58 hafta ziraat dersleri ve çalışmalar, 58 hafta teknik dersler ve çalışmaları, 30 haftası 5 yıllık sürekli tatiller şeklinde belirtilmiştir. Yıllık sürekli izin ise 1.5 aydır. Çalışma zamanının yarı dilimi kültür ya da genel bilgi derslerine, diğer yarı dilimi de eşit olarak tarım ve teknik ders ve çalışmalara ayrılmaktadır. Haftalık çalışma saati 44'dür. Bu 44 saatin 22'si genel bilgi dersleri, 11'i tarım, 11'i teknik derslere ayrılmıştır *(Niçin Eğitmen Kursları Köy Enstitüleri-Şevket Gedikoğlu).*

Görüldüğü gibi köy enstitülerinde yoğun bir çalışma temposu söz konusu olmuştur. Günlük, haftalık ve yıllık çalışmaların toplamı diğer okulların beş yıllık süresinin oldukça üstündedir. Enstitülerde eğitim yıl boyunca sürmekteydi. Öğrencilerin yılda 1.5 aylık yaz tatilleri vardı. Öğrenciler ve öğretmenler tatil haklarını nöbetleşe gerçekleştiriyorlardı. Böylesi bir uygulama doğrultusunda enstitüde eğitim-öğretimin kesintiye uğraması engellenmiş oluyordu *(Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri-Cavit Binbaşıoğlu).*

Türkçe, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, matematik, fizik, kimya, tabiat ve okul sağlık bilgisi, yabancı dil, el yazısı, resim-iş, beden eğitimi ve ulusal oyunlar, müzik gibi

dersler bulunmaktaydı. Ayrıca askerlik, ev idaresi ve çocuk bakımı, öğretmenlik bilgisi, ziraat işletmeleri ve kooperatifçilik gibi dersler de program içerisinde yer almaktaydı. Tarım dersleri ise kendi başına birçok ders grubunu bünyesinde barındırmaktaydı *(Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri-Bekir Özgen)*.

Bu dersler içerinde tarla ziraatı, bahçe tarımı (fidancılık, meyvecilik, bağcılık ve sebzecilik bilgisi), sanayi bitkileri ve tarımı, zootekni (hayvan bakımı), kümes hayvancılığı, arıcılık ve ipekböcekçiliği, balıkçılık ve su ürünleri bilgisi olmak üzere toplam yedi çeşit ders bulunuyordu. Bu dersler enstitülerin bulunduğu coğrafi özelliklere göre bazı değişmelere uğruyordu. Çünkü programın amacı doğrultusunda teorik olarak verilen bilgi alanda, işlikte uygulanabilmeliydi.

Teknik ders ve çalışmalar grubunda da farklı dersler yer almaktaydı. Köy demirciliği bu derslerden biridir. Bu alanda kendi içinde farklı dallara ayrılmaktaydı. Bunun içerisine sıcak ve soğuk demircilik, nalbantlık, motorculuk, motor ve makine kullanımı girmektedir *(Türkiye'deki Köy Enstitülerinin Toplumsal Değişimdeki Yeri-Hatice Akar)*.

Marangozluk köy enstitülerinin eğitim sistemi içerisinde önemli yeri olan bir derstir. Çünkü her enstitü kendi binalarını kendisi yapmaktaydı. Marangozluk içine de dülgerlik, marangozluk, duvarcılık girmektedir. Ayrıca binalar için gerekli inşaat malzemelerini enstitüler kendileri karşıladığı için tuğlacılık ve kiremitçilik, taşçılık, kireççilik, duvarcılık ve sıvacılık, betonculuk gibi derslerde program içerisinde yer almaktaydı. Sayılan bu dersler erkek öğrencilere verilen teknik dersler arasında yer alırlar.

Kız öğrenciler ise daha farklı dersler almaktaydılar. Bunlar dikiş, biçki, nakış, örücülük ve dokumacılık, ziraat sanatları olmak üzere birtakım kısımlara ayrılıyordu. Kız öğrenciler ayrıca enstitüdeki öğrencilerin giyim ihtiyaçlarını da bir süre sonra karşılamaya başlamışlardır.

Köy enstitülerindeki derslerin yarısının tarım ve teknik ağırlıklı derslere ayrılması köy enstitülerinden mezun öğretmenlerin sadece alfabe öğretmeyeceği, köye yararlı olacağı, köylüye önderlik edeceği anlaşılıyordu. 1943 programı aynı zamanda ülkemizi çağdaşlığa götüren tarım ve teknolojik gelişmeleri sağlayıcı bir içeriğe sahipti. Köylünün bilinçlenebilmesi, köy enstitülü öğretmenlerin köylere ulaşması ile gerçekleşecektir.

1943 programı standart bir program gibi görünse de program "esnek" bir programdır. Uygulanması tamamen öğretmenler kuruluna bırakılmıştır. Yıllık süreleri sabit kalmak suretiyle, her okul programın zamanını değiştirebiliyordu. Ayrıca, her enstitü çevre koşullarına göre değişik konulara daha fazla ağırlık verebiliyordu: Deniz kıyısındaki Beşikdüzü Köy Enstitüsü balıkçılığa önem verirken, İç Anadolu'daki bir enstitü de tahıla, pancar ve meyve-sebzeciliğe, hayvancılığa önem verebiliyordu.

Bu durum programdaki esnekliğin farklı coğrafi koşullardan kaynaklandığını göstermektedir. Programa göre acele yapılması gereken bina, yol, köprü, su arkı açılması, belli bir süre içinde bitirilmesi zorunlu ekim, hasat, harman kaldırılması gibi önemli işler çıktığında yeterli sayıda öğretmen ve öğrenci bütün gün ya da birkaç gün, bir ya da birkaç hafta süreyle aynı işte çalıştırılabilirdi. Bu çalışmalara katılan öğrenciler devam edemedikleri derslerini ileride uygun bir zamanda telafi ederlerdi *(Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri-Cavit Binbaşıoğlu).*

Bu da programın esneklik özelliğinin bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumu pek çok köy enstitüsünün faaliyetinde görmek mümkündür. Köy enstitülerinin ilk resmi programı olan 1943 öğretim programı, köy enstitülerinin kuruluş felsefesine bağlı kalınarak hazırlanmış ve bu doğrultuda 1947'ye kadar yürürlükte kalmıştır. Bu programla öğrencilere üretim içinde eğitim ve öğretim, beceriye ve işe dayalı eğitim, gerçekçilikten kaynaklanan eğitim verilmeye çalışılmıştır.

1947 Öğretim Programı

1947 öğretim programında bazı derslerin adları değiştirilmiş, saatlerinde değişiklikle yapılmış, bazı dersler de kaldırılmıştır. Programı değiştirme nedenlerinin özünün bilgili öğretmen yetiştirmekte toplandığı görülür; bu ise Köy Enstitüsü Yasası'nın gerekçesine pek uygun düşmeyen bir istekti. Orada beceri ve alışkanlıklara daha çok yer verilmiştir *(Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri-Cavit Binbaşıoğlu).*

Bu programda öğretmenlik bilgisi adı altında bazı derslere yer verilmişti. Bu dersler arasında ruhbilim, çocukluk ve gençlik ruhbilimi, eğitim bilimi, toplum bilimi, eğit bilim tarihi ve teşkilat, genel öğretim metodu, özel öğretim metodu ve uygulama bulunmaktadır. Böylece öğrencilere akademik bilgi verilmek istenmiş ve bu derslerin saatleri kesin olarak belirtilmiştir. 1947 programında, 1943 programına göre bazı farklı noktalar görülür. Bu dersler arasında yer alan; kültür dersleri, genel bilgi dersleri (saatleri arttırılmış), teknik bilgiler, sanat dersleri ve atölye çalışmaları (her yıl yaklaşık 1/3 öğretim yılı) ziraat ders ve çalışmalarının saatleri arttırılmıştı *(Türk Eğitim Tarihi: Başlangıçtan 1988'e-Yahya Akyüz).*

1947 öğretim programıyla köy enstitüleri felsefesinden ilk belirgin uzaklaşmalar görülmeye başlamıştır. 1947 öğretim programı, 1943 programına göre daha disiplinli, serbestlik ve esneklik anlayışından uzak bir öğretim programıdır. Enstitülerin bölge özelliğine göre ders seçme özgürlüğü kaldırılmış ve tarım derslerine klasik okullardaki gibi kurumsal bir nitelik kazandırılmaya çalışılmıştır. 1943 programında ekonomik prensip ve bölgesel şartlara uygunluk hâkimken, 1947 programında buna rastlamak mümkün değildir. Ayrıca 1943 programında erkek ve kız öğrencilerin ortak ve ayrı olarak öğrenmeleri gereken sanatlar açıkça belirtildiği halde, 1947 programında bu uygulamanın gerçekleşmediği görülmektedir *(Türkiye'deki Köy Enstitülerinin Toplumsal Değişimdeki Yeri-Hatice Akar).*

Enstitülerin sanat okulu olmadığı gerekçesiyle Sanat Dersi ve Atölye çalışmalarını uygulamalı olarak değil de daha çok sınıf içi çalışma yapılmasına yol açacak şekilde düzenlenmeye çalışıldığı görülmektedir. İşe dönük eğitim felsefesinden; üretim içinde eğitim ve öğretim, beceriye ve işe dayalı eğitim anlayışından uzaklaşılmaya çalışılmıştır

1943 programında iş ve sanat eğitimi hem araç, hem de amaç olarak benimsenmişken, 1947 programında sadece araç olarak kabul edilmiştir. Asıl ayrılık bu noktada ortaya çıkmaktadır. Çünkü 1943 programı, iş eğitimini, "üretici iş okulu" anlayışıyla; 1947 programı ise "klasik iş okulu" anlayışı yönünde geliştirmeyi amaçlamıştır *(100. Doğum Yıldönümünde Hasan-Âli Yücel-Songül Boybeyi).*

1953 Öğretim programı

Köy enstitülerinde uygulanan son program olan 1953 programı ilk öğretmen okullarını da kapsayan ortak bir programdır ve o nedenle "Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri Programı" adını almıştır. 1950-1951 öğretim yılında köy enstitülerinde karma eğitime son verildiği için kız öğrencilere ayrı bir program hazırlanmıştır. Hem kız, hem de erkek öğrencilerin ortak okuyacakları dersler bu programda belirlenmiştir.

Bu dersler arasında meslek dersleri (psikolojiye giriş, eğitim psikolojisi, öğretim metodu ve uygulama, eğitim sosyolojisi, teşkilat ve idare) Türk dili ve edebiyatı, sosyal bilgiler (tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi) tabiat ve fen bilgileri (tabiat ve fen bilgisi, fizik, kimya, biyoloji ve sağlık bilgisi) matematik, milli savunma, din bilgisi, beden eğitimi, müzik, resim ve yazı (kızlar için el ve ev işi) tarım dersleri, serbest çalışmalar. Türkçe dersi 1953 programında Türk dili ve edebiyatı adını almıştı. Derste edebi sanatlar ve edebiyat tarihine ağırlık verilmiştir. Tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi dersleri sosyal bilgiler dersi altında toplanmıştır. 1953 programıyla haftalık ders yükü 7-11 saat

azaltılmıştır. 1943-1947 programında yer almayan çocuk edebiyatı, biyoloji ve sağlık bilgisi, din bilgisi dersleri 1953 programıyla zorunlu dersler arasına alınmıştır *(Türkiye'deki Köy Enstitülerinin Toplumsal Değişimdeki Yeri-Hatice Akar).*

Tarım dersi ve tarımsal uygulamalara ayrılan ders saati sayısı azaltılmış ve tarım dersleri ders işleyiş yöntemi bakımından da kavramsal bir nitelik kazanmıştır. Tarım dersleri kavramsal bir nitelik kazanırken sanat dersleri ve atölye çalışmaları 1953 programıyla kaldırılmıştır. Yine bu programla yabancı dil öğrenimine son verilmiştir. Teorinin pratiğe uygulanması tamamıyla ortadan kaldırılmıştır. 1943-1947 ve 1953 programlarına genel olarak bakacak olursak; 1943 öğretim programı, enstitü mezunlarının köylerde çalışacağı görüşüne göre düzenlenmiş olup öğrencilere sınıf içinde ve dışında geniş olanaklar sağlanmıştır. 1943 programında enstitülerde üretim içinde eğitim ve öğretim anlayışı hâkimdi. Köy enstitülerinin ikinci programı olan 1947 öğretim programı, 1943 programının ve enstitülerin eleştirilere uğraması üzerine yürürlüğe girmiştir.

1947 öğretim programı 1943 öğretim programına nazaran başta öğretmenlik bilgisi kapsamına giren dersler olmak üzere genel kültür, tarım ve sanat alanlarındaki bazı derslerde amaç ve yöntem bakımından fark edilecek ölçüde değişiklikler yapılmıştır. 1947 programıyla derslerin, konuların daha akademik ve daha kurumsal olarak seçilip düzenlendiği görülür. Teori eğitimde ağır basmaya başlamıştır. Köy enstitülerinde uygulanan üçüncü ve son öğretim programı olan 1953 öğretim programıyla köy enstitüleriyle öğretmen okullarının birleştirilmesi yolunda ilk büyük adım atılmıştır.

1953 öğretim programıyla enstitülerde okutulan kültür derslerinin önemli bir bölümünün klasik hale sokulması, tarım ders ve uygulamalarının azaltılıp kurumsal hale getirilmesi ve sanat derslerinin de kaldırılmasıyla enstitüler

kuruluş felsefesinden tamamen uzaklaşmıştı. Bu nedenle bir yıl sonra da 27 Ocak 1954'te köy enstitüleri kapatılmıştır *(Türkiye'deki Köy Enstitülerinin Toplumsal Değişimdeki Yeri-Hatice Akar).*

KÖYE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME YÖNÜYLE KÖY ENSTİTÜLERİ

Köy enstitüleri köye öğretmen yetiştirme bakımından önceki çabalara benzemekle birlikte; kuruldukları yerler, eğitim ve öğretim etkinlikleri ve kuruluş amaçları yönünden farklılıklar göstermektedir. Bu durum, bu kurumların kendine özgü olma özelliğini ortaya koymaktadır. Çünkü, öğretmen yetiştirmenin yanı sıra köyün kalkınmasında öncülük yapacak diğer meslek erbaplarının da yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Örneğin Köy Enstitüleri Kanunu'nun 1. maddesinde şöyle denilmektedir: "Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, maarif vekilliğince köy enstitüleri açılır." *(Köye Öğretmen Yetiştirme Yönüyle Köy Enstitüleri-Mehmet Şeren).*

Köy enstitülerinin amacı sadece köye öğretmen yetiştirmek değildir. Ancak, öğretmen yetiştirme boyutu daha fazla önem taşımıştır. Köy enstitülerinde, köyden alınarak yetiştirilen köylü çocukları düşünüldüğünde, köy koşullarına uyum sağlayabilen öğretmen tipi yaratılmak istendiği ortaya çıkmaktadır. Köy enstitülerinin kuruluş amacı o güne kadar köyün eğitim sorunlarının ve gereksinimlerinin çözümlenmemiş olmasına bağlıdır. Daha önceki bazı uygulamalar olumlu sonuçlar vermiş olmasına karşın yine de istenilen düzeye ulaşılamamıştır. Örneğin; daha önce 1.6.1937 tarihinde kabul edilen 3238 Sayılı Köy Eğitmenleri Kanunu'nun 1. maddesinde şöyle denilmektedir: "Nüfusları öğretmen gönderilmesine elverişli olmayan köylerin

öğretim ve eğitim işlerini görmek, ziraat işlerinin fenni bir şekilde yapılması için köylülere rehberlik etmek için köy eğitmenleri istihdam edilir."

Köyün belli oranda da olsa eğitim gereksinmesini karşılayan köy eğitmeni yetiştirme meselesi olumlu sonuçlar vermiş fakat yeterli olmamıştır. Oysa köy enstitüleri hayatının sonuna kadar köyleri eğitim yolu ile canlandıracak, ilköğretimi % 100 gerçekleştirecek öğretmen ve köye yarayan meslek erbabını yetiştirmek ihtiyacından doğmuştur. Köy enstitüleri öncesinde köy öğretmenleri yetiştirme deneyimlerinin yeterli başarıya ulaştığı görülmemektedir. Köy enstitülerinin bir özelliği de öğretmeni köye bağlayacak çeşitli zorlamaları getirmesiydi. Köy Enstitüleri Kanunu'nun 5. maddesinde "Bu müesseselerde tahsillerini bitirerek öğretmen tayin edilenler Maarif Vekâleti'nin göstereceği yerde yirmi sene çalışmaya mecburdur. Mecburi hizmetlerini tamamlamadan meslekten ayrılanlar devlet memuriyetine ve müesseselerine tayin edilemezler. Bu gibilerin kendilerinden veya kefillerinden müessesede bulunduklarına ait masrafın iki misli alınır" denilmektedir *(Kültür Bakanlığı, 1940).*

Bu zorlamaların dışında köyün eğitim ve öğretim işlerinin düzenlenmesinde de köy enstitüsü çıkışlı öğretmenlere çeşitli yükümlülükler getirmektedir. Kanunun 6. maddesinde bu konu şöyle dile getirilmektedir: "Köy enstitülerinden mezun öğretmenler tayin edildikleri köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerini görürler. Ziraat işlerinin fenni bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atölye gibi tesislerle köylülere rehberlik eder ve köylülerin bunlardan istifade etmelerini temin ederler. Bu öğretmenlerin disiplin işlerinin ne suretle verileceği bir nizamname ile tayin edilir." Bu maddeden anlaşılacağı gibi köy enstitülerini bitirerek öğretmen olarak atananlar, gittikleri köylerde hem eğitim öğretim etkinliklerini düzenlemek, hem de köylüye örnek olması ve rehberlik etmesi acısından ziraatın fenni bir şekilde

yapılmasını sağlamak zorunluluğu içinde tutulmuşlardır *(Köye Öğretmen Yetiştirme Yönüyle Köy Enstitüleri-Mehmet Şeren).*

Köy gerçeğinin yöneticiler tarafından görülmesi bu yasanın çıkmasında önemli rol oynamıştır. Meclis'te kabul edilen bu yasa sayesinde köyün eğitim ve öğretim ihtiyacının karşılanacağı inancının yöneticilerde de doğduğu görülmektedir. Görülüyor ki, köy enstitülerinin kuruluş amacı köylünün eğitim ve öğretimden yoksun kalmamasını sağlamaya yöneliktir.

Köy öğretmenlerinin en önemli vazifelerinden birisi, işlik çalışmalarıydı. İşlik derslerinin iki temel amacı bulunmaktaydı. Birinci amaç, "Öğrencilerin teknik kabiliyetlerini geliştirmek, onları yarınki hayatları için özel işlerini yapabilecek becerikli birer insan olarak yetiştirmek ve aynı zamanda her bilgiyi iş içinde vererek bu metotla eğitmek. İşe başlarken kullanılacak takımların önemi, kıymeti, nasıl kullanılacağı teker teker izah edilerek gösterilecektir. Her gün iş bittikten sonra takımlar temizlenip icap edenler yağlanacak, silinecek, bilenecek ve ertesi günkü işe hazır vaziyette yerlerine konacaktır. Bu temizlik ve tertip herhangi bir işçinin gibi olmayıp; çocuğa temizlik itiyadı kazandırmak, yarın ki hayatında derli toplu ve her işini muntazaman, temiz, tertipli yapan birer vatandaş olarak yetiştirmek amacını sağlamak maksadıyla yaptırılacaktır." İkinci amaçsa öğretmenin, kendi çalışmalarıyla gelir temin etmesiydi *(İşlik Çalışmaları, İlk Öğretim, c. 10, s. 189-191 15 Ekim 1945).*

Bu amaçlar etrafında köy okullarında oluşturulacak olan işliklerin inşası önemliydi. Yüksek köy enstitüsünde oluşturulan örnek planlar, bu konuda da öğretmenlere ışık tutmaktaydı. Bu planlar içerisinde, işliğin yapısı, işlik içerisinde yer alacak olan ocak, takım dolapları, demir ve dülgerlik tezgâhları ve takım muhafaza yerleri gibi ayrıntılar yer almaktadır. Köy enstitülerinden bir alanda uzmanlaşarak

mezun olan öğretmenin, kendi alanına ilişkin işliği, bu planlar dâhilinde kendisine en uygun şekilde oluşturması beklenmektedir. Türk köylerinde oluşturulacak olan yeni tip köy okullarına örnek teşkil edecek olan bu planlardaki ayrıntılara bakarak, köy enstitüsü sisteminin, köye ve köyün eğitimi ve kalkınmasına verdiği önemi anlamak çok kolay olacaktır. Bahçe ve hayvan bakımında olduğu gibi, bu planların içerisinde de, öğretmenin erkek ve kız öğrencilerin işlik eğitimi konusunda, sınıfların farkına göre hangi konuları işlemesi ve nasıl bir yöntem izlenmesi gerektiği konusunda da bilgiler bulunmaktadır *(İşlik Çalışmaları, İlk Öğretim, c. 10, s. 189-191 15 Ekim 1945).*

Köy Enstitülerinde Yetişen Kadın Öğretmenlerin Topluma Etkisi

Türkiye'de köy enstitüleri sayesinde kadın ve erkek arasındaki cinsiyete dayalı eşitsizlik azalmıştır. Yine köy enstitüleri sayesinde, yalnızca erkekler değil, köylü kadınları da toplumun gereksinimleri ve kendi beklentileri doğrultusunda çağdaş alışkanlıklar ve beceriler kazanmışlardır. Aynı zamanda ilk kez devlet eliyle kız ve erkek yükseköğrenim görme olanağına kavuşmuştur.

Köy enstitüleri sadece köylere okuma yazma öğreten öğretmen göndermek yerine, köye yararlı, hem eğitsel, hem de tarımsal bilgi sağlayacak öğretmenler göndermiştir. Köylerden gelip yine köylere atanan, köy enstitülerini bitiren öğretmenler, köy halkı için ellerinden geleni yapmıştır. Köyü ve köylüyü her yönden gelişmesi ve kalkınması için çalışmalarda bulunmuştur. Bildikleri ve öğrendikleri her şeyi köylü halka öğretmeye çalışmışlardır. Köylerde kadınlar için kadın kursları açmışlardır. Örneğin, 1939 Kızılçullu Köy Öğretmen Okulu girişli Saniye Ayhan, "Köylerde hem öğrencilere, hem de anne babalara okuma yazma öğretiminde çok çalıştım. Kızlara dikiş nakış, ev işi, erkeklere ziraat eğitimi verdik. Köylünün gelinlik kızlarının elbiselerini

diker, muhtarlıkta nikâhlarını kıyardım. Köyümde nikâhsız yaşayan kimse yoktu. Denizli-Çivril, Haydan köyünün 1800 metre yolunu imece usulü yaptık. Bisiklet yoluydu, köylülerle birlikte cadde haline getirdik. Gece kursları ile erkek, kadın okuma sağladık. İlk atandığım köyde 16 günde 70 kız, 70 erkek 140 öğrenci kaydettim. Onların kıyafetlerini diktim. 3 tane terzi kız yetiştirdim. Yetiştirdiğim erkekler Almanya'ya işçi olarak gitti. Benim öğrencilerimden milletvekili yetişti" şeklinde belirtmiştir *(Kızılçullu Köy Enstitülü Yıllar-Kemal Kocabaş).*

Genellikle enstitüdeki kız öğrenciler kendi köylerine atanarak kendi köyünü kalkındırmıştır. Oradaki köylü halk için akşam kursları açmışlardır. Genellikle köylerde okuma yazma için seferber olmuşlardır. Gülten Kıvrak, "Mezun oldum ve kendi köyüm Yatağan'a öğretmen olarak atandım. Amcam muhtardı. Tek öğretmendim ve 60 öğrencim vardı... Her akşam evde yemek davetleri oldu. Köyün tellalını çağırttım. Tüm köy kızlarına dikiş nakış kursları verdim. Köyün delikanlılarını toplayarak tiyatro yaptırdım. Komşu köylere okul gezileri yaptım. Okul bahçesini yeşillendirdim, yeni ağaçlar diktim ve çocukların oynaması için salıncak, tahterevalli gibi düzenekler kurdurdum" şeklinde belirtmiştir *(Kızılçullu Köy Enstitülü Yıllar-Kemal Kocabaş).* Aynı şekilde Makbule Ertaş'ta (Yonter) atandığı köylerde okuma yazma bilmeyenler için akşam kursları açmıştır. Kursa gelenlere hem okuma yazma öğretmiş, hem de çocuk bakımı, ev düzeni, dikiş, nakış, aile yurttaşlık üzerine konuşmalar yapmıştır. Anne babaların kursa gitmesi, çocukları da etkilediğini belirtmiştir *(Bozkırları Yeşertenler-İsmihan Şirin).*

Kadın öğretmenler okuma yazmanın yanında sağlık açısından köylere öncülük etmiştir. Örneğin, Pakize Ekmekçioğlu, kendi köyüne atanmıştır. Burada iğne, makas kullanmayı, giysi dikmeyi, terlik dikmeyi, yemek ve reçel yapmayı, tertip düzeni öğretmiştir. Köydeki bazı hastalar için uyuz ilacı yazdırmış; bu şekilde köydeki uyuz hastalığının

önüne geçmiştir *(Bozkırları Yeşertenler-İsmihan Şirin)*. Muazzez Çoşkun köyle ilgili şöyle belirtmiştir: "Öğretmen olunca gelenek, göreneklerin çağa uyarlama çalışmanın başında yer aldı. Köylü yeni gelişmelerden habersizdi. Sağlık bile onlar için önemsizdi. İlacı tanıttım. Doktor önemini vurguladım. Aşı, doğum, bebek bakımı, ana sağlığı gibi konularda kadınları aydınlattım. Çocuklardan ise özel yeteneklilerin üzerinde çalıştım." *(Bozkırları Yeşertenler-İsmihan Şirin)*. Bilindiği üzere sağlığın başında temizlik gelmektedir. Bu nedenle kadın öğretmenler atandıkları köylerde köylü halka temizliği öğretmiştir. Örneğin Hatice Ulusoy, "Köylüye temizliği, insan ilişkilerini öğretmeye, kızların okuması için gereken yardımı yapmaya çalıştım. Yatağan Katrancı köyünde insan ilişkileri, Kadın erkek ilişkileri anlamında önemli katkılarım oldu. Herkesin bir meslek sahibi olması gerektiğini köylülere anlatmak en önemli uğraşımızdı" şeklinde belirtmiştir. Binnaz Ay (Ünal), atandığı köyde önce öğrencilere önlük giyme alışkanlığı kazandırmıştır. Sonra bir tıraş makinesi alarak erkek öğrencilerin saçlarını kesmiştir. Öğrencilere ve köylü halka temizlik ve sağlık konularında rehberlik ettiğini belirtmiştir *(Kızılçullu Köy Enstitülü Yıllar-Kemal Kocabaş)*.

Öğretmenler bunun yanında küçük yaşlarına rağmen köydeki salgınlarla da mücadele etmiştir. Örneğin Semiha Ekiz, "17 yaşında öğretmen olmuştum. Ödemiş'in Kızılcakulu köyüne tayin oldum. Tek öğretmendim ve 120 öğrencim vardı… Köyde su yoktu. Bit salgını vardı. Annemi yanıma çağırdım. Kazanlar kurarak su ısıttım. Ödemiş'ten bit ilacı getirttim. Çocukların saçlarını kestim, ilaçladım ve yıkadım" şeklinde belirtmiştir *(Köy Enstitülerinde Yetişen Kadın Öğretmenlerin Türk Toplumuna Etkileri-Melis Akay)*.

Kadın öğretmenler atandıkları yerlerde öğrencilerin okula kayıtları için ellerinden geleni yapmıştır. Ailelere okulun önemini anlatmış ve ikna etmeye çalışmıştır. Aynı zamanda kapı kapı dolaşıp öğrencileri kayıt etmişlerdir. Örneğin, Gülsüm Saadet (Çıtak), "Köylere, köy kadınlarına

örnek olmaya çalıştık. Daha sonraları çocuklar okusun diye gayret ettik. Aileleri çocuklarını okula göndermeleri için ikna ettik" şeklinde belirtmiştir *(Kızılçullu Köy Enstitülü Yıllar-Kemal Kocabaş)*. Aynı şekilde Habibe Bayrak, Ortaklar üzerinde yamaçta bir dağ okuluna atanmıştır. Yaşam koşulları oldukça zordur. Su yoktur. Köylülerle birlikte ırmağa testi ile su almaya gitmiştir. Şöyle söylemiştir: "Okula kayıt yaparken köyün nüfus defterini alıp yedi yaşına gelen köy çocuklarını kaydediyorsun. Orada okuyan çocukları okutuyor. Çocuklar okula gelmeyince, köylüler nişanlı diyor. Ben nikâhlayacaksınız diyordum. Onlar üç gün gelsin, bir gün gelsin bir gün gelmesin onlara nakış, örgü öğreteceğim diyordum. Hem aynı zamanda ders de veriyordum tabi. Ayrıca isterlerse onları her şeyi öğretmeye çalışıyordum. Ne kanaviçe ne örgü örmesini biliyorlardı. Aynı şekilde köy kadınları gelip bir şey sorarsa onlara da yardımcı oluyordum. Çocuklara müsamere yaptırıyor. Köy halkını da izlemeleri için çağırıyorduk" demiştir *(Köy Enstitüleri ve Köy Edebiyatı-Mehmet Bayrak)*.

Enstitülerde eğitim öğretimin yanı sıra kız öğrencilere dikiş, nakış, örgü ve el işleri öğretilmiştir. Örneğin İsmihan Şirin, "Okuma yazma bilmeyenleri teşvik ediyordum. Kızlar geliyordu. Kızlara el işi çalışmalarını öğrettim. Onlar benden faydalanıyor, ben onların konuşmasından faydalanıyordum. Erkek çocuklarla daha çok sınıflarda ilgileniyordum. Geri kalan öğrenci varsa sınıfta beş on dakika fazla kalarak onunla çalışma yapıyordum. Sınıfa parça getirtiyordum. O parçayı birbirine tutturmasını, iğne kullanmasını, iplik takmasını, düğme dikmesini hem kız hem erkek öğrencilere öğrettim. Kız öğrencilerle özellikle nakış üzerinde ilerleme yaptırdım. Erkek öğrenciler ise el işlerinden el arabası, merdiven, maşa gibi küçük tahtadan veya kartondan yapılan şeyler yaptırdım. Sene sonunda onlarla sergi açardık. Kız öğrenciler şiş tutması bilmiyordu. Onlara patik ördürdüm. Köy kadınları ev ziyaretlerine geldiklerinde ellerinde işlerle gelirlerdi. Ben onlardan onlar

benden el işleri öğrenirdik. Aynı zamanda çocuklarımızı kır gezilerine götürüyorduk. Eğlenceler düzenliyorduk" şeklinde anlatmıştır *(Köy Enstitülerinde Yetişen Kadın Öğretmenlerin Türk Toplumuna Etkileri-Melis Akay).*

Aynı şekilde Türkan Ünüvar, köy kadın ve kızlarına enstitüde edindikleri bilgi ve becerileri yansıtmaya çalışmıştır. Köy halkına dikiş, nakış, çocuk bakımı, beslenme, ev düzeni ve sağlık konularında yardımcı olmuştur *(Bozkırları Yeşertenler-İsmihan Şirin).* Kadriye Girgin (Yılmaz), köy halkının birçok yönden gelişmesini sağlamıştır. İkinci atandığı Balıkesir İvrindi Kanapana'da 12 yıl çalışmış ve en çok emeği orada vermiştir. "Orada biçki dikiş kursu açtırdık. Singer ile irtibat kurduk. Burada kızlarımızla biçki dikiş kursu açılsın dedik. Kızlar da gelsin diye o kursa önce ben yazıldım. Kızlar çeyizlerini, yorganlarının yüzlerini bile işlediler. Yastıklar işlediler. Masa örtüleri işlediler. Onların sergileri açıldı. Onlara önayak olduk. Okulda da çocuklarla yaptığım her cuma günü son derste bütün yakalar çocukların boynundan çıkarılır. Kızlar onları yıkarlar. Güzelce su ısıtırlar sobanın üzerinde iki kız öğrenci yıkarlar beşinci sınıftaki kızlar. Kömür ütüsüyle hepsini kolalarlar. Dolabın içine koyarlar. Yakaların arkalarına hep numaralar işlendi. Pazartesi geldiği zaman müfettişin bile dikkatini çekti. Niye yakalarını çıkarıyor bu öğrenciler diye. Şaşırdı. Pazartesi geldiği zaman çocuklar tertemiz takıyorlardı. Okulda yalnızca kola yapmayı, yıkamayı öğrettik. Aynı zamanda beşinci sınıf öğrencilerine iğne ardı nasıl yapılır, teğel nasıl yapılır, düğme nasıl dikilir, ilik nasıl açılır kızlara onu öğrettik. Erkeklere de iğne iplik tutmayı, bir sökük dikmeyi, askere gittiğinde bir düğme dikmeyi öğrettik" demiştir *(Köy Enstitülerinde Yetişen Kadın Öğretmenlerin Türk Toplumuna Etkileri-Melis Akay).*

Aynı şekilde, Naciye Özdal (Uğur), "Biz kendi köyümüze gitmek zorundaydık. Plan, proje, taslak gibi bir şey vermediler. Kendi kendimizi yetiştirdik. Köylerde kadınlara dokuma ve el işlerini ve bildiğimiz her şeyi öğrettik"

şeklinde belirtmiş. Havva Gökduman, "Biz kültür dersleri yanında dikiş, nakış ve ziraat sanatlarını o kadar iyi öğrendik ki, öğretmen olarak köye tayin olunca köy kadınlarına dikiş nakış öğrettim. Köy kadınları kendi giysilerini kendileri dikmeye başladı" şeklinde belirtmiştir *(Kızılçullu Köy Enstitülü Yıllar-Kemal Kocabaş).*

Birçok konuda öncülük eden kadın öğretmenler tarım konusunda da köy halkına yardımcı olmuştur. Kadriye Yeşilyaprak ise Gebze'nin Duraklar köyüne atanmıştır. Köy, Gebze'ye at üzerinde sekiz saatte gidilen bir uzaklıktadır. Yol olmadığından araba ulaşımı bile bulunmamaktadır. Bu sayede köye ilk kez bir öğretmen gidecektir. Deneyimlerini şu şekilde belirtmiştir: "Köyde çalışırken okulumuzun bir uygulama bahçesi olurdu... Okulumuzun uygulama bahçesinde yetiştirdiğimiz kış ve yaz sebzeleri ile bütün ihtiyacımızı karşılardık. Okulun bahçesine kazdığımız kuyu ile yazın sebze ve meyvelerini sulardık. Fasulyeler, biber, domates, patlıcanlarımızı yazın yer, kışın için de kurutur ve turşularını yapardık... Öğretmenliğimizin ilk yıllarında Afyon'dan getirttiğimiz patates tohumu ile örnek patatesler yetiştirmiş ve bütün köylüye dağıtmıştık. Okul fidanlığında yetiştirilen fideler köylere götürüldü. Köy öğretmeni öğrencileriyle çalışarak bu fideleri dikti, baktı, büyüttü. Ancak bazı köylüler tarafından desteklenirken bazıları dirençle karşılardı. Aynı zamanda eşimin çabaları ile halk eğitim odası açıldı, kitap, dergi, gazete gelmesi sağlandı. Pazar günleri biz gidip köy kadınlarına hikâyeler okurduk. Onlarda okumaya ve öğrenmeye karşı bir ilgi uyanınca gece kursları açarak kadınlara okuma-yazma, biçki, dikiş ile ev idaresi ve çocuk bakımı öğretiyorduk. Kursların sonunda sergiler açıyor ve devam edenlere belge veriyorduk." *(Arifiye Köy Enstitülü Annemle Damla Söyleşiler-Prof. Dr. Binnur Yeşilyaprak).*

Kadın öğretmenler köylerde birliği sağlamışlardır. Küs olanları birleştirmişlerdir. Halkı sosyalleştirmek için çalışmışlardır. Örneğin, 1946 Gölköy girişli Sabahat Yaman

(Yılmaz), ilk atandığı köyde radyo almıştır. Köylü radyoyu dinlemek için barışmışlardır. Sağlık konusunda da öğretmenler ellerinden geleni yapmışlardır. Köyler de çıban salgınları, bit salgınları vardır. Öğretmenler bunun için ilaçlar alıp hastalıkları önlemişlerdir. Hayvan doğurtmaya bile öğretmenler çağırılmıştır *(Köy Enstitülerinde Yetişen Kadın Öğretmenlerin Türk Toplumuna Etkileri-Melis Akay).*

Köy enstitüsü yıllarında Türkçe bilmeyen köyler vardır. Bu köylere atanan öğretmenler, köylü halka Türkçe öğretmiştir. Örneğin, 1943 Kızılçullu girişli Nebahat Gökçen, "Gülbahçe Zeytinalanı'na atandım. Boşnak köyüydü. Onlara ulaşmak için Boşnakça öğrendim. Türkçe öğrettim. Okul ihtiyaçlarını karşıladık" şeklinde belirtmiştir *(Kızılçullu Köy Enstitülü Yıllar-Kemal Kocabaş).*

Köy enstitünden mezun olanlar yalnızca Türkiye'de değil, yurtdışında da öğretmenlik yapmıştır. Örneğin, Almanya'da 30 yıl öğretmenlik yapan Gülşen Özteber, o yıllarını şu şekilde belirtmiştir: "1966 yılının yaz tatilinde trenle Almanya'ya gittim. Beni yeğenlerim karşıladı. O yıllar, her şey daha kolaydı. Hemen eşinin çalıştığı bayan giysileri diken firmaya girdim. Bizlere iyi dikiş dikmeyi de öğreten okuluma bir kez daha şükrettim. Hemen Almanca öğrenmek için akşam okuluna başladım. Bu arada Köln radyosu öğretmen arandığını duyuruyordu. Hemen konsolosluğa başvurdum. Konsolos bey nereli olduğumu sordu. Bursalı olduğumu söyleyince, Bursa neresidir, neleriyle meşhurdur diye, sözde beni sınav yapıyordu. Sonucu Alman eğitim yetkililerine bildirdi. Böylece Mönchengladbach şehrine atandım. İlk göreve başladığımda okuldaki araç gereç bolluğuna şaşırdım. İki tane teksir makinesi vardı. Kitaba bağlı kalmadan, istenen konuyu çoğaltıp öğrencilere dağıtmak ne güzeldi. İlk yıllar, konsolos aracılığıyla, sonra da bazı kitapçılığa başlayan kişilerce Türkiye'den gelen kitaplarla ders yaptık... Okul dışında da bir şeyler yapmaya çalıştım. Veli dernekleri kurduk. Alman-Türk annelerle tiyatro oynadık. Komşu şehirde Klasik Türk Müziği

korosunu kurduk. Çeşitli şehirlerde yılda iki kez konserler verdik." *(Kızılçullu Köy Enstitülü Yıllar-Kemal Kocabaş).*

Köy Enstitülerinde Görev Alan Yönetici ve Öğretmenlerin Nitelikleri

Köy enstitüleri kuruldukları yerler genellikle şehir ve kasabaların dışında köylerin yanı başındadır. Bu nedenle, enstitülerde görev alacak öğretmen ve yöneticilerin bazı fedakârlıklar göstermeleri gerekiyordu. Köy enstitülerinin, çoğunun kuruluşu başta bir müdür iki-üç öğretmen ve bir memurla başlamıştır. Omuzladıkları çadırlarla kurdukları karargâhta ya da bir ilkokul binasında basit araçlarla işlerini yapmak zorunda kalmışlardır *(Niçin Eğitmen Kursları, Köy Enstitüleri-Şevket Gedikoğlu).* Köy enstitülerinde görev alacak öğretmen ve yöneticilerin fedakârlıklarının yanı sıra bazı özellikleri taşımaları gerekiyordu. 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'nun 17. maddesinde köy enstitülerinde görev alacak yönetici ve öğretmenlerin şu özellikleri taşımaları gerektiği vurgulanmaktadır. Bunlar:

1- Yüksekokul ve fakülte mezunları,

2- Gazi Terbiye Enstitüsü mezunları,

3- Öğretmen okulları mezunları .

4- Ticaret liseleri ve orta ziraat okulları mezunları,

5- Erkek sanat okulları ve kız enstitüleri mezunları,

6- Köy enstitüleri mezunları,

7- İnşaat okulları mezunları,

8- Teknik ve mesleki okul mezunlarıdır *(Köye Öğretmen Yetiştirme Yönüyle Köy Enstitüleri-Mehmet Şeren).*

Köy enstitülerinde görev alan öğretmenler değişik kaynaklardan sağlanmıştır. 15 Kasım 1946 tarihinde köy enstitülerinde görevli 620 öğretmenin mezun oldukları okullar bakımından durumları şöyleydi. 229'u fakülteler, Gazi

Eğitim Enstitüsü ve Yüksek Köy Enstitüsü'nden, 209'u öğretmen okulundan, 56'sı kız enstitüsünden, 27'si ziraat okulundan, 91'i sanat ve yapı usta okulundan, 8'i diğer meslek okullarındandır.

Köy enstitülerinde çalışan öğretmenlerin üçte biri fakülte ve yüksekokul çıkışlıdır. Diğerleri ise çeşitli meslek okulları çıkışlıdır. Köy enstitülerinin iş çeşitleri, çalışma alanları çok değişik olduğundan bu alanlar için gereksinme duyulan eleman da çeşitliydi. Bu nedenledir ki, köy enstitülerinde görev almış öğretmenler çeşitli okullardan çıkışlıdırlar. Köy enstitülerinde genel bilgi öğretmenine duyulan gereksinme kadar, tarım ve teknik öğretmenine de duyulmaktaydı.

Köy enstitüleri yönetim açısından da önemli bir farklılık göstermektedir. Her türlü yönetim işlerine bütün öğretmenler ve öğrenciler iştirak ettirilmiş, bu suretle bütün işlerden mesul bir müdür ve müdür muavinleri hegemonyasının yaratılmamasına özen gösterilmiştir *(Köy Enstitülerinin Verimi-İ. Öztürk).*

Enstitülerin yönetim işleri 1942 yılında yürürlüğe giren ve 184 maddeden oluşan Köy Enstitüleri Yönetmeliği'ne göre düzenlenmiştir. Bu yönetmelik, yönetim, eğitim, disiplin, sınav, defter ve demirbaş olarak beş bölümden oluşmaktadır.

Enstitülerin her türlü alandaki yönetim işleri için elemanlar ayrılmış ve görevlendirilmiştir. Bunlar sırası ile müdür, eğitim başılar, müdür yardımcıları, tarım başı ve yapı sanat başları enstitünün yönetimine ilişkin kararlar alan ve uygulayan yönetim kurulunu oluşturmaktadır. Bunlardan başka, bu kurula yardımcı olan sağlık başı, müzik başı, spor başı, denizcilik ve balıkçılık başı, diğer teknik işler başı, işlik başı ve küme başılar vardı. Her enstitünün kendi özelliklerine göre meslek ve teknik başılar ayrılabiliyordu *(Köy Enstitülerinin Verimi-İ. Öztürk).*

Köy enstitülerinin bürolarında lüzumundan fazla memur kullanılmamasına özen gösterilmiştir. Bir kâtip ve daktilo, bir hesap memuru, döner sermaye sorumlu saymanı, mutemet bütün işleri görürlerdi.

1942'de yürürlüğe giren Köy Enstitüleri Yönetmeliği'nin uygulanması sonucu görevli elemanların her zaman enstitü de kalmaları, günün her saatinde işbaşında veya işe hazır bir durumda bulunmaları gerekiyordu. Çünkü enstitülerin programları buna göre düzenlenmişti. Köy Enstitüleri ve Okulları Teşkilât Kanunu'nun 39. maddesinde enstitü yönetimlerinin görevleri ile ilgili olarak şöyle denilmektedir *(Maarif Vekilliği, 1943):*

"Köy enstitüsü daireleri, enstitünün kesimine giren bütün köyleri tespit ve tetkik ederek bu köylerin her biri hakkında gereken bilgileri toplarlar. Köylerin durumlarına ve ihtiyaçlarına göre enstitüden mezun olacak eğitmen ve öğretmenlerin, gönderilecekleri köylerle ve bu köylerde 2. maddeye göre teşkil edilecek bölgeler hakkındaki tekliflerini maarif müdürlüklerine bildirirler. Bu teklifler valiliğin mütalaası ile beraber tasdik edilmek üzere maarif vekilliğine gönderilir.

Enstitü idareleri, enstitüde çalışan öğretmenler vasıtası ile bu köylerde mezunların yapacakları işleri planlaştırarak eğitmen ve öğretmenlere enstitüden mezun olmadan evvel bildirirler. 3803 Sayılı Kanun'un 11. maddesine göre mezunlara alet, tohum gibi şeyleri ve hayvanları verirler."

Buradan anlaşıldığı gibi, köy enstitüleri yöneticilerinin işi, sadece kendi okullarındaki eğitim ve öğretim etkinliklerinin düzenlenmesi değil, aynı zamanda çevre köylerin sorunlarına ve gerçeklerine de eğilmek olmuştur. İlgili maddeden anlaşılacağı gibi her enstitü, bölgesine giren köylerin izlenmesi sonucu rapor düzenlemek zorundadır. Bu durum enstitü yönetimine bir görev ve sorumluluk olarak verilmiştir *(Köye Öğretmen Yetiştirme Yönüyle Köy Enstitüleri-Mehmet Şeren).*

Köy Enstitülerinde Öğrenci Seçme

Köy enstitülerine kuruldukları tarihten itibaren köylü çocukları alınmıştır. Önceleri beş sınıflı köy ilkokullarını bitirenlerin alınmaları düşünülmüşken, Köy Enstitülerinin sayılarının ve öğrenci taleplerinin artması sonucu, üç sınıflı eğitmenli köy okullarını ve dört sınıflı köy okullarını bitirmiş köy çocukları da alınmıştır *(Türkiye'de Köye Öğretmen Yetiştirme Köy Enstitüleri Sistemi Mehmet Şeren).* 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'nun 3. maddesinde enstitüye alınacak öğrencilerle ilgili olarak şöyle denilmektedir. "Enstitülere tam devreli köy ilkokullarını bitirmiş sıhhatli ve müsteit köylü çocukları seçilerek alınırlar."

Köy enstitülerine öğrenci seçiminde ise, bazı ölçütler konulmuş ve bu ölçütlere uyanlar enstitülere öğrenci olarak alınmıştır. Bu özellikler şöyle sıralanabilir *(Niçin Eğitmen Kursları, Köy Enstitüleri-Şevket Gedikoğlu):*

1. Köylü çocuğu olmak,

2. Sağlıklı ve sağlam olmak,

3. Zeki ve çalışkan olmak,

4. Kendi yaşıtlarına göre, bilgili ve başarı düzeyi daha iyi olmaktır.

Aranan bu ana niteliklere göre, seçimlerin isabetli olabilmesi için "öğrenci seçim fişi" düzenlenmiş ve seçim fişindeki esaslara göre seçimleri yapılmıştır. Müfettiş ve gezici başöğretmenler köylere giderek istekliler arasından vücut, bilgi ve zekâ durumları uygun olanların seçim fişlerini doldurarak milli eğitim müdürlüklerine ve enstitülere gönderirlerdi. Enstitülere gelen fişler öğretmenlerden oluşan bir komisyonca incelenir, kabul olunanların listeleri Milli Eğitim Müdürlüğü'ne iletilirdi. Enstitüye gelen adaylar bilgi, anlayış bakımından bir komisyonca tekrar kontrol edilirdi. Ayrıca sağlık durumları enstitü doktorları tarafından bir raporla saptanırdı *(Köye Öğretmen Yetiştirme Yönüyle Köy Enstitüleri-Mehmet Şeren).*

Bununla ilgili olarak Tebliğler Dergisi'nde yayınlanan bir tamimde şöyle denilmektedir: "Seçilip çağrılan çocukların sıhhi muayeneleri köy enstitüleri idaresince enstitüde yapılacaktır. Kabul keyfiyeti sıhhi muayenenin neticesine göre teayün eder." *(Tebliğler Dergisi, 1941, sayı 136).*

Sağlık muayeneleri sonunda olumlu rapor verilerek okula öğrenci adayı olurlar, kendilerinden istenilen diğer belgeleri getirdikten sonra esas kayıtları yapılarak öğrenci olmaları kesinleşirdi. Alınan öğrencilerin okuldaki tüm giderleri enstitü tarafından, ancak enstitüye geliş yol giderleri ise öğrenciler tarafından karşılanırdı. Sözü edilen tebliğler dergisinde yayınlanan tamimde bununla ilgili olarak: "Alınacak kız, erkek çocukların yiyecek, giyecek ve yatacak eşyaya ait ihtiyaçları enstitü idaresince temin edilecektir. Kabul edilen öğrencinin köy enstitüsüne gelme ve enstitüdeyken, izinli köyüne gidip gelme yol masrafları öğrenciye aittir" denilmektedir.

Enstitülere öğrenci alma yukarıdaki ilkeler doğrultusunda yapılmaya çalışılmış olmasına karşın, bazı aksaklıkların olduğu görülmüştür. Bu aksaklıkların giderilmesi için bakanlık 1943 yılında bir genelge yayınlamak zorunda kalmıştır. Bu genelgede sözü edilen koşullar şöyledir:

a) Her ilden alınacak kız ve erkek öğrenci sayısının iki kat adayı ilgililer tarafından görülerek, matbu fişler doldurulmak suretiyle müsteit olanlar arasından seçilecektir.

b) Enstitülerin birinci sınıflarına tam devreli köy okulu mezunu alınmakla beraber, bir köyden iki çocuğu seçmek üzere eğitmenli okullardan mezun erkek öğrenciler de enstitülerin ilk kısımlarına alınacaklardır.

c) Köy enstitülerine alınacak öğrenciler isteklerine göre öğretmen, köy sağlık memuru, köy ebesi olarak yetiştirileceklerdir.

ç) Fişlerin sıhhatli şekilde doldurulmamasından seçime memur edilenler sorumlu olarak tutulacaklardır. Seçime

memur edilenler ilköğretim müfettişleri, gezici başöğretmenler, bucak ve köy başöğretmenleri ve öğretmenleridir.

d) Seçim fişleri ilgili köy enstitülerine, adaylara ait bir liste de bakanlığa gönderilecektir.

e) İlköğretim müfettişleri seçim işini zamanında verilen direktiflere göre yolunda yapılmasını sağlamakla mükelleftirler ve devamlı ilgi göstereceklerdir.

f) Köy enstitülerine istekli adaylara, seçilenlere, babalarına, analarına, kanunlarda saptanan vazife ve hakları seçmenler tarafından etraflıca anlatılacaktır. Devletin sağladığı nimetlere karşı, külfetlerine katlanabilecek nitelikte seçilenlerin halen çiftçilikle geçinen köylü ailelerin çocuklarından olması, sağlık durumlarının bu işlere elverişli bulunması şarttır.

h) Seçilip çağrılan çocukların sağlık muayeneleri enstitülerde yapılacak, sağlık durumu elverişli olmayanlar enstitülere alınmayacaklardır.

Genelgeyle öğrenci alımının daha sağlıklı yapılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Hatta öğrencilerin illere, illerin ilçe ve bucaklarına, köylerine, aynı aileden olup olmadıklarına göre de incelemeler yapılmıştır. Her ilden alınacak öğrenci sayısını bakanlık saptamış, bu sayıyı enstitülere bildirmesi sağlanmıştır. Buradaki amaç her enstitünün kendi bölgesine giren illerin her birinden öğrenci almasını sağlamaktı. Ayrıca, illerin bucak ve köylerinden de ayrı ayrı öğrenci alınması amaçlanmıştır *(Köye Öğretmen Yetiştirme Yönüyle Köy Enstitüleri-Mehmet Şeren).*

Köy enstitülerine, kız çocuklarının da alınması ayrıca bir önem taşımıştır. Çünkü bu dönemde kız çocuklarının enstitülere alınmasında bazı güçlükler vardı. Bu nedenle, ilk zamanlar kız öğrencilerin sayısı oldukça azdır. Fakat bu sayı köy enstitülerinin kapatılmasına doğru artmıştır. Yönetici ve öğretmenlerin enstitülere kız öğrenci bulmakta

güçlük çekmelerinin nedeni anne-babaları ikna etmekte zorlanmalarıydı. Buna karşın belli oranda kız öğrenci, yönetici ve öğretmenlerin çabalarıyla enstitülere alınmıştır. Fakat erkek öğrenci sayısı karşısında bu sayının çok az olduğu görülmektedir *(Niçin Eğitmen Kursları, Köy Enstitüleri-Şevket Gedikoğlu).*

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda okuma yazma bilen sayısı çok azdı. Bunun için değişik tarihlerde çeşitli tedbirler alınmıştır. Harf Devrimi'nden sonra ise halka okuma yazma öğretmek amacıyla yürütülen çalışmalarda değişik yollar izlenmiştir. Ancak şehirlerde yürütülen çalışmalar çeşitli sebeplerden dolayı köylerde de aynı şekilde yapılamamıştır. Bunu nedenlerinin başında ise köylerde yeterli sayıda okul ve öğretmenin olmaması geliyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarında bakanlık, okulu olduğu halde pek çok köye öğretmen bulmakta zorlanıyordu. Çünkü ülke genelinde öğretmen sayısı zaten az ve öğretmen yetiştiren kurumlar ihtiyacı gidermekte yetersiz kalıyordu. Ayrıca öğretmenlerin köy yerine şehirlerde görev yapmayı tercih etmeleri de köye öğretmen temininde sıkıntılar yaşanmasının nedenlerinden biridir *(Okuma Yazma Öğretiminde Köy Enstitülerinin Yeri-Serdarhan Musa Taşkaya & Sait Akbaşlı)*.

Köy enstitülerinin kurulma amacı köyden gelen yetenekli çocukların tam donanımlı olarak yetiştikten sonra, tekrar köylerine dönerek geride kalan ve okuma fırsatı veya olanağı bulmamışları eğiterek ülkenin okuryazar düzeyini yukarı taşımasıdır *(Ülkemizin Kaçırdığı En Büyük Eğitim Projesi: Köy Enstitüleri-İbrahim Ortaş)*. Çünkü o dönemde okula giden çocukların ancak % 20'si köy çocuklarından oluşuyordu. Nüfusun büyük bir kısmının köylerde yaşamakta olduğu bir dönemde ülke çapında okula gidenlerin sadece beşte birinin köy çocuklarından oluşması, köylere eğitim hizmetinin götürülmesinde yaşanan sorunun

büyüklüğünü anlatmaktadır. Özellikle köye öğretmen yetiştirmenin gerekliliğinin acil olması nedeniyle köy enstitüleri büyük bir proje olarak hazırlanmıştı. Köy enstitülerinin başlıca amacı kırsal alanı kalkındırmak, köylüyü eğitmek ve eğitmenlerle köylüyü üretici duruma getirmekti. Çünkü cumhuriyetin kurulduğu yıllarda ülkemizde okuryazar oranı neredeyse yok denecek kadar düşüktür. Özellikle kadınlarda ve köylerde durum daha da kötüdür *(Ülkemizin Kaçırdığı En Büyük Eğitim Projesi: Köy Enstitüleri-İbrahim Ortaş).* Bundan dolayı köyde yaşayan insanlara eğitim verebilecek ve okuma yazma öğretebilecek yeterlikte bir öğretmen yetiştirme programına gerek vardı. Ancak hazırlanan programda okuma yazma öğretimine yönelik doğrudan bir dersin olmadığı görülmektedir.

Köy enstitülerinin eğitim sistemimiz üzerinde etkileri büyüktür. Köy enstitüleri bir ilköğretim seferberliği ve öğretmen yetiştirme olmaktan öte, kırsal yaşamda istenen kalkınmanın eğitsel boyutunu oluşturan sorunlara tutarlı bir çözüm getirmiştir. Geniş bir halk kitlesine ulaşan bir eğitim sistemi olmuştur *(Köy Enstitüleri ve Eğitim Felsefesi-Ozan Aydemir).*

Köyde yaşamı ve köylüyü tanıyan kişilerin kabul edildiği bu okullardan mezun olan öğretmenlerin köylüyle daha iyi iletişime geçerek köy halkına okuma yazma öğretimi konusunda başarı sağlamaları hedeflenmişti. Köylerde yaşayan insanlar için yine birçok köyde okuma yazma kursları açılmıştır. Bu kurslarda da o köyde görev yapan öğretmenler görev yapmıştır.

Köy enstitüleri, kuruluş amacıyla, işleyişiyle, kullandığı ilke ve yöntemlerle, yetiştirdiği öğrencileriyle Türkiye'ye özgü bir çalışma olması bakımından hâlâ günümüze ışık tutmaktadır. Bu eğitim birimlerinin en önemli özelliklerinden biri de edindiği vizyonla çağdaş eğitim düşüncelerine hayat vermiş olmasıdır *(Eğitimde Canlı Bir Deney Köy Enstitüleri-N. Aykaç).*

Bunlardan biri Jean-Jacques Rousseau'nun çocuğa anlayabileceğinden fazlasının öğretilmemesi gerektiği, doğrudan kitaplarla öğrenmektense, uygulamayla temas yoluyla öğretmenin daha kalıcı bir yol olduğu anlayışı, köy enstitülerinde iş içinde ve kendi kendine çalışma biçiminde hayat bulmuştu.

Her toplumun karakterini yansıtan bir eğitim modeli vardır ve eğitimin başarıya ulaşabilmesi için, sistemin, uygulanmak istenilen toplumun gereksinimlerine cevap vermesi gerekir. Köy enstitüleri içinde bulunulan çıkmaza en güzel çözümü sunan sistemdi. Kalkınmanın ateşinin fitillenmesi gereken noktadan kıvılcımı çakacak ve aydınlanmayı en olmaz denilen yerlerde bile gerçekleştirecekti. Batıdan edinilen ve üstümüzde yama gibi duran eğitim metotlarının Türkiye'yi ileri götürmeyeceğinin anlaşılması köy enstitülerinin kurulmasında önemli rol oynadı. Köy enstitüleri bu dinamiklerin ışığı altında, edindiği önemli vizyonuyla, kendinden emin adımlarla, büyük hedeflere yönelmişti *(Eğitimde Canlı Bir Deney Köy Enstitüleri-N. Aykaç).*

Köy Enstitüsü Sisteminin Dayandığı Temel İlkeler

Bütünsellik İlkesi

Bu ilke köyü bütün yönleriyle ele almaya dönük bir ilkedir. Geleneksel ve hatta Orta Çağ karanlığıyla yaşam döngüsünü sağlayan köy halkının tüm ihtiyaçları göz önüne alınarak bu enstitülere hayat verilmiştir. Kalkınma olgusuna genel değil, özel perspektiften bakılmış, köyün kalkınma ihtiyacına uygun çözümler üretilmiştir. Ayrıca bu bütünlük ilkesi işlenirken belli bir zaman kesitine göre değil, insanın kendisini yetiştirebileceği olanakların yaratılmasını sağlayacak kadar uzun soluklu bir ileriye dönük projeye göre hareket edilmiştir *(Köy Enstitüleri: 11. Köy-Gülşah Varol).*

Çok Yönlülük İlkesi

Bu ilke insanın kişiliğini oluşturan tüm yönlerin ele alınıp işlenmesiyle, insanın içindeki farklı farklı karakterlere hitap edilmesiyle ilgilidir. Örneğin resim, müzik, matematik, spor, tarım, el becerileri gibi derslerin köy enstitülerinde verilmesi çocuğun ileri yaşlardaki eğilimini en iyi saptamaya olanak vermesinin yanı sıra, kişinin çocuk da olsa eğitim olanaklarından en geniş şekilde yararlanma hakkını da ona tanımış olur. Üstelik enstitülerde öğrenciler resim, müzik gibi derslerin hangilerinden faydalanacaklarına kendileri karar veriyorlardı. Bu da enstitülerin, kişiye göre eğitim verdiğinin en belirgin göstergesidir *(Köy Enstitüleri: 11. Köy-Gülşah Varol).*

Kuram-Uygulama Bütünlüğü İlkesi

Köy enstitülerine dışarıdan bakıldığında salt bir uygulama algılanabilir. Fakat işin özü bu şekilde değildir. Uygulamadan önce, eylemler akıl, düşünce, mantık ve plan çerçevesinde kurgulanırdı. Eylemin her aşaması tek tek düşünülürdü. Tonguç'un "Elinizden çıkacak iş evvela kafanızdan çıkmalı" sözü, bu ilkeyi tanımlamada yeterli sayılacaktır.

Kız-Erkek Karma Eğitim İlkesi

Enstitülerdeki karma eğitim köy yaşamının doğal döngüsü şeklinde sürdürülmüş ve bu ilkeye çok önem verilerek enstitülerin kuruluşundan itibaren yürütülmeye çalışılmıştır. Doğal köy yaşamından bu ilkeyi ayıran önemli fark ise kız öğrencilere yöneticilik ve liderlik vasıfları taşıyan görevlerin verilmesiydi. Kadınların toplumdaki yeri konusunda bilinçlenmelerini sağlayan bu önemli ilke tüm karşı koyuşlara rağmen 1945-1946'dan sonra kız öğrenci sayısında ciddi ölçüde azalmalar yaşandı. Bunun nedeni karma eğitimin tutucu kişilerin baskıları nedeniyle sona ermesi ve kız enstitülerinin çok uzak yerlere kurulmasıydı *(Köy Enstitüleri: 11. Köy-Gülşah Varol).*

Planlılık İlkesi

Köy enstitüleri, eğitim uygulamalarını gerçekleştirmeden önce uzun ya da kısa vadeli olarak bir plan hazırlarlardı. Her amacın sonucu uzun ya da kısa vadede bir sonuca endekslenir, hatta bu sonuçlar genellikle sayısal veri şeklinde olurdu. Okulların sorunları araştırılır ve bu sorunların çözümleri planlanıp uygulanmaya çalışılırdı *(Köy Enstitüsü Sistemimize Toplu Bir Bakış-Niyazi Altunya).*

Yönlendirme İlkesi

Köy enstitülerinde en büyük değer insandır. Onu hem topluma hem de kendine kazandırmak en önemli ödevlerinden biridir. Herkesten öğretmen, sağlık memuru olmasını beklemeyen köy enstitüleri, kişiyi ait olabileceği, ona en uygun olan alana yönlendirir. Böylelikle birey kendine yararlı, çevreye zararsız bir kişiliğe büründürülebilir. Köy enstitüsü öğrencileri çok yönlü olarak yetiştirildikten sonra hayata özgür olarak bırakılırlar ve kendini ne yönde geliştireceği bireyin özgür iradesine bırakılır. Bu da köy enstitülerinin yönlendirme ilkesi içine girer *(Köy Enstitüsü Sistemimize Toplu Bir Bakış-Niyazi Altunya).*

Kültürde Yerelden Evrensele Olma İlkesi

Köy enstitülerinin en çok eleştiri alan konularından biri olan mezunlarının kendi köylerinde görev yapma zorunlulukları sanıldığı gibi mezunları kapalı bir sisteme hapsetmez. Öğrenciler enstitülerden öğrendikleri modern yaşamı kendi köy yaşantılarına eklemleyerek yaşadıkları mekânları da modernize ediyorlardı. Ayrıca enstitülüler yakın kentlere geziler düzenliyorlar, kimi derslerde ödül olarak yurt turlarına katılarak diğer enstitülülerle tanışma olanağı buluyorlardı. Böylelikle hem kendi kültürlerini yayıyorlar, hem de farklı kültürlerden besleniyorlardı. Bunun yanında köy enstitülerinin kütüphaneleri dünya klasikleriyle bezeliydi. Bu da enstitülü öğrencileri dünya kültürleriyle

tanıştırıyordu *(Köy Enstitüsü Sistemimize Toplu Bir Bakış-Niyazi Altunya).*

Üretkenlik İlkesi

Köy enstitülerinin kuruluşundan itibaren yöneltilen eleştirilerden biri de öğrencilerin emeğinin sömürüldüğüydü. Bunun sebebi olarak da öğrencilere bina inşa ettirilmesi, tarla işinde çalışmaları gibi faaliyetler gösteriliyordu. Fakat öğrenciler kendilerini hiçbir zaman sömürü altında hissetmediler. Çünkü ürettiklerini yine kendileri tüketiyordu. İnşa ettikleri okulda kendileri okuyor, ektikleri sebzeleri kendileri yiyorlardı. Bunlar yapılırken hakkaniyet ilkesinden vazgeçilmiyordu. Öğrencilerin bu üretkenliği kendilerini işe yarar ve önemli hissetmelerine sebep oluyordu *(Köy Enstitüsü Sistemimize Toplu Bir Bakış-Niyazi Altunya).*

Yapıcı ve Yaratıcı Ahlak

Köy enstitülerinde müfredatta ayrı bir ahlak dersi yoktu ve buna gerek de yoktu. Çünkü köy enstitüleri tüm faaliyetlerine ahlakı gizlemişlerdi. Yaşanılan yeri güzelleştirmek, yurt sevgisi, bu yurt sevgisiyle ulusal gelire katkıda bulunmak için üretmek, enstitü faaliyetleri içine gizlenmiş ahlakın su yüzüne çıkmış haliydi *(Köy Enstitüsü Sistemimize Toplu Bir Bakış-Niyazi Altunya).*

Teknoloji Kullanımı

Köy enstitülerinde en son teknolojinin kullanımına büyük bir özlem duyuluyor ve eldeki imkânlar dâhilinde öğrencilere yeni teknolojiler kullandırılmaya çalışıyordu. Amaç teknolojinin sadece savaşlarda kullanılan bir yıkım aracı olmadığını, tarımda, bina yapımında başvurulduğunda yapıcı olabileceğini gösterebilmekti *(Köy Enstitüsü Sistemimize Toplu Bir Bakış-Niyazi Altunya).*

Özyönetim İlkesi

Köy enstitülerinde bireyin özgüvenini sağlamak için ona toplumsal roller verilmesi, yönetici statüsündeki rollerin dönüşümlü olarak öğrencilere verilmesi özyönetim İlkesinin enstitülerde hayat bulmasını sağlamıştır. Ayrıca enstitülerde adaleti sağlayan, üreten, tüketen, öğrenen, işleyen hep öğrencilerdi. Bu da öğrencilerin kendi kendilerine yetebilmelerini sağlamıştır *(Köy Enstitüsü Sistemimize Toplu Bir Bakış-Niyazi Altunya).*

Köy enstitülerinin kuruluş amaçlarından biri köyün ve köylünün bilinçlendirilmesi, köy ile kent arasındaki farkların ortadan kaldırılmasıdır. Ayrıca o dönemde eğitim için büyük bir mesele olan öğretmen eksikliğinin bir an önce giderilmesi gerekiyordu. Köy enstitüleri işte bu öğretmen eksikliğinin giderilmesi ihtiyacından açılan kurumlardı. Köylerde yaşayan öğrencilerin seçilip, eğitim verildikten sonra yeniden köylere dönüp oralarda görev yapmalarını sağlamak köy enstitülerinin kuruluş amaçlarındadır. Köy enstitülerinin kurucusu olarak anılan İsmail Hakkı Tonguç'a köyde eğitim programını hayata geçirme yetkisi ve görevi verilmişti. O, yaptığı incelemelerde özellikle köylerde okuma yazma oranının yok denecek kadar az olduğunu ve nüfusun çoğunluğunun yaşadığı köylerde her yönden kalkınmanın olması gerektiği düşüncesiydi ve kendisine verilen bu görev, bu düşüncesini uygulama fırsatı olmuştu *(Tonguç ve Enstitüleri-Pakize Türkoğlu).*

Köy enstitülerinde öğrenci merkezli bir eğitim sistemi uygulanmıştır. Yaparak, yaşayarak öğrenme, sanat ve iş yoluyla öğrenme prensipleri bu kurumların eğitim hedeflerindendi. Sanat eğitiminin bir yaşam biçimi haline gelmesi için çaba gösterilmiş, Öğrencilerin bu yöntemle öğrendiklerini kendi ileride kendi öğrencilerine aktarmaları için çalışılmıştır *(Sanat Eğitimi, Sanat ve Köy Enstitüleri-Candan Ülkü)*. Köy enstitülerinden mezun olan öğrencilerin, almış oldukları sanat eğitimlerini öğrencilerine aktarma becerisini kazanan, eğitim yöntemlerinde esnek ve serbestlik prensiplerini benimseyen birer öğretmen olarak yetişmeleri istenmiş ve bu istek doğrultusunda eğitim verilmiştir *(Köy Enstitüleri ve Sanat Eğitimi-Ebru Elpe)*.

Tonguç, güzel sanatlar derslerine özel bir önem vermiştir. O, güzel sanatların toplumun sadece seçkin kesiminin ilgileneceği bir alan olmadığını düşünüyordu ve köy enstitülerinde güzel sanatlar derslerine verdiği önem bu düşünceden kaynaklanmaktaydı. Bu düşüncesini gerçekleştirmek için çalışmalar yaptı. Ona göre güzel sanatlar eğitimi bireyin psikolojik gelişimi açısından oldukça faydalıydı. Derslere öğrencilerin aktif olarak katılımı, önemliydi. İsmail Hakkı Tonguç, enstitüdeki sanat eğitimi sisteminde her öğrencinin şarkı türkü söylemek, halk oyunlarını oynamak, nota bilgisine sahip olmak, en az bir müzik aletini çalabilmek, resim yapabilmek, her şeyden önemlisi ise çevre bilincine sahip bir birey olarak topluma faydalı olmak becerilerine sahip olmasını amaçlamıştır *(Tonguç ve Enstitüleri-Pakize Türkoğlu)*.

Köy enstitülerinde modern eğitim verilirken güzel sanatlar alanında da dönemine göre çağdaş bir eğitim sistemi uygulanmıştır. Bu enstitülerde yıl boyunca üretilen sanat eserleri yılsonu sergilerinde sergileniyor, bu sergi ve sanat etkinliklerine devlet yöneticileri de iştirak edip köy enstitüleri ve buralardaki sanat eğitimini desteklediklerini gösteriyorlardı *(Köy Enstitülerinde Sanat Eğitimi ve Dönemin Yöneticilerinin Sanata Yaklaşımları-Arif Ziya Tunç)*. Köy

enstitülerinin amaçlarından biri toplum kültürünü geliştirmekti. Bu amaç için bulunacak kaynak ise halkın kendisiydi. Halkın kendi kültürü, halkın gelişimi için hazırdı. Hazırda olan bu kültürün, uygun bir sanat eğitimiyle desteklenmesi, Tonguç'un önem verdiği bir husus olmuştur *(Tonguç ve Enstitüleri-Pakize Türkoğlu).*

Köy enstitülerinde sanatın her alanında dersler verilmiş, dersler resim-iş, müzik, tiyatro, halk oyunları, el işleri, el sanatlarını kapsıyordu. Öğrencilere bireysel yaklaşım sisteminin kullanıldığı eğitim metodu uygulanmış, bu metot her öğrenciye yetenekleri doğrultusunda sanat eğitimi verilmesi amaçlanmış, her öğrencinin yeteneklerine göre gelişimi hedeflemiştir *(Sanat Eğitimi, Sanat ve Köy Enstitüleri-Candan Ülkü).* Köy enstitülerinin kurucularından biri olan İsmail Hakkı Tonguç aynı zamanda resim-iş öğretmeniydi. Bu kişi, sanat eğitiminde estetik değerlerin öneminde değinmiş, güzel sanatlar eğitiminin öğrencinin sağlıklı bir ruh gelişimi için gerekli olduğunu düşünüyordu. Almanya'daki okullardaki sanat eğitimi yöntemlerini inceme fırsatı bulan Tonguç, orada ve diğer Avrupa ülkelerinde edindiği tecrübeleri ve bilgi birikimlerini Köy enstitülerinde uygulamaya çalışmıştır. Sanat eğitiminde yaratıcılık üzerine durmuştur *(Köy Enstitüleri ve Sanat Eğitimi-Ebru Elpe).*

Müzik dersi de önem verilerek işlenen, mezun olma şartı gerektiren, basit bir ders olarak görülmeyen bir derstir. Enstitülerde bu dersin öğretilme amacı, öğrencilere ritim bilgisi, nota bilgisi ses eğitiminin yanı sıra en az bir müzik aletini çalma becerisi kazandırmak ve bu bilgileri düzenlenen eğlencelerde sergileme olanağı vermek olmuştur. Enstitülerde başta mandolin olmak üzere keman, bağlama, akordeon flüt gibi müzik aletleri mevcuttu. Öğrencilerden ders dışı zamanlarda da müzik ile ilgili olmaları beklenirdi. Cumartesi geceleri düzenlenen eğlencelerde öğrenciler tarafından verilen konserler izlenir öğrencilere bu hususta destek verilirdi *(Köy Enstitülerinde Sanat Eğitimi ve Dönemin*

Yöneticilerinin Sanata Yaklaşımları-Arif Ziya Tunç). Enstitülerde müzik kolu, öğrencilerin müzikle aktif ilgilenmelerinin sürekliği, müzikle ilgilerinin sadece derslerle sınırlı olmaması amacıyla kurulmuştur *(Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri-Nurgün Koç).*

Cılavuz Köy Enstitüsü'nde de müzik eğitimi önemli bir yere sahipti, ayrıca bu enstitüde 1944 yılında elektrik santrali kurulmuş ve elektrik sayesinde radyodan müzik yayınlarını dinleme olanağı öğrencilere sunulmuştur *(Türk Eğitim Sisteminde Köy Enstitülerine Bir Örnek: Kars Cılavuz Köy Enstitüsü-Nebahat Arslan).* Köy enstitülerindeki en önemli sanat faaliyetlerinden biri olan müzik eğitiminde Batı müziğinin halk tarafından sevilmesine, Batılı müzik anlayışının açılanmasına çalışılmıştır *(Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri-Nurgün Koç).* Enstitülerde halk müziğinin batı müziği ile birlikte kullanılmasına ve böylece milli müzik oluşumu konusunda çalışmalar ve müzik etkinlikleri yapılmasına önem veriliyordu. Enstitülerde mandolin, akordeon gibi müzik aletlerinin yanı sıra davul, zurna, kaval gibi halk *müziği aletleri de bulunuyordu. Her enstitünün kendine has orkestraları da bulunmaktaydı (Tonguç ve Enstitüleri-Pakize Türkoğlu).*

Köy enstitülerinde sanat eğitimlerinde, enstitü programlarında yapılan düzenlemelere paralel olarak değişiklikler yapılmıştır. 1943, 1947 ve son olarak da 1953 yıllarında yapılan program değişiklikleri köy enstitülerinin yapısını değiştirmeye yönelik çalışmalar olarak algılanabilir. Sanat eğitiminde de bu programlar dâhilinde değişiklikler yapılmıştır. 1943 yılı programında sanat dersleri ile ilgili düzenlemeler yapılmış, bu düzenlemeler de resim-iş ve müzik derslerinde öğrencilerin okul içi ve okul dışında faal olmaları sağlanmıştır.1947 yılında yapılan değişikliler bir anlamda köy enstitülerinin kapatılması yolunda bir adımın atıldığı anlamına gelebilir. Fakat sanat eğitimi alanında küçük düzenlemeler yapılmış ve bu düzenlemeler, bir önceki programın genel özelliğine ters düşmemiştir.

Bu programa göre dersler daha akademik ölçülerde yapılmaya başlanmıştır. Konu seçiminde öğretmene, bir önceki programda tanınan serbestlik ve esneklik anlayışından uzaklaşma yoluna gidilmiş, bu değişikliklerde öğrencinin yaratıcılığını kullanmasına kısıtlama getirilmiş, belirli kurallar çerçevesinde sanat dersleri eğitimi verilmiştir. Bu değişikliklere rağmen 1947 programı bir önceki programın bir devamı niteliğindedir *(Sanat Eğitimi, Sanat ve Köy Enstitüleri-Candan Ülkü).*

Köy enstitülerinin kapatılmasından bir yıl önce yürürlüğe giren programda ise daha önceki programlarda olan sanat derslerine son verilmiş olup, resim-iş dersinin adı resim ve yazı olarak değiştirilmiş ve bu derste kullanılacak araçlar bu dersin işlenmesine yönelik yöntem ve kurallar belirlenmiştir. Bu dersin daha kurallı, esnek olmayan bir biçimde işlenmesine karar verilmiştir. Köy enstitülerinin bir üst kademesi olarak yüksek köy enstitüsü, köy enstitülerinden mezun olan öğrencilerden uygun olanların belirlenerek daha üst bir eğitim almaları amacıyla kurulmuştur. Ankara'daki Hasanoğlan Köy Enstitüsü içinde yüksek köy enstitüsü kurulmuş ve sınavla seçilen öğrenciler burada eğitime başlamıştır. Yüksek köy enstitüsüne seçilen öğrenciler sekiz alandan birine kayıt olarak eğitimlerine devam ediyorlardı. Bu alanlar şunlardır: Güzel sanatlar, zirai işleme ekonomisi, yapıcılık, maden işleri, hayvan bakımı, tarla ve bahçe ziraatı, kümes hayvancılığı, köy el ve ev sanatları *(Köy Enstitüleri ve Sanat Eğitimi-Ebru Elpe).*

KÖY ENSTİTÜLERİ VE SAĞLIK EĞİTİMİ

Kuruluşundan başlayarak bu enstitülerde sadece eğitim, kültür, tarım ve inşaat alanına değil, sağlık konusuna da çok önem vermiş ve eğitim programlarında sağlık eğitimi de yer almıştır. Tabiat ve okul sağlık bilgisi dersi 5 yıl boyunca, ev idaresi ve çocuk bakımı dersi ise son sınıfta okutulmuştur. Tabiat ve okul sağlık bilgisi dersinde insan anatomi ve fizyolojisi, genel sağlık kuralları, sağlığın korunması, okul sağlığı, kazalar ve köy sağlık sorunları gibi konular dersin içeriğini oluşturmuştur. Ev idaresi ve çocuk bakımı dersinde ise çocuk sağlığı, bakımı ve hastalıklarına ilişkin konular işlenmiştir *(Köy Enstitüleri ve Sağlık Eğitimi-Cemal Hüseyin Güvercin & Murat Aksu & Berna Arda).*

Enstitülerde yetişmekte olan öğretmenler, derslerde ve revir çalışmalarında, eğitim yoluyla sağlık önlemleri alma ve ilk yardım hizmetleri gibi bazı temel konuları öğrenmişlerdir. Ancak, özellikle köylerin sağlık sorunlarının çözümlenmesi için buraların yerel koşullarına göre eğitilmiş -köy öğretmenleri gibi- sağlık elemanlarının yetiştirilmesinin gerekli olduğu görülmüştür. Köylere eğitim, kültür, tarım, inşaat gibi alanlarla birlikte yeterli sağlık hizmetlerinin ulaştırılması, ülkenin bütünüyle kalkınması için de büyük önem taşımaktaydı. "Köyleri hastalıklardan kurtaramadığımız sürece, canlı ve mutlu bir topluma kavuşamayız. Millet çoğunluğunun sağlığı ile ilgili bu işi tıpkı ilköğretim davası gibi kökten çözümlemek yoluna düşmek gerekir. Ulusal hizmetler, ulusu yıkımlardan kurtarma yolundaki hizmetlerdendir" diyerek sağlığın önemine işaret

eden dönemin İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç anılarında şöyle demektedir: "Bir köye girdiğinde duvar diplerinde avlularda köşeye dizilmiş sıtmalıların; yüzü gözü sinek, sümük içinde, başka hasta ve yaralı çocukların durumu, salgınlarda yitirilen bebelerin, doğumda ölen gencecik anaların haberleri insanın içini sızlatıyordu. Kasabada oturan doktorun sağlıkçının köylüye bir yararı olmuyordu. Yollar bozuk, tekerlek yoktu. Sağlık Bakanlığı bu işe milli eğitim bakanlığının ilköğretime el attığı gibi yüklenmiyordu. Yapsa da milli eğitimin köy öğretmenine kazandıracağı ülküyü yetiştireceği sağlıkçılara aynı anlayışla kazandırması kolay değildi." *(Tonguç ve Enstitüleri-Pakize Türkoğlu).*

Aslında bu yöndeki çabalar 1910'da küçük sıhhat memurları mektebi adıyla açılan okullarla başlamış, ancak bu okullar imparatorluğun son dönemlerinde ve Kurtuluş Savaşı'nda beklenen yararı verememişlerdir. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra 1924 yılında Ankara, İstanbul ve Sivas'ta açılan sağlık memurları okulları ilk mezunlarını verdikleri 1926 yılından 1948 yılına kadar 720 mezun vermiştir. 1948'de bu okullarda eğitime devam eden 500 öğrenci bulunmaktadır. Dirican'ın sağlık bakanlığı memur sicil kütüğü üzerinde yaptığı araştırmasına göre bu okullar 1951 yılına kadar 987 mezun vermiştir. Sağlık Bakanlığı'nın yetiştirdiği bu elemanlar köye uyum sağlayamamış ve büyük çoğunluğu kent ve kasabalarda çalışmışlardır *(Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının Yirmi Beş Yıllık Çalışmaları, Sağlık Dergisi- 1948).*

23 Mayıs 1936 tarihli resmi gazetede yayınlanan 3017 sayılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Teşkilât Yasası'nın 26. maddesine 1943'te eklenen bir fıkra ile köy sağlık örgütü kurulmuştur. Köylere sağlık hizmeti sunmak üzere oluşturulan bu birim köy hekimi, köy sağlık memuru ve köy ebesinden oluşmaktadır. Bu üç sınıf personelden bakanlık köy hekimini yetiştirememiştir. Sadece köy sağlık memuru

yetiştirilmiş ve hizmete sunulmuştur. Köy ebeleri için sağlık bakanlığı 1936'da Balıkesir ve 1937'de Konya'da olmak üzere iki tane köy ebe okulu açılmıştır. İlkokul mezunu 15 yaşına gelmiş kız çocuklarına 9 ay kuramsal 3 ay uygulamalı olmak üzere 12 aylık eğitimden sonra ebe olmuşlardır. 1947 yılına kadar Balıkesir'de 495, Konya'da 294 olmak üzere toplam 789 köy ebesi mezun olmuştur. 1948 yılında her iki okulda toplam 139 öğrenci eğitimini sürdürmektedir *(Köy Enstitüleri ve Sağlık Eğitimi-Cemal Hüseyin Güvercin & Murat Aksu & Berna Arda).*

1943 yılında Sağlık Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı işbirliğine giderek 19 Temmuz 1943 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 4459 Sayılı Yasa ile köy enstitülerinde sağlık memuru kolu ve köy ebesi kolu oluşturulmasına karar verilmiştir. İsteyen veya öğretmenler tarafından özendirilen öğrencilerin 3. sınıftan sonra bu kollara ayrılması planlanmıştır. Ancak kız öğrencilerin sayısı az olduğu için enstitülerde ebe kolu açılamamış, bunun yerine Sağlık Bakanlığı ile yapılan bir protokole göre, köy enstitülerinde 3. sınıfa kadar eğitim gören kızlardan köy ebesi olacakların Sağlık Bakanlığı kurumlarında yetiştirilmesine karar verilmiştir. Böylece enstitülerdeki sağlık kolu sadece köy sağlık memuru yetiştirmiştir *(Köy Enstitüleri-Murat Burgaç).*

Sağlık kolunun eğitiminde büyük ölçüde okul doktorlarından yararlanılmıştır. Okul doktorları sağlık kolu eğitim başı olmuş, kol programının hazırlanıp yürütülmesinden sorumlu ve yetkili kişi olarak, enstitü eğitim başı ile işbirliği yapmakla görevlendirilmiştir. Sağlık kolu bulunan enstitülerde birden çok doktor, hemşire ve sağlık memuru bulundurulmuş, böylece alan bilgisi derslerinin birçoğu enstitüde yapılarak, uygulama için yakındaki devlet hastanelerine gidilmiştir. Alan dersleri konusunda sağlık bakanlığının görüşü alınarak küçük sıhhat memurları okulunun programı temel alınmıştır *(Köy Enstitüleri ve Sağlık Eğitimi-Cemal Hüseyin Güvercin & Murat Aksu & Berna Arda).*

Sağlıkçı adayları enstitü içinde ve hastanelerde uygulama yaptıktan sonra, uygulama köylerine giderek mesleki becerilerini arttırmışlardır. Enstitü reviri ve öğrencilerin çeşitli sağlık sorunları onlar için önemli bir uygulama alanı olmuştur. Köy enstitülerinin sağlık alanında getirmeyi planladığı en büyük yeniliklerden birisi de bölge dispanserleri tasarısı olmuştur. Bu hedefe uygun olarak Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü çatısı altında 60 yataklı bir dispanserin temeli atılmıştır. Bu dispanserlerin hem sağlık kolu öğrencilerinin uygulama kurumu olması, hem de enstitüye ve çevre köylere sağlık hizmeti verecek bir yapıda bulunması hedeflenmiştir. Süreç içinde sağlık kolu bulunan her enstitüye bir dispanser yapılması ve hemen her enstitünün bir sağlık kolu olması tasarlanmıştır *(Köy Enstitüsü Düşünsel Temelleri-Niyazi Altunya).*

Sağlık kolları ilk kez 1943'te Malatya-Akçadağ, Erzurum-Pulur, İzmir-Kızılçullu, Ankara-Hasanoğlan olmak üzere dört enstitüde eğitime başlamıştır. 1944'te Kastamonu-Gölköy, Eskişehir-Çifteler, Kocaeli-Arifiye Enstitülerindeki sağlık kollarının da eklenmesiyle bu eğitimi veren enstitü sayısı 7'ye çıkmıştır. 1945'te 4 enstitü 264 köy sağlık memuruyla ilk mezunlarını vermiştir. 1947'de 7 enstitüde bulunan sağlık kolları İzmir-Kızılçullu ve Ankara-Hasanoğlan Köy Enstitüleri'nde birleştirilmiştir *(Köy Enstitüleri ve Sağlık Eğitimi-Cemal Hüseyin Güvercin & Murat Aksu & Berna Arda).*

Köy enstitülerinin sağlık bölümleri, ilk açıldığı 1943 yılından 1950'de kapatılarak son mezunlarını verdiği 1951 yılına dek yetiştirilen köy sağlık memurları sayısı Prof. Dr. Rahmi Dirican'ın Sağlık Bakanlığı memur sicil kütüğü üzerinde yaptığı araştırmasına göre 1.599'dur. Bazı kaynaklarda b

KIZILÇULLU KÖY ENSTİTÜSÜ

Dönemin Kültür Bakanı Saffet Arıkan, 1937 yılı Eylü
yında bölgenin eğitim sorunlarını yerinde görmek ama
ıyla İzmir'e gelmişti. Vali Fazlı Güleç, İlköğretim Gene
lüdürü İsmail Hakkı Tonguç ve İl Eğitim Müdür Yardım
ısı Mustafa Rahmi Balaban ile birlikte eski kolej binasın
a incelemeler yapan Arıkan, gazetecilerle söyleşisinde
öylerde görev yapacak olan öğretmenleri yetiştirmek içi
edbirler aldıklarını, bu amaçla köy okullarını bitirmiş zek
e sağlam çocukları kabul edecek ve onların köyü kalkın
ıracak bütün özellikleri kazanmalarını sağlayacak iki öğ
etmen okulunun İzmir-Kızılçullu ile Eskişehir-Çifteler'd
çılacağını belirtti. Köy enstitülerinin bu deney aşamasın
aki adı, yürürlükteki kanunlar ve ödenek sorunu nede
iyle öğretmen okuluydu. Halk arasında ise köye öğret
ıen yetiştirdiği için köy öğretmen okulu adı kullanılmışt

(Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri-Şevket Gedikoğlu). 7 Eylül 1937 tarihli Yeni Asır Gazetesi, Kızılçullu Köy Öğretmen Okulu'nu, yetiştireceği öğrencilerin özelliklerini düşünerek bir nevi enstitü olarak nitelerken; Asım Kültür okulu, köy davasını, köyden gelen eleman ve enerji ile halletmek üzere atılan ilk büyük adım olarak görüyor ve Kızılçullu Köy Enstitüsü başlığını kullanıyordu *(Kızılçullu Köy Enstitüsü-Asım Kültür).* Kültür Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç, Edirne Karaağaç Eğitmen Kursu Müdürü Ferit Oğuz Bayır'a gönderdiği 12 Ağustos 1937 tarihli mektubunda, İzmir'de Amerikalılardan satın alınan kolej binasında açılacak eğitim kurumunu Köy enstitüsü olarak adlandırmıştı *(Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları-İsmail Hakkı Tonguç).*

Kızılçullu Köy Öğretmen Okulu sistemi aşağıdaki dört önemli temel üzerinde oluşturulmuştu: A- Üç sınıflı köy okullarını bitirenlerden oluşacak kısımda eğitim görecek olan köy çocukları yarım kalan eğitimlerini pratik ve teorik alanda ilerletecekler; zirai bilgilerini de artıracaklardır.

B- Beş sınıflı okulları bitiren ya da üç sınıflı köy okullarını bitirdikten sonra iki yıllık eğitimlerini Kızılçullu'da açılacak (A) kursunda tamamlayacak olan çocuklar için bir orta öğrenim ve iş grubu meydana getirilecektir. Bu grup orta öğrenimlerini bu kurslarda tamamlarken tarım ve hayvan yetiştiriciliğinde uzmanlaşacaklardır.

C- (B) kursunu bitirenler için daha geniş bir eğitim yolu da düşünülmüştür. Bu öğrenciler isterlerse köy öğretmeni kısmına devam edebileceklerdir. Orta öğrenimini tamamlamış köylü gençler öğretmen kurslarına devam ederek köyün özelliklerini bilen, köylü ile işbirliği yapabilen kişiler olarak yetiştirileceklerdir. Ayrıca, demircilik, köy inşaatçılığı ve köy kooperatifçiliği gibi alanlarda uzmanlaşacaklardır.

D- Kızılçullu Köy Öğretmen Okulu'nda aynı zamanda bir de eğitmenler kursu açılacaktır. Eğitmenler kursuna

devam eden çocuklar, kolejin çiftlik kısmında çalışarak, araziyi hazırlayacak ve deneme ekimleri yapacaklardır. Bu kurslara 100 kişi kabul edilecektir *(Kızılçullu Köy Enstitüsü: Kuruluşundan İlk Mezunlarına-Melih Tınal).*

Kızılçullu Köy Öğretmen Okulu kadrosu Eylül ayı sonlarında belirlenmiştir. Buna göre Merzifon, Amasya ve Sinop illerine bağlı köylerde öğretmenlik yapmış olan, pedagoji alanındaki yükseköğrenimi sonrasında ise Konya ve Ankara'da ilköğretim müfettişliği, köy eğitmen kursları müdürlüğü gibi eğitim sisteminin önemli alanlarında görev yapan Ankara İlköğretim Müfettişlerinden Mehmet Emin Soysal müdür, Enver Kartekin, Talat Ersoy, Nejat İdil Şaban, Mustafa ve Bahri Beyler öğretmen olarak atanmıştır. Okul bünyesinde açılan Köy Eğitmen Kursu şefliğine de Ferit Oğuz Bayır getirilir. Eğitmen kursunun süresi 1 yıldı. Diğer eğitmen kurslarının süresi 1 yıl olmamasına rağmen verimlilik karşılaştırması yapmak amacıyla Kızılçullu Köy Enstitüsü eğitmen kursunda böyle bir uygulamaya gidilmişti *(Türk Kültür Tarihi İçinde Köy Enstitüleri-Nurgün Koç).* Ayrıca, eğitmen kursuna kuruluşundan itibaren kız öğrenciler de kabul edilmişti. Emin Soysal'ın Kızılçullu Köy Enstitüsü Müdürlüğü'ne getirilmesindeki en büyük etken bir yıl önce Mahmudiye'de başlayan köy eğitmen kursu müdürlüğü görevindeki başarısıydı. Mahmudiye'deki deneme sürecinde gösterdiği anlayış, çaba ve sağladığı başarı Soysal'ı, İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un en yakın iş ve ülkü arkadaşı konumuna getirmişti *(Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri-Şevket Gedikoğlu).* Ancak bu ülkü arkadaşlığı Soysal'ın köy enstitüsü sisteminin kendi fikri olduğunu iddia etmesi ve 1942'de Milli Eğitim Bakanlığı'nın onayını almadan Kızılçullu'da köy üniversitesi adı altında yüksek bölüm açılması için girişimde bulunmasıyla sona erecek ve Emin Soysal, 1942 yılı Ağustos ayında Kızılçullu Köy Enstitüsü müdürlüğünden alınacaktır *(Türkiye'de Köy Enstitüleri-Fay Kirby).*

Kızılçullu Köy Öğretmen Okulu 30 Ekim 1937 tarihinde düzenlenen törenle açıldı. İzmir Valisi Fazlı Güleç törende yaptığı konuşmada; burada toplanan çocukların köyün aradığı bilgili ve yapıcı birer eleman olacaklarını, eğitimlerini aldıktan sonra yine kendi köylerine giderek yeni Türk köyünün tipini, şeklini ve ruhunu oluşturacaklarını belirtti. Okul müdürü Emin Soysal, planlı bir örgütlenmenin sistemin temeli olacağını ifade ettiği konuşmasında, amaçlarının öğretmenden yoksun olan 35.000 köye öğretmen, eğitmen, demirci, dülger, yapıcı, kooperatifçi ve kültürlü adam yetiştirmek olduğunu; okulun olanaklar ölçüsünde üretici olacağını, ihtiyaçların öğretmen ve öğrenci eliyle giderilmesine çalışılacağı üzerinde durdu. "Mümkün olursa yiyecek bal, yumurta, un, ekmek, yakacak odun, üzüm yetiştirilerek okulun kendi ihtiyaçları temin edilecektir. Mektebin işlerini talebe görecek ve pek az hademe kullanılacaktır. Okulun iş karakterini işletmek için çalışma sahası içine bir de yakın köy alınacaktır. O köyün okuma yazma işinden başka, yollarını tamir etme, umumi hela inşa etme, çamaşırhane yapma gibi işleri okul talebesi tarafından başarılacaktır. Bütün bu hava ve iş içerisinde köy hayatının basit ve fakat faydalı karakteri daima göz önünde tutulacaktır. Okulda kullanılacak eşyalar seçilirken bu gaye daima göz önünde tutulacaktır."

1938-1939 eğitim-öğretim yılında Kızılçullu Köy Enstitüsü'nün yer aldığı arazi 255 dönümlük bir alana ulaşmıştı. Bu arazinin 126 dönümü öğrencilerin zirai bilgi ve becerilerini geliştirecekleri tarımsal faaliyete ayrılmıştır. Ayrıca, arazi üzerinde toplam 37 çeşit ağaç ve fidan bulunmaktadır. Enstitü arazisi üzerindeki uygulamalı ziraat eğitimi, köy çocuklarına zirai bilginin yanında, tarım makinelerini kullanma becerisini de kazandırıyordu. İş eğitimiyle enstitü mezunu öğretmenin görev yaptığı köyde; dülgerlik, yapıcılık, demircilik gibi alanlarda atölyeler kurarak köyün ihtiyaçlarına teknik alanda yanıt verebilmesi ve köy halkının bu becerileri kazanmasına öncülük etmesi amaçlanıyordu

(Köy Enstitülerinin Tarihçesi ve Kızılçullu Köy Enstitüsü-M. Emin Soysal).

Enstitüde öğrencilere İngilizce eğitimi de verilmekteydi. Yabancı dil eğitiminde gözetilen amaç, öğrencilerin yabancı dilde yazılmış, ziraat ve iş eğitimi uygulamalarını içeren yayınlardan yararlanabilmeleriydi *(Köy Enstitülerinde Yabancı Dil Eğitimi-İsa Öztürk).* Diğer köy enstitülerinde olduğu gibi Kızılçullu Köy Enstitüsü'nde de müzik eğitimi özel bir önem taşıyordu. Müzik eğitiminde önde gelen müzik aleti mandolindi. 1940 yılına gelindiğinde Kızılçullu Köy Enstitüsü bünyesinde 55'i okula, 150'si öğrencilere ait olmak üzere 205 mandolin bulunmaktaydı. Ayrıca, akordeon ve bağlama da ilgi çeken diğer müzik aletleriydi. Öğrenciler çok yönlü ve yoğun geçen çalışmalarının getirdiği yorgunluğu böylece gidermeye çalışılıyorlardı *(Köy Enstitülerinde Müzik Eğitimi-Talip Apaydın).*

Eğitim öğretim programını oluşturan dersler arasında sıkı bir ilişki ve tamamlayıcılık gözetiliyor; genel kültür dersleri ile iş ve teknik dersleri birbirini tamamlıyordu. Aynı durum öğretmenler için de geçerliydi. Teknik dersler aracılığıyla genel kültür ve ziraat derslerine araç temin edilirken; genel kültür ve ziraat dersleriyle de teknik derslere iş ve konu sağlanıyordu *(Köy Enstitülerinin Tarihçesi ve Kızılçullu Köy Enstitüsü-M. Emin Soysal).*

Köy öğretmen okulu adıyla kurulan okul, 17 Nisan 1940'da kabul edilen ve birinci maddesinde, "Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere, ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, maarif vekilliğince köy enstitüleri açılır" ifadesinin yer aldığı, 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Yasası ile Kızılçullu Köy Enstitüsü kimliğine kavuştu *(Büyük Aydınlanmacı Öğretmenim Hasan Ali Yücel-Mehmet Başaran).* 1940 yılında, Kızılçullu Köy Enstitüsü, yüzlerce dönüm arazisi, yatakhaneleri, ziraat ve meslek derslikleri, öğretmen evleri, genel bilgi derslikleri, atölye ve ahırlarıyla büyük bir eğitim kompleksi

görünümündeydi. Sahip olduğu 40 yapı, sistemin uygulanışında iş eğitimi ve derslerin kendi özelliklerine göre çevre yaratmalarına olanak tanıdı. Öğretmenlerin kurum içinde yaşıyor olmaları mesai saati dışında da onlardan yararlanmayı sağlıyordu.

Öğretmen okulu olarak kuruluşundan kısa bir süre sonra karma eğitimin uygulandığı enstitü, aynı zamanda bir de eğitmen kursuna sahipti. 1950'de karma eğitime son verilerek yalnızca kız köy enstitüsü olarak faaliyetine devam eden eğitim kurumu, 1952 yılında binalarının NATO'ya devredilmesiyle birlikte kapandı.

ÇİFTELER KÖY ENSTİTÜSÜ

Çifteler Köy Enstitüsü adı Eskişehir ili sını
inde kalan ve Mahmudiye ve Hamidiye yerle
'er alan iki ayrı eğitim yerleşkesini ifade eder.
im yerleşkesi köy enstitüleri döneminde aynı
'önetilmekteydi. Öncelikle, 1937'de Çifteler K
ü'nün Eskişehir'e 42 km uzaklıktaki Mahmudi
ıan kısmı öğretmen okulu adı ile kurulmuştu
mparatorluğu döneminde Mahmudiye'de i
nstitüsü olarak işlev görecek olan yapılardan
ılında, yani II. Abdülhamid devrinde, Mahmı
ınmış olan 'Çiftliği Hümayun'un merkez yapısı

Hümayun, 1815 yılında II. Mahmut'un emri ile Çifteler'de tarımsal faaliyetler, at ve koyun yetiştiriciliği yapılması amacıyla kurulmuştu *(Osmanlı Dönüşüm Sürecinde Bir Devlet Teşebbüsü Olarak Çifteler Hara-yı Hümayunu ve Türk Atçılığına Katkıları-Osman Köksal)*. Çiftlik, bir süre yerel yöneticiler tarafından yönetilmiş, bunu takiben 1824 yılında vakfa çevrilmiştir. 1886 yılında ise Çifteler'de olan çiftlik merkezi Mahmudiye'deki iki katlı merkez binasına taşınmış, bu yapı daha sonra köy enstitüsü binası olarak işlev görmüştür. Dolayısıyla Mahmudiye'deki bu ilk köy enstitüsü yapısının 1886 yılından sonra inşa edildiği düşünülmektedir *(Çifteler Köy Enstitüsü-Figen Kıvılcım Çorakbaş & Firuzan Melike Sümertaş)*.

Okulun Hamidiye kolu, Mahmudiye kolunun açılmasından hemen sonra açılmış, böylece köy okullarının 1. ve 2. sınıflarından da öğrenciler kabul edilmeye başlanmıştır *(Çifteler Köy Enstitüsü-İlyas Küçükcan)*. 1939 yılında, okulun adı Köy Öğretmen Okulu olarak değiştirilmiştir. Daha sonra, 17 Nisan 1940 tarihli ve 1803 Sayılı Yasa'yla okul, Çifteler Köy Enstitüsü ve Eğitmen Kursu olarak anılmaya başlanmıştır. Aynı yıl, Çifteler Köy Enstitüsü öğrencileri Antalya-Aksu Köy Enstitüsü'nün inşaatında görev almışlardır. Bu dönemde, Çifteler Köy Enstitüsü, ilkokuldan sonra beş yıl süren bir eğitimle köy ilkokul öğretmenleri yetiştirmiştir. Okulun sunduğu eğitimin içeriği ve kapsamı, köy enstitüleri eğitim sistemi ilke ve ideallerine uygun olarak geliştirilmiştir.

1952 yılına kadar okul iki yerleşkede (Mahmudiye ve Hamidiye) eğitimini sürdürmüştür. 1952 yılında ise köy enstitülerinin tüm Türkiye'de kapatılmasını takiben, okulun Mahmudiye yerleşkesi kapatılmış ve Hamidiye yerleşkesi ise öğretmen okulu olarak hizmet vermeye devam etmiştir *(Çifteler Köy Enstitüsü-Figen Kıvılcım Çorakbaş & Firuzan Melike Sümertaş)*.

KEPİRTEPE KÖY ENSTİTÜSÜ

Enstitü, ilk olarak 1937 yılında Edirne'nin Karaağa
tasyonunda, asker kışlası olan binada Eğitmen Kurs
larak açılmıştı. Bir yıllık denemenin ardından, 14 Kasır
938 tarihinde, Küçük Zabit Mektebi adını taşıyan bina
a Trakya Köy Öğretmen Okulu adıyla, köy çocukların
kutmak amacıyla faaliyete geçirilmişti. Bu sırada okuld
2 öğrenci bulunuyordu. Enstitü mezunlarından Mehme
aşaran'ın ifadesiyle bu okul Trakya halkı gibi göçmend
ıra okul, II. Dünya Savaşı başlayınca binası askeriye tara
ndan alınmasıyla önce Alpullu'ya taşınmış ve kış ayların
urada geçirmişti. Ancak bir süre sonra oranın da darlığ

nedeniyle Lüleburgaz'daki Atatürk İlkokulu'na taşınmıştı. Burada bir süre eğitim veren enstitü, bazı sebeplerden dolayı tekrar Kepirtepe'ye dönmek durumunda kalmıştı *(Kepirtepe Köy Enstitüsü-Fahri Maden).*

Öncelikle adı köy öğretmen okulu olan okul, köy için çalışmaya ve insan yetiştirmeye mecburdu. Bu sebeple geniş bir arazide veya bir köy muhiti içinde çalışması gerekiyordu. Zamanla Lüleburgaz'ın ilçe olması, enstitülerin kuruluş yönteminde şehirden uzaklık şartı, ayrıca iklim koşulları okulun şehirde kalmasına engel olmuştu. Neticede Lüleburgaz'a beş kilometre uzaklıktaki terk edilmiş bir çiftlikten ibaret olan; susuz, ağaçsız ve binasız Kepirtepe'de enstitünün yeniden açılması kararlaştırılmıştı.

1939 yılında ana binanın ilk katı yapılarak sınıflar ortaya çıktı. Bodrum katında geçici bir yatakhane kuruldu. Ayrıca bodrum katı, derslik olarak da kullanılmaya başlandı. Bu arada öğrenci sayısı 182'ye yükseldi. Mehmet Başaran, Kepirtepe'nin ilk günlerinde çadırlarda kaldıklarını ve ilk iş olarak Lüleburgaz'dan su getirerek 1941 yılında ana binayı bitirdiklerini, ayrıca açılan artezyen kuyusu sayesinde su ve elektrik ihtiyacını karşıladıklarını haber vermektedir.

Kepirtepe Köy Enstitüsü'nün kurulması ve yaşatılması II. Dünya Savaşı yıllarında hiç de kolay olmamıştı. Enstitüler içinde savaş yıllarının en çok talihsizliğine uğrayan, yer değiştiren, türlü sıkıntılarla karşılaşan enstitü budur. Kepirtepe şahidi Başaran "Savaş önlemleri ağır" şeklinde başlayan sözlerine şu şekilde devam etmektedir: "Günde üç yüz gram ekmek, doymuyoruz. Köyleri yakın olan arkadaşlar gidip ekmek getirdiklerinde, nasıl saklayacaklarını bilemiyorlar." Ancak savaşın sona ermesiyle birlikte Kepir'de su kuyusu açılarak okulun suya kavuşması ve okul yakınlarındaki santralin çalıştırılarak bir de elektriğin gelmesi sevindirici olmuştu. 1948 yılında enstitüye alınacak beş yüz ton odun ve pirinç ihalesini haber veren bir belge savaş sonrası durumun bir nebze düzeldiğini göstermektedir.

Yine üç yıl sonrasına ait enstitünün 145.000 kilogram ekmek ihtiyacının pazarlıkla teminini emreden belge dikkat çekicidir *(Kepirtepe Köy Enstitüsü-Fahri Maden).*

Kepirtepe Köy Enstitüsü'nün öğrenci aldığı iller Kırklareli, Edirne, Tekirdağ ve İstanbul'un Trakya çevresiydi. Açılışında hazırlık sınıfına köy okullarının üçüncü sınıfını bitirenler, birinci sınıfına ise beş yıllık okulları bitirenler alındı. Okulun müdürlerinden İhsan Kalabay, enstitünün öğrenci aldığı bölgeyle ilgili şu bilgileri vermektedir: "Enstitü kesimine giren köylerin adedi 892'dir; bunlardan 708'i okullu, 184'ü okulsuzdur. Köylerin geçim yolları coğrafi durumlarının tayin ettiği dört bölümde toplanabilir. Istırancalar ve Kurudağ silsileleri arasında İstanbul'dan Meriç'e kadar bölgede umumi ziraat; Kurudağ'ın Bozkır'dan ayırdığı sahil boyu Şarköy, Mürefte ve civarı bağcılık, şarapçılık; Istırancaların Karadeniz kıyısında çerçevelediği Demirköy kazasıyla Vize kazasının bir kısım köylerinde odunculuk, kömürcülük; Istırancaların eteklerinde hayvancılık önem kazanır. Bunların yanında pancar ziraatı, sebze, meyve ve bostancılık, sanayi bitkileri, arıcılık, ipekböcekçiliği önemli bir yer alır."

Kalabay'a göre Trakya'ya yerleşen halk mütecanis değildi. Çoğu Yunanistan, Romanya, Bulgaristan'dan gelen göçmenlerden oluşmaktaydı. Bunlar gelirken birçok âdet ve görenekleri de beraberlerinde getirmişlerdi. Köylerde detaylı bir inceleme yapılmamış olmasından bilgiler azdı. İşte enstitünün öğrenci kaynağı olan bölge ve insanı bu genel özelliklere sahipti *(Kepirtepe Köy Enstitüsü-Fahri Maden).*

Kepirtepe Köy Enstitüsü'nde ziraat derslerine özellikle ehemmiyet verildiği anlaşılmaktadır. Bu eğitimle öğrencilere köy yaşantısını kolaylaştıracak bilgiler aktarılırdı. Ağaçlandırma, batakları kurutma, toprakların verimli hale getirilmesi ve yol yapımı gibi beceriler kazandırılmaya çalışılırdı. Ayrıca ziraat dersleri tarım, kümes hayvancılığı ve aracılığı kapsıyordu. Öğrenciler okula tarlalarda çalışarak,

tavuk yetiştirerek ve kendi arı kovanlarını yapıp bal üreterek uygulamalı bir eğitime tabi tutuluyorlardı. Ziraat dersleri dışında kültür dersleri (Türkçe, matematik, coğrafya, tarih) ve yabancı dil eğitimi de veriliyordu. Bunlarla birlikte ikinci sınıftan itibaren erkek öğrencilere yapıcılık, marangozluk ve demircilik; kız öğrencilere ise dikiş, biçki, el örgüsü sanatlarından biri öğretiliyordu.

GÖLKÖY KÖY ENSTİTÜSÜ

Gölköy Köy Enstitüsü; Anadolu'nun eğitim ve öğretim en yoksun olduğu dönemde, 1939 yılında kurulmuş olup k kurulan enstitüler arasında yer almaktadır. 1 Nisan 938 yılında, köy eğitmeni yetiştirmek amacıyla Gölköy ğitmen Kursu olarak eğitim hayatına başlamıştır. 3308 ayılı Kanun ile 17 Nisan 1940 yılında okulun adı Gölköy Köy Enstitüsü olarak değiştirilmiştir. Enstitü'nün kurul uğu yıllarda, Gölköy'de, Kastamonu'nun meyveciliğinin üyük bir kısmını karşılayan, yaklaşık 2.000 dekar bü üklüğünde bir fidanlık sahasının ve yanında boş, enstitü çin uygun binaların olması yer seçimini belirleyen öneml

faktörlerdir. Enstitü; Kastamonu-İnebolu karayolu üzerinde ve Kastamonu'ya 10 km uzaklıktaki Gölköy'de konumlandırılmıştır. Diğer köy enstitüleri gibi Gölköy Köy Enstitüsü planı da ulusal mimarlık yarışması ile elde edilmiş olup mimarı Yüksek Mimar Asım Mutlu'dur. 1954 yılına kadar enstitü bünyesinde toplam 58 bina yapılmıştır. Bu bina tiplerini okul, öğretmen evleri, revir, toplantı binası, çamaşırhane, depolar, atölyeler, kantin, idare binası, kümesler, yemekhane ve mutfak oluşturmaktadır. 40 öğrenci için iki yatakhane ve yemek yiyebilecekleri bölümler bulunan okul binasından 16 adet inşa edilmiştir. Atölye binası 25 öğrencinin aynı anda çalışabileceği özellikte yapılmıştır. Depolar, tavla, ahır ve kümesler ayrı ayrı, tek katlıdırlar ve yapım malzemeleri tuğladır *(Kastamonu Gölköy Köy Enstitüsü-Gamze Şensoy).*

Öğretmen evleri iki oda, hol, banyo, tuvalet ve bir bodrumdan oluşmaktadır. Toplantı binası, 600 öğrenci için teneffüshane, jimnastik hane, müsamere, sinema, kütüphane ve konferans salonu görevi görmesi amacıyla tasarlanmıştır. İdare binasında birer muavin, muhasebeci, kâtip ve müdür odası, 30 kişilik öğretmenler odası, dosya odası ve 10 hademenin yatması için bir oda bulunmaktadır. 800 öğrenci kapasiteli mutfak, çamaşırhane ve banyo diğer binalardan ulaşımın kolay olması için yerleşkenin orta kısımda konumlandırılmıştır. 1954 yılında yayınlanan 6234 Sayılı Kanun'la, öğretmen yetiştiren kurumların isimlerinin ilköğretmen okulu olarak değiştirilmesiyle okul, Göl İlköğretmen Okulu adını almıştır. Bununla birlikte yerleşke bünyesine, dikdörtgen planlı ve betonarme yapım sistemli bir okul binası, yemekhane, hazırlık binası, spor salonu, öğrenci yurdu, kalorifer tesisatı binası, öğretmen lojmanı ve uygulama ilkokulu eklenmiştir. 1976 yılından 1989 yılına kadar öğretmen lisesi adı altında hizmet veren okul, daha sonra Göl Anadolu Öğretmen Lisesi adıyla Kastamonu merkeze taşınmış olup, yerleşke günümüzde 5. Jandarma Eğitim Alay Komutanlığı olarak kullanılmaktadır. Enstitü döneminden kalan demirhane, ahırlar

ve hizmetlilerin kaldıkları lojmanlar yıkılmış ve yerlerine askerler için sözlü eğitim binası yapılmıştır. Çamaşırhane, marangozhane, fırın ve idare binası aynı işlevleriyle, mezbahana askeri araçların garajı, ilk lojmanlar olan taş binalar ise depo olarak kullanılmaktadır. Öğretmen lisesi zamanındaki kalorifer tesisatı binası, lojmanlar, sinema ve spor salonu aynı işlevde, hazırlık binası, öğrenci yurdu, yemekhane ve okul binası askeri koğuş, uygulama ilkokulu askerlerin televizyon izledikleri yer olarak kullanılmaktadır. Uygulama ilkokulunun arka kısmındaki ahırlar yıkılıp, yerine askerlerin yemin töreni için alan yapılmıştır. İdare binası arkasındaki sahanın yanına yemekhane ve mutfak binaları eklenmiştir. Enstitü; kurulduğu dönemde tuğlanın az bulunması ve fiyatlarının oldukça yüksek olması sorunları sonucu kendi tuğlasını üretmeyi başararak diğer enstitülere yol göstermiştir. Önce eğitmen kursu, daha sonra köy enstitüsü, ilk öğretmen okulu ve günümüzde de öğretmen lisesi olarak üstlendiği işlevleriyle gelişim sürecini iyi bir şekilde yansıtmaktadır. Sadece eğitmen yetiştirmekle kalmamış, bünyesinde açtığı kurslarla sağlık memuru ve teknisyen de yetiştirmiştir. Bu özellikleriyle kurulduğu tarihten günümüze kadar birçok değişikliğe uğrayan bu yerleşke, eğitim tarihinde büyük bir öneme sahiptir *(Kastamonu Gölköy Köy Enstitüsü-Gamze Şensoy).*

•

AKÇADAĞ KÖY ENSTİTÜSÜ

Akçadağ Köy Enstitüsü'nün temelini eğitmen kursları oluşturur. Akçadağ eğitmen kursu Nisan 1938'de Akçadağ İlçesinde Hamidiye Kışlası denilen yerle Aziziye Kışlası adı verilen Sultansuyu Harası içerisinde bugün yıkık bir şekilde duran binalarda eğitime başlamıştır *(Geçmiş Zaman Olur ki?-Kemal Özer).*

Akçadağ Köy Enstitüsü Müdürü Şinasi Tamer 22 Aralık 1941 yılında enstitünün kuruluş ve çalışmaları ilgili olarak Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne bir rapor göndermiştir. Bu raporda kurucu Müdür Şinasi Tamer'in Akçadağ Eğitmen Kursu ile ilgili şu ifadeleri de yer almaktadır *(Akçadağ Köy Enstitüsü ve Şerif Tekben-H. Nedim Şahhüseyinoğlu):*

"Akçadağ Köy Enstitüsü 1.6.1940 tarihinde Malatya'ya 35 km'lik bir karayoluyla bağlı bulunan Malatya'nın Akçadağ kazasında, İkinci Hamit tarafından yetmiş beş sene evvel yaptırılan büyük bir kışlada işe başlamıştır. Bu ihtiyar ve yaşı geçkin kışla, 1938 senesi Nisan ayında ilk defa köy

eğitmenlerinin istifadesine sunulmuştur. Geniş ahırları ve tam asker isteğine tanzim edilen tertibi, 1938 senesinden beri eğitmenlerin ve enstitülü çocukların iyi müdahaleleriyle ihtiyaca yetecek şekilde tadile uğramıştır. Çok büyük salonları bölünerek sınıflara döndürülmüş, ahırlar yemekhane şekline ifrağ edilmiştir. Yine kışlanın önünde metruk bir halde bulunan bahçe ele alınmış ve bahçenin ortasına güzel bir havuzla bahçe taksimatı, küçük bir kantin ve kümesler, yine eğitmenlerin itinalı elleriyle bir hal almıştır. Eğitmenlerin zirai bilgilerini artırmak için tatbikat mevzuu olarak Ziraat Vekâleti'nden devralınan 19 tarla dahi yine o hayırlı iş başlangıcının mübarek gayretiyle bereketli bir hal almışlardır."

17 Nisan 1940 tarihinde çıkarılan 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Yasası ile önceden kurulan öğretmen okulları ve eğitmen kursları köy enstitüleri adını almıştır. Akçadağ'daki eğitmenler kursu da Akçadağ Köy Enstitüsü adını alarak eğitim ve öğretime başlamıştır *(Köy Enstitüleri Sitemi ve Çağdaş Eğitim-Galip Candoğan).*

Eğitmen kurslarının bulunduğu yerde enstitü açılınca, Tarım Bakanlığı'nın kurslara verebildiği alet ve malzeme, kursların ve enstitülerin döner sermayelerine devredilmiş ve bundan sonra da Tarım Bakanlığı kurslarla olan ilgisini, öğretmen ve işçi kadrolarını kesmiş, alet ve malzeme vermemiştir. Artık eğitmen kurslarının idaresi, yetiştirme işleri enstitü idarelerine verilmiştir *(Niçin Eğitmen Kursları ve Köy Enstitüleri-Şevket Gedikoğlu).*

Akçadağ Köy Enstitüsü, Köy Enstitüleri Yasası'nın çıkarılmasıyla birlikte Hamidiye Kışlası'nda eğitim ve öğretime başlamıştır. Ancak Hamidiye Kışlası eğitime uygun olmadığı için Malatya-Adana demiryolunun 30. kilometresinde bulunan ve Akçadağ ilçesine bağlı Karapınar köyünün sınırları içinde yer belirlenmiştir. Enstitünün yerleşim yeri olarak belirlenen arazi, Karapınar, Onatlı ve Kırlangıç köylerinin arazisidir. Yöre halkı eğitim ve öğretime inandıkları

ve Atatürk ilkelerine içtenlikle bağlı oldukları için arazilerini düşük fiyatlarla enstitüye vermişlerdir. Böylece 3.160 dönüm arazi istimlak edilmiş ve yerleşim çalışmalarına başlanmıştır *(Köylünün Güneşi-H. Nedim Şahhüseyinoğlu).*

Yeni yerleşim yerine taşınılmasının üzerinden on dört ay gibi kısa bir süre geçmesine rağmen enstitüde yapılan işler oldukça fazladır. Bu kısa sürede üç öğretmen evi bitirilmiş, sıva ve bazı doğrama işleri noksanıyla yetmiş metre uzunluğunda bir okul binası yapılmış, ikinci okul yapısının temelleri açılmış, bazı kısımları su basmalarına kadar inşa edilmiş, bir kooperatif binası, üç baraka ve kayısı fidanı dikilmek suretiyle bir bahçe meydana getirilmiştir sekiz kilometreden içecek su ve dört kilometreden derin kanallar açılarak ziraat suyu temin edilerek ot bitmeyen topraklarda ekim işine girişilmiştir *(Canlandırılacak Köy Yolunda-Şerif Tekben).*

II. Dünya Savaşı'nın en şiddetli döneminde enstitüde elektrik santrali yapımına başlanmıştır. Elektrik santrali, enstitünün 2 km. batısında bulunan Sultansuyu üzerinde kurulmuştur. Öğretmen ve öğrencilerin işbirliği ile santral binası ve santral kanalı yapılmış, tribün, tel ve dinamo gibi malzemelerin yarı parası krediyle sağlanmıştır. Elektrik santralinden enstitüye kadar direkler döşenmiş, teller bağlanmış ve enstitü elektriğe kavuşmuştur *(Akçadağ Köy Enstitüsü ve Şerif Tekben-H. Nedim Şahhüseyinoğlu).*

Enstitü Müdürü Şerif Tekben, ışıkların yandığı an duyduğu heyecan ve mutluluğunu şöyle dile getirmektedir:

"Bugün enstitü elektriğe kavuştu. Gece arazinin üst başına çıktım, elektrik Işıklarıyla yıkanan binaları saatlerce seyrettim. Artık lamba camı derdi, ne lükslerin parlaması ve sönmesi endişesi kalmadı. Meydana konulan 3000 mumluk ampulün altında öğrenciler ışık bayrımı yapıyorlar. Ne kadar sevinseler ve övünseler hakları var. Akşam doğru santralde her iş sona ermişti. Şalteri indirince lambaların yanacağını söyleyen Gaspar'a inanasım gelmiyordu.

Gene bir aksilik çıkar endişesiyle zihnimde koca bir istifham beliriyordu. Acaba bir yanlışlık yaptık mı, şimdi Gaspar 'şu alet olmayınca yakamayız' mı diyecek düşüncesiyle heyecanlanırken tepemizdeki ampulün sonra parladığını ve nur olduğunu görünce orada bulunan öğrencilerle dışarı fırladık. Daima yokuş olan yolumuzda koşarak enstitüye doğru ilerlemeye başladık. Soluk soluğa demir yolunun yarmasına ulaştığımız zaman enstitü ışık içinde pırıl pırıl karşımıza çıkıverdi. Bir adım daha atacak halimiz yoktu, oracığa çimenleri üzerine uzandık. Uzaktan alkış ve şarkı sesleri geliyordu." *(Akçadağ Köy Enstitüsü ve Şerif Tekben-H. Nedim Şahhüseyinoğlu).*

Enstitünün Müdürü Şerif Tekben enstitünün ilk günlerini ve çalışma koşullarını şöyle anlatmaktadır:

"Bütün bu işleri yük olmadan ucuza mal etmek, bu arada elde bulunan elemanlarla öğrencileri köyün ve çevrenin özelliklerine uygun olarak ziraat, sanat kültür bölümlerinde yerleştirmek, onları içine katıldıkları davayı benimsemiş bilinçli bir inanışa kavuşturmak için kaynakları çeşitli olan zorluklara katlanılmıştı. Çeşitli bölgelerden karakter ve özellikler taşıyan öğrencilerin aynı şartlara tabi tutularak bir amaca doğru eğitilmeleri en önemli iş olarak ele alınmıştı. Bu kütle öğretmenleriyle birlikte biran önce yuvalarını kurabilmek için durmadan dinlenmeden çalışıyordu. Hiçbir tazyik altında kalmadan kendi çalışmaları ile doğacak yeni Türkiye'nin hayalini gönüllerine sindirerek işe sarılmaları iyi niyetli bir vatandaşın düşünce ve duygularında müspet tepkiler yaratıyordu. Yaşama şartları çetindi. Sonardan ahır olarak kullanılan barakalar işlik vazifesini görüyordu. Öğrenci ve öğretmenler kıl çadırlarda yatıyor. Kızgın güneşin altında açıkta yemek yeniliyordu. Su yolu henüz tamamlanmadığından varillerle gelen su içilip, kullanılıyordu. İnşaatı tamamlanmış bir numaralı öğretmen evinin her köşesi tıklım tıklım dolu idi. Salonunda müdür ailesi, diğer odasında iki aile ve bodrumunda bazı vazifeliler barınıyordu. Başka şartlar içinde yetişmiş fakat memleket derdini içinden görmüş

ve duymuş olan öğretmenler bu hayatın bin bir yokluğuna intibak etmişler. Köy kalkınmasında çıkar yolun bu yol olduğunu bilerek çalışıyorlar." *(Akçadağ Köy Enstitüsü ve Şerif Tekben-H. Nedim Şahhüseyinoğlu).*

Milli Eğitim Bakanlığı her enstitünün iklim ve gelişim koşullarını, kesimlerine giren iller için yetiştirecekleri eleman sayısını hesaba katarak, yapılacak binaların planları için mimarlar arasında yarışma açmıştır. Yarışmayı kazanan planlardan bazıları, yerin iklim koşullarına uygun düşmemesi ve özellikle savaş yıllarında demir, portel gibi gereçlerin kolaylıkla bulunmaması, pahalıya mal oluşu, ayrıca kullanılış bakımından görülen sakıncalar yüzünden yer yer değiştirilerek uygulanmış, bazı enstitüler için yeniden planlar hazırlanmıştır. İlke olarak köy enstitülerinde 3-4 katlı büyük binalar yerine tek ya da iki katlı pavyon halinde binaların yapılması uygun görülmüştür *(Akçadağ Öğretmen Okulları-Gülhan Hazır).*

Genel olarak her enstitünün ortak temel birimleri şöyle saptanmıştır: Yatakhaneler, tuvalet, yemekhane, mutfak, çamaşırhane, banyo, sahra tuvaletleri, revir, fırın, kooperatif, ahır, ağıl, tavla, kümes, arılık, balıkhane, su deposu, havuz, çeşitli depolar, elektrik santrali, bağ, bahçe, tarla, fidanlık, koruluk, çiçeklik vb. tarım alanları, yönetim odası, öğretmen evleri, derslikler, kitaplık, laboratuvar, işlikler, müzik, tiyatro ve toplantı salonu, toplantı alanı, spor kuruluşları, uygulama okulu ve çocuk bahçesi *(Tonguç ve Enstitüleri-Pakize Türkoğlu).*

Her enstitünün kuruluş ve yerleşmede karşılaştıkları güçlükler, tabiattan ve toplumdan gelen engeller çeşitlidir. Akçadağ Köy Enstitüsü'nün çadırdan, binalara geçişini Müdür Şerif Tekben şöyle anlatmaktadır:

"Enstitünün kuruluşunun ilk günlerinden beri çalışmakta olan öğretmenler, yazlarını çadır altına, kışlarını çadıra hasret çektiren kerpiç ve toprak damlı barakalarda geçiriyorlardır. Çocuklarıyla bir masa etrafında toplanıp

baş başa çorba içmenin zevki unutulmuş gibiydi. Aynı amaca yöneltilmiş çalışmalar, öğretmen, öğrenci, memur ve işçi herkes aynı yaşama şartlarına tabi tutuluyordu. Tam manasıyla arkadaşlık içinde geçen bu hayat, herkesi tabiatın güçlüklerinden ve lütuflarından aynı derecede hisseli yapıyordu. İçilen su, kullanılan kap, yatılan yer, giyilen elbise hep aynı şeylerdi. Hep beraber üşünüyor, yağmur herkesi ıslatıyor; güneş topumuzu yakıyordu. Öğrenci sıkışıkta olsa binalarına yerleşmişlerdi. Öğretmenleri sonradan, ahır olarak kullanılan barakalardan, bodrumlardan kurtarmak zamanı gelmiş bulunuyordu. Bu maksatla beş öğretmen evinin yapılmasına girişildi. İkisi büyük, üçü küçük tip olan binalar az zamanda inşa edildi. Bu suretle öğretmen ailelerinin bir kısmı birer yuvaya kavuşturulmuş oldu. 1941 yazının bir gününde, bu görülen sahanın kırmızı, çatlak toprakları üstüne çadırlarımızı kurduk. Sessiz ve ıssız tek ağacı ve gölgesi olmayan susuzluktan kızgın güneş altında parça parça yarılmış bozkır ansızın kazma, kürek, çekiç sesleriyle doldu. Bu seslere 500 öğrenci, 100 eğitmen, 20 öğretmenin şarkısının öğüntüsüz cengi başlamıştı: Tabiatla savaş. Önce yollar yapıldı. Bir taraftan da binlerce künk döküldü. Sekiz kilometreden ark açılarak, künk döşenerek içme suyu, beş kilometreden kanal açılarak ziraat suyu getiriliyordu. İkinci yaz aylarında yapılan şu güzel çeşmenin 14 musluğundan akan ve hiç dinmeyen su şarıltıları 1000 kolun yere hükmedişinin timsalidir. Bu hoş su sesleri, vaktiyle kuş sesi bile duyulmayan bu topraklarda bin kişinin bitmeyen türküsüdür. Ama bunları başarmak pek de kolay olmadı. O zaman yemekler kar suyu ile pişirildi, kar suyu içilerek, kullanılarak bir kış geçirildi burada. Tabiatın rüzgârına, fırtınasına, soğuğuna, sıcağına kıl çadırlar içinde göğüs gerdik. Yine o yaz bir okul binası ve üç öğretmen evi yapıldı. Onlara şu görünen okul binasını, yatakhaneyi, fırını, iki işliği kattık. Yemekhane, bulaşık ve çamaşır yerleri, mutfak, ambar, elektrik santrali, beş öğretmen bu yıl yapılanlardandır. 150 koyunumuzu barındıracak ağılı da yeniden yaptık. Ürpererek seyrettiğimiz kışı, şimdi sıvalı, badanalı, boyalı, ışıklı odalarımızın ılık havası

içinde geçiriyoruz." *(Niçin Eğitmen Kursları ve Köy Enstitüleri-Şevket Gedikoğlu).*

Akçadağ Köy Enstitüsü Müdürü Şerif Tekben faydalı işlerin yapılmasını sağlayan sebepleri şöyle sıralamıştır:

1. İnşaat ve ziraat çalışmalarında enstitü mensuplarının güçlerinden faydalanılmıştır.

2. İmal ve inşa işleri enstitü elemanlarıyla başarılırken gerekli malzemenin mutavassıt olmadan döner sermaye, kooperatif veya idareciler tarafından doğrudan doğruya sağlanmıştır.

3. Enstitü işleri nöbetçi öğrenciler tarafından yapılarak hademe ve işçi masraflarından kurtulunmuştur.

4. İşler kırtasiyeciliğin ve uzun formalitelerin girdaplarına kaptırılmayarak zamandan ve paradan kazanılmıştır.

5. Diğer bütün müesseselere nispetle çok az memur kullanılmıştır *(Akçadağ Köy Enstitüsü ve Şerif Tekben-H. Nedim Şahhüseyinoğlu).*

Şerif Tekben, enstitünün kuruluşundan 1946'ya kadar yapılan işlerin devlet ihalesiyle yapılsaydı kaça mal olacağını; 6 yıl içinde enstitüye yapılan parasal yardımların dökümünü şöyle belirtmektedir:

"Enstitünün bugüne kadar kurduğu tesislere ve yetiştirdiği insanların sayısına göre harcanan para hesaplanır ve elde edilen rakamlar diğer müessesler giderleriyle karşılaştırılırsa bu işin devletçe ne kadar az paraya mal olduğu meydana çıkar. Hiçbir inceleme yapmadan endişe, kıskançlık ve şahsi menfaat düşkünlüğü gibi değerinden fazla masraflarla yürütüldüğü yolundaki ifadeler tamamen köksüz yanlış düşüncelere dayanmaktadır. Harcananla yapılanı karşılaştırmak ve elde edilecek sonuçları diğer işlerimizle kıyaslamak için uzun zahmetlere katlanmaya bile lüzum yoktur. Herkese açık olan enstitü kapısından giren adam, burada bütün gün durmadan çalışanların kağıt sepet örmediklerini, ders vasıtalarının oyuncaklar olmadı-

ğını, ter dökerek, yorularak, toprakla, motorla, yapıcılıkla uğraşarak gerçek iş içinde çalıştıklarını görmesi hakikati anlamasına kafi gelir. Yeter ki kökleri kötü niyetlerde bulunan görüşlere sahip olmasın. Bütün çalışmalarımızda daima zamanı ve malzemeyi, bir çivi ve bir dakikayı boşa harcamamak için çok titiz davranıldı. Bu sayede milyonluk işleri binlerin içinde halletmek mümkün oldu." *(Akçadağ Köy Enstitüsü ve Şerif Tekben-H. Nedim Şahhüseyinoğlu).*

Akçadağ Köy Enstitüsü ilk mezunlarını 1944 yılında vermiştir. Akçadağ köy enstitüsü müdürü Şerif Tekben ilk mezunların verildiği günkü heyecanını şu ifadelerle anlatmaktadır: "Enstitü bayraklar, şarkılar, milli oyunlar içinde ses ve hareket halinde bayram yapıyor. Beş yıldan beri yapılan kirizmanın atılan tohumların, yetiştirilen fidanın ilk ürünlerini bugün köylere gönderiyoruz. Enstitü alanı şehirli, köylü, memur, tüccar birçok konuklarla dolup taşıyor. Enstitünün kurulduğu bu toprakların çoraklığını bilenler yapılan işlere takdir dolu gözlerle bakıyorlar. Akşama kadar köy kalkınmasını belirten konuşmalar devam ediyor. Her mezun yarınki çalışmalarının çetin olacağını savaşın süngü savaşından daha zorlu bir iş olduğunu biliyordu.

Akşamın alaca karanlığında davul ve akordeon sesleri arasında mezunlar istasyona götürülüyor. Yavaş yavaş hareket eden trenden göklere yükselen seslere kalanların haykırışları yarışıyor. Eller havada son uğurlama yapılırken karanlığı yırtan ışıktan bir ok gibi uzaklaşan trenden son sesler işitiliyor:

Aynı yolda aynı ekmek

Gönüllerde bir tek dilek

Türk köyünü önde görmek

Türk köyünü önde görmek

Engelleri aşıyoruz

Ülkümüze koşuyoruz." *(Akçadağ Öğretmen Okulları-Gülhan Hazır).*

AKSU KÖY ENSTİTÜSÜ

İsmail Hakkı Tonguç, eğitmen kursu ve öğretmen okulu yöneticileri, yeni müdür adayları, Tarım Bakanlığı uzmanı ve yerel yöneticilerle birlikte Anadolu'yu dolaşarak uygun illerde, uygun köylerin kenarında, yol üstünde enstitü kurmaya uygun yer aramışlardır. Belirlenen yerler doğanın, köylerin ortasında işe yaramaz zannedilen bataklık, kurak, susuz, verimsiz yerlerdi *(Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması-Baha Mutlu Aydın)*. Bununla birlikte enstitülerin yerleşim yeri tren istasyonlarına, limanlara, ilçe merkezlerine bağlanan yolların yakınında olmalı enstitüler konum itibariyle sağlıkçı, teknisyen, doktor ve benzer elemanların köylere ulaşımının mümkün olduğu alanlarda yer almalıydı *(Kemalist Dönem Türkiye'sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri-Ali Arayıcı)*.

Bu doğrultuda güney vilayetleri için açılacak enstitü merkezi olarak Antalya seçilmiştir. 1940 yılında Antalya

ilinin 16 kilometre doğusunda, "Karanlık Sokak" olarak adlandırılan yerde, Perge harabelerinin yanında Aksu Köy Enstitüsü kurulmuştur *(Karanlık Sokağı Aydınlatan Enstitü: Aksu Köy Enstitüsü-Aslı Avcı Akçalı).* Enstitü adını yakınında yer alan ırmaktan almıştır. Burada 1940 yılının Mart ve Nisan aylarında İlköğretim Müfettişi Bayram Karatan başkanlığında Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü'nden gelen 18 öğrenci ve bir yapıcılık öğretmeni 4'ü enstitüye, 4'ü eğitmenlere ait olmak üzere 8 baraka yapmışlardır. Bu binalar 200 kişilik yatakhane ve yemekhane, 3 atölye ve bir depo ile 100 eğitmenin yatakhane ve dershane ihtiyacına yetecek potansiyele sahiptir. Enstitülerin yapımı için enstitü kanununun çıkmasıyla birlikte ödenek çıkartılmış, binaların yapımı içinse o yörenin özellikleri dikkate alınarak proje yarışmaları açılmıştır. Aksu Köy Enstitüsü için proje yarışmasını yüksek mimar Asım Mutlu kazanmış ve proje uygulanmıştır. Enstitüdeki binalar öğretmenler ve öğrencilerle birlikte yapılmıştır. İnşa süreci sonrasında kampüsün alanı 220 dekardı ve üzerinde 40 parçanın üzerinde bina vardı. Bununla birlikte okulun 1.100 dekar tarım alanı bulunuyordu *(Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Antalya Şehrinde Eğitim-Muzaffer Deniz).*

Her enstitünün kapsadığı illerin köylerinden öğrenci kabul etmesi gerekliliği doğrultusunda Aksu Köy Enstitüsü'ne Antalya, Muğla ve Mersin köylerinden öğrenci alınması planlanmıştır *(Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması-Baha Mutlu Aydın).* Okulun ilk müdürü Talat Ersoy'un Haziran 1940'ta (İzmir/Kızılçullu'dan) Aksu'ya gelmesinin ardından okula kayıt için öğrenciler gelmeye başlamıştır. Antalya Gazetesi'nin 10 Haziran 1940 tarihine ait sayısında Gültekin "Aksu Köy Enstitüsü ve Eğitmenlerimiz" başlıklı yazısında o tarihte Aksu'daki eğitmen kursunda 83 eğitmen adayının yanı sıra bu eğitmenler için bir müdür, bir eğitim şefi ve 12 öğretmen bulunduğunu belirtmektedir. Aksu Köy Enstitüsü'ne ise o yıl 30 kız, 30 erkek öğrenci alınacağını yazmıştır. Ekim 1941'de ise enstitüye Antalya'dan

110, Muğla'dan 50 ve İçel'den 50 öğrenci alınacağı belirtilmiştir *(Tamimler, 1941)*. İlk yıllar başvuran öğrenci sayısı belirlenen kontenjanın altında kalırken ilerleyen yıllarda okula başvuran ve kabul edilen öğrenci sayısı da giderek artmıştır *(Karanlık Sokağı Aydınlatan Enstitü: Aksu Köy Enstitüsü-Aslı Avcı Akçalı)*.

1940-1953 yılları arasında (1942-1943 öğretim yılı hariç) Aksu Köy Enstitüsü'ne toplam 1.062 öğrenci alınmıştır. Bu öğrencilerin 373'ü ölüm, hastalık, okulu terk, kovulma, sınıfta kalma, devamsızlık ve başka sebeplerle öğrenimini tamamlamadan okuldan ayrılmıştır. Ölüm nedeniyle bu yıllarda toplam 16, hastalık nedeniyle ise 18 öğrenci okuldan ayrılmıştır. Özellikle 1946-1947 yılında çok sayıda (161) öğrencinin okuldan ayrıldığı görülmektedir. Veriler incelendiğinde bu öğrencilerin çok büyük bir bölümünün (107'si) üst üste iki yıl sınıfta kaldığı için okuldan atıldığı görülmüştür. Bu durum enstitülerde başarının öğrenime devam edebilmek için önemli bir kıstas olduğunu göstermektedir. Enstitü ilk mezunlarını 1943-1944 yılında vermiştir. 1943-1953 yılları arasında toplamda 749 öğrenci okuldan diploma almaya hak kazanmıştır. 1952 yılında ise köy enstitülerinin süresinin 6 yıla çıkarılması nedeniyle mezun verilememiştir *(Karanlık Sokağı Aydınlatan Enstitü: Aksu Köy Enstitüsü-Aslı Avcı Akçalı)*.

Enstitülerin faaliyete geçtiği 1940'lı yıllar II. Dünya Savaşı'nın etkilerinin yoğun biçimde hissedildiği yıllardır. Kurtuluş Savaşı Dönemi'nde kırılan nüfusun arttırılması için yürütülen nüfus politikaları sonuç vermeye başlamakla birlikte II. Dünya Savaşı var olan yetişkin erkek nüfusun büyük bölümünün yeniden askere alınmasına neden olmuştur. Bu nedenle insanlar tek dayanakları olan çocuklarını okula vermeye istekli değillerdir. Ayrıca salgın hastalıklar ve kıtlık da çocukların yaşam koşullarını olumsuz etkilemektedir. Bunlar enstitülere öğrenci bulmayı zorlaştıran etkenler olmuştur *(Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri-Necdet Aysal)*. Ayrıca ülke

bütçesinin önemli bir kısmının savunmaya ayrılması nedeniyle eğitime yeterli kaynak aktarılamamaktadır. Öğrencilerin yiyecek, giyecek ve yatacak masraflarının okul yönetimi tarafından karşılanacağı maarif vekâletince belirtilmiş olmakla birlikte uygulamada sıkıntılar yaşanmaktadır.

Aksu Köy Enstitüsü Müdürü Talat Ersoy anılarında bu dönemde maddi sıkıntılardan kaynaklanan sorunları şöyle aktarmaktadır: "Eğitmenlere henüz elbise ve ayakkabı verilmemiş, kendileri de askere giderken yaptıkları gibi en eskilerini giyerek gelmiş olduklarından, hemen hemen üzerlerinde bir şey kalmamış gibiydi. Ben bunları görüyor, fark ediyor, fakat henüz para havalemiz Antalya muhasebe müdürlüğüne gelmemiş olduğu için bir çare bulamıyordum. Ekmek, yağ, et ve diğer yiyecekleri, evvelce kursa bu maddeleri verenlerden tedarik ediyoruz. Para istediklerinde henüz bir muhasip bulamadığımdan biraz beklemelerini rica ediyordum. Günler geçiyor, borçlar çoğalıyor, tazyik artıyor fakat havaleden bir haber çıkmıyor. Ben bu vaziyet içinde hem talebeyi bu yeni sistem okula alıştırmaya ve ısındırmaya çalışıyor, hem de para ile olmayacak bazı ufak tefek işleri düzenlemeye çabalıyordum."

Maddi yetersizlikler enstitülerde barınma, beslenme gibi ihtiyaçların giderilmesinde sıkıntılara neden olmuştur. Bu bağlamda en çok tüketilen ve temininde sıkıntı çekilen şey ekmekti *(Tonguç'a Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları-Mustafa Aydoğan)*. Güldal bu konuda şunları söylemiştir: "Kahvaltıda çay, ekmek, zeytin yerdik. Bazen de peynir. Ekmek yumurta kadardı. Akşam yemeğinde nohut, kuru, fasulye, çorba pilav, bir de patates püresi diyorlardı. Onu yerdik ekseriyetle. Kapuska çok çıkardı. Kapuska çıkarsa o zaman bol döküm doyuyordum. Çünkü çoğu sevmezdi. Sevenler doyardı. Bazen helva yaparlardı da haftada bir mi artık öyle. Doymuyorduk fakat çok iyi bir müdürümüz vardı. Köylerden arpa, buğday toplatırdı. Para ile alıyordu. Hükümetin parasıyla tabii, kendi cebinden değil. Sonra fırın yaptırdı. Fırın sayesinde bizi aç bırakmadı. Şimdi

üdürden bahsediyoruz Talat Ersoy. Altında makam arabası varken motosikletle gidiyordu Antalya'ya. Milli serveti muhafaza eden bir adamdı. O zaman harp zamanı. Harp bize de gelebilir diye stok yapıldı. 'Buğdayları öğrencilere yedirmediler, kurtlandırdılar' diye söylenti çıktı. Askeri aç koymamak için stok yapıldı. Ofisler vardı, o stok altında çürümüş olabilir belki ama kasıtlı bir çürütme değil." *(Karanlık Sokakta Aydınlanma: Aksu Köy Enstitüsü-Aslı Avcı Akçalı).*

Enstitüye daha sonra (1943) giren Melek Doruk Atçakarlar ise beslenme konusunda herhangi bir sıkıntı yaşamadıklarını ve aç kalmadıklarını belirtmektedir. Bu durum enstitülerde ilk yıllarında yaşanan aksaklıkların ilerleyen yıllarda çözümlenebilmiş olmasına bağlanabilir. Nitekim ilerleyen dönemde Aksu Köy Enstitüsü'nde bir fırın inşa edilmiş, enstitü zirai faaliyetlerle kendi yiyeceğini üretir bir hale gelmiştir. Öğrencilerin kurulma sürecinde karşılaştıkları sorunların bir bölümü de enstitülerin kurulduğu yerlerdeki doğa koşullarıyla mücadele konusu olmuştur. Falih Rıfkı Atay Ulus Gazetesi'nde çıkan 1941 tarihli yazısında her enstitüde olduğu gibi Aksu'ya gelen çocukların da el değmemiş, ham toprakla savaşmak zorunda kaldığını, enstitü etrafındaki bataklıkları kurutmak, yabani otları ayıklamak, adım başı rastlanan yılanları öldürmek, su getirmek (enstitünün en büyük sıkıntılarından biri su sıkıntısıydı), yol açmak durumunda kaldıklarını söylemekte, "ne yuvalarını ören kuşlar, ne kovanlarını kuran arılar bu çocuklardan daha çalışkan ve daha şevkli değillerdir" demektedir *(Karanlık Sokakta Aydınlanma: Aksu Köy Enstitüsü-Aslı Avcı Akçalı).*

Enstitülerin öğretmen kaynağını yüksekokul ve üniversite fakülteleri mezunları, Gazi Terbiye Enstitüsü mezunları, öğretmen okulları mezunları, ticaret liseleri ve orta ziraat okulları mezunları, erkek sanat okulları ve kız enstitüsü mezunları, köy enstitüleri mezunları, inşaat usta okulları mezunları, bunlardan başka her türlü teknik ve

mesleki okulların mezunları oluşturmaktaydı. Yeterli öğretmen sayısına ulaşabilmek için öğretmen kaynakları geniş tutulmuş olmakla birlikte bu koşullarda öğretmenlik yapabilecek öğretmenleri bulmak kolay olmamıştır. Aksu Köy Enstitüsü Müdürü Talat Ersoy anılarında bu konudan şöyle bahsetmektedir: "Her tarafa başvuruyorum. Enstitüye gelecek öğretmenler tatilin azlığından bahsediyorlar ve maddi bir mukabili olup olmadığını soruyorlar, 'yok' deyince de bizi geç hocam deyip sırtlarını çeviriyorlardı."

Maarif Vekilliği Teftiş Heyeti tarafından düzenlenen 25 Şubat 1944 tarihli raporda Aksu Köy Enstitüsü'ndeki işleyiş konusunda "Enstitü muazzam bir ders ve iş programı ile işlemekte, disiplin ve çalışma durumları, memnunluğu mucip bir halde bulunmaktadır. Talebe bakımlı ve talebenin kıyafetler ile tavır ve hareketleri mazbut ve çok iyidir" denilmektedir. Aynı raporda yapılan zirai faaliyetlerle ilgili bazı bilgiler verilmektedir. Buna göre enstitünün 80 dönümlük arazisinin tamamının işletildiği, arazinin ağaçlandırıldığı, portakal, mandalina, limon, greyfurt, muz, çam ve okaliptüs ağaçları dikildiği belirtilmektedir. Enstitüde tarla ziraatı, sebzecilik, meyvecilik, bağcılık ve arıcılık yapıldığı anlatılarak 1942-43 yılında elde edilen mahsul hakkında detaylı bilgi verilmektedir *(Karanlık Sokakta Aydınlanma: Aksu Köy Enstitüsü-Aslı Avcı Akçalı)*. Ulus Gazetesi'nin 28 Kasım 1941 tarihli sayısında Falih Rıfkı Atay, Aksu Köy Enstitüsü ile ilgili "Köy Çocukları İle" başlıklı yazısında da durumu örneklemektedir. Atay, kıl çadırlar içinde eğitime başlayan enstitüde öğrencilerin 23 baraka kurduklarını, 3 kuyu kazdıklarını, iki su kaynağı arasına 1.500 metre demir boru ve 400 metre künk döşediklerini belirtmektedir. Ayrıca öğrencilerin bir yandan doğrama ve demir işlerine kadar çeşitli yapılarda çalıştıkları, uygulamaya dayanan yöntemlerle kendilerine tarlalarda, atölyede, ahırda ve kümeste, aritmetik, geometri, tabiat, fizik ve kimya dersleri verildiği, tarih, coğrafya ve Türkçe derslerinin de çevre gezileriyle görmeye ve araştırmaya dayalı olarak öğretildiği belirtilmektedir.

İbrahim Güldal anılarında uygulamalı çalışmalar konusunda şunları söylemektedir: "Sabahtan öğleye kadar ders görürsek öğleden sonra inşaata gidiyorduk. Ziraatta çalışıyorduk, kavun karpuz ekerdik. Kök kazıyorduk, taş taşıyorduk, kireç yakıyorduk. Biz üç sınıflık bir gruptuk. A,B,C grubu. Her sınıfta demircisi, marangozu, her işi yapan öğrenci vardı. Bazı öğleden sonra, bazı sabah marangoz marangozluğa gidiyor, demirci demirciliğe gidiyor, herkes ayrı. Ben mesela demirciydim. Sabah ders görürsem öğleden sonra körük çeker, çekiç vururdum." Mustafa Avcı da aynı sınıfta olduğunu fakat branşının dülgerlik olduğunu belirtmiştir. Enstitüde kız öğrencilerin üstlendiği uygulamalı dersler ve işler ise daha farklıydı.

Atçakarlar bu konuda şunları anlatmaktadır: "Şimdiki Türkçe, matematik gibi kültür dersleri, bir de ziraat dersleri var. Bir de kızların iş hanesi var. İçinde 20 tane dikiş makinesi var. Başımızda dikiş hocamız var. Bin talebenin giyeceği giysiyi biz kendimiz keseriz, dikeriz. Binanın altında depo vardır, oraya toplarla kumaş gelir. Devletten, fabrikadan geliyor tabii. Dikiş hocamız 3-4 tanemizi kesici olarak ayırır, onlar makasçıdır, kesicidir. Akşama kadar keser. Benim mesleğim dokumacılık, dikiş. Kesici keser, 20 kişi diker Singer dikiş makinelerinde. Öğleye kadar günde 8 tane gömleğin iliğini, düğmesini yapacaksın teslim edeceksin hocaya." *(Karanlık Sokakta Aydınlanma: Aksu Köy Enstitüsü-Aslı Avcı Akçalı).*

Enstitüde resim, müzik, beden eğitimi gibi derslerin öğretimi de önemli yer tutmakta, öğrenciler bu derslerde öğrendiklerini boş zamanlarında ya da okul içinde düzenlenen etkinliklerde tatbik etmekteydiler. Müzik araçları içinde öğrenilmesi en kolay olan mandolin ön planda tutulmuş ikinci planda akordeon yer almıştır. Bunun dışında piyano ve keman gibi araçların kullanıldığı da bilinmektedir *(Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri-Şevket Gedikoğlu).* Bu konuda Mustafa Avcı "Mandolin çalmayı öğrendim. İsteyen öğrenirdi. Bunda zorlama

yoktu" demiştir. 17 Mayıs 1944 tarihli Vatan Gazetesi'ndeki yazısında R. Saatçioğlu Aksu'ya ayak basar basmaz yükselen akordeon ve mandolin seslerinin kulaklara çarptığını, öğrenciler arasında mandolin çalmayanın neredeyse bulunmadığını, öğrencilerin müzik sevgisinin pek yoğun olduğunu ve bu sebeple olsa gerek içinde keman, akordeon, mandolin ve davul gibi müzik aletlerinin yer aldığı küçük bir odanın bulunduğunu belirtilmektedir *(Karanlık Sokakta Aydınlanma: Aksu Köy Enstitüsü-Aslı Avcı Akçalı)*. İbrahim Okumamış'ın Radikal Gazetesi'ndeki "Kutsal Keman Avcıları" başlıklı yazısı bu konuda dikkat çekicidir. Yazıda Aksu Köy Enstitüsünden kalma depolarda çoğu parçalanmış vaziyette 12 keman bulunduğu, yapılan incelemelerde kemanlardan ikisinin Stradivarius, birinin Stainer imzalı olduğunun anlaşıldığı belirtilmiştir. Güzel sanatlar lisesi öğretmenlerince onarılan 12 kemandan 7 sağlam keman ortaya çıkarıldığı ifade edilmektedir. Bu doğrultuda okulda üst düzeyde bir müzik eğitimi verildiği söylenmektedir.

Enstitüler kalabalık nüfuslarına rağmen sağlıklı görev paylaşımı, iş disiplini ve insan ilişkilerinin sürdürülebildiği ortamlardı. Enstitülerde öğretmen-öğrenci ilişkilerinin temeli sevgi ve saygıya dayanmaktaydı. Demokratik bir iç işleyiş ve sanki bir ailevi yaşam egemendi *(Kemalist Dönem Türkiye'sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri-Ali Arayıcı)*. Bu konuda Güldal şunları söylemektedir: "Öğretmenlerimizden korkmazdık, gayet arkadaş gibiydik. Hiç unutmam Halil Öztürk (Talat Ersoy'dan sonraki okul müdürü) geldi yanı başıma oturdu, benimle sohbet etti. Bir müdürün orada yanıma gelip benimle sohbet etmesi çok hoşuma gitti" şeklinde ifade etmiştir. Güldal ayrıca öğrenci öğretmen ilişkilerindeki demokratik yaklaşımı yansıtan şu örneği vermiştir: "Hatta Kaş'tan Ömer Ok diye bir arkadaşımız vardı. Eğitim başı vardı bir şeyler konuşuyordu orasını hatırlayamayacağım. 'Bırak eğitim başım bırak' dedi 'bizim kantarımız cebimizde. Tarttık. 400 gram değil 300 gram geldiniz siz' dedi. Hoşuna gitmeyen bir şey bir laf

konuşsa gerek ki 'anlatma bize' dedi. 'Biz ölçtük kantarımız önümüzde' dedi. Eğitim başına bunu söyleyebildi. Bunun sonucunda öğretmen hiçbir şey yapmadı. O arkadaşa bir uyarı gelmedi, bir şey de yapmadılar". Yaşanan sorunların çözümünde öğrencilerin salt öğretmen otoritesine tabi olmadığı ve kendilerini savunma konusunda da girişimci oldukları yine Güldal'ın anlatımında göze çarpmaktadır: "Öyle kötü bir söz bile söylemezlerdi. Bize vuran olmadı da Ali Gözlek diye bir arkadaş vardı. Bir sefer tarih öğretmeni ona vurmak istemiş, o da kolunu tutmuş. Sonra da beni atacaklar diye koymuş yürüyüvermiş (kaçmış)."

Nitekim Kirby köylü öğrencilerin kendi hareketleri üzerinde güçlü iradeye sahip olduklarını ve bu nedenle enstitülerde "okulculuk" yöntemiyle disiplin kurmaya çalışıldığı durumların başarısızlıkla sonuçlandığını belirtmektedir (Türkiye'de Köy Enstitüleri-Fay Kirby).

Sağlık Hizmetleri

Aksu Köy Enstitüsü kuruluşunun hemen ardından enstitü doktoruna kavuşmuştur. Enstitü doktoru Bedia Hüdaverdi (Kervancıoğlu) 1940 yılında enstitüye ilk gelişini anılarında şöyle anlatmaktadır: "Bomboş bir yere geldim. İçeri girdiğim zaman birkaç baraka, birkaç çadır... Kızlı erkekli on-on beş çocuk, vakit gece yarısı... Herkes yatağından fırladı. Kimi belime sarılıyor, kimi boynuma sarılıyor, 'kaç gündür bekliyoruz neredesin' diye. Sabah olduğu zaman nereye geldiğimi gördüm. Kimse yok, ne binalar, ne revir hiçbir şey, meğer daha yapılacakmış. Bir anda idrak ettim ki gerçekten vatan bizi bekliyormuş. Bütün insanlar sıtmalı, çocuklar zayıf ve hasta; sivrisinek istemediğiniz kadar. Herkesin yüzü solgun. Etrafıma bakındım, hiçbir şey yok; yalnız bütün sıcaklığı ile beni kucaklayan küçücük eller, beni gerçekten hasretle bekleyen, karşılayan insanlar. Bir anda düşündüm, görevim başladı." Güldal enstitüdeki sağlık hizmetlerinden şöyle bahsetmektedir: "İlk girdiğimizde

doktorumuz vardı. Bedia Hüdaverdi (Kervancıoğlu). Çırıl çıplak çıplattı, sağlık muayenesi yaptı. Ayşe Titiz diye bir hasta bakıcımız vardı. Hastalananları revir diye bir yerimiz vardı orada tedavi ediyorlardı. Çok iyi bakıyorlardı. Bilhassa sıtma çok oluyordu o sıralarda. Yeşil yeşil haplar vardı. Kinin diye. Onu verirlerdi." Enstitüde yaşanan kazalar ya da ciddi hastalıkların tedavisinde hasta şehir hastanelerine götürülüyordu. Bu konuda Mustafa Avcı şunları söylemiştir: "Benim kolum kırıldı. Çobanlık yapmaya gittim dağda. Davarlar falan vardı, onları güderdik. Orada dut ağacına çıkmıştım. Düştüm. Kolum kırıldı. Antalya'ya götürdüler hastaneye, sardılar orada." *(Karanlık Sokakta Aydınlanma: Aksu Köy Enstitüsü-Aslı Avcı Akçalı).*

Köylerle ve Diğer Enstitülerle İlişkiler

Enstitüler zor koşullara rağmen kendi öğrencilerinin barınma, beslenme gibi ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamış enstitü bünyesinde yapılan tarım sayesinde köylüye gıda yardımı, sağlık memuru yetiştirme programları ile de sağlık ihtiyaçlarına destek sağlamıştır (Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri-Necdet Aysal). Enstitülerdeki eğitmen ve öğretmenler okulların atölyelerinden, sebze bahçelerinden, tarlalarından fidanlıklarından ve ahırlarından kırsal kesimde yaşayan tüm insanları faydalandırmakla ve üretimi arttırma amaçlı ileri teknikleri onlara öğretmekle yükümlüydüler. Köylülere üretimlerini değerlendirme, sergiler ve panayırlar açma konularında rehberlik etmek ve yardımda bulunmak öğretmenlerin görevleri arasındaydı. Bunun yanı sıra köylülerin okuma yazma sorunlarının çözülmesinde ve eğitilmelerinde, çevrede var olan kültürel zenginliklerin, halk danslarının ve sanatlarının yeniden değerlendirilmesinde enstitü öğretmenlerine önemli görevler düşmekteydi *(Kemalist Dönem Türkiye'sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri-Ali Arayıcı).*

Aksu Köy Enstitüsü ilerleyen yıllarda Aksu Öğretmen Okulu, Aksu Öğretmen Lisesi ve Aksu Anadolu Öğretmen Lisesi adları altında öğretmen yetiştirmeye devam etmiş, 2014 yılı itibariyle öğretmen liselerinin kapatılması sonrası Aksu Fen Lisesi adını almıştır. Bugün Aksu Köy Enstitüsü'nden kalma binaların bir bölümü çeşitli amaçlarla kullanılırken bir bölümü atıl vaziyettedir. Ayrıca bu binaların birinde o dönemden kalma eğitim-öğretim araç ve gereçlerinin, dokümanların ve fotoğrafların sergilendiği bir eğitim müzesi bulunmaktadır *(Karanlık Sokakta Aydınlanma: Aksu Köy Enstitüsü-Aslı Avcı Akçalı).*

LADİK AKPINAR KÖY ENSTİTÜSÜ

Akpınar Eğitim Enstitüsü, ilgili kanun kapsamında 1940 yılında Samsun'un Ladik ilçesinde kuruldu. Bölgenin taş, kum, çakıl, kireç, odun, kereste, yün, keten, kenevir gibi hammaddeler açısından zengin olması, Ladik'te binden fazla dokuma tezgahının bulunması, demircilik ve marangozluğun yaygın olması enstitünün buraya kurulmasında etkili olmuştur. Ayrıca bölgenin arazisi elverişli, su kaynakları bol ve ulaşım imkânları mevcuttu. Kuruluşunun İlk aşamasında okul binaları yapılmış, sonra yatakhane, yemekhane gibi birimlere geçilmiştir. Akpınar Köy Enstitüsü bir bölge köy enstitüsüydü. 1940-1954 arasında kayıt yaptıran öğrencilerin çoğunluğu Samsun'dan olmakla birlikte, Tokat, Amasya, Çorum illerinden de öğrenciler

vardı. Enstitünün hitap ettiği köy sayısı 1.510'du. Söz konusu dönemde okula 1.679 erkek, 119 kız toplam 1.798 öğrenci kayıt yaptırmış, enstitü 902 mezun vermiştir *(Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmede Akpınar Köy Enstitüsünün Yeri ve Önemi-Ayça Turan).* 1943 Ladik depreminde enstitü binası büyük hasar görmüş, 1 ay eğitim ve öğretime ara verilmiştir. Depremde hamamın da hasar alması sebebiyle öğrenciler temizlik konusunda sıkıntı yaşamışlar, bu arada tifüs salgını belirmiştir. Öğretmen ve öğrenciler imece halinde çalışıp depremin yarattığı yaraları sarmışlar, hatta diğer köylerde yıkılan okulların onarımına da yardım etmişlerdir *(Akpınar Örneğinde Bir Aydınlanma Projesi Olarak Köy Enstitüleri-Betül Batır).*

Akpınar Köy Enstitüsü'nde de okumaya büyük önem veriliyordu. Okuma faaliyetleri öğrenciler ve öğretmenler arasında kitap alışverişiyle gerçekleşiyordu. Enstitünün idare binasına bitişik zengin bir kitaplığı vardı. Fiziksel kapasitesi yeterli gelmeyince bu kitaplığa bitişik 80-100 kişilik bir okuma odası daha yapıldı. Her sınıfın içinde 100-150'şer ciltlik kitaplar bulunmaktaydı. Öğretmen ve idareciler pazartesi ve çarşamba günleri 19-23 saatleri arası buluşup önceden belirlenmiş kitapların kritiğini yapma kararı almışlardı. 1945'te enstitüye bir de dinlenme yurdu yapıldı. Bu bina, öğretmen ve öğrencilere ayrılmış dinlenme salonları, misafir yatak odaları ve bekleme salonundan oluşuyordu. 1945 yılında enstitüye bağlı uygulama salonu ve bir defada 250 adet ekmek çıkarabilen bir fırın yapıldı. Aynı yıl eski revir kız öğrenciler için dikimhaneye dönüştürülürken 22 yataklı yeni bir revir oluşturuldu. Yine 1945'te enstitü içinde yol döşemek için 20 bin taş kesildi ve öğrenciler tarafından işletilen 2 kireç ocağından 3 ton kireç çıkarıldı. Yemekhanede kullanılmak üzere masa, tabure, bank üretildi ve arıcılık yapıldı *(Demokrat Parti'nin Köy ve Köylü Politikaları-Sevilay Özer).*

Köy enstitüsünün ilk müdürü Necdet Biriz anılarında enstitünün kuruluşunu şöyle anlatmaktadır: "Kamlık Kurs

Müdürlüğüne tayin emrimi Nisan'ın 15'inde aldıktan sonra 19 Nisan 1940 tarihinde Ankara'ya geliyorum ve Maarif Vekilliği'nden aldığım emir üzerine enstitülerin yer seçimi hakkında bir görüşe sahip olmak için ertesi gün Antalya-Aksu Köy Enstitüsü'ne gidiyorum; 24 Nisan'da dönüyorum. 26 Nisan'da Maarif Vekilliği Öğretim Umum Müdürü Hakkı Tonguç'la Birlikte Adana-Düziçi, Malatya-Akçadağ Köy Enstitülerini de bu maksatla gezdikten sonra 30 Nisan günü Ladik'e geliyoruz. Kasaba ve köylerin kalabalık halkı bizi Akpınar'da karşıladılar. Bir sevgi ve saygı halkası etrafımızı sarıyor. Hep birlikte Akpınar mevkiini tetkik esaslarını dikkate alarak gözden geçiriyoruz. Tetkik ertesi gün de devam ediyor. Neticede Maarif Vekilliği İlköğretim Umum Müdürü Hakkı Tonguç, Samsun Maarif Müdürü Mehmet Doğanay, Enstitü ve Kurs Müdürü Nurettin Biriz, Ladik Belediye Reisi Mustafa Cabi, Ladik Maarif Memuru Ahmet, Ladik Belediye Azasından Nazım Akpınar imzalarıyla bir zabit tutularak Akpınar mevkiinin enstitü için seçildiği hakkındaki vesika hazırlanıyor.

Ertesi gün herkes vazifesine dönüyor. Ben de Havza'ya; oradan da Kamlık'a kursa gidiyorum. Kursu gördükten ve lazım gelen direktifleri verdikten sonra Mayıs'ın yedisinde Ladik'e gelerek Akpınar'daki tarlaların istimlâk işine, pazarlıkla alınması yolundaki muamelelere başlıyorum. Eğitmenlerin yatak ve yemek yeri diye seçilen Ladik Merkez Okulu'nun avlusunda derhal bir portatif sahra mutfağı yapılmıştır. Haziran'ın 15'inde Akpınar mevkiinde, şose yanında, Akpınar'ın 650 metre kadar doğusunda Kaymakam Şekip Yurdakul'un verdiği konik çadır; eğitmenlerle yapılan bir törenle şimdiki binalarının az ilerisine kuruldu. Akpınar Köy Enstitüsü'nün bir numaralı apartmanı bu çadırdır. Şimdi sebze bahçesinde bahçıvan tarafından kullanılıyor. Ertesi günü tahta barakanın ve şimdi yemekhane ve mutfak olan pavyonun temellerinin kazılmasına başlandı. Aynı zamanda enstitünün ilk yolunun hendekleri kazılarak toprak tesviyesi yapıldı. 3803 Sayılı Kanun'un

kabulüyle kurs 1 Haziran 1940'da (Akpınar Köy Enstitüsü ve Eğitmen Kursu) halinde çalışmaya başladı. Temellerin kazılmasına devam edilmekle beraber; bir yandan da Ladik'ten kum, çakıl, taş, kireç, tuğla, bir kısım kereste alındı. Samsun'dan demire ve keresteye dayanan yapı malzemesiyle marangozluk, demircilik işliklerinin avadanlıklarının alınmasına teşebbüs edildi. Birçok tesis eşyası da bu arada Samsun'dan alınmıştır.

Yine bu arada enstitünün kuzeyine düşen derelerde kaynayan beş-altı membaın suları toplanarak muntazam, derin bir arkla enstitü inşaat yerine kadar getirildi; ki bugün bu su enstitü binaları arasından akmaktadır. Yapılan 21 bina bu su ile başarılmıştır.

Talebenin kaydına ve çağrılmasına Ağustos'un sekizinde başlanmış ve bir numaralı talebemiz Ali Osman Özaydın o gün gelmiştir. Talebenin gelişi 15 Ağustos'ta sona ermiş ve ilk talebemiz olan bu 34 çocukla o gün derslere başlanmıştır *(Ladik Akpınar Köy Enstitüsü-Baki Sarısakal).*

1936 yılında uygulamaya konulan Köy Eğitmeni Yetiştirme Kursları projesi bağlamında, Türkiye'nin belirl yerlerinde eğitmen kursları açılmaya başlanmış ve projenin başarılı olduğu görülünce kursların ülke çapında yaygınlaştırılması kararı alınmıştır. Bu kurslardan biri de Kocaeli yöresinde açılan Arifiye Eğitmen Kursu'dur. 1937 yılında açılan kurs, eğitmen namzedi yetiştirmek üzere 48 öğrenciyle işe başlamıştır. Bu öğrencilerin 1 tanesi ilkokul mezunudur. 10 tanesi halk mektebine devam etmiştir. 31 öğrencinin bir öğrenim belgesi olmamakla birlikte bunların ordudan terhis edilmiş onbaşı ya da çavuş rütbesindek erler olması ihtimal dâhilindedir. 1937 yılı itibariyle kursta bir öğretmen, bir muhasebe memuru, bir ayniyat memuru, iki hademe ve bir aşçı bulunmaktadır. Eğitmen kursları Sağlık, Eğitim ve Tarım Bakanlıklarının koordineli olarak

yürüttükleri bir proje olduğundan kurstaki öğrenciler bu üç bakanlığın sınavında başarılı bulunarak seçilmiştir. Bu öğrencilere kurs süresi boyunca sağlık, eğitim ve ziraat dersleri verilerek günde 7 ders okutulmuştur *(Köy Eğitmenleri Kanunu ve Türk Milli Eğitiminde Uygulanması-Yasemin Akkafa)*. Bu derslerin arasında jimnastik ve temizlik dersleri de vardır. Ancak, bir yıl sonundaki başarı oranı % 20'dir. Zamanla kursun öğrenci sayısı artmış; 1939 yılı Nisan ayı itibariyle kursa Bilecik'ten 30, Bolu'dan 60, Bursa'dan 60 ve Kocaeli'nden 50 öğrenci olmak üzere toplam 200 öğrenci kaydedilmiştir *(Cumhuriyet Dönemi Eğitiminde Köy Eğitmenleri Projesi-Barış Arslan)*. 1940 yılında Köy Enstitüleri'nin açılmasıyla Arifiye Eğitmen Kursu da yeni açılan Arifiye Köy Enstitüsü bünyesine alınmış ve kurs çalışmaları aynı çatı altında 1949 yılına kadar devam etmiştir *(Arifiye Öğretmen Okulu ve Tarihçesi-Nureddin Ergin)*.

Arifiye'nin kurucu Müdürü Süleyman Edip Balkır'dır. Köy Enstitüleri Kanunu gereği Arifiye Köy Enstitüsü bölgesine giren iller Bursa, Bilecik ve İstanbul olarak belirlenmesine rağmen; buraya Kocaeli, Bursa, Bolu, İstanbul ve Bilecik'ten öğrenciler alınmıştır. Açıldığı yıl itibariyle öğretim kadrosu hemen hemen yok sayılabilecek Arifiye Köy Enstitüsü'nde Balkır tarafından kadro tamamlama çalışmaları başlatılmış ve 1940 yılından 1943 yılına kadar bu enstitüye 41 öğretmen atanmıştır *(Arifiye Köy Enstitüsü'nün Sapanca Gölü ve İzmit Körfezi'ndeki Balıkçılık Çalışmaları-Yrd. Doç. Dr. Gülşah Eser)*.

Arifiye Köy Enstitüsü'ne koşulları açısından bakıldığında durumun elverişsiz olduğu dikkati çekmektedir. Balkır, bu durumu şu sözlerle anlatmaktadır: "Enstitümüzün kuruluşlarının günün ve geleceğin gereksemelerine uyacak biçimde yerleşip çoğalması, genişlemesi olanakları çıkmazdaydı kanımca. Demiryoluna paralel olarak düşürülen ana yapının gerisinde, yanında girişilecek işlerin yolu tıkalıydı. Mutfak, yemekhane, revir, yatakhane, hamam, küçük marangozluk, demircilik işlikleri, ahır, kümes, kooperatif,

resim-iş atölyesi, hela avuç içi kadar alanımızı doldurmuştu. Kamulaştırarak ya da satın alarak genişlettiğimiz topraklar, tarım çabalarımızın bütün isteklerini karşılayacak genişlikte bile değildi." *(Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü-Süleyman Edip Balkır).*

Köy enstitülerinin kuruluşunun II. Dünya Savaşı sürecine rastlaması Balkır'ın belirtmiş olduğu çıkmazların önemli nedenlerinden biridir. Savaş dışında kalınmış olmasına karşın savaşın Türkiye ekonomisine ve topluma önemli etkileri olduğu ve ekonomik gelişme sürecine olumsuz bir şekilde yansıdığı yalın bir gerçektir. Çünkü savaş; hayat pahalılığı, iaşe sorunları ve karaborsa sonucunda ortaya çıkan açlık, sefalet ve yoksulluk gibi birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Böyle bir süreçte kurulmuş olan Arifiye Köy Enstitüsü'nün de Balkır'ın bahsetmiş olduğu çıkmazlarda olması dönemin şartları açısından beklenilebilir bir durumdur. Özellikle 23 Kasım 1940 tarihinde güvenlik gerekçesiyle İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale ile birlikte Kocaeli'de de sıkıyönetim ilan edilmesi şartların zorlaştığının ve zorlaşacağının bir kanıtı gibidir. Kısıtlı bir bütçeyle ve diğer olanakların kısır döngüsü içerisinde enstitünün yapılanmasını devam ettirebilmek enstitü ailesinin karşısına aşılması zor bir durum olarak çıksa da bu durumun da üstesinden gelindiğini söylemek gerekir *(Arifiye Köy Enstitüsü'nün Sapanca Gölü ve İzmit Körfezi'ndeki Balıkçılık Çalışmaları-Yrd. Doç. Dr. Gülşah Eser).*

Arifiye Köy Enstitü'nün kuruluş yıllarında ziraat dersleri kapsamında okutulan ve uygulamalı olan derslerden biri de balıkçılık ve su mahsulleri dersidir. Kocaeli yöresinin su kaynakları açısından zengin olması nedeniyle, Arifiye Köy Enstitüsü'nde bu dersin uygulaması hem Sapanca Gölü'nde, hem de İzmit Körfezi'nde yapılmıştır.

Balıkçılık yönünden elverişli olan Sapanca Gölü'nün Arifiye Köy Enstitüsü'nün üç kilometre kadar batısında

yer alması, bir başka deyişle enstitüye yakın olması birçok avantaj sağlamıştır. Göl sayesinde yüzme bilmeyen öğrenciler yüzmeyi öğrenmiştir *(Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü-Süleyman Edip Balkır)*. Hatta bu yüzme seferberliğinin yapıldığı günlerden birinde İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç da yer almış ve Sapanca Gölü'nden neden balık tutulmadığı konusunda Balkır'dan bilgi istemiştir. Balkır ise verdiği yanıtta uzun yıllardır bölge halkının Sapanca Gölü'nü verimsiz olarak tabir ettiklerini ve uzun yıllardır balıkçılık konusunda dikiş tutturamadıklarını dile getirmiştir. Aradan geçen kısa zaman zarfında, Tonguç bu konuya el atmış ve Münakalât (Ulaştırma) Bakanlığı Balıkçılık Mütehassısı İsmail Özkul'u konuyla ilgili inceleme yapmak üzere görevlendirmiştir. Özkul, enstitü öğretmenlerinden Muammer Köseataç'ı da yanına alarak Sapanca Gölü'ne gitmiştir. Yaptığı incelemeler sonucunda Göl'ü balıkçılık açısından elverişli bulmuş ve burada balıkçılık çalışmalarının yapılabilmesi için iki kayık ve iki ağın yeterli olacağını belirtmiştir. Enstitüde yeterli finansman olmadığı için İstanbul'daki Balık Pazarı'nda İsakidis adlı bir tüccardan kredi alınarak gerekli olan kayık ve ağlar satın alınmıştır. 1941 yılının Ağustos ayında çalışmalara başlanmış ve balık mevsimi olmamasına rağmen Eylül ayına kadar 938 kilo çeşitli cinslerde balık avlanmıştır. En önemlisi, enstitü öğrencilerinin yemek programında haftada ortalama iki kez balık yer almıştır. Ekim ayına gelindiğinde ise iki ayda avlanan balık miktarı 3000 kiloya ulaştığı gibi, bu balıklar enstitü yemekhanesinde kullanılmanın haricinde Adapazarı ve Sapanca'da satılarak enstitüye gelir elde edilmiştir. 1942 yılına gelindiğinde ise balıkçılık çalışmalarının daha kolay yürütülebilmesi için bir balıkhane yapılmıştır. Balıkhanede geniş bir balkon, bunun arkasında öğrencilerin yatacağı geniş bir salon; alt katta avadanlıkların konacağı yer ile tuzlu balıklar için 20 tonluk havuzlar yer almıştır *(Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü-Süleyman Edip Balkır)*.

Balıkhane ve balıkçılık çalışmalarıyla ilgili Balkır şöyle söylemektedir: "16 Mayıs 1942'de balıkhaneyi işletmeye açma töreni düzenledik. Tren yolcularının görebileceği biçimde ve büyüklükte, duvara Köy Enstitüsü Balıkhanesi diye yazılmıştı. Bunun üstünü bezle kapadık. Perde açar gibi örtüyü çekince bu yazı çıktı ortaya. Çocukların, başlarında Muammer Köseataç'la Hikmet Öz'ün çabalarıyla hiç yoktan meydana çıkarılan bu güzel kurumun Enstitümüz için uğurlu ve verimli olması dileğinde bulundum. Millet de coştu, eğlendi ve arkadan da harıl harıl çalışmaya başladı. Bakanlığın isteği üzerine yollanmış 1 Kasım 1942 tarih ve 569 sayılı raporumda balıkçılık üstüne yapılmış çabalar şöylece özetlenmiştir: 1941 yılında 3.000 kilo, 1942 yılında 12.000 kilo balık tutulmuştur. Balıkçılık işleri için bir tane iki, bir tane de üç çifte kayıkla 6 tonluk motor; iki büyük ığrıp, iki uzatma ağı vardır.

İstanbul'daki balık tüccarı İsakidis'e motor, ağ ve kayıklar için 3600 lira borcumuzu ödedik. Ayrıca krediyle aldığımız ipliklerle derin sularda balık avı için Ömer Reis'in göstericiliğiyle parakete yapıldı (yüz iğneli). Göl'de bulunan balıkların türü pek zengindi: 10, 15, 20 kiloluk eti beyaz yayın başta gelir. Turna, tatlı su levreği, sazan göl alabalığı, kızıl kanat balıkları pek boldur. Gelişigüzel her yere ağ atılamıyordu. Birçok yerler sınandı. Göl'ün verdiği ürün, günü gününe uymazdı. Ortalama 100-300 kilo kadardı. Elbet bu, enstitümüz için çok geliyordu. Fazlasını, döner sermayemiz Sapanca'da, Adapazarı'nda satıyordu. Adapazarı'nda balığın fiyatını, madrabazlar birleşip öldürüyorlardı. Kaşkarıkocular öylesine bedavaya getiriliyorlardı ki uğraşılarımızı, buna üzülmemek elde değildi. Gerçi ucuz balık yedirerek halka hizmetten mutlu idik. Ama en azından emeklerin karşılığını beklemek de hakkımızdı. Boşuna uğraşmak düşüncesi çocuklardaki çaba gücünü sıfıra düşürmüyordu ama onları telâşlandırmıyor da değildi. Tam bu sırada kız öğretmenlerden birisinin babası, gölden çıkardığımız bütün balıkları satmaya istekli çıktı.

Adapazarı'nda bir dükkân açtı. Artık halk aracıların insafına kalmaktan kurtulmuştu. Döner Sermaye Komisyonu'nun saptadığı fiyatla satış yaptırılıyordu. Belli bir kâr alan bu satıcının emeği karşılanıyor, halk da aldatılmaktan kurtuluyor, ucuz balık yiyebiliyordu." *(Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü-Süleyman Edip Balkır).*

Arifiye Köy Enstitüsü'nün gerek Sapanca Gölü, gerekse İzmir Körfezi'ndeki balıkçılık çalışmalarının enstitü yaşamına birçok katkı sağladığını söylemek gerekir. Bunlardan ilki, enstitü öğrencilerinin bu sayede yüzme öğrenmesidir. Diğeri, balıkçılık çalışmaları kapsamında öğrencilere kayık kullanma, kürek çekme, balık avlama ve tuzlama gibi birçok teknik konunun öğretilmesiyle öğrencilerin balıkçılık konusundaki yeteneklerinin geliştirilmesidir. Böylelikle tıpkı diğer enstitülerde olduğu gibi Arifiye Köy Enstitüsü'nde de iş içinde eğitim ilkesiyle enstitü yaşamı zenginleştirilmiştir. Balıkların tuzlanması ve balıklardan hazırlanan yemek çeşitleri ise enstitü yemekhanesinin vazgeçilmezleri olmuştur. II. Dünya Savaşı gibi özellikle ekonomik olarak zor bir süreçte, enstitülerde öğrenci başına düşen yiyecek miktarının ne kadar kısıtlı olduğu dikkate alındığında balıkçılık faaliyetleriyle enstitü yemekhanesine katkı sağlanması iş içinde eğitimin en çarpıcı örneklerinden biridir. Bunun yanı sıra, avlanan balıkların fazlasının gerek dışarıya gerekse döner sermayeye satışı yapılarak enstitüye gelir elde edilmesi ise dikkate değer bir husustur *(Arifiye Köy Enstitüsü'nün Sapanca Gölü ve İzmit Körfezi'ndeki Balıkçılık Çalışmaları-Yrd. Doç. Dr. Gülşah Eser).*

Köy Enstitülerinin açılacağı yerler belirlenirken Doğu Karadeniz için ismi geçen birkaç ilçe bulunuyordu. Esasen en kuvvetli aday Giresun'un Görele ilçesiydi. Zira Görele, aynı zamanda projenin mimarı olan Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in memleketi idi. Okulun kurulması için bölgeye giden heyet evvela Göreleliler nezdinde temaslarda bulunur. Ancak yöre halkı okul için ayrılması planlanan araziyi tarım alanı olduğu gerekçesiyle vermek istemeyince, heyet bu sefer Trabzon'a yönelir. Trabzon'un bu dönemdeki valisi, daha sonraki yıllarda Türk siyasi yaşamında önemli roller oynayacak olan Refik Koraltan'dır. Enstitü için devreye ilk önce Sürmene girer. Ancak okulun yerini belirleyecek heyet içinde yer alan bazı üyelerin Sürmene'ye sıcak bakmaması üzerinde heyet Beşikdüzü'ne yönelir. Beşikdüzü

hem Trabzon'un, hem de Giresun'un yakınında bir konuma sahiptir. Ayrıca arka taraflardaki Tonya, Şalpazarı gibi yerlerden de öğrenci temin edebilme imkânına sahipti. Esasen bu süreçte Beşikdüzü'nün de ciddi eksileri vardı. Her şeyden önce enstitü için düşünülen arazi bataklık olup, buranın kurutulması gerekiyordu. Hatta heyet Beşikdüzü'ne geldiğinde gece yatmaya çekildiği zaman Beşikdüzü'nün gençlerinin sabaha kadar civardaki bataklık alanlarda aşırı gürültü çıkaran kurbağaları taşlayarak kaçırdıkları anlatılır. Bunun dışında arazinin bir kısmı hazineye ait olup bir kısmı da yerli halkın malı durumundaydı ve bazı kişiler arazilerini satmaya yanaşmıyorlardı. Yaşanan tüm sorunlar gerek heyette bulunan Raif Karadeniz ve gerekse de Trabzon Valisi Refik Koraltan'ın girişimleriyle hallolur.

Enstitünün ilk yerleşim yeri yeni ilkokul binası ile tarihi bir yapı olan hükümet konağıdır. Nitekim enstitü genişledikten ve kendi binalarını yaptıktan sonra hükümet binası bucak müdürlüğüne iade edilecek, ilkokul ise yemekhane olarak kullanılacaktır. Enstitü, Çamlıkdüzü adı verilen ve denize yakın bir mevkide kurulur.

Enstitünün açılmasına karar verildikten sonra da buranın başına Denizli Milli Eğitim Müdürü Hürrem Armağan getirilir. Enstitülerin fikir babası konumundaki İsmail Tonguç, Armağan'ı buraya tayin ederken özellikle balıkçılık konusuna eğilmesi gerektiğini şu sözlerle dile getirir: "Senin tarlan Karadeniz olacak. Büyük çapta balıkçılık yapacaksın. Diğer köy enstitülerinin de balık ihtiyacını sen karşılayacaksın. Belki ilerde balık tozu, balık gübresi ve balık konservesi fabrikaları da kuracaksınız." *(Hürrem Armağan'ın Anılarında Beşikdüzü Köy Enstitüsü).*

Hürrem Armağan okulun yer aldığı ilçeye geldiğinde hiç de parlak bir manzara ile karşılaşmaz. Her şeyden önce iş yapabilir durumdaki nüfusun önemli bir kısmı Zonguldak madenlerine çalışmaya gitmiştir. Geride kalanlar arasında da sıtma, verem gibi salgın hastalıklar son derece

yaygındır. Bazı kişilerin de kollarından birinin ya da her ikisinin birden kopuk olduğunu görülür. Hürrem Armağan, bu durumun sebebini araştırdığında bunun dinamitle balık avlanmanın bir neticesi olduğunu öğrenecektir. Armağan'ı bekleyen en önemli zorluk ise bölge halkını ve koşulları hiç tanımamasıydı. Hele balıkçılık hakkında hiçbir şey bilmiyordu. İşte tam da bu noktada Armağan'ın başarılı olmasına sebebiyet verecek karakteri devreye girer. Hürrem Armağan bir şeyler öğretecek amir olarak atandığı bu beldede bilmediği konuların öğrencisi olmayı kabullenmiş ve yöre halkını onore ederek onlardan her türlü desteği almayı becermiştir.

Gerekli hazırlıkların tamamlanmasından sonra enstitü 25 öğrenci ile birlikte 8 Temmuz 1940 tarihinde eğitim öğretime başlar. Bu 25 öğrenciden sadece ikisi kızdı. Zamanla kız öğrenci sayısı artacaktır. Okulun öğretmenleri zaman zaman Gümüşhane, Ordu, Giresun, Rize gibi komşu illere uzanarak buradaki aileleri çocuklarını yatılı olarak Beşikdüzü'ne gönderme konusunda ikna etmeye çalışacaklardır. Bunun neticesinde kısa sürede okuldaki kız öğrenci sayısı artar. Hatta Gümüşhane ilinin ilk kadın öğretmenleri buradan mezun olacaklardır. İlk verilen dersler tarih, coğrafya, matematik, ziraat ve balıkçılık dersleriydi. Okula ilk kabul edilen öğrencilerden Osman Cemil Erkut, ilk günlerdeki izlenimlerini şu ifadelerle dile getirir: "Beni hamama koydular. Saçlarımı kestiler, çamaşırlarımı değiştirerek yeni kıyafetlerimi verdiler. Askerde nizamiye kapısından teslim olmuş erler gibi ilk kıyafetimiz boz renkliydi. Golf pantolon üste, mont, kemer, ceket başımıza kasket verdiler. Kızlar için iş elbiseleri yaptırıldı. Ayrıca iş için çalışma takımları dikilirdi."

Okul bünyesinde müzik, spor ve atölye derslerinin son derece ciddiye alındığı biliniyor. Müzikal anlamda yörede yaygın olan kemençe dışında piyano, keman, akordeon, mandolin gibi enstrümanlar da öğretiliyordu. Yine okulda 1944 yılına gelindiğinde 16 kişilik bir orkestra ve 40 kişiden

oluşan bir koro bulunuyordu. Sportif anlamda okulun turuncu-mavi renklere sahip son derece dişli bir futbol takımı vardı. Voleybol, atletizm, basketbol, güreş ve yüzme de eğitimi verilen diğer spor dallarıydı (Türkiye'de Köy Enstitüleri-Fay Kirby).

Balıkçılık okulun amiral gemisiydi. Bölgedeki yerel balıkçılardan zaman zaman eğitimci olarak istifade ediliyordu. Kiralanan ya da satın alınan bazı gemilerle öğrenciler balığa çıkıyor ve bu suretle pratik yapma imkânı yakalıyorlardı. 1944 yılına gelindiğinde ise enstitü kendi işliklerinde 11 tonluk bir deniz motoru yapmayı başardı. Bu motora enstitü fikrinin mimarı olan "Tonguç'un adı verildi. Konserve endüstrisinin temellerini atarak pazar alanını geliştirdi. 1945 yılına gelindiğinde enstitü, iki balıkçı ve bir nakliye motoru, on sekiz kayık, iki hamsi ığrıbı, bir palamut gırgırı, otuz kalkan ağı ile Karadeniz'in en güçlü balık işletmesi konumundaydı. Hopa'dan Samsun'a kadar olan alanda avlanan enstitü öğrencileri, 1943 yılına gelindiğinde 45 ton balık avlamışlardı.

1950'lerden sonra Beşikdüzü'ndeki kız ve erkek öğrenciler ayrılır. Kızlar İzmir'deki Kızılçullu Köy Enstitüsü'ne gönderildiler. 1952-53 yılında Kızılçullu Köy Enstitüsü kapatılınca bu sefer erkekler diğer köy enstitülerine dağıtılırken kızlar Beşikdüzü'ne taşınır. 1954'de ise okulun adı Beşikdüzü Kız İlköğretmen Okulu olur. Zaten aynı tarihlerde köy enstitüleri resmen kapatılarak ilköğretmen okulları ile birleştirilecektir. İnişli çıkışlı bir ömür hikâyesinin sonunda enstitüden yaklaşık 250'si kız 1000 civarında öğrenci mezun olur. Bugüne yadigâr ise okulun kurulduğu mevkii ve bazı işlikler kalır *(Beşikdüzü Köy Enstitüsü-Önder Kaya, gezgindergi.com/besikduzu-koy-enstitusu/).*

CILAVUZ KÖY ENSTİTÜSÜ

1937 yılında kurulan Cılavuz Eğitmen Okulu'nun ilk müdürü Halit Ağanoğlu'dur. Burada üç aylık eğitim ve öğretimden sonra mezun olan öğrenciler köylere öğretmen olarak gönderilmiştir. Amaç halkı bilinçlendirme, yenilik ve çağdaşlık sağlama, uygar bir medeniyet yaratma ve özellikle köylerin geri kalmamasını sağlamaktı.

Köy enstitüleri Türkiye'nin birçok bölgesinde özellikle tarım işlerine elverişli geniş arazisi bulunan köylerde veya onların hemen yakınlarında kurulmalı, dolayısıyla büyük kentlerin dışında köy yaşamını uygulayabilecek toprağı bulunan, ana yollara yakın olan ve su gereksinimi karşılanacak bir bölgede olmalıydı. Bu okulların kurulduğu yerler zamanla o bölgenin merkezi durumuna gelecekti *(Köy Enstitüleri Neydi, Ne Değildi?-Nazif Evren).*

1940 yılı içerisinde on iki ilde açılan beş yıllık bu okullardan biri de Kars Cılavuz'da açıldı. Bu okula ilk aşamada

kız erkek ayrımı yapmadan köylü ve çiftçi çocuklarından 200 öğrenci alındı. Öğrencilerin köy ve nahiyelerden ve halkı çiftçilikle geçinen kasabalardaki ilkokulları bitirmiş çocuklardan seçilmesi öngörüldü. Okul ve okul binası kız ve erkeklere göre münasip şekilde hazırlandı. Öğrenciler burada 5 yıl eğitim alarak öğretmen olacaklardı. Çocukların yiyecek, giyecek ve yatacak eşyaya ait masrafları okul idaresince, devlet tahsisatından temin edilecekti *(Kars Gazetesi, 12 Mart 1940)*. Okulun kurulma aşamasında direktör olarak Halit Ağan görevlendirilmiş ve okulun maddi eksikliklerinin temini için çalışmalara başlamıştı. Yıllarca yabancı idareler altında eğitimden mahrum kalmış Kars vilayetinin ortaokul, lise, kız sanat okulundan sonra eğitmen kursu ve nihayet köy enstitüsüne kavuşması çok önemliydi. Çünkü her yaşta eğitim almaya hakkı olan Türk çocuklarına bu fırsat verilirse, ülkenin geleceği daha sağlam bir yapıya kavuşabilecekti. Bu ilerlemeye Kars, Ardahan, Artvin, Ağrı ve Erzurum'un daha çok ihtiyacı vardı. Bölgede cereyan eden savaşlar, Rus işgali ve Ermenilerin ve Rumların bölge nüfusu üzerindeki etkileri hiç de göz ardı edilecek olaylar değildi. Bölgedeki Türk varlığının bile zaman zaman tehlikeye girdiği dönemleri geride bırakan bu şehirler oldukça fazla miktarda göç almıştı. Bir nevi geçiş bölgesi olan Kars ve çevresi bu yatırımların yapılması gereken özel şartlarda haizdi *(Türk Eğitim Sisteminde Köy Enstitülerine Bir Örnek: Kars Cılavuz Köy Enstitüsü-Yrd. Doç. Dr. Nebahat Arslan)*.

Cılavuz'da açılacak olan köy enstitüsünün tesis ve inşa işlerine sarf edilmek üzere Mayıs 1940 Maarif Vekâleti'nden 1.500 liralık ek para gönderildi. Cılavuz'daki köy enstitüsü, orada daha önce faaliyet gösteren eğitmen kursu ile birleştirildi ve bu müessesenin adı Cılavuz Köy Enstitüsü ve Eğitmen Kursu oldu. Böylece enstitü kurulduktan sonra da eğitmen kursu faaliyetteydi. Kars Valisi B. Hüdai Karabatan 3 Mart 1941'de Cılavuz Köy Enstitüsü'nü ziyaret ederek çalışmaları yerinde değerlendirmiş ve gelişmeler

karşısında memnuniyetini bildirmiştir. Köy enstitülerine alınacak çocuklarda aranacak şartlar şunlardı: İlkokulu bitirmiş olan 13-15 yaş arasındaki kız ve erkek çiftçi çocukları olmaları, bu çocukların ailelerinin köylerinde arazisi ve hayvanı bulunması, çocuğun sağlığının yerinde olması *(Kars Gazetesi, 25 Mart 1941)*.

1940 yılında açılan Cılavuz Köy Enstitüsü 1944 yılına gelindiğinde büyük bir gelişme göstermişti. Hem fiziki şartlar iyileştirilmiş, yani binalar tamamlanmıştı, hem de öğrenci sayısı arttırılmıştı. Sırasıyla üç büyük bina, yemekhane, hamam yapıldı. Sayıları artan öğretmenlere lojman, çocuklarına da oyun yerleri hazırlandı. Öğretmenlerin ve öğrencilerin bizzat işçiliğiyle yapılan binalar kısmen ihtiyacı karşılayacak düzeye getirildi. 1944 yılında enstitüye müdür, öğretmen ve öğrencilerin ortak çalışmasıyla 40 beygir gücünde Fransız tipi tribünlü elektrik santrali kuruldu. Elektriğe kavuşan enstitünün hayatı değişti. Aydınlık içinde bir enstitü olan Cılavuz'da, artık radyodan ajans ve müzik sesleri duyulmaktaydı. Enstitüyle beraber Cılavuz köyü, nahiye merkezi enstitüdeki 800 öğrenci ile 32 öğretmenin çalıştığı küçük bir imar yeri olmuş karanlıktan aydınlığa doğru epeyce yol almıştı *(Kars Gazetesi, 4 Kasım 1944)*.

1948 yılı itibariyle Cılavuz Köy Enstitüsü'nde iki biçerdöver, harman makinesi, bir çayır biçme makinesi, üç kamyon, bir otobüs ve bir cip vardı. Ayrıca enstitüde bu yıl itibariyle onarımların yapıldığı ve eksiklerin tamamlanmasına çalışıldığı da gözden kaçmamaktadır. Hamam ve mutfağı yeniden ele alınıp genişletilerek onarıldı. Ayrıca sanat atölyelerinin yapılması tamamlandı. Enstitü yapıları arasında 500 metre uzunluğunda ve 6 metre genişliğinde yanları kaldırımlı ortası balıksırtı taş döşemeli bir yol da yapıldı. Enstitü merkez binalarına 2 km uzakta bulunan "Telli Pınar" adlı kaynak suyunun demir borularla enstitüye getirilmesine bu yaz başlandı. Batıdaki eski Cılavuz köyü harabeleri önünden geçirilerek getirilen bu suya "Coşkun Pınar" adı verildi *(Kars Gazetesi, 9 Ekim 1948)*.

Zaman içinde köy enstitüleri üzerinde izlenen eğitim politikalarındaki değişiklikler Cılavuz'u da etkiledi. Cılavuz Köy Enstitüsü'nün adı Cılavuz İlköğretmen Okulu olarak değiştirildi. Genel olarak köy enstitüleri için yapılan eleştiriler Cılavuza da yöneltildi ve Maarif Vekâleti'ne ihbar mektupları gönderildi. 1963 yılında okulla ilgili olarak gönderilen şikâyetler neticesinde bakanlık inceleme başlattı. İncelemeyi Maarif Müdür Muavini İsmet Akkaya ve Bakanlık Müfettişi Tahsin Büyükakan yürüttü. Okulda eski köy enstitülerinin programının takip edildiği, öğrencilerin ağır işlerde çalıştırıldığı, okulda yapılan toplantılarda uygunsuz gösterilerin yapıldığı, sol basının okula sokulduğu gibi konularda şikâyetler değerlendirildi. Köy enstitülerinin kapatılması kararıyla beraber, Cılavuz Köy Enstitüsü de diğer köy enstitüleri gibi kapatıldı *(1938-1960 Yılları Arasında Kars'ta Sosyo-Kültürel Hayat-Aydan Gürlüyer).*

DÜZİÇİ KÖY ENSTİTÜSÜ

Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasıyla ülke genelinde kültürel seferberlik başlatılmıştır. Zira halkın yüzde sekseni okuma yazma bilmemekte, bu oran kırsal kesimlerde artmaktaydı. Cumhuriyet Türkiye'sinin öncü kadroları bu durumun önüne geçmek için 1935-1936 yılı itibariye ülke genelinde tarıma elverişli alanlarda eğitmen kursları açmıştır. Bu kurslardan biri de I. Dünya Savaşı yıllarında Seyhan vilayetine bağlı Bahçe kazasının içerisinde yer alan Haruniye nahiyesinde Seyhan-Bahçe-Haruniye Köy Eğitmeni Yetiştirme Kursu adı altında faaliyet göstermiştir. Adana'nın kuzeydoğusunda ve 125 km uzakta olan Haruniye köyünün etrafı tepe ve tepeciklerle çevrilidir. Bu tepelerin üstünün birinde Birinci Dünya Savaşı'nda Berlin-Bağdat demiryolu yapılırken Alman misyoner örgütlerince okul olarak kullanılan (kimsesiz Ermeni çocuklarının da yer aldığı),üç katlı 34-35 odadan oluşan harap bir bina vardı. Savaşın bitimiyle binada sürdürülen eğitime son verilmiş ve okul kapatılmıştır. 1939-1940 yıllarında yani

İkinci Dünya Savaşı başlarında Alman kadınlar kendi ülkelerine dönmüş ve kendilerine postacılık eden Bahçeli Mehmet'e binanın tapularını vermişlerdi *(Belleklerde Bir Çınar: Düziçi Köy Enstitüsü-Yrd. Doç. Dr. Volkan Payaslı).* Bahçe kaymakamı, Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'le bağlantı kurarak küçük bir fiyata binayı satın almıştır. Kısa bir zaman sonra binanın yanında yer alan harap kubbeli bir hamam kullanılmak üzere çalışmalara başlanmıştır. Alman üç kız kardeş tarafından yaptırılan üç konağın iki ay içerisinde onarılmasıyla tüm derslikler öğrencilere açılmıştır. Üçüz konaklar, göçmen evleri ve hazır suyun var oluşu dumanlı dağların eteğinde Düziçi Enstitüsü'nün kurulmasına vesile olmuştur. Enstitü Müdürü Ahmet Lütfi Dağlar yaşadıklarını anılarında şöyle aktarmaktadır *(Düziçi Enstitüsü ve Sonrası Kimi Anılarım-Ahmet Lütfi Dağlar):*

"Satın alınan büyüklü küçüklü 34 odası bulunan harap kolej binası ve hamamı tamir edilmiştir, ayrıca bir de öğretmenevi yapılmıştır. İki pavyonla büyük yatakhanenin üzerine inşa edildiği tepe üç büyük kademeye ayrılarak tesviye edilmiştir ki bu da muazzam bir iş olmuştur. Ayrıca on binlerce yerli kiremit imal ederek yapmış olduğumuz binaların bir kısmının üzerini örttük. İhtiyacımız olan tuğlaları yine kendimiz yaptık. Bütün işlemlerimiz semerli hayvanlarla yapılıyordu. Bu sıkıntılı vaziyetten biran önce kurtulmak lazımdı. Öğretmen, eğitmen namzetleri ve talebelerimizle tekerlekli vesaitin işleyebileceği bir yolu yapmaya karar verdik. Bir ay içinde, kurs ve enstitümüzün normal çalışmalarını bozmadan 1.200 metrelik bu yolu da açtık, köyün toprak şosesine bağladık. Böylece kendi sınırımız içindeki yolsuzluğu da yendik. Yüksek Mimar Recai Akçay'ın yapmış olduğu planların tatbiki için inşaat hazırlıklarına başlanmıştır. Bu binalarda kullanılmak üzere yüzlerce köşe taşı yapıldı ve yapılmaktadır."

Binaların yapımı bittikten sonra 24 Nisan 1940'ta Haruniye'de toplanan öğrenciler derse başlamıştır. Köy

Öğretmen Okulu hakkında İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç ve Milli Eğitim Müdürü Hasan Âli Yücel incelemelerde bulunmuş, kurslar için 250.000 tutarında bir tahsisat yapılacağını bildirmişlerdi. Bu gelişmelerden hemen sonra Haruniye'de Haziran 1940'ta 23 Nisan Okulu'nda Maarif Müdürü Ekrem Gürsel'in başkanlığında alınacak talebeler ve eksiklikler hakkında bir toplantı yapılmıştır *(Yeni Adana Gazetesi, 28 Haziran 1940)*.

Okul, üçüncü yılından sonra ilk kurulduğu tepeye sığmaz olmuştur. Zira burası genişleme ve gelişmeye elverişli bir yer değildi. Ek binalar yapılamamıştır. Bu sebeple enstitüyü yeni bir alana taşımak gerekiyordu. Haruniye bucağının hemen altında Yukarı Okul'un batısında iki bin dönüm arazi içerisinde çoğu yeri düz çoğu yeri sulanabilir enstitüye ait arazide yeni bina çalışmalarına başlanmıştır. Okulun ihtiyacı olan dershaneler için ikişer zemin katta ve ikişer de birinci katta olmak üzere dörder dershanesi bulunan dört tane büyük bir bina yirmi tane de öğretmen lojmanı öğrencilerin çalışması ile yapılmıştır. Bunlara ilaveten mutfak, yemekhane öğretmen gazinosu, demircilik, marangoz işlikleri inşa edilmiştir *(Karartılan Aydınlık-Mahmut Saral)*.

Milli Eğitim Bakanlığı'nca Düziçi Köy Enstitüsü'ne Adana, Mersin, Hatay, Gaziantep ve Kahramanmaraş vilayetlerinden öğrenci alınması belirlenmiştir. Köy enstitülerinin tahsil süresi beş yıl olup enstitüye köy ilkokulunu bitirmiş köylü kız ve erkekler arasında öğrenciler alınmıştır. 7 Ağustos 1940 tarihli Yeni Adana Gazetesi'nde "Talebe Seçimi Yapıldı ve Mektebin Tüm İhtiyaçları Karşılandı" adlı başlıkta Maarif Vekâleti Vekili'nin başkanlığında talebe seçiminin yapıldığı bu sayının yüz atmışın üzerinde olduğu, okul müdürünün Adana'dan yatak takımı temin ettiği belirtilmiştir. 23 Ağustos 1940'ta Okul Müdürü A. Lütfi Dağlar ise anılarında talebe mevcudunu 16'sı kız ve 249'u erkek olmak üzere 265 olarak vermiştir. Bunların da 157'si birinci, 108'i ikinci sınıftadır. Düziçi'nde sözlü tarih çalışması yaptığımız enstitülü Mehmet Mülayim bu sayıyı

doğrulamaktadır. Ancak kız öğrenci bulmanın zorluğu her enstitü gibi Düziçi'nde de yaşanmıştır. Bu durum hakkında Lütfi Dağlar, Tonguç'a şunları yazmıştır:

"Kız talebe işi için Seyhan, İçel, Maraş M. Eğ. Md.leriyle de illere giderek görüşmüştüm. Bugüne kadar Seyhan'dan 3, İçel'den 5 kız geldi. Maraş da 15 kadar hazırlıyor. İçel'den de hazırlananlar var. Seyhan'dan seçildiği bildirilen kızların hemen gönderilmesi yazıldığı halde hâlâ gelmediler. Kati neticeyi sonra bildiririm."

Enstitüde eğitim faaliyetleri kültür, ziraat, teknik dersler şeklinde sürdürülmüştür. Müfredat programının % 50'si kültür % 25'i sanat ve % 25'i tarım derslerinden oluşmuştur. Müfredat programının uygulanışında bütün sınıfların % 50'si ders işlerken diğer % 50'si sanat ve tarım çalışmışlardır. Dersler ekim ayı sonunda başlıyor, mart ve nisan kesiliyordu. Beş aylık sürede bir hafta ders bir hafta da sanat çalışmalarına ayrılarak değerlendirilmiştir. İlk yıllarda 200 dekarlık bir arazi taş ve çakıllardan temizlenerek tarla haline getirilmiştir. Yetiştirilen ürünler eğitmen kursu ile birlikte 400'ü bulan günlük tabela mevcudunun sebze ihtiyacını bol bol karşıladığı gibi domateslerden salça yapılmıştır. Yol imkânsızlıkları, nakil masraflarının pahalı oluşu fazla ürünlerin satışını engellemiştir. Öğrenciler, Deliçay ile okulun inşaat alanına döşenen küçük demiryolu ile Demirçay'dan elde ettiği kumu yıkamış ve okulun inşaat yerine taşımışlardı. Yerli kiremitler imal edilmiş yapılan binaların üstleri örtülmüştür. Dağlardan keresteler, okulun kuzeydoğusunda bulunan Çatak köyünden de çam tomrukları öğrenciler tarafından okula taşınmıştır. Her öğrenciye, taşınmasından sorumlu olacağı ikişer tomruk verilmiştir. Kütükler dört-beş metre boyutunda kırk altmış santimetre çapındadır. Tomruklar sırasıyla Sabunçayı'na atılmış, enstitünün tarım alanlarına yakın bir mesafeden geçen Çeltik Arkı'ndan çıkarılarak okula yakın bir alanda yığılmıştır. Okulun tomruk gereksinimlerinin büyük bir bölümü Andırın ilçesindeki ormanlardan karşılanmıştır. Kesilen tomruklar Ceyhan

Irmağı'na atılmış ve Osmaniye'nin Araplı Köyü'nde ırmaktan çıkarılarak marangozluk işlerinde kullanılmak üzere kamyonlarla okula taşınmıştır *(Belleklerde Bir Çınar: Düziçi Köy Enstitüsü-Yrd. Doç. Dr. Volkan Payaslı).*

Mehmet Mülayim yaşadıklarını şöyle dile getirmektedir: "İnşaat bölümünde çalışanlar duvar örerler, sıva yaparlar, beton dökerler, badana yaparlar ve boya işlerini yaparlar. Teknik okul mezunu öğretmen Şinasi Uzunkavak'ın kontrolü altında çalışılır. Cankurtaran deresindeki kayalar dinamitlerle parçalanarak okula taşınırdı ve duvar örmede kullanılırdı. Dinamit atmada öğrencilerin başında Dirican isimli bir taş kırma ustası vardı. Okulun doğusundaki ana giriş kapısının karşısında yolun üzerinde tuğla ocağı vardı. Ali ustanın başkanlığında tuğlalar yapılırdı. Paşadayı adında bir ustanın başkanlığında Deliçay'ın kumu yıkanır ve dekovil ile okulun inşaat alanına taşınırdı. Teknik okul mezunu İzzet Zorlutuna'nın kontrolünde marangoz ve dülgerlik çalışılırdı. Bunlarda çatı yapar, kiremit döşer, kapı ve pencere ile okulun ihtiyacı olan sıralar, masalar ve sandalyeleleri yapardı. Okulun hızarı var ve hızarın Şevket adında bir ustası vardı. Gerekli olan çam tomrukları okulun kuzeydoğusunda bulunan Çatak Köyü'nde depo edilmiş çam tomruklarını öğrenciler öğle kumanyasını yanına alarak Çatak Köyü'ne giderler ve oradan her öğrenci ikişer veya üçer tane çam tomruğunu sabun çayında yüzdürerek çeltik arkından da (bugünkü Köyler Birliği Sulama Kanalı) yararlanarak okulun tarım alanına dek (bugünkü öğretmen evinin olduğu yer) getirilir ve buradan da katırlarla okulun hızarına taşınırdı. Hızardan da okulun ihtiyacına göre işlenirdi. Demircilik işlerini Hasan Hepyılmaz yaptırırdı. Öğretmen Mehmet Ali Eryiğit'in kontrolü altında çalışarak narenciye ve zeytin bahçeleri, bağlık ve sebzeciliğin her türlüsü yetiştirilirdi. Zeoteknik öğretmeni Ahmet Omurtak kontrolünde inek, koyun, kümes hayvanları üretilir. İpekböceği ve arıcılık öğretilirdi. Kız öğrenciler biçki, dikiş ve nakış işlerini atölyelerde yaparlardı. Yaz tatili

üç ay olurdu. Okulun tüm öğrencileri iki gruba ayrılır. 45 gün yaz tatili olur, birinci grup izne gider ve onlar gelince de ikinci grup izne giderlerdi. Okulda yaz süresince çalışmalar devam eder, büyük sınıflar usta küçük sınıflarda işçi olarak çalışılırdı. Okulun ilk açıldığı yıllarda İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç, müfredat programının uygulanışını denetlemek için Düziçi Köy Enstitüsü'ne gelmiş ve çalışmalardan memnun olarak ayrılmıştır."

Yaparak yaşayarak öğretimin kalıcı hale geldiği enstitülerde öğrenciler kendi ihtiyaçlarını öğretmenleri kontrolünde sağlamışlardır. Özellikle enstitülerin doğal ortama ve iklim şartlarına uygun yerde kurulması onlara geniş imkânlar sağlamıştır. Zamanla ders tatbikat alanı konusunda sıkıntı yaşanmıştır. Bu sıkıntıyı gidermek için Maarif Vekâleti'nin talebi, Dâhiliye Vekâlet'inin teklifi ve nihayetinde Bakanlar Kurulu'nun onayıyla 1.485 dönümlük arazi enstitünün ihtiyacını karşılamak üzere istimlâk edilmiştir. Dersler ekim ayında başlamış mart, nisan sonlarında bitmiştir. Bu beş aylık sürede bir hafta ders bir hafta sanat çalışmalarına yer verilmiştir. Sekiz saatlik dersin ardından iki saat ders çalışması bir saat de okuma süresi verilmiştir. Kuramsal derslerin çoğu, sanatsal çalışmaların tümü küme çalışması yöntemiyle yapılmıştır. Küme çalışmalarında, iş kollarında birlikte çalışma, birlikte başarma, yardımlaşma, işbölümü, işbirliği yapılmıştır. Tarih, coğrafya, yurt bilgisi, tabiat bilgisi derslerinde küme çalışma yöntemine başvurulmuştur. Kızlar, erkek öğrenciler gibi ceket ve pantolon giyinmiştir. Kız öğrencilerin koğuşları, ders çalışma, okuma yerleri kızlara ayrılmış bir kattaydı. Kızların bulunduğu bölüme bayan öğretmelerden başkası giremezdi. Rehber, usta ve çırak öğretmen yardımıyla kız öğrenciler biçki-dikişi öğrenirlerdi. Kız erkek ilişkileri toplumsal kurallara dayalıydı. Enstitüde sağlık ve temizlik önemli taşımaktaydı. Okul reviri, okul hekimi, hemşire ve sağlık memuru vardı. Sağlık kolu açılan enstitüde sağlık memuru ve ebe yetiştirilecek öğrenciler için okul ve revir yapılmıştır *(Karartılan Aydınlık-Mahmut Saral).*

GÖNEN KÖY ENSTİTÜSÜ

Isparta'da bir köy enstitüsü kurulma kararı duyulun-
a çevre köylerde büyük bir sevinç yaratmış, özellikle İs-
amköy, Kılıçköyü, Eskeriye Köyü ve Gönen Köyü rekabet
oyutunda bir yarışa girişmişlerdir. Zamanın Milli Eğitim
Bakanı Hasan Âli Yücel ile İlköğretim Genel Müdürü İs-
nail Hakkı Tonguç Isparta'ya gelerek çevre köylerde ince-
emelerde bulunmuş ve enstitünün Gönen'de kurulmasına
karar vermişlerdir. Bakan Yücel, Gönen'e giderek ihtiyar
heyetini ve köy halkını muhtarlık binasının bahçesinde
oplamış ve okulun Gönen'de açılabilmesi için gerekli ko-
ulları duyurmuştur. Bu konuda çok istekli olan köy hal-
kı, bakanın istediği 200 dönüm arazinin üstüne, ücretsiz
olarak kendi arazilerini de bağışlamışlar, bina ihtiyacının
giderilmesi için yeni yapılan köy ilkokulunu, köy odası-
nı ve ilk gelen öğrencilerin barınmaları için Ulu Cami'yi
bakanlığın hizmetine sunmuşlardır *(Köy Enstitüleri, Ekip
Çalışmaları ve Yurt Gezileri-Refet Özkan).* Bu nedenle

enstitünün kurucu müdürü Ömer Uzgil arazi temini konusunda fazla bir zorluk yaşamamıştır *(Kırda Bir Modernleşme Projesi Olarak Köy Enstitüleri: Aksu ve Gönen Örnekleri Üzerinden Yeni Bir Anlamlandırma Denemesi-Sıdıka Çetin & Ahmet Kahya).*

Enstitü, Baladız-Isparta tren yolu güzergâhı üzerinde, Kırkçayırı durağına 4 km uzaklıktaki Gönen köyünde kurulmuştur. Gönen Isparta'ya 24 km uzaklıkta ve kentin kuzey batısında, 2000 nüfuslu bir köydür. Tatlı bir meyil üzerine serpilmiş, temiz havası, güzel suyu ile ileri sayılan köylerden biridir *(Gönen Eğitmen Yetiştirme Kursu-Ş. Aydın).* Kuzeyde sırtını deniz seviyesinden 1.930 metre yüksekte bulunan Tınaz Dağı'na yaslamış, güneyde ise geniş ve verimli Gönen Ovası'na bakmaktadır. Müdür Ömer Uzgil, enstitünün, 5 Temmuz 1940 tarihinde Gönen köyünün iki mahallesi arasında, 301 dekarlık alanda kurulduğunu belirtmektedir. Enstitünün kuzey sınırı boş, çalılık bir arazidir. İleride bu kısım ağaçlandırmak suretiyle enstitü alanını genişletmek mümkündür. Enstitünün açıldığı ilk yıl arazisi Gönen Ovası'nda dağınık halde bulunan 360 dekar tarla, ilkokulun 2 dekarlık bahçesi, köy mezarlığından tesviye ve ıslah edilmiş 10 dekarlık bahçeden oluşmaktadır. İkinci yıl enstitünün kurulacağı alanın ilave edilmesiyle bu miktar 671 dekara çıkarılmıştır *(Gönen Köy Enstitüsü-Ömer Uzgil).*

Gönen Köy Enstitüsü'ne Isparta, Burdur ve Denizli illerinin köylerinden öğrenci alınması öngörülür. Enstitüden bir yıl önce köyde bir eğitmen kursu açılmıştır. İlk yıl enstitüye kayıtlı öğrenci sayısı 80'ken yılın ikinci devresinde bu sayıya 200 kişi daha eklenmiştir.

Gönen Köy Enstitüsü için açılan mimari proje yarışmasını Yüksek Mimar Celal Biçer'in projesi kazanmış ve yerleşke bu projeye uygun olarak tasarlanmıştır. Eğitmen kursundan enstitüye iki katlı ve altı odalı bir köy okulu, üç baraka, üç gözlü köy odası ve bir köy camii tahsis edilmiştir.

İlk yıl mevcut okul binası ve baraka tamir edilmiş, 280 kişilik işlik ile iki öğretmen lojmanı inşa edilmiştir. 1939-1940 ders yılında 250 kişilik bir yatakhane, iki atölye ve iki öğretmen lojmanı daha yapılmıştır. 1941 yılı Mayıs ayında her biri 1000 m^2 alana sahip iki okul binasının temeli atılmıştır. Bunlardan biri aynı yıl, diğeri de 1942-1943 ders yılında tamamlanmıştır *(Gönen Köy Enstitüsü-Ömer Uzgil).* Enstitünün kurucu müdürü Ömer Uzgil inşaat işleri için gerekli olan tuğla ve kirecin öğrencilere hazırlatıldığını, bu sayede binaların ucuza mal edildiğini belirtmektedir. Bu amaçla enstitü civarında öğrencilerce işletilen tuğla ve kireç ocakları açıldığı ve bu ocaklarda 1941 yılında 450.000 tuğla imal edildiği, her biri 30 tonluk dört kireç ocağının yakıldığı kaydedilmektedir.

Enstitü işlevselci anlayışa uygun olarak tasarlanmış ve konut, eğitim, kültür/sosyal, tarım, spor, yeşil alanlar, teknik ve yönetim bölümlerini kapsayan alanlara ayrılmıştır. İşlevlere göre grup oluşturan binalarla, kümeler halinde disiplin içeren geometrik anlayış, düzgün yaya yolları enstitü vaziyet planında belirgin olarak okunmaktadır. Bina-açık alan, bina-bahçe, bina-oyun alanı gibi yaşantıya ait örgüler enstitünün dikkat çekici özelliğidir. Binalar birbirini kapatmaz, uzun şeritler yerine tanımlı ve ölçeği uygun avlularla açık alanlar, eğime paralel akışlar kurmaktadır. Gönen Köy Enstitüsü'nde örgü kurgusu belirgindir *(Köy Enstitülerinde Mekân Kurgusu ve Mimari Yapılanma-Ebru Baysal).* Yerleşkede benzer işlevler, rasyonel olarak bölünmüş adalarda bir araya toplanmıştır. Bir ucu istasyon durağına, diğer ucu köyün üst kısımlarındaki mahallelere bağlanan ana eksen, yerleşkenin omurgasını oluşturmaktadır. Enstitü bünyesindeki yapılar bu ana aks çevresinde konumlanmıştır. Eksene paralel üç ve dik yönde kesen iki yol aksı ile yerleşke kabaca 8 adaya bölünmüştür. Yatay ve düşey yol akslarıyla oluşturulan adaların her biri farklı işlevsel bölgelere ayrılmıştır. Yapılaşmanın olmadığı kuzey ve kuzeydoğudaki alanlarda ormanlar, vişne ve kiraz bahçeleri yer almaktadır.

Enstitünün güney ve güneydoğu sınırını oluşturan adalarda lojmanlar, merkezi kesimlerdeyse idari ve eğitim amaçlı kullanımlar bulunmaktadır *(Kırda Bir Modernleşme Projesi Olarak Köy Enstitüleri: Aksu ve Gönen Örnekleri Üzerinden Yeni Bir Anlamlandırma Denemesi-Sıdıka Çetin & Ahmet Kahya).*

Okul ilk olarak eğitmen kursu olarak 193ł
a'nın Horoz köyünde açılmıştı. Kursu ilk kura
le Çifteler Köy Enstitüsü Müdürü Rauf İnan
kinci devresi, 1939 yılında İzmir İlköğretim i
örevinde bulunan Ferit Oğuz Bayır tarafında
ır. 1940 yılında da kursun üçüncü devresini a
kay görevlendirilmiştir.

İzmir ile Çanakkale arasında demiryolu ü
öy olan Savaştepe halkı, orada bir enstitü kur
lirde arazi ve kolaylıklar sağlayacaklarını vaat
akat direktör Sıtkı Akay işe başlamak üzere g
enmedik bir tavırla karşılandı. Beraberinde get
ndirmek ve taşımak için ücretle çalışacak biri bi
) zaman öğrenildi ki, teklif kendini göstermek
alinin zoru altında yapılmıştı. Direktör, halkı

durmaya zorlamak veya geri dönmek veya duruma aldırmadan işe zorluklar altında girişmek şıkları karşısında kaldı. Sonuncu şıkka karar verdi ve vaat edilen iyi toprakların yerine köyün eteklerindeki sahipsiz ve bakımsız topraklara razı oldu. Bu durum yüzünden bu enstitünün gelişmesi iki kat güç oldu. Başlangıçta ideal gibi gözüken bir durum, ilk köy enstitülerinin büyük baş ağrılarından biri haline geldi *(Türkiye'de Köy Enstitüleri-Fay Kirby).*

Sıtkı Akay o günleri bir radyo programında şöyle anlatıyordu:

"1940 Mayıs'ında 80 mevcutlu eğitmen kursumuz çalışmaya başladı. 20 Haziran 1940'ta enstitüye 40 öğrenci aldık. Savaştepe'de bunları ilkokulun alt katı ile bir mescide yerleştirmiştim. İnşa işleri için beklemekteyiz. Emir gecikiyordu. Yalnız toprak tedariki işiyle meşgul oluyordum. 1 Eylül 1940'ta inşa işlerine başlamak üzere tahsisat geldi. 4 Eylül 1940'ta köyün eski mezarlığında tek katlı, tek odadan ibaret, çok amaçlı kullanımı olan bina yapmayı kararlaştırdık. 7 Eylül 1940'ta Umum Müdürümüz İsmail Hakkı Tonguç köyümüzü ve enstitümüzü görmeye geldi. Yapmayı düşündüğümüz binaların yerini, projeleri ve inşaat malzemelerimizi inceledi. Yapı işlerimizin süratlendirilmesi için gerekli tedbirler aldılar. Bu arada 250 öğrenci daha almak için emir almıştık. İtiraf etmeye mecburum ki inşaat hususundaki bilgilerimiz zayıf, tecrübelerimiz yok denecek kadar azdı.

Buna rağmen yalnız irade kuvvetimize güvenerek bütün hızımızla inşaata başladık. Eskişehir- Çifteler Köy Enstitüsü'nden 22 kişilik bir öğrenci grubu yardımımıza geldiler. Büyük gayret ve fedakârlıkla çalıştılar. Onların yol gösterici hizmetlerini, yardımlarını enstitümüz her zaman şükranla anar. Dört ay içinde 300 öğrencinin her türlü ihtiyacını karşılayacak bir okul binası ile bir yemekhane, bir mutfak, hamam, çamaşırhane ve bir idare binası yaparak içerisine girdik. Binalarımız bir sathı mailde (meyilli bir

arazi) 10 yıl önce terk edilmiş mezarlık üstüne yapıldı. Burası enstitümüzün bir kısmını teşkil etmektedir.

Geçici yerleşim yerimizden asıl sahamız bir kilometre uzaklıktadır. Arızalı bir sahadan geçen yolu yapmayı ön plana aldık. Yarma, doldurma, 7 menfez, 12 metre boyunda bir köprüsü olan yolumuz çok uzun uğraşmalarla meydana gelmiştir. Enstitümüzün vaziyet planı ile binaların projeleri için memleket mimarları arasında bir müsabaka açıldı. Yüksek Mimar Tahir Tuğ birinciliği kazandı. Çakmak mevkiinde bu planlara göre yeni inşaata başladık. Şimdiye kadar bu projelerden dört depo, bir ahır, bir öğretmen evi ile bir okul binası yapabildik. Tuğla, kiremit, taş ve kireç ihtiyaçlarımızı kendimiz hazırladık. Bu yıl 280 bin tuğla, 120 bin kiremit yaptık. Bölgemizde inşaat malzemesinden en güç tedarik olunan kumdur. 40-80 km. uzaklıktaki istasyonlardan vagonla nakledilmektedir. Motorlu taşıtlara kavuştuğumuz zaman bu ihtiyaç daha müsait şartlarla temin olunabilecektir. Şimdilik nakil ve ziraat işlerinde biricik vasıtamız manda arabalarıdır. Toprak yollar bizi manda arabası kullanmaya mecbur ediyor."
17 Nisan 1940'ta çıkarılan 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu ile kurulan 21 köy enstitüsünün her birinin öğrenci alacağı iller belirlenmişti. Buna göre Savaştepe Köy Enstitüsü Kütahya, Çanakkale ye Balıkesir valilikleri sınırları içindeki köylerden öğrenci alacaktı. Bu çalışmalarla ve bu şartlarla 1940 yılında eğitim ve öğretime başlayan Savaştepe Köy Enstitüsü ilk mezunlarını 1943 de vermiştir. 1951-1952 yılına kadar beş yıl öğrenim süreli köy enstitüsü olarak varlığını sürdürmüş 1951 yılında köy enstitülerinin programları klasik ilk öğretmen okullarının programlarıyla birleştirilmiş, 1954 yılında da 6234 Sayılı Yasa'yla köy enstitülerinin tümüyle kapatılması sonucu Savaştepe Köy Enstitüsü de altı yıl süreli İlk öğretmen okuluna dönüştürülmüştür *(Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Bülten 12).*

Tarih 22 Nisan 1943. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü olarak Savaştepe Köy Enstitüsü'ne geldi. Enstitüde yapılan çalışmaları inceledi. Derslere girip denetimlerde bulundu. Çalışmalardan çok memnun kaldı. Kız öğrencilerin öteki enstitülere göre daha fazla olması onu çok duygulandırdı. Enstitüyü dolaşırken kümes nöbetçisi Hatice Kolukısa'yı gördü. "Ne yapıyorsun?" diye sordu, o da nöbetçi olduğunu söyledi. Sonra azık torbasında neler olduğunu görmek istedi. Öğrenci azık torbasını açtı, içindeki köfte, peynir ve ekmeği gösterdi. Ayrıca gazete kâğıdına sarılı olanları işaret ederek "Onda ne var?" dedi.

Hatice de "Okuyacağım kitap" diye yanıtladı. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan Sophokles'in Antigone kitabını gösterdi. İnönü kitabı aldı. Çevresindekilere anlamlı anlamlı baktı. Daha sonra Abdurrahman Nazif Gürman Paşa'ya döndü: "Paşam bu kitap yeni çıktı, henüz Ankara'da bile okunmadı. Askerlerimizin, köylülerimizin, işçilerimizin kumanyasına kitap eklenirse o zaman Türkiye gerçekten kalkınmış olur. Bağımsızlığımız için savaştık. Şimdi sıra cehaletle savaşımda. Eğitim seferberliğinde de başarılı olmayız. Burada çalışanlar eğitim savaşçılarıdır. Bu kurumları yürekten desteklemeliyiz." *(Bozkırdaki Kıvılcım-Mahmut Makal).*

PAZARÖREN KÖY ENSTİTÜSÜ

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1935'teki dördüncü k
rultayında, eğitimin kırsal kesime yaygınlaştırılması k
rarlaştırılmış, işe nüfusun % 80'ini oluşturan köylerd
başlanması benimsenmişti. İsmail Hakkı Tonguç, ilk
Kayseri, Yozgat ve Çorum köylerinde bir inceleme gezisi

çıktı. Kayseri İstasyonu'nda 2. mevki bir vagondan indiğinde tarih 12 Nisan 1936'ydı.

Ertesi günü, Kayseri il milli eğitim müdürü ve bir ilköğretim müfettişi ile birlikte, bir taksi kiralayarak Bünyan-Pınarbaşı yönünde yola çıktılar. Sık sık anayoldan saparak, yirmiye yakın köy gördüler. Bunların yalnız birinde okul vardı. Burası Pazarören'di. Şosenin kenarında, bir sırtta kurulmuş bu görkemli yatılı bölge okulu, Bucak Müdürü Ethem Öker'in (Sarı Müdür) öncülüğünde, yaklaşık otuz köyün imecesiyle kurulmuştu. Çevrede, Avşar Türkmenlerinin yanı sıra, 1865'de Kafkasya'dan göçe zorlanan Çerkezler ve 1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın (93 Harbi) baskısı ile gelen Kars muhacirlerinin köyleri yaygındı.

Bucağın önündeki geniş düzlüklerin ortasından, Seyhan Nehri'nin bir kolu olan Zamantı Çayı akıyordu. Çevresindeki verimli topraklarda, tarım yapılmaması için hiçbir neden yoktu. Güney yönünde, yüksekleri karlı Toroslar'ın uzantısı dağlar sıralanıp gidiyordu. Kuzeydoğuya doğru Uzunyayla Platosu göz alabildiğine uzanıyordu.

Tonguç hemen oracıkta, düşünülen eğitmen yetiştirme kurslarından birinin Pazarören'de açılmasına karar verdi. Gerçekten de burada, 1937-38 öğretim yılında eğitmen kursu ve ardından da (1940) bir köy enstitüsü açılacaktı.

Pazarören Köy Enstitüsü, çoğu enstitüden daha şanslı sayılabilirdi. Örneğin, bir Arifiye Köy Enstitüsü gibi bir ağaç gölgesinde ya da bir çadırda değil, en azından iki katlı büyük bir ana binada barınarak işe başlayabilmişti. Bu görkemli yapının giriş kapısının üstünde, Galip Naşit Arı'nın şu dizeleri yazılıydı:

"Bozkırı baştanbaşa yeşille öreceğiz,

Tanrı'nın geç kaldığı işi biz göreceğiz." *(Kuruluşunun 67. Yılında Köy Enstitüleri ve Pazarören Köy Enstitüsü-Tuncer Erten).*

3803 Sayılı Yasa'yla, köy enstitüsü yapılarının inşasında, Ulusal Mimarlık Yarışması ile mimari projelerinin ve vaziyet planlarının gerçekleştirilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Pazarören Köy Enstitüsü de 8 projenin katıldığı bir yarışmayla projelendirilmiştir. Maarif Vekilliği'nce yapılan yarışmanın şartnamesinde proje içeriği, müelliflerin uyması gerekli koşullar ve projelendirilecek yapılar hakkında bilgiler yer almaktadır. Pazarören Köy Enstitüsü yarışma şartnamesinde 58 adet bina inşa edilmesi gerekli görülmüştür. Bu yapılar, okul binası (16 adet), toplantı binası (1 adet), atölye binası (4 adet), mutfak, çamaşırhane ve banyo (1 adet), idare binası (1 adet), tavla, ahır ve kümesler (9 adet), depolar (11 adet), revir (1 adet), umumi helalar ve yüz yıkama yerleri (2 adet) ve öğretmen evleri (12 adet) olarak belirlenmiştir. Yarışma sonucunda, şartname ile belirlenen amaç ve isteklere uygunluk açısından Y. Mimar Ahsen Yapaner ve Mualla Eyüpoğlu Anhegger tarafından gerçekleştirilen Pazarören Köy Enstitüsü projesi birinci seçilmiştir *(Pazarören Köy Enstitüsü'nün Sosyo-Mekânsal Etkilerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Kırsal Tarih Araştırması-Yrd. Doç. Dr. Seda Çalışır Hovardaoğlu).*

Pazarören, bağlı olduğu ilçe merkezi Pınarbaşı'ya 25 km, il merkezi Kayseri'ye ise 81 km. uzaklıktaydı. 1935 yılından sonra burada nahiye müdürlüğü yapan, çalışkan ve ileri görüşlü oluşuyla isim yapmış olan Gesili Ethem Bey; okulu olmayan çevre köylerden gelecek ilkokul öğrencilerinin de faydalanması için, Pazarören'e 2 katlı bir ilkokul binası yapılmasını sağlamıştı. 1938 yılında İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç, görev icabı yaptığı bir gezi sırasında Pazarören'e uğradığında bu ilkokul binasını görmüştü. Havası temiz, suyu bol ve arazisi geniş olan, kalkınmaya da muhtaç bulunan bu geri kalmış yere bir eğitmen kursu açılmasını sağlamıştır. Ana binada öğretime başlayan eğitmenlerin de yardımıyla, o gün için gerekli olan 250 kişilik yatakhane ve bazı müştemilat yapılmıştı. İki yıl sonra, 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'nun kabulüyle 1940 yılında açılan 10 köy enstitüsünden birisi de

Pazarören'de açılmıştı *(Türkiye'de Köy Enstitüleri ve Pazarören Köy Enstitüsü-Rasim Pehlivanoğlu).*

Pazarören Köy Enstitüsü Müdürü Sabri Kolçak anılarında enstitüdeki üç yılını şöyle anlatıyor:

19 Haziran 1940'dan 19 Haziran 1943'e kadar bu kurumun başında kaldım. II. Dünya Savaşı'nın ülkemize yansıyan bütün yokluk ve sıkıntıları içinde bu kurumu biçimlendirmeye çalıştım. Eğitmen kursunu İlhan Görkey'den devralmıştım. Ondan önce de Kayseri müfettişlerinden Bedri Alkıncan orada çalışmış, başına bir sürü iş açılmıştı. Zamanında ödenek gönderemeyen bakanlık yüzünden kuruluş hazırlıkları için birçok inşa malzemesini veresiye almış. Ona yukarıdakiler "Kredi ile Kayseri tüccarından al" demişler, parayı da göndermemişler. Hemen şikâyetlerin arkasından tahkikat başlamıştı. Ben onun hesabını da vererek, çok emeği geçmiş bu dürüst insanı kurtarmıştım. Ne çare ki Kars Vali Muavini Sadi Bey'in ayrılırken bana dedikleri doğru çıkmıştı. O, "Gittiğin yer tekin bir yer değildir. Çıkarları için her türlü iftirayı yaparlar. Uyanık ol Kolçak kardeşim" demişti. Ne güzel bir uyarı olmuştu bu benim için. Bütün dikkat ve titizliğime rağmen bu habis hava bana da bulaştırılacaktı. Üstelik, doğadan gelen çok çetin koşullara İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı zorluklar da eklenince isim gerçekten korkunç bir biçim almıştı. Birinci dönem öğrencileri okula çağırdım. 26 Ağustos 1940 tarihinde, köy enstitüsünü törenle resmen açtık. Söylediğim söyleve inanıyordum. Bu söylevim "Bir Eğitimcinin Savaşları" adlı -henüz basılmamış- kitabımda yer almıştır Kayseri Valisi rahmetli Şefik Refik Soyer beni çok desteklemişti. Aile düzenim kurulmuştu. Yeşilay'a İstanbul'dayken üye olmuştum. Onun için kendimi alkole kaptırmaktan koruyabilmiştim. Hayatım sade ve temiz bir çizgi üzerinde ilerliyordu. Hiçbir kirli işe aklım hiçbir zaman yatmadı. Memurluğu, çilelerle dolu geçirdim. Pazarören gerçeği ise bende çok derin izler bıraktı *(Sabri Kolçak'ın Pazarören Köy Enstitüsü Anıları-Yrd. Doç. Dr. Mustafa Şahin).*

Enstitü birkaç kez Cumhurbaşkanı İnönü, Bakan Yücel ve Tonguç tarafından ziyaret edilerek denetlendi. Bu ziyaretlerden birinde, (1 Eylül 1942) onuruna düzenlenen gecede Hasan Âli Yücel, içtenlikli bir konuşma yaparak öğrencilere şöyle seslendi: "Çocuklar, bu akşam insanlara, bu ölümlü varlıklara verilebilecek sıfatların en iyisini, bana verdiniz. Bana baba dediniz. Hiçbirinizin, şurada oturan çocuğumdan (Can Yücel) farkı olmadığını söyleyebilmek, benim için bütün bir hayat ödülüdür. Eğer, eğitim ve öğretim sorumluluğu bana verilmiş olan Türk çocuklarının sayısı bir buçuk milyona varmasaydı, bütün ömrümü aranızda geçirirdim. Gösterdiğiniz bu sıcak evlat sevgisine, baba yüreğimle teşekkür ederim. Her geceniz bu güzel gece gibi şen, mutluluğunuz bu gece kadar aydın olsun evlatlarım."

Pazarören Köy Enstitüsü sisteminin çökertilişi, öteki enstitüler gibi acıklı bir süreçtir. Önce izlenceler, yönetmelikler değiştirilmiş, iş eğitimine de son verilerek ilköğretmen okullarına dönüştürülmüştür. Ardından o da sakıncalı görülerek, öğretmen liseleri haline getirilmiştir *(Kuruluşunun 67. Yılında Köy Enstitüleri ve Pazarören Köy Enstitüsü-Tuncer Erten).*

HASANOĞLAN KÖY ENSTİTÜSÜ

Eğitim faaliyetini sadece on bir yıl sürdürebilmiş olmasına karşın Hasanoğlan Köy Enstitüsü, toplumun çağdaşlaşmasına katkıları nedeniyle ülke tarihinde eğitim ve kültürel alanda başlı başına bir değer olarak kabul edilmektedir. 1940-1941 yılları arasında kurulmuş köy enstitülerinin ardından yeni bir enstitünün Ankara yakınlarında kurulmasına karar verilmiş, 10 Nisan 1941 tarihinde ise inşa alanı ile ilgili bir keşif raporu hazırlanmıştır. Yapılan arazi araştırmaları sonucunda, Ankara'ya 35 km uzaklıkta yer alan Hasanoğlan köyü seçilmiş, buraya ulaşımın da Ankara-Kayseri demiryolu hattı üzerinde kurulmuş olan Lalahan ve Lalabeli İstasyonlarından sağlanabileceği belirtilmiştir. 23 Mayıs 1941'de Hasanoğlan köyünde mevcut bulunan bir köy okulunda eğitime başlamış olan Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün yerleşkesinin tasarımı için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bir yarışma açılmıştır. Yarışma

şartnamesine uygun projeler arasından seçilen proje raporuna göre Lalahan Tren İstasyonu ile Hasanoğlan köyü arasındaki yolun sol tarafında, bu yola paralel olacak şekilde bir ana aks belirlenmiş ve bu aksı dik kesen başka bir yol önerilmiştir. Bu iki aksın kesişme noktası merkez kabul edilmiş ve buraya bir tören alanı önerilmiştir. İdare binası, hamam, yemekhane, mutfak, çamaşırhane ve fırın gibi ana yapıların yanı sıra yeni açık oyun alanları da bu alanın etrafında tasarlanmıştır. İşlik ve öğretmen lojmanlarının bir kısmı köy yoluna paralel olan aksın sol tarafında konumlandırılırken, diğer işlik ve öğrenci yurtları sağ tarafa yerleştirilmiştir. Güzel sanatlar binası, 1.000 kişi kapasiteli açık amfi tiyatro ve öğretmen lokali gibi kamusal yapılar ise ana aksı dik kesen ikinci aksın sonuna yerleştirilmiştir *(Hasanoğlan Köy Enstitüsü ve Yüksek Köy Enstitüsü Yerleşkesinin Tarihçesi ve Değerleri- Sermin Çakıcı & Figen Kıvılcım Çorakbaş).*

Yapıların uygulama çizimleri hazırlanırken farklı enstitülerden Hasanoğlan'a yardıma gelen öğrenciler 20'şer kişilik gruplara bölüştürülmüş, Ankara'dan getirilen yapı malzemeleri Lalahan İstasyonu'ndan taşınmıştır. Köy enstitülerine hâkim olan bu yardımlaşma yöntemi sonucu, II. Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik sıkıntılara rağmen enstitü binaları oldukça kısa sürede bitirilmiştir. Öyle ki, işlik, yurt, lojman gibi yapılması acil olan ana yapıların yanı sıra fırın, hamam, ısı merkezi gibi diğer ortak kullanım mekânları 1941-1944 yılları arasında tamamlanmış, 1944-1945 eğitim-öğretim dönemine enstitüyü oluşturan yapıların çoğu bitmiş bir şekilde başlanmıştır. 1941-1951 yılları arasında Hasanoğlan Köy Enstitüsü müdür yardımcılığında yapı sanat kolu başkanı olarak çalışmış olan Mustafa Güneri'nin notlarına göre, 1941 yılı sonunda 5 atölye binası, 5 derslik binası, 2 malzeme deposu, santral, yemekhane, mutfak ve ambar inşa edilmiştir. 1943 yılı sonunda idare binası, başka bir yatakhane, büyük marangozhane, ek bir büyük santral, atölye, garaj, iki tuvalet, iki ahır ve

kümes tamamlanmıştır. Türkiye'nin birçok bölgesinde kurulan bu köy enstitülerinin sayılarının artması ile birlikte buralarda eğitmen, sağlık memuru ve müfettiş olarak görev yapabilecek bireyler yetiştirmek amacıyla Hasanoğlan Köy Enstitüsü, 6 Haziran 1943 tarihinde kanuni olarak Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü adı ile anılma hakkı kazanmıştır. Başkent Ankara'ya yakınlığı, diğer enstitülerin merkezinde konumlanması ve yerleştiği arazinin yerleşke niteliğinde yayılabilmeye uygun olması nedeniyle bu amaca hizmet edebileceği düşünülen Hasanoğlan'da, Kasım 1943 tarihinde Çifteler ve Kızılçullu Köy Enstitüleri'nden gelen 103 mezun öğretmen için bir ders düzenlendiği de kayda geçmiştir. Kabul edilen bu yeni yüksek eğitim sisteminin ihtiyaçlarını karşılaması içinse 1944 yılında, merkezdeki tören alanının yakınına iki katlı bir eğitim yapısı daha inşa edilmiştir *(Hasanoğlan Köy Enstitüsü ve Yüksek Köy Enstitüsü Yerleşkesinin Tarihçesi ve Değerleri- Sermin Çakıcı & Figen Kıvılcım Çorakbaş).*

Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü, 1946 yılı başlarındaki siyasi değişimi takiben, hükümete muhalif düşünceler üreten karşıt bir hareketin merkezi olarak nitelendirilmiş ve kapatılmasına karar verilmiştir. Kapatılma kararının yasalaştırılmasından sonra boşaltılan ya da özgün işlevlerine uygun kullanılmayan Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü binalarının birçoğu zaman içinde yapısal bozulmalara maruz kalmıştır. Yine de Milli Eğitim Bakanlığı mülkiyetindeki bu yapılarından bazıları dönem dönem eğitim amaçlı kullanılmıştır. Bunlara ek olarak, yerleşke sınırları içinde eğitim işlevli yeni yapılar da inşa edilmiştir.

İVRİZ KÖY ENSTİTÜSÜ

İvriz Köy Enstitüsü 10 Kasım 1941'de açılmıştır. Burada başlamasının nedeni, okulun kuruluş döneminde Zana-pa'daki bölge okulunun binalarından yararlanmaktı. Kuruluşundan 11 Ocak 1942'ye kadar Ahmet Korkut vekâleten müdürlük yapmış, bu tarihten sonra ise 30 Ağustos 1946'ya kadar Recep Gürel kurucu müdür olarak görev yapmıştır. Enstitü kuruluşunun ilk yılında 106 öğrenciyle eğitim ve öğretime başlamıştır *(İvriz Köy Enstitüsü-Ayşe Aktaş).*

İvriz Köy Enstitüsü yatılı bir bölge ilkokul binasında açılmıştır. Bu binanın noksanlarını süratle tamamlamak üzere Adana-Düziçi Köy Enstitüsü öğrencilerinden bir yardımcı ekip gelerek, bu çok zor koşullar içinde başarılı işler görmüştür. İvriz Köy Enstitüsü, Düziçi Köy Enstitüsü'nün yardımlarıyla gelişmiştir denilebilir. İvriz Köy

Enstitüsü'nün asıl kurulacağı yer, Gaybi, Durlaz, Dedeköy köylerinin civarında, Zanapa ile Ereğli arasında, Ereğli'ye 10 km. uzaklıktadır.

Burası;

1) Tren yoluna yakınlığı,

2) Gerek tarım, gerekse tarım ve içme sularının kolayca sağlanması,

3) Bölgesine giren illere yakınlığı ve bu valiliklerle haberleşmenin kolayca sağlanması,

4) Sıtmalı sahalardan hem uzak, hem de yüksek oluşu ve kuzey rüzgârlarına açık bulunuşu,

5) Yakınındaki köylerin özellikle meyvecilik ve sebzecilik yönünden müsait araziye sahip olmaları,

6) İnşaat malzemesinin esasını oluşturan taş ve kumun yakında bol miktarda ve çok iyi cinsten oluşu,

7) İvriz'den Ereğli Bez Fabrikası'na giden elektrik hattının İvriz Köy Enstitüsü'nün arazisi içinden geçmesi nedenleriyle enstitüye en uygun yer olarak seçilmiştir.

1941 yılı kışı Zanapa İlkokulu'nda geçirilirken bir taraftan arazi istimlakine girişilmiş ve yukarıda adları geçen köylerin civarında (2.500 dönümlük) bir alan sağlanmıştır. Bu arazinin bir kenarından İvriz Çayı ve bu çaydan alınan bir su arkı geçmektedir. Gaybi köyünün yamaçlarına bu toprakların kuzey ve batısında Ereğli ovası alabildiğine uzayıp gitmektedir.

Yapılacak binaların yerleşim planı ve projeleri yarışmasında Yüksek Mimar Prof. Dr. Mühendis Mukbil Gökdoğan, Yüksek Mühendis Mimar Eyüp Kömürcüoğlu ve Yüksek Mimar Emin Necip Uzman'ın ortak projesi kazanmış ve uygulama proje doğrultusunda gelişmiştir. Sonra Akçadağ, Düziçi, Çiftler, Pazarören, Kızılçullu'dan gelen yeni ekipler de yaptıkları tesislerle kuruluşu kolaylaştırmışlardır *(İvriz Köy Enstitüsü-Hacı Angı).*

PAMUKPINAR KÖY ENSTİTÜSÜ

Pamukpınar Köy Enstitüsü, Sivas-Tokat karayolu üzerinde Yıldızeli'nin 5 km kuzeyinde kuruldu. Pamukpınar topraklarının istimlak işleri 1938 yılında yapıldı. 700 dönümlük arazi üzerinde 1941 yılında faaliyete geçti. Okulun yerleşme ve spor alanları hariç 400 dönüm ekilip, işlenebilir arazisi vardı. Akçadağ Köy Enstitüsü'nde okuyan Sivas, Tokat ve Erzincanlı öğrenciler (Ömer Yurdagül'ün rehberliğinde) getirilerek 2. ve 3. sınıflar oluşturuldu. Adı geçen illerin köylerinden, ilkokulu bitiren öğrenciler alınarak 1. sınıflar oluşturuldu. Başta Okul Müdürü Ethem Salmangil, bir müdür yardımcısı, üç öğretmen ve yüz seksen öğrenciyle eğitim-öğretime başlandı.

Henüz derslik, yemekhane, yatakhane ve lojman binaları yokken; öğrenciler Yıldızeli'ndeki Cumhuriyet İlkokulu'nun zemin katında yatıyor, yemeklerini de orada yiyorlardı. Havaların iyi olduğu günlerde Pamukpınar'a gidilerek

temeller kazılıyor, tuğlalar hazırlanıyor, binaların yapımında öğrencilerin de beden gücünden yararlanılıyordu.

1942 yılından itibaren normal eğitim-öğretimin yanı sıra eğitmenler de yetiştirilmeye başlandı. Askerliğini yapmış, okuma yazma bilen erkekler alınarak, Nisan ayı ile Ekim ayı arasında kurslarda yetiştirilip, köylere eğitmen olarak gönderiliyorlardı. Yetişkin bu insanlardan binaların yapım ve bakımlarında da yararlanıldı. Bu eğitmenlerin kırsal bölgelerin eğitim ve kalkınmalarına büyük katkıları olmuştur. Eğitmen yetiştirilmesine 1948 yılına kadar devam edildi.

Okulun kuruluşundan itibaren döner sermaye teşekkül ettirildi. Arazinin yarısı ekilip, biçilirken diğer yarısı nadasa bırakılıyordu. Ayrıca büyükbaş hayvanlar ve kümes hayvanları da yetiştirilerek, bunların etinden, sütünden yararlanılıyordu. Yine küçük bir orman haline getirilen Pamukpınar arazisinde çam, söğüt, kavak, elma, erik, akasya, meşe vs. ağaçlar yetiştirilmiştir. Ayrıca yaz aylarında okulun büyük sınıf öğrencileri dönüşümlü olarak okula çağırılarak tarım işlerinde çalıştırıldı.

Köy enstitüleri 1952 yılında zamanın yöneticileri tarafından kapatıldı. 1952 yılından itibaren 6 yıla çıkarılarak Pamukpınar Yatılı Erkek Öğretmen Okulu olarak eğitim öğretimini sürdürdü. 1976 yılından itibaren, Pamukpınar Öğretmen Lisesi'ne dönüştürüldü *(pamukpinarlilar.com/tarihce/#.XHrFuYgzZPY)*.

PULUR KÖY ENSTİTÜSÜ

Enstitü, Erzurum'un Ilıca bucağında yer almaktadır. 1942'de 1.800-2.000 dönüm civarında verimli ve ekilebilir tarım arazisi üzerine kurulan Erzurum Pulur Köy Enstitüsü'nün kuruluş amacı diğer enstitülerde olduğu gibi köy öğretmeni ve sağlık memuru yetiştirmekti. Bu enstitünün yeri coğrafi olarak incelendiğinde, doğusunda Pulur Çayı, batısında Turna Tepeleri, güneyinde Pulur köyü ve kuzeyinde ise bir kilometre uzaklıkta Ilıca ve Erzurum karayolu bulunmaktaydı. Enstitünün kurulacağı yer şu esaslara göre belirlendi: Pulur Çayı okulun kurulacağı arazinin ortasından geçecekti. Enstitü hayvanları için yeteri kadar çayırlık alan bırakılacaktı. Transit yoldan faydalanabilmek için arazinin bir kenarı bu yola sınır olacaktı. Gerekli olan su da Pulur Çayı'ndan temin edilecekti *(Köy Enstitülerinin*

Kuruluşu ve Pulur Köy Enstitüsü Öğrencilerinden Muammer Genç'in Anıları-Doç. Dr. İsmail Eyyupoğlu).

15 Ağustos 1942'de Ilıca'ya gelen Ahmet Korkut Pulur Köy Enstitüsü'nün yapım aşamasını şöyle anlatmaktadır: "Yanında lise fizik öğretmeni Hüseyin'in (Karagöl) delaletiyle beş belediye meclis azası bulduk. Tapu sicil muhafızını da alarak üç faytonla araziye geldik. Takriri kıymet mazbatasını yaparak hepsine imza ettirdim. Bunun üzerine derhal, 14.582 lira istimlak tahsisatı istedim. Acele gönderdiler. Gazetede ilan ettik. Böylece, Pulur Köy Enstitüsü 2.000 dönüm toprağa kavuştu. Tüm hazırlık işleri sona erince yüz talebe davet edildi. Birçok didinmeler neticesinde Toprak Mahsulleri Ofisi'nden 20 ton buğday alınmıştı. Buğday öğütülüp öğrencilerin ekmeği Ilıca'da yapılacaktı. Odun ve et müteahhidimizle ekinleri su değirmeninde öğütme pazarlığı da yapılmıştı. Müteahhit bir gün geldi dedi ki: 'Değirmenlerin suyu donmuş, un öğütmeye imkân yoktur.' O an tarihi bir buhran geçirdim. Müteahhide de 'Ne söylüyorsun, biz öğrencileri davet ettik. Neredeyse akşama, sabaha öğrenciler gelecek. Onları açlıktan mı öldüreceğiz? Sizin yapacağınız iş bu kadar mı idi?' diye çıkıştım. Erzurum boğazında bir değirmen döndüğünü haber aldık. Müteahhit buğdayları Erzurum'a kadar arabayla, oradan değirmene kızaklarla nakletmek suretiyle acil ihtiyacımızı karşılayacak kadar un öğüttü. Bizi müthiş bir heyecan ve sıkıntıdan kurtarmıştı. 13 Ocak 1943'te öğrenciler gelmeye başlamıştı." *(Bir Başarı Öyküsü-Abdurrahman Zeynal).*

Pulur Köy Enstitüsü için planlanan yapı grubu; tıpkı diğer enstitülerde olduğu gibi öğrencilerin yardımı ile tamamlandı. Otuz üç binadan oluşan enstitü hizmete girdi. Okul binalarının mimarı Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun kardeşi Mualla Eyüboğlu'ydu. 1942-1943'te faaliyete başlayan bu enstitü elli bir öğrenci ve altı öğretmenle eğitim-öğretime başlamış oldu. Enstitüye alınan öğrenciler özellikle Erzurum, Ağrı, Bayburt ve Gümüşhane gibi çevre illerden idi. Bu öğrenciler fakir köy çocuklarından ziyade; aileleri

bağ ve bahçe sahibi olanlardan seçilmişti. Yetişecek öğrencilerin az da olsa toprak ve tarım işlerinden anlaması bekleniyordu. Öğrenci alımlarında şu esaslara dikkat edildi: Öğrenciler bölgedeki köylerden olacak, sağlıklı, gürbüz ve sağlam olacaktı. Ayrıca zeki, çalışkan, iş başarma derecesi iyi olanlar ile eğitmenli okulu bulunan yerlerde bu okulları bitiren kızlar enstitüye alınacaktı. Kız öğrenci sayısını arttırmak için çaba gösterilecekti. Enstitüye alınan öğrencilerden kurallara uyacaklarına dair taahhütname alınacaktı *(Pulur Köy Enstitüsü-İrfan Sevinç Günel)*.

1942'den 1943'e kadarki dönemde Ahmet Korkut enstitü kurucu müdürü olarak çalışırken, 1943'ten 1946 sonuna kadarki dönemde ise Aydın Arıkök müdürlük görevinde bulundu. Pulur Köy Enstitüsü'nden 1945 ve 1946'da toplamda yetmiş sekiz kişi mezun oldu. Mezunlar arasında sağlıkçı ve köy öğretmeni olanlar bulundukları bölgelerde yirmi yıl mecburi hizmet yapma şartına dâhildi. Ankara, Malatya ve İzmir'de bulunan sağlık kollarından biri de Pulur Köy Enstitüsü'ndeydi. 1947-1948 eğitim-öğretim yılında enstitü müdürlüğünü İsmail Vural yaptı *(İnsan Yetiştirme Düzenimiz-Yahya Kemal Kaya)*.

1949-1950 eğitim-öğretim yılında 23 öğretmenden oluşan Pulur Köy Enstitüsü'nün öğrenci mevcudu ise ilk dört sınıf dâhil olmak üzere toplamda 603 öğrenciden ibaretti. 55 öğretmenin mezun olduğu bu dönemde müdürlük görevinde Enver Uganeke bulunmaktaydı. Bu sayı 1951-1952'de 71'e ulaştı. 1952'ye kadar 401 mezun verildi. 1952-1953 eğitim-öğretim yılında 620 öğrenci ve 30 öğretmenin bulunduğu bu enstitünün ismi 1954'te ülke çapında uygulanan program değişikliğiyle Pulur İlköğretmen Okulu'na dönüştürüldü. Mehmet Tetenç'in 1958'de müdür olduğu dönemde ise "Yavuz Selim İlk Öğretmen Okulu" adını aldı. 1959'dan 1961'e kadarki süreçte toplamda 1.298 öğrenci mezun oldu. 1962-1963 eğitim-öğretim yılında ise 1952'de kaldırılan bir uygulamaya geri dönüldü. Bu karma eğitime yeniden dönüş anlamına geliyordu. 1978'e kadar

birçok öğrenci mezun eden bu okul, öğretmen okullarının kapatılmasıyla birlikte Yavuz Selim Öğretmen Lisesi olarak faaliyetini sürdürdü *(Köy Enstitülerinin Kuruluşu ve Pulur Köy Enstitüsü Öğrencilerinden Muammer Genç'in Anıları-Doç. Dr. İsmail Eyyupoğlu).*

DİCLE KÖY ENSTİTÜSÜ

Köy enstitüleri hareketinin bir örneği olan ve bu özgür ıpılanmanın bir ürünü olarak ortaya çıkmış Dicle Köy ıstitüsü, cumhuriyet dönemi ortaöğretiminde süregelen ğişiklikleri barındırması ve eğitim sistemimizin şekil : yapı boyutunun hem tarihi sürecini hem de günümüz /gulamalarını yansıtması bakımından önem arz etmekdir. Şimdiki adıyla Ergani Anadolu Öğretmen Lisesi ola.k bilinen ve bir köy enstitüsü dönüşümü olan bu okul; ırulum, dönüşüm, öğretim programı ve öğrenci dokusu ıkımından oldukça geniş bir yelpazede yer almaktadır *)iyarbakır'da Öğretmen Yetiştirme Deneyimleri-Cemal küzüm & Hasan Akgündüz).*

Dicle Köy Enstitüsü, Diyarbakır'ın Ergani ilçesinin 5 ılometre güneyinde, Zülküf Dağı eteğinin Hoşot Ovası'na 850 dekarlık bir alan üzerinde kurulmuştur. Enstitünün

kurulmasında ilk görev alan, Müdürleri Şerif Tekben yönetimindeki Malatya Akçadağ Köy Enstitüsü'dür. Enstitünün bundan sonraki çalışmalarını yürütmek üzere o dönemde Çifteler Köy Enstitüsü'nde görev yapan Nazif Evren, okul müdürü sıfatıyla atanmış ve kuruluş için Çifteler (Eskişehir), Kızılçullu (İzmir), Gönen (Isparta), Pazarören (Kayseri), Cılavuz (Kars), Hasanoğlan (Ankara) gibi yedi enstitüden yedi ekibin gelmesiyle yapım işleri başlamış ve kısa sürede Dicle Köy Enstitüsü'ne ait bir işlik, bir öğretmen evi, beş derslik, bir yatakhane, bir genel tuvalet, bir hamam, bir ahır yapımı tamamlanarak böylece 1944 yazında kurulmaya başlanan Dicle Köy Enstitüsü, aynı öğretim yılı içinde, Ağustos ayında almaya başladığı öğrencileriyle öğretime açılmıştır *(Köy Enstitüleri Neydi, Ne Değildi?-Nazif Evren).*

Dicle Köy Enstitüsü kurulup öğrenci alımına başladığında çevredeki bölgeye giren illerden alınan öğrencilerin çoğu eğitmenli okul çıkışlı idiler. Çünkü bölgeye giren Diyarbakır, Mardin, Urfa, Hakkâri, Van, Bitlis gibi illerin köylerinde 5 sınıflı ilkokul hemen hemen yok denecek durumda idi. Yasalarla sabitlenmiş olan Köy Enstitülerine köylü ve köy okulunu bitirmiş yetenekli çocukların alınması gibi hükümleri yerine getirmek mümkün değildi. Çünkü bu illerin köylerinde okul yoktu ki köy okulunu bitirmiş öğrenci alınabilinsin. İlk iş olarak nüfus cüzdanı olan ve az da olsun şehir okulunda okuyabilmiş çocuklardan 33 öğrenci alınmış böylece 33 kendi öğrencileri, 42 de Çifteler ekibi olarak 75 mevcutla Dicle Köy Enstitüsü öğretime başlamıştır *(Köy Enstitüleri Neydi, Ne Değildi?-Nazif Evren).*

Dicle Köy Enstitüsü, yatılı ve 5 yıllık bir eğitim sürecinden ibaretti. Yılda öğretim 10,5 ay olup öğrenciler her yıl 1.5 ay köylerine izinli gönderilirdi. Bu izinleri sırasında öğrenciler, köylerinin her şeyini inceler ve yıldan yıla genişleyen "köy dosyaları" hazırlarlardı. Öğrenciler, tarım ve hayvancılık konusundaki deneyimlerini öğrenimleri

süresince uygulamalı olarak yapmış oldukları bu işler neticesinde edinirlerdi. Hatta elektrik ve su ihtiyaçlarını da kendi emekleriyle sağlarlardı *(Köy Enstitüleri Neydi, Ne Değildi?-Nazif Evren).*

Çeşitli kaynaklarda Dicle Köy Enstitüsü'nde her ne kadar karma bir öğretimin yapıldığı bilgisine yer verilmişse de bu okulun 1944-1954 yıllarına ait künye defterinde kız öğrencileri gösterir bir kayda rastlanmamaktadır. Okulun ilk kurulduğu 1944 yılından 1954 yılına kadar tüm sınıflarda ve okulun öğretime açık olduğu bütün yıllarda sadece erkek öğrencilere ait kayıtlar bulunmaktadır. 1944-1954 yılları arasında bu öğrencilerin sayısı genel toplamda 1.143'tür

Dicle Köy Enstitüsü işleyişini sürdürmeye çalışırken Köy Enstitülerine yöneltilen eleştiriler neticesinde önce 1947, ardından 1952 yıllarında program yapısında meydana getirilen değişikliklerle köy enstitüleri bulundukları bölgenin ihtiyacına ve işleyişine uygun tarzdaki varlığından genel bir ortaöğretim kurumuna dönüştürülmüş ve nihayetinde 27.1.1954 tarih ve 6234 Sayılı Kanun'la köy enstitüleri, ilköğretmen okullarıyla birleştirilmiştir. Bu aşamada Dicle Köy Enstitüsü, Dicle İlköğretmen Okulu'na dönüştürülerek hem şekil hem de yapı değişikliğine maruz kalmıştır. Ayrıca bu durum enstitü için ·1975 yılına kadar bu isimle anılacak bir sürecin başlangıcı olmuştur *(Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim-Hasan Cicioğlu).*

ORTAKLAR KÖY ENSTİTÜSÜ

Ortaklar Köy Enstitüsü, 16 Ağustos 1944 tarihinde Ortaklar bucağına 2.2 km. uzaklıkta Adabelen Tepesi denilen yerde 1.840 dekar arazi üzerine temeli atılmış ve 1945-1946 eğitim-öğretim yılında Kızılçullu Köy Enstitüsü'nden gelen Aydın ve çevresi doğumlu öğrencilerle eğitim ve öğretim hayatına başlamıştır.

Ortaklar Köy Enstitüsü, Kızılçullu ve Savaştepe sonrası Ege bölgesinde kurulan üçüncü, ülkedeki yirminci köy enstitüsüdür. Köy enstitüleri tarihindeki önemi ise tümüyle Kızılçullu Köy Enstitüsü öğretmenleri ve öğrencilerinin emekleriyle kurulması ve ilk öğrencilerinin Kızılçullu Köy Enstitüsünde eğitim gören Aydın, Denizli ve Muğlalı öğrenciler olmasıdır. Ortaklar Köy Enstitüsü'nün mimarlığını Sabahattin ve ressam Bedri Rahmi Eyüboglu'nun kız kardeşi Mualla Eyüboğlu yapmıştır.

1954 yılına kadar 5 yıllık köy enstitüsü programı uygulanmış, daha sonra 6234 Sayılı Kanun'la yapılan değişiklik sonucu 6 yıllık ilköğretmen okuluna dönüştürülmüştür. 1974-1975 eğitim ve öğretim yılında ise öğretmen lisesine dönüştürülmüştür.

Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, Bitlis, Van ve Hakkari başta olmak üzere bölgede geniş tetkiklerde bulunmuştu. Bu dönemde Diyarbakır'da bulunan Dicle Köy Enstitüsü bütün Doğu bölgesindeki köy öğretmenlerini yetiştiremiyor ve bulunduğu yerin iklimi nedeniyle hiç gelişemiyordu. Bu nedenle Van, Bitlis, Muş, Hakkâri ve Ağrı'dan bu enstitüye gönderilen öğrenciler buraya uyum sağlayamayarak memleketlerine geri dönüyorlardı *(Yeni Açılan Bir Kültür Yuvası: Ernis Köy Enstitüsü-Kazım Köni).*

Bu sırada Dicle Köy Enstitüsü'ne bağlı olmak üzere Van İskele'de bir "Bölge Yatılı Uygulama Okulu"nun açılması hususu Milli Eğitim Bakanlığı'nca kararlaştırıldı. Okulun, 1948-1949 eğitim yılına yetişmesi ve bu okula elverişli binalarla iki tane de öğretmen evi yapılmak amacıyla 80.000 lira tahsisat verildi. Bu okul beş sınıflı olacak köy öğretmeni ve sağlık memuru yetiştirmek üzere köy enstitülerine öğrenci hazırlayacaktı *(Cumhuriyet Döneminde Bir Hareketin Son Temsilcisi: Ernis Köy Enstitüsü- Yrd. Doç. Dr. Abdulaziz*

Kardaş). Diyarbakır'daki Dicle Köy Enstitüsü'ne bağlı olarak Van İskele köyünde yapılacak Bölge Yatılı Uygulama Okulu'nun inşa işi ihaleye verilmişti. Binanın 1948'de bitirilmesi ve öğrenci alması planlandı. Bu okulun açılması ile Dicle Köy Enstitüsü'ne uygulamalı öğrenci yetiştirilmesini amaçladı. Ayrıca okulun sonradan bir enstitüye çevrilmesi de plânlandı. İskele'de yapımına başlanan ve üç bloktan oluşan Bölge Yatılı Uygulama Okulu'nun inşaatı 24 Kasım 1948'de bitme noktasına geldi *(Van Sesi Gazetesi, 25 Kasım 1948).*

Bu dönemde bölgede yeni bir Köy Enstitüsü kurmak için Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu ve Bayındırlık Bakanı Nihat Erim, Eylül 1948'de Van, Hakkâri, Ağrı, Kars ve Erzurum'da incelemelerde bulundu *(Akşam Gazetesi, 3 Eylül 1948).* Banguoğlu, buradaki incelemelerinden sonra Van Gölü sahilinde bulunan Ernis'te köy enstitüsü kurulmasını kararlaştırdı ve bu iş için İlköğretim Genel Müdürü Yunus Kazım Köni'yi görevlendirdi (Türkiye'de Köy Enstitüleri-Fay Kirby). Kazım Köni, Ernis'te yaptığı tetkiklerden sonra buranın enstitü kurmaya uygun olduğunu Ankara'ya telgrafla bildirdi. Kazım Köni telgrafında; "Ernis, yeter arazisi, suyu ve başlangıçta tamir ve tadil edilerek kullanılacak taş binaları bulunması bakımından maksada elverişlidir. Her türlü imar faaliyetine elverişlidir. Tek mahzur binaların civarındaki 50 dekarı bulan sazlık ve bataklıktır. Sinek ve sıtma çoktur. Sağlık Bakanlığı'nın yardımı ile bu bataklık kısa zamanda kurutulmalıdır. Bu tehlike bertaraf edilmeden hiçbir işe teşebbüs edilemez. Sağlık bakanının şahsi ilgisiyle gönderilecek bir ekibin acele bataklığın kurutulmasını incelemesi gerekiyor" şeklinde bölgenin enstitü kurulmasına müsait olduğunu belirtti ve buradaki sağlığı tehdit eden bataklığın da kurutulmasını istedi. Muradiye ile Erciş yolunun tam ortasında yer alan Ernis'te bulunan ve Ernis Garnizon Komutanlığı'ndan kalan binalarda kullanılabilir durumda olanların sayısı 18'di. Küçük ve harap bir durumda olmakla beraber buradaki binaların enstitü

için uygun olduğuna karar verilmişti. Ernis, her türlü imar faaliyetine uygun olup Erciş'e 20 km mesafedeydi ve burada iskele yapıldığı takdirde Van ve Tatvan'la yaz-kış irtibat kurulabilirdi *(Yeni Açılan Bir Kültür Yuvası: Ernis Köy Enstitüsü-Kazım Köni).*

Açılması kararlaştırılan Ernis Köy Enstitüsü'nün ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla Erzurum Pulur Köy Enstitüsü Müdürü Nihat Salkur, Ernis'teki binaları incelemiş ve buranın enstitü için uygun olduğunu Milli Eğitim Bakanlığı'na bildirdi ve enstitü için gerekli olan bütün malzeme Pulur Köy Enstitüsü'nden Ernis'e gönderildi. Ordu tarafından Ernis'te yapılan 41 kerpiç bina ve arsalarının da burada kurulan köy enstitüsüne verilmesi kararlaştırıldı *(Van Sesi Gazetesi, 11 Nisan 1949).*

Ernis Köy Enstitüsü'nün kurulmasıyla bu bölgenin ihtiyaç duyduğu çok sayıdaki öğretmen ve eleman yetiştirecekti. Bunun için ilk başta Pulur Köy Enstitüsü'nde okuyan ve Van, Bitlis, Muş, Hakkâri ve Ağrı gibi Ernis Köy Enstitüsü bölgesine giren öğrencilerden 110 tanesi seçilerek Ernis Köy Enstitüsü'ne gönderildi. Enstitünün ilk altı aylık yiyeceği ve 200 öğrenciye yetecek kadar giyecek, kırtasiye malzemesi, dikiş makinası, kamyonet, cip vs. malzemeler de Ernis'e gönderildi. Bunun dışında ihtiyaç duyulan malzemeler birçok bölgeden Erzurum ve Kurtalan yollarıyla Ernis'e gönderilmeye başlandı. Gereken tüm hazırlıklar tamamlandıktan sonra enstitü, 18 Kasım 1948'de düzenlenen bir törenle açıldı *(Yeni Açılan Bir Kültür Yuvası: Ernis Köy Enstitüsü-Kazım Köni).*

Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, Ernis Köy Enstitüsü'nün açılması münasebeti ile törende okunmak üzere şu mesajı gönderdi:

"21. köy enstitümüz Van'ın Ernis köyünde açılmıştır. İllerimiz için köy öğretmeni yetiştirecektir. Yalnız vatandaş iradesine dayanan Cumhuriyet payidar olmak ve milletimizi çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırmak, hatta onun

üstüne çıkarmak için bilgili, uyanık birbirine dayanmasını ve güvenmesini bilen vatandaşlara muhtaçtır. Anadolu'nun yerleşmiş ve oradan hareketle tarihin kaydettiği en devamlı ve büyük imparatorluklardan birini kurmuş olan fatih cetlerimizin ilk durağı olan bu ülkeyi yakın bir gelecekte hayırlı gelişmeler bekliyor. Cumhuriyet Hükümeti Doğu illerimizi vatan bütünü içinde aynı refah ve kültür seviyesinde görmek, azim ve kararındadır. Ernis Köy Enstitüsü'nü bu azim ve kararın ciddi bir ifadesi olarak anlamanızı dilerim. Ernis Köy Enstitüsü bugün 150'yi bulmuş olan öğrencileriyle düzenli ve plânlı olarak çalışmağa başlamıştır. Hükümetimizin kurmak için hiçbir fedakârlığı esirgemediği bu iş sizindir. Doğu illerimizin kültür kalkınmasında Ernis Köy Enstitüsü, ağır bir sorumluluğu üzerine almıştır. Bu kurumun başarılı olması, ancak bütün vatandaşların burasını tanıması, sevmesi ve onun işleriyle yakından ilgilenmesiyle mümkün olabilecektir. Cumhuriyet Hükümeti'nin sorumluluk almış bir uzvu sıfatıyla sizlerden Ernis Köy Enstitüsü'nü kendi eviniz, tarlanız gibi benimsemeniz, bu yurt köşesinde vazife almış öğretmen ve idareci arkadaşlarımızın bu yurt köşelerinde başarılı olabilmesi için elimizden gelen her yardımı yapacağız. Ernis Köy Enstitüsü'nden feyz alacak gözbebeği evlatlarımız şuurlu, imanlı birer Türk vatandaşı ve münevver, pratik birer meslek adamı, öğretmen olarak yetişeceklerdir. Onların bedenlerinin ve ruhlarının sıhhati ve gelişmesiyle ilgilenmek başta gelen vazifelerimizdendir." *(Van Sesi Gazetesi, 1 Aralık 1948).*

Ernis Köy Enstitüsü'nün açılması ile Van ve çevresinin eğitiminin gelişmesi için önemli bir fırsat doğmuştu. Bu tarihe kadar bölgede hiçbir yükseköğretim kurumunun bulunmayışı enstitünün önemini bir kat daha artırmıştı. Ernis Köy Enstitüsü, bölgenin eğitim-öğretim, sosyo-kültürel ve iktisadi kalkınmasında önemli katkılar sağlayacaktı. Ernis Köy Enstitüsü'nün açılması ile Van Gölü Havzası'nda bulunan öğrenciler için ortaöğretimden sonra eğitime devam etme fırsatı doğmuştu. Enstitü, burada hayata

geçirdiği uygulamalı tarım ve hayvancılıkla köylülere iyi model oluşturarak ülke kalkınmasında yerini almaya başlamıştı *(Cumhuriyet Döneminde Bir Hareketin Son Temsilcisi: Ernis Köy Enstitüsü- Yrd. Doç. Dr. Abdulaziz Kardaş).*

1949'da Doğu vilayetlerinin bütçelerinin yetersiz kalması yüzünden buradaki eğitime yeteri kadar pay ayrılamamıştı. Bu nedenle havzadaki okulların yapımı ve geliştirilmesi için Doğu Anadolu Kalkınma Ödeneği'nden para aktarılmak zorunda kalınmıştı. Bu çerçevede Van Gölü havzasından Ernis Köy Enstitüsü'nün binalarının tamir ve inşaları için Milli Eğitim Bakanlığı 1949 mali yılı bütçesinden 100.000 lira ve Tatvan'da yapılacak üç ve beş dershaneli ilkokul binaları için de para ayrılmıştı. Köy enstitüleri, Demokrat Parti iktidarı dönemine kadar faaliyette bulunmuş ve ülke eğitiminde önemli katkılar sağladı. Ancak 27 Ocak 1954'te TBMM'de çıkarılan 6234 sayılı "Köy Enstitüleri ile İlköğretmen Okullarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun" ile enstitüler tasfiye edilerek yerlerine öğretmen okulları açıldı. Bu nedenle Van-Ernis'te açılan enstitü uzun ömürlü olamadı.

KAYNAKÇA

Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi-Bayram Kodaman

Akçadağ Köy Enstitüsü ve Şerif Tekben-H. Nedim Şahhüseyinoğlu

Akçadağ Öğretmen Okulları-Gülhan Hazır

Akpınar Örneğinde Bir Aydınlanma Projesi Olarak Köy Enstitüleri-Betül Batır

Amerikan Pragmatizminin Öncüleri-John R. Shook, çev. Celal Türer, Üniversite Kitabevi

Anadolu Rönesans'ında Köy Enstitüleri-Alper Akçam

Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri Dr. Necdet Aysal

Arifiye Köy Enstitülü Annemle Damla Söyleşiler-Prof. Dr. Binnur Yeşilyaprak

Arifiye Köy Enstitüsü'nün Sapanca Gölü ve İzmit Körfezi'ndeki Balıkçılık Çalışmaları-Yrd. Doç. Dr. Gülşah Eser

Arifiye Öğretmen Okulu ve Tarihçesi-Nureddin Ergin

Atatürk Devri Türk Eğitimi-Mustafa Ergün

Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler-Afet İnan

Atatürk'ün Eğitim Konusunda Görüşleri ve Misak-ı Maarif-Burhan Göksel

Atatürk'ün Eğitim Savaşı-Doç. Dr. Galip Karagözoğlu

Atatürk'ün Eğitime Bakışı Üzerine Bir Çalışma-Volkan Hasan Kaya & Zafer Bahçeci & Elif Kaya

Atatürk'ün Kadına ve Kadın Eğitimine Verdiği Önem-Ali Rıza Erdem

Atatürk'ün Milli Eğitimle İlgili Düşünce ve Buyrukları

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri

Atatürk'ün Türk Eğitimi Hakkındaki Görüş ve Uygulamaları-Yrd. Doç. Dr. İsmail Çiftçioğlu, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi Sayı: 13, Ekim 2007

Atatürk'ün Liderliğinde Üniversite Reformu: Yükseköğretim ve Bilim Tarihimizde Dönüm Noktası-Ali Rıza Erdem

Belleklerde Bir Çınar: Düziçi Köy Enstitüsü-Yrd. Doç. Dr. Volkan Payaslı

Beşikdüzü Köy Enstitüsü-Önder Kaya, gezgindergi.com/besikduzu-koy-enstitusu/

1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi-Yrd. Doç. Dr. Erol Kapluhan

1938-1960 Yılları Arasında Kars'ta Sosyo-Kültürel Hayat-Aydan Gürlüyer

1924 Türk Basını Işığında Amerikalı Eğitimci John Dewey'in Türkiye Seyahati-Bahri Ata

1869 Maarif-İ Umumiye Nizamnamesi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri-Yrd. Doç. Dr. İbrahim Caner Türk & Mine Çağır

Bir Başarı Öyküsü-Abdurrahman Zeynal

Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç, Yaşamı, Öğretisi, Eylemi-Engin Tonguç, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları

Bir Modernleştirme Projesi Olarak Köy Enstitüleri-Mehmet Anık

Bir Planlama Örneği Olarak Köy Enstitüleri Deneyimi-Gül Şimşek & Cansın Mercanoğlu

Bozkırdaki Kıvılcım-Mahmut Makal, Başak Yayınları

Bozkırları Yeşertenler-İsmihan Şirin, Etki Yayınları

Büyük Aydınlanmacı Öğretmenim Hasan Ali Yücel-Mehmet Başaran, Türkiye İş Bankası Yayınları

Canlandırılacak Köy-İsmail Hakkı Tonguç, Remzi Kitabevi

Canlandırılacak Köy Yolunda-Şerif Tekben

Cumhuriyet Dönemi Eğitiminde Köy Eğitmenleri Projesi-Barış Arslan

Cumhuriyet Döneminde Bir Hareketin Son Temsilcisi: Ernis Köy Enstitüsü- Yrd. Doç. Dr. Abdulaziz Kardaş

Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri-Gül Nihan Toprak

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Antalya Şehrinde Eğitim-Muzaffer Deniz

Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri-Bekir Özgen

Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri-Cavit Binbaşıoğlu

Çifteler Köy Enstitüsü-Figen Kıvılcım Çorakbaş & Firuzan Melike Sümertaş

Çifteler Köy Enstitüsü-İlyas Küçükcan

Darü'l-fünun Tarihi-Mehmet Ali Ayni, Pınar Yayınları

Demokrasi ve Eğitim-John Dewey

Demokrat Parti'nin Köy ve Köylü Politikaları-Sevilay Özer

Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç-Engin Tonguç, Ant Yayınları

Dipten Gelen Ses Arifiye Köy Enstitüsü (1940-1946)-Süleyman Edip Balkır, Hür Yayınevi

Diyarbakır'da Öğretmen Yetiştirme Deneyimleri-Cemal Aküzüm & Hasan Akgündüz

Düziçi Enstitüsü ve Sonrası Kimi Anılarım-Ahmet Lütfi Dağlar

Eğitim Alanında Türkiye'ye Davet Edilen Yabancı Uzmanlar-Mustafa Sulubulut

Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar

Eğitim Tarihimizde Bir Reform: Köy Enstitüleri-Tülay Ergül

Eğitim ve Öğretim Kurumları-M. Emin Yolalıcı, Yeni Türkiye Yayınları

Eğitimde Başarının Beş Kilit Faktörü-Kezban Karaboğa

Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar-Gerald L. Gutec, çev. Nesrin Kale, Ütopya Yayınevi

Eğitimde Canlı Bir Deney Köy Enstitüleri-N. Aykaç

Enderun Mektebi-Ülker Akkutay

Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri-Şevket Gedikoğlu

Galatasaray Mektebi Sultanisi-Adnan Şişman, İslam Ansiklopedisi

Geçmiş Zaman Olur ki-Kemal Özer

Gerçekliğin Pratik Karakteri-John Dewey, Üniversite Kitabevi

Gönen Eğitmen Yetiştirme Kursu-Ş. Aydın

Gönen Köy Enstitüsü-Ömer Uzgil

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in İlk Maarif Vekilliği Dönemi Faaliyetleri-Doç. Dr. Cemal Güven & Ekrem Zahid Boyraz

Harf İnkılâbı ve Atatürk-Prof. Dr. İsmet Giritli

Hasanoğlan Köy Enstitüsü ve Yüksek Köy Enstitüsü Yerleşkesinin Tarihçesi ve Değerleri- Sermin Çakıcı & Figen Kıvılcım Çorakbaş

Hürrem Armağan'ın Anılarında Beşikdüzü Köy Enstitüsü

İlk Osmanlı Medreseleri-Mustafa Bilge

İnsan Yetiştirme Düzenimiz-Yahya Kemal Kaya

İsmail Hakkı Tonguç-Engin Tonguç, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları

İsmail Hakkı Tonguç-serenti.org/egitime-adanmis-bir-yasam-ismail-hakki-tonguc/

İsmail Hakkı Tonguç'un Düşüncesinde İş ve Üretime Yönelik Eğitim ve Bunun Türk Köyüne Olan Yansımaları-Fevzi Çakmak

İş ve Meslek Eğitimi-İsmail Hakkı Tonguç, Töb-Der Yayınları

İvriz Köy Enstitüsü-Ayşe Aktaş

İvriz Köy Enstitüsü-Hacı Angı

İzmir İktisat Kongresi-Afet İnan

İzmir İktisat Kongresi-TOBB, haber.tobb.org.tr/ekonomikforum/2017/270/106_112.pdf

John Dewey-Orhan Burian

John Dewey'in Eğitim Felsefesi-Gaye Ünver

John Dewey'in Eğitim Felsefesi-Murat Öztürk

John Dewey Raporundan Esintiler-Doç. Dr. Kemal Güçlüol

John Dewey'in Türk Maarifi Hakkında Raporu ve Türk Eğitim Sistemi-Akın Efendioğlu & Hasan Güner Berkant & Ömer Arslantaş

John Dewey'in Türkiye Eğitim Sistemine Etkileri-Veysel Gül

Kalkınmada Köy ve Problemleri-Ekrem Ceyhun

Karanlık Sokağı Aydınlatan Enstitü: Aksu Köy Enstitüsü-Aslı Avcı Akçalı

Karartılan Aydınlık-Mahmut Saral

Kastamonu Gölköy Köy Enstitüsü-Gamze Şensoy

Kayseri-Pazarören Köy Eğitmen Kursu-Doç. Dr. Mustafa Şanal

Kemalist Dönem Türkiye'sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri-Ali Arayıcı, Ceylan Yayınları

Kepirtepe Köy Enstitüsü-Fahri Maden

Kepirtepe ve Arifiye Köy Enstitüleri-Zekeriya Esen

Kırda Bir Modernleşme Projesi Olarak Köy Enstitüleri: Aksu ve Gönen Örnekleri Üzerinden Yeni Bir Anlamlandırma Denemesi-Sıdıka Çetin & Ahmet Kahya

Kızılçullu Köy Enstitülü Yıllar-Kemal Kocabaş

Kızılçullu Köy Enstitüsü-Asım Kültür

Kızılçullu Köy Enstitüsü: Kuruluşundan İlk Mezunlarına-Melih Tınal

Köy Eğitmenleri Kanunu ve Türk Milli Eğitiminde Uygulanması-Yasemin Akkafa

Köy Enstitüleri-Murat Burgaç

Köy Enstitüleri, Ekip Çalışmaları (İmece) ve Yurt Gezileri-Refet Özkan

Köy Enstitüleri Hakkında Bir Düşünce-Zeki Hafızoğulları

Köy Enstitüleri Neydi, Ne Değildi?-Nazif Evren

Köy Enstitüleri: 11. Köy-Gülşah Varol

Köy Enstitüleri Sistemi ve Çağdaş Eğitim-Galip Candoğan

Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Bülten 12

Köy Enstitüleri ve Eğitim Felsefesi-Ozan Aydemir

Köy Enstitüleri ve Köy Edebiyatı-Mehmet Bayrak, Öz-Ge Yayınları

Köy Enstitüleri ve Sağlık Eğitimi-Cemal Hüseyin Güvercin & Murat Aksu & Berna Arda

Köy Enstitüleri ve Sanat Eğitimi-Ebru Elpe

Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması-Baha Mutlu Aydın, Anı Yayıncılık

Köy Enstitülerinde Bir Öncü: Özgün Arşivi Işığında Göl Köy Enstitüsü-Yrd. Doç. Dr. Gülşah Eser

Köy Enstitülerinde Hasan Ali Yücel'in Yeri-Zeynep Kalyoncuoğlu

Köy Enstitülerinde Mekân Kurgusu ve Mimari Yapılanma-Ebru Baysal

Köy Enstitülerinde Müzik Eğitimi-Talip Apaydın

Köy Enstitülerinde Sanat Eğitimi ve Dönemin Yöneticilerinin Sanata Yaklaşımları-Arif Ziya Tunç

Köy Enstitülerinde Yabancı Dil Eğitimi-İsa Öztürk

Köy Enstitülerinde Yetişen Kadın Öğretmenlerin Türk Toplumuna Etkileri-Melis Akay

Köy Enstitülerinin Düşün Babası İsmail Mahir Efendi-Ömer Dedeoğlu

Köy Enstitülerinin Kuruluşu ve Pulur Köy Enstitüsü-Doç. Dr. İsmail Eyyupoğlu

Köy Enstitülerinin Tarihçesi ve Kızılçullu Köy Enstitüsü-M. Emin Soysal

Köy Enstitülerinin Verimi-İ. Öztürk

Köy Enstitüsü Düşünsel Temelleri-Niyazi Altunya

Köy Enstitüsü Sistemine Toplu Bir Bakış-Niyazi Altunya

Köy Okullarının Yönetimi-İsmail Hakkı Tonguç

Köye Öğretmen Yetiştirme Yönüyle Köy Enstitüleri-Mehmet Şeren

Köylünün Güneşi-H. Nedim Şahhüseyinoğlu

Kurtuluş Savaşı Dönemi Eğitim Politikaları ve Eğitim Faaliyetleri-Dr. Erol Kapluhan

Kuruluşunun 67. Yılında Köy Enstitüleri ve Pazarören Köy Enstitüsü-Tuncer Erten, tuncererten.wordpress.com/gecmis-zaman-olur-ki/pazaroren/

Ladik Akpınar Köy Enstitüsü-Baki Sarısakal

Ladik Akpınar Köy Enstitüsü'ne Yazılı ve Sözlü Kaynaktan Bakmak-M. Selçuk Özkan & Melike Karabacak

Medreseler ve Modernleşme-Yaşar Sarıkaya, İz Yayıncılık

Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları-İsmail Hakkı Tonguç, Güldikeni Yayınları

Modern Türkiye'nin Doğuşu-Bernard Lewis

Modernleşmenin ve Devletçi Ekonomi Politiğin Kırsal Kesim Üzerine Etkileri-Fatih Tuğluoğlu

Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım-Afet İnan

Niçin Eğitmen Kursları ve Köy Enstitüleri-Şevket Gedikoğlu

Nutuk-Mustafa Kemal Atatürk

XIX. Yüzyıl Osmanlı Eğitim Sisteminde Yaşanan Değişim-Yrd. Doç. Dr. Şerif Demir

XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Mesleki ve Teknik Eğitim-Ebubekir Çinar

Okuma Yazma Öğretiminde Köy Enstitülerinin Yeri-Serdarhan Musa Taşkaya & Sait Akbaşlı

Osmanlı Devleti'nde Ermeni Eğitim Kurumları ve Faaliyetleri-Prof. Dr. Necmettin Tozlu

Osmanlı Dönüşüm Sürecinde Bir Devlet Teşebbüsü Olarak Çifteler Hara-yı Hümayunu ve Türk Atçılığına Katkıları-Osman Köksal

Osmanlı Eğitim Tarihi-Necdet Sakaoğlu, İletişim Yayınları

Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sistemi Oluşumu ve Dönüşümü-İlhan Tekeli & Selim İlkin

Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar-İlknur Polat Haydaroğlu

Osmanlı Tarihi-Enver Ziya Karal

Osmanlı'da Eğitim-Ahmet Cihan, 3F Yayınevi

Osmanlı'da İlk Yenileşme Döneminde Eğitimin Kurumsal ve Yönetsel Yapısının Oluşumu ve Gelişimi-Dr. Tarık Soydan & Mahmut Tüncel

Ölçülebilir Verilerle Tanzimat Sonrası Osmanlı Modernleşmesi-Mehmet Alkan

Özgürlük ve Kültür-John Dewey

Pamukpınar Köy Enstitüsü-pamukpinarlilar.com/tarihce/#.XHrFuYgzZPY

Pazarören Köy Enstitüsü'nün Sosyo-Mekânsal Etkilerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Kırsal Tarih Araştırması-Yrd. Doç. Dr. Seda Çalışır Hovardaoğlu

Pulur Köy Enstitüsü-İrfan Sevinç Günel

Sabri Kolçak'ın Pazarören Köy Enstitüsü Anıları-Yrd. Doç. Dr. Mustafa Şahin

Sanat Eğitimi, Sanat ve Köy Enstitüleri-Candan Ülkü

Sanayileşme ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformundan Köy Enstitülerine (1923- 1950)-Necdet Ekinci

Tanzimat Devri Eğitim Sistemi-Bayram Kodaman & Abdullah Saydam

Tanzimat Devri'nde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma-Cahit Bilim

Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi ve Kurumları-Yrd. Doç. Dr. Fatma Ürekli

Tanzimat Döneminde Eğitimde Çağdaşlaşma Hamlesi ve Öğretmen Yetiştirme Sistemi-Mehmet Kına

Tanzimat Döneminde İlköğretim-Bekir Buluç

Tanzimat'tan Evvel ve Sonra Medreseler-Şerafettin Yaltkaya

Tonguç ve Enstitüleri-Pakize Türkoğlu, Türkiye İş Bankası Yayınları

Tonguç'a Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları-Mustafa Aydoğan

Tonguç'un Eğitmenleri-Bahattin Uyar

Türk Eğitim Sisteminde Köy Enstitülerine Bir Örnek: Kars Cılavuz Köy Enstitüsü-Nebahat Arslan

Türk Eğitim Tarihi-Yahya Akyüz

Türk Eğitim Tarihi: Başlangıçtan 1988'e-Yahya Akyüz

Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar-Prof. Dr. Ersoy Taşdemirci

Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri-Nurgün Koç, İdeal Kültür Yayıncılık

Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim ve Atatürk-İlhan Başgöz & Howard E. Wilson, Dost Yayınları

Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim-Hasan Cicioğlu

Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış-Faik Reşit Unat

Türkiye'de İlkokul Programları ve Yabancı Uzmanların İlkokul Programlarına Olan Etkisi (1923-1960)-Çiğdem Budak

Türkiye'de Köy Enstitüleri-Fay Kirby, Tarihçi Kitabevi

Türkiye'de Köy Enstitüleri ve Pazarören Köy Enstitüsü-Rasim Pehlivanoğlu

Türkiye'deki Köy Enstitülerinin Toplumsal Değişimdeki Yeri-Hatice Akar

Türkiye'de Köye Öğretmen Yetiştirme Köy Enstitüleri Sistemi Mehmet Şeren

Türkiye'de Öğretmen Yetiştirmede Akpınar Köy Enstitüsünün Yeri ve Önemi-Ayça Turan

Türkiye ve Polonya Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılması-Ramazan Şükrü Parmaksız & Özlem Yavuz

Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi-H. Ali Koçer

Ülkemizin Kaçırdığı En Büyük Eğitim Projesi: Köy Enstitüleri-İbrahim Ortaş

Yabancı Ülkeler Tarafından Osmanlı Coğrafyasında Açılan Okullar-Ebru Esenkal

Yeni Açılan Bir Kültür Yuvası: Ernis Köy Enstitüsü-Kazım Köni

Yeni Türk Devletinin İlk Maarif Vekâleti: Kuruluşu ve Çalışmaları 1920-1923-Muhammed Sarı

75. Yılında Köy Enstitüleri-Dr. Hüseyin Karakuş

100. Doğum Yıldönümünde Hasan-Âli Yücel-Songül Boybeyi

KÖY ENSTİTÜLERİ

Kanuni'den sonra başa geçen padişahlar, medrese ve ilmiye sınıfının ıslahına çalışmışlarsa da başarı sağlanamamış, bozulma ve usulsüzlükler devam etmiştir. İlmiye teşkilâtındaki ıslah çalışmaları, biraz farklı bir yaklaşımla daha sonraki asırlarda da devam etmiştir. III. Selim, hemen her konuda ıslahata girişirken, ilmiyeye önem ve öncelik vermeye gayret etmiştir. Bütün bu gayret ve bakış açıları, genellikle klasik anlayışın bir devamı niteliğindedir. II. Mahmut döneminde de medreselerle ciddi bir şekilde ilgilenilmemiş, ilmiye mensuplarının sahip olduğu geniş imkânlar ve nüfuz sahaları yavaş yavaş ellerinden alınmaya başlanmıştır. Nihayet, 1826'da Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin kuruldu ve o zamana kadar ilmiyenin büyük ölçüde yararlandığı vakıf gelirleri nezaret vasıtasıyla devlet bütçesine aktarıldı. Bu uygulamadan vakıf gelirleriyle idare edilen medreseler zarar gördü. Bu dönem, medreseler açısından kaynakların elinden alındığı, yenilenme ve gelişmesi için hiçbir ciddi teşebbüsün yapılmadığı, bilakis kendi haline terk edilerek alternatif eğitim kurumlarının, yani Batı usulü eğitimin öngörüldüğü bir devir olmuştur.

AHMET SEYREK

İnternet satış: www.insancilkitap.com
facebook.com/dorlionyayinlari
instagram.com/dorlionyayinlari

